

Forfatter: Helgesen, Poul

Titel: Skrifter af Paulus Helie 2. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Citation: Helgesen, Poul: "Skrifter af Paulus Helie 2. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab", i Helgesen, Poul: *Skrifter af Paulus Helie 2. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, udg. af MARIUS KRISTENSEN, 1932-1948, s. I. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-helgesen02-shoot-idm140064563713360.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Skrifter af Paulus Helie 2. Bind / ved Marius Kristensen. - 1932 Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

II
III

Poul Helgesen

SKRIFTER AF PAULUS HELIE ANDET BIND

VED
MARIUS KRISTENSEN

**UDGIVET MED
UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET
AF
DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB GYLDENDALSKE BOGHANDEL
KØBENHAVN MCMXXXII**

IV

NORDLUNDES BOGTRYKKERI KØBENHAVN

V

INDHOLD

- Svar til Hans Mickelssen. 1527 1
- Svar til Kong Gøstaff. 1528..... 117
- Tekstkritik 333

VI
1

**TILL
THET KETTERLIGE
WCRISTELIGE OCH WBESINDIGE BREFF,
SOM THEN WBESCKEMMEDE KETTERE
HANS MICKELSEN AFF MALMØ,
LOD WDGAA MET THET NY TESTAMENTE, THER
KONNINGH CRISTIERN LOD YNCKELLIGE OCH
WTILBØRLIGE FORWANDLE PAA SITH
TIJRANNISCHE WILDT, OC ICKE
GUDT TILL LOFF,
EET KORT OCH
TILBØRLIGT SWAR
[1527]**

Alle christne Dansche mendt som ere hørsomme och bekende then Romere kircke, ønscke Hans Mickelssen then sande Helliandt, som Gudt fader formedels sijn søn Jesu Christo pleijer ath schiffthe met sijne wdwolde børn.

Som tw arme mandt medt thijn herre konningh Cristiern, wæridt haffuér ij mange aar een weldig tijranne, offwer alle frij Dansche mendt ædill och wædil, paa legom oc lycke, wdi hwilket weldige tijrannie, tw oc thine tillhengere haffue vnderganget saa mange erlige Dansche mendt fraa liff oc godts, oc ther met wæret orsage ath thijn herre høgbaaren første koning Cristiern, som wor for nogre aar, een weldigh oc mectigh konge, er nw landtfluctig, och een ellende mandt. Saa wilde tw oc nw i thenne ketterscke tidt offwer wor siæll haffwe eeth nytt rige oc tijranne welde, oc giøre oss till kettere, ther som wij i mange aar wærid haffue cristet folck. Ath wij ære syndere beckeende oc tilstande wij gierne, men kettere wijlle wij dog aldrig wære. Och som thet wore icke meer endt nock, ath tw oc andre flere konningh Cristierns 4 raadtgiffuere oss haffde forwandleth liff oc gotz, arff oc eije, høstrw oc børn. Tha wiltw oss nw giøre Luthers oc kettere, och ther medt forføre wor fattige siæl fraa sijn Gudt oc sckabere, tro oc salighed, wijdt oc sckell. Wij tacke then benedijde oc barmhertige Gudt ther oss haffwer lærdt ath kende the sckalke, som vnder hans hellige naffn, loff, oc ære wele betecke och sckiwlẽ gamble fordømde ketterij. Thw lader theg ath [A2b] haffue eeth cristelligt omhygge for wor salighed, men thet omhygge haffuer icke andet paa segh, endt ath tw kunde wndergaa wor naadige herre oc høgborne første konning Frederick sijne landt oc rige. Thet giør teg saare ont ath Gudt haffuer oss tillføgedt saa godt och saa gunstig een herre oc konning, oc forthij wiltu drage hannwm fraa vndersotte, oc menige rigens indbyggere, medt thijne forgifftige ordt, tw haffuer indtførdt i thet breff tw lodst wdgaa till alle Dansche mend, met thet ny testament, ther tw stoltellige nock scriffuer teg een stor part ath haffue paa Dansche wdtryckt, hwilket wij oc saa fuldkommellige tro, helst forthij thet er teg saare ligt, ath som tw æsth klerck och wijß, saa haffuer tw oc giort tith mestersckaff, thij er thet forwanledt, men icke wdtryct i rett oc forstandeligh meningh. Tw wilde wære saa saare retferdigh oc cristen, ath tw torde hwerken tale danscke eller tydtscke. Ther mottw forlade tegh till, kiære Borgemester, ath wij Dansche mendt, medt thet forstandt wij haffue wdti then hellighe scrifft, aff Gutz misckundelige barmhertighed och barmhertige misckund, hobis ath bliffue salige, ther som Lutter eller thijn sckammeløse kettere wore nwfødde, 5

oc skulde alldrig fød̄is. Oc thet giffue Gudt ath the wildige ordt tw scriffuer i samme breff, Morthen Luther till gode wore wdsette paa latine eller tydske, at Keijserlige Majestat oc hans wijße raadt, motte wijde hwat folk hand haffwer ath bestyrcke, ther bode hemmelige ock obenbare, medt ordt oc scrifft, indtføre thet Luthers ketterij och bestyrket, modt hans naadis Keijserlige mandath och bandt, som ere wdgangne wdi noghre forledne aar, modt samme Luther oc hans tillhengere. Thijn herre [A3a] oc tw maa well tryggellige oc trøstellige robe hielp aff Keijseren, nar som ij agthe hans strenge mandath och Keijserlige band saa ringe, oc serdelis i rnodt thet ketterij oc oprør, ther tha paa thet sijsthe sckall forderffwe alle førsthedømme store oc smaa, wden the snarlige bekende segh. Dogh wij icke nw ere saa wijße ath wij thet besinde kunde. Men forladt theg ther till, ath then samme Gudt hannwm gaff Keijserdømme, sckall hannwm oc lære ath kende the sckalcke, ther hemmelige gaa effther hans Keijserlige Maiestatz forderffwe, oc aff Guds raadt wide seg wære meer plicthigh ath styrke Guds retferdighedt oc then menige cristen kirkis fred, en ath komrne syne wsckuldige systherbørn wdti blodt oc tijranne gierninger medt theris fader, ther haffwer (dess wær) størt meer blod, en handt kandt nogen tijd bøde eller bædre, saa ath hwess wlycke hannum er tilkommen, oc øwergangen, er icke andet en Guds retferdige dom oc tilladelße. Oc sckall nogen mennicke ther fore sagis, tha tørff hand inghen andhen beklage for then sckade, wden teg oc thijne lige, ther hannwm forwanlede landt oc rige, acht oc 6

lydilße, medt mange wenetscke mschud, tijranne raadt, oc forgifftige exempil, met hwilcke i oss forkrencthe, hans kongelige oc førstellige hiærte, sind oc natur, oc met edert Lutherij giorde oss aff en godt oc wijß konge, een grwm første oc weldig tijran, ther hengde paa hwer mands lycke oc liff, salighed oc welferdt, hwad heller the wore sckuldige eller wsckuldige, onde eller gode, tha wor theris ret thennom lige godt om the wore komne i hans hadt oc wtycke. Men effther thij tw wilde wære konningh Cristierns patroen i thette breff, hwij haffwer thw tha kalledt [A3b] Pawen i Rom een Anticrist, ther konningh Cristiern wdi sijn orsage bogh modt wor naadige herre oc høgborne første konning Frederick kallede sielff wor helligste fader. Schreff handt sijn rette mening, tha haffuer tw screffuet som een forredre, bode mod wor hellige fader Pawen som er Jesu Christi stadtholdere her paa iorden, oc modt thijn egen herre konning Cristiern och fordi scriffuer konning Cristiern anthen thet hand icke meen eller oc tw æst een forgifftigh, sckammeløss, forhærdet

kettere oc sckalck. Men tw agter ath thet kunde icke merckis forthi thet wor screffuet i Andorp oc paa danscke, Hwem haffde nogen tijdt trodt Hans Mickelssen wære saa dierff een mand, at hand i Andorp eller i Wittenbergh, torde paa danscke bande Pawen i Rom? Tw haffwer giordt een mandellig gierningh, och stor ære intlagt, oc ther medt giort tegh een ewigh amijndelße. Thet er icke wnder ath thet Lutherij haffuer stort genge, ath Hans Mickelssen som wor borgemestere i Malmø, oc er nw konning Cristierns raadt, er falden ther wdti. Wij kunde wel tencke, 7

ath tw forheffwer tegh aff thenne store ære och prijß, men brøst tha icke sønder aff homodt, eller for møyen glæde, her kommer andet effther. Rom er icke fordi om kuld kast, ath Hans Mickelssen er hennis fiende, oc helst forthij ath gandske Wallandt wor christet, før en nogen landt andten i tydscke landt eller i Danmarck meer en sex hunderdt aar oc forthij wil icke Gud ath saa gammell een cristen stadt schall worde till inthet for Hans Mickelßens had och wrede. Thij raade wij teg Hans Mickelsen ath tw en nw wender om, thijn tijdt [kan] worde kortere en tw kant nw besinde och offuerweije. Ther sckynder seg met tegh bode [A4a] alder oc gierninger till Gudz domstool oc rettere ting. Her er nock leffuet, oc meer opscreffuet en tw tror, bed Gud om naade ath thet mottæ en nw forladis som brut er. Tith naffn er wide nock forkyndet oc helst i then meningh, ath tw forførdrd haffuer konning Cristiern fraa landt oc rijge, lycke oc welferdt, raadt och sckiell. Oss haabes tw bliffuer icke mectigh, at indtføre then wdtij Danmarcks rige, ther Gudt haffwer selffuer straffedt oc wddreffued, saa mange fattige menniscke, wsckylidige qwinner oc børn, till glæde oc hwgswalelße, hwess wsckyllige blod, en nw rober heffn aff Guds strenghe retferdighedt, oc retferdige strengthedt. Wij haffue then trøst aff Gud, at handt wijll icke haffue saa mange erlige mendt, wsckylidige qwinner och børn forderffwedt i grund for een mandz welferd, oc serdelis then ther skal kaaste saa mangen mands hals, lycke och salighedt, effter thij hand wedt andre raad till at straffe sith folck en lade thennom komme wdi then wmidle løijes mundt. Then 8

tijdt wijde wij wel, ath tw blandt thine wener straffede mange aff konningh Cristierns wchristellige gierninger, dog ath thw haffwer nw fangedt eet andet sijnd, sijden tw annamede dob wdi Lutthers kircke och begyntte at drijcke aff hans aandt, ther wdi een stacket stwnd haffuer giort aff wdygd dygd, aff løgen, sandthedt, och aff ketterij cristendom. Men nar altingh om kring gaar, oc Guds wrede er stilled, tha sckall wdygd løgen oc ketterij icke andet blifffue en the hede oc i sandhedt ere. Oc ath tw schalt icke forblinde flere medt teg, och helst then simpel menige mandt her wdi riget, tha sckal teg nw giffues eet hōwist oc tilbørligt swar, mod samme tith breff, wdi hwilcket then menige mandt sckall [A4b] merckellige oc klarlige forstaa thine forgifftighe oc bedrægellige raadt medt hwilcke tw wijlt tennom wndergaa, siæll ock lijff, arff ock ege, lycke oc welferd, oc thet sckall giøris korttelige wdi thenne føije schriffte som her effther følger. Gud wnde teg eet bædre wijd oc rædelligere sckeell en tw nw haffuer. Dogh tw lader teg wære saa dybellige wijss oc merckelige godt, ath teg inthet fattis, oc ath inthet sckall forglømmes. Tha sckall tith eghet breff ord fraa ord delis wdi nogre punther, och hwer aff thennom sckall haffue sith besynderlige oc tilbørlige swar, ath tw sckalt jcke kwnde klage noget wære forget eller forwanlet wdti samme breff, ther tw dogh icke wille lade wdgaa met bogen, som tw haffde acthet medt thet første. Wij haffue wel sporth hwad wending ij gjorde medt samme testament, før en ij lode thet wdgaa. Dog ath tith breff findis i nogre aff the førstæ, men thet wor sckeedt før end tw haffde 9 beramnedt, ath thet første oc sijste quatern schulde forwendis oc om kring settis, saa pleier sckalkhed ath lenge wendis før end thet wdgaar, och nar thet wdkommer, thet bliffwer end tha sckalckhedt, oc kand segh forthij icke lenge betecke. Men nw wele wij høre thijn dybe tale oc wijße raadt.

Hans Mickelssen.

Naade oc fred aff Gudt fader, wor herre Jesu Christo ønscker iegh Hans Mickelssen, alle Danscke mend och qwinner, wnge oc gamble.

Swar.

Waare tw een reth cristen mand in Christo, oc wdi then sande menningh, ath alle cristne menniscker ere thine [B1a] brødere, tha helsede tw icke aldsomeniste Danscke mendt oc qwinner, men alle Danrnarcks rigis indbyggere, blandt hwilcke mange ere fødde wdenlands, ther dogh ere rigens borgere oc wndersotte, ønscker tw alle Danscke mend fred oc naade, hwij foragter tw tha fremdelis wdi breffuet thet gandscke klerckerij? ther dogh ere rigens indfødde mend, och aff saa god Adill som thijn kettere kandt wære. Dog ath een stor part aff the yperste prelather ere fødde aff then rette oc beste Adill, ther thijn trell dog icke

mijndere forachter en andre manghe blanth then menige mand. Oc Gud fader oc hans kiære søn Christus Jesus thet giffue, ath tw haffde saa cristelligt eet hiarte, som tw haffuer lærdt ath helße effther Apostels wijss. Tw ønsckir oss got 10 meth munden men hwat tw haffuer i hiartet, wdtrycker tw sijst i samme breff. Men sanctus Joannes siger tha saa wdi sijn første Epistell. Sønner wij schulle icke alsomeniste elscke medt ordt eller twnge, men wdth gierning oc sandhedt. Wij straffe dog icke ath tw saa helser, men ath tw haffuer icke thet eendfoldige hiarte, ther will alle got, oc ingen ont, wære seg wen eller vwen, leeg eller lerdt, prest eller mwncck, tydsk eller dansck, mand eller qwinne, effther thij ath wij ere alle eeth in Christo Jesu, som sanctus Paulus haffuer oss oc lerdt. Men tw biwder oss brød medt then ene hand oc wdi then anden betekir tw een stoer steen.

Hans Mickelssen.

Aller kærteste brødre oc systre wdth Christo. Effther then forgangne farlige tijdt, aff hwilcken Propheterne och Apostelene haffue screffuet oc Christus haffuer sielff taledt om, ath ther sckulde komme falscke Propheter oc læ[B1b]rere, som omwende sckwlde, then rette oc klare Ewangeliske lerdom, fran sijn rette forstand, oc drage henne till theris egeth nøtte oc gerighed, thennom sielffue til fordømmelße, som sancte Peder haffuer till forn sagd wdth then anden epistell, oc wdi thet tredie capittell.

Swar.

Thw kalder oss thine aandelige brødre oc systre, oc then samme kerlighed haffuer tw dog till oss, ther Cain haffde till sijn broder Abell, ath thijn herris 11 gerighedt oc blodige hiarte kand styris oc mettis, tha wiltw haffwe saa manghen erligh mand om halfiin, ther ere tha møget yppere for Gud en konning Cristierns ene hoffwet thet er, oc thenne thijn blodige begæring, betecker thw strax medt Gudts ord, ther tw sijer ath wære forwendt aff falscke propheter, hwilcke tw medt thijn bedregere Morthen Luther holler ath wære hellige martyres oc bisper hues wnderwijsning wdi then hellige scrift siwnes teg ath wære ketterscke lerdom. Men oss cristet folck siwns hwn ath wære then Helliands raad oc sande prophetie. The wlffue som sanctus Paulus tall om ther sckulle indfalle blandt then christen hiord opstode strax medt the hellige apostell, oc wdi the neste daghe effther the wore afgangen, oc the droge then hellighe schriff saaa aff sith rette oc klare forstand, ath the forwende fraa Christo oc Christi sande oc rene lerdom, een stor part aff then gantscke werden. Oc serdelis the landt oc rige, som sanctus Paulus haffde kommet wnder then cristen tro, oc screffuet sijne breff till, meth hwilcke hand somme bestyrckede wdi then cristen tro, modt kettirscke lerdomme oc somme straffede, ath the tredde saa snart fraa then rene [B2a] Euangeliske lerdom the haffde hørdt aff hannwm, oc ther om tall sanctus Petrus, ij thet capittell, tw teg tilsckiwder, men wrangellighe, och sier ath wdi sancti Pauli breff ere mange diybe oc twnge stycker, ath forstaa, ther wlerde mend, oc i troen wansterke, wrije wdaff theris rette forstandt, segh sielffue till fordømmelsse oc fordi ath thet sckede wdi sandhed, tha er største parthen aff the landt som sanctus Paulus wende till troen 12 omfalden, oc ere nu anthen kettere eller tyrckir, vndentagen nogre Gutz wdwolde børn, ther hand aff sijn wbegribelige misckwnd, haffuer altidt hemmelige bewarid wdi hiartens wscopyldighet, dog ath the haffue wæridt mith i blandt onde mennisckirs samfwndt. Hwor findis nw the Corrinthier, Galather, Ephesier, Tessalonicher, Collossenser, oc andre flere ther sanctus Paulus screff syne breff till? Ere the icke nw alle fallen fraa then christen tro aff guds retfertdige dom? hwor fore? Forthi ath the lode seg bedrage aff the falscke propheter i mod sancti Pauli oc sancti Petri raad. Seer thw icke nw om tw haffuer øgne ther kunde see, ath then største parth aff gandtscke werdenn er falden fraa then sande och rene cristen tro? Asia oc Aphrica ere noghet nær borte, wdi Ewropa findis en nw een lijden gniyst aff cristendommen, dogh ath Europa er then mindste part aff werden. Men then gniyst will nw Luther meth sijne tillhengere wdtslycke, blanth hwilcke thw gjør tith beste, aff then macht thw haffwer, dogh (dess bædre) hwn recker icke langt, och rachte hwn en noget lengre, tha er Gudt megthugere en thw och alle the tijranner i werden ere. Wor herre Jesus Christus tolde icke alsomeniste død oc pijn for thijn schyld eller thennom [B2b] som ere kettere meth teg, men ydermere for oss fattighe simpell mennisckir, ther wdi een rett cristen meningh, wele wære wdi eendrectighet met then hellige Romere oc menige cristen kircke, som er tha een mesterinde till wor oc wore foreldris tro oc salighet. Aldrig finder thijn kettere nogen kircke ther haffuer saa lenge oc saa trøstellige standet i troen, som then 13 Romere kircke. Hwad tha om hwn er en syndig oc sckrøbellig? hwn haffuer fordi

een sterck oc barmhertig Gud, ther will henne benaade nar hwn worder hannwm inderlige paa kallindis, hun er syndig, men tha icke kettirsck. Men hwad hellighed Luthers och Wittenbergs kircke er allerede befunden wdi, schall her effther och om talis. Thij wele wij nw fremdelis høre hwad tidt sckalcke hiarte bryder aff seg meth thijn sckendige mwndt, ther Gud will med tijden straffe, wden tw teg snarligen bekender.

Hans Mickelssen.

Och the Guds bespottere haffue ther emod wdscreffwet theris Anticristelige buller, och kirckelogen (som the kalle hende) medt hwilcken the haffue saa ynckelige formørcket then hellige scrifft, oc plath forwent, saa ath scrifft siwnis nøffue ath wære scrifft, saa ath the nw paa thet sijste haffue saa gandtscke forblindet then arme eenfoldige cristen hiordt (hwilcken the tillwelge thennom ath wære befallen) medt theris sqwalder och drømme, som the wanwittige forblinde och forstockede knwbbe, haffue predicket for folcket, ath wij inthet wiste, oc eij wide motte, wden hwad theris wdwortis hellighed, godt siwnlig naade oc hellighedt wilde lade oss wijde eller sije for oss. [B3a]

Swar.

Nw stingher thijn sckalck medt sterthen, och thet fordi dw scriffuer paa Danscke, ther tw hwerckin 14 kandt eller torde paa latine, oc helst wdi Keijserlige land och stæder. Thet motte en wære wdi thijne dage, ath thijn stympere som aldrig andet lerde en sckatte och plagge, sitze oc tolde, sckulde foracthe then menige cristen kirke, oc hennis forstandere, med thijne kettirscke ordt, oc æslige breff. Oc dog ath tw haffuer forsckylled haanlige swar, och spotscke tiltall, wij wele tha holde oss for gode ath betale teg effther thijn werdsckylt, oc icke anderledis agte tegh, en then hwnndt ther kand gøø och icke bijde. Tw besinder ath mange wdi thenne tid, haffwe stort omhygge for rygte oc naffn, fordi wilde tw oc saa giffue tilkende ath tw wast hwll oc diyb, oc maa wel sckee, tw haffde reffnet oc sprucket aff wijsdom och dybhed, wden tw haffde hannwm wdtspiwdt i thette tith obne breff. Nw først ath sije modt thenne artickell. Tw maat tegh sckemme thijn fwle kettere ath thw kalder saa mange hellige Martyres oc Confessores, som nw regnere med Gud, bespottere, som haffue med theris hellige blod oc lerdom, bestyrcket oc stadffest then gantske cristhendom. The haffue seth kirckelogen och inghen anden, ther thijn leede spottere kaller antichristelige buller, medt hwilcken the haffue forclaret oc wdtryckt oss then hellige scrifftis rene oc sande mening, oc icke hende forwanled eller formørcket som thijn mørcke oc gamble graa kettere haffuer sagt. Ath ij kettere haffue her till dags foraget dødelige oc syndige menniskir, thet maattæ en fordragis, fordi ther ligger føije mact oppaa huad rijss wor herre brwger till ath straffe syne wdwol[B3b]de børn meth ther handt lader forfølghe till plicht och bod, och fordi 15

straffer thennom ath the sckwlle seg bekende. Men ath ij haffwe nw stjilled eder mwnd, modt himmellen, oc thennom som ther regnere, thet bør ingen ath fordrage ther Gud bekender, om hand icke will wære Guds forrædre. Men ath affwærije medt hand oc mwnd, saa wijth hans macht kandt recke. Wij kwnde wel forstaa, ath Luther och hans tilhengere, haffwer anheffuet eeth fortwijledt stycke, ther icke kand bestaas wden løgen oc sckalckhed, oc fordi haffuer handt i mange stycke intthe forsckell, wære seg wdi scrifft eller tale ath han kandt ther medt gøre sith anslag sckønt, oc sande ligt. Men nar som ij kettere haffwe klarlighe bewijst alth sammen wære Guds ordt hwess ij tale oc scriffue, tha maa i sijghe ath kirckelogen er een forblindelße till Guds ordt. Thet gøre ij tha aldrih, fordi ther findis allerede større twedracht blandt eder, en ther nogen tid wor emellom then hellige kirckis doctores oc lærere, oc besynderlige fordi, ath then twedracht som haffwer wæridt thennom emellom, er alsomeniste om the stycker ther sømmelighe ere men tha icke aff nødt. Men then twedracht som findis blant eder kettirske doctores er saa aff nød, at wij hende for wden kwnde aldrig worde salige. Bewijss thijn kettere om thw kant eet stycke aff thet hwle oc diybe forstand tw æst opfylt medt, ath wære modt then hellige scrifft, oc serdelis aff then scrifft som findis wdi kirckelogen, wden tw wilt sije (som wij wijde tw gør) ath hwess som er scriffuet, och nw scriffwis mod Luther, er oc emod scrifften, dog ath Luther haffuer ingen strengere modstandere, en then hellighe scrifft, reth oc tilbørlige wdlagt, effther then Helliands sind, och 16

meningh. Men thw arme mandt æst saa for[B4a] mørcket aff homodt och straghedt, ath theg siwnis inge bøger wære aff scriffthen, eller støde paa scriffthen wden hwess Luther och hans tilhengere lader scriffthellige wdga, ther dog icke andet ere, en kettirscke gloßer, och een bedrægelig forwandlingh. Oc the hellige mends wnderwijßning, ther oss haffuer medt scrifft, lerdom, vnderlige gierninger oc tegen, affthen

Helliands raadt oc indskudt wdtryckt och forclaredt saa møget aff scrifften, som wij motthæ wijde, och oss wor nock till siels salighed, kalder thw sqwaller och drømme. Thet er oss dogh witterligt thw wilt sije schriffthen wære saa klar, ath hwn kandt aff segh sielff forstaas oc begrundis, nar hwn er wdtset paa thet twngemaal then menige mand kandt tale. Men ladt thet nw wære saa sant, ath inthet er meer sande ligt. Hwi haffuer tha Luther och hans effterfølgere kettere oc sckalke, schriffuet och giordt saa manghe gloßer paa schriffthen och wdtsett saa manghe bøgher i then meningh ath the schulde schriffthen forclare? Dog ath the ere ther saa twedragtige wdi, ath the wnderstundwm komme icke nermer sammen en een koo och een weddermølle, som wij sije wdi eeth aff wore Danscke sprock, om the thing ther kwnde ijldde samnis. Eller er hwn och saa klar som thw sier. Hwij schriffuer tha Luther modt sijne besorne tilhengere Carolstadium, Oecolampadium Capitonern, oc Swinglium, och the modt hannwm? och the tha mene paa begge sijder ath schriffthen er them medt standigh, och wildigh. Eller hwi kandt icke Luther met seg selff fordragis, om schriffthen er saa klar, och haffwer inghen anden 17

diybhedt paa segh en the blotte ordt ther hwn medt setthis och wdtryckis? Effther thij handt nw thet nedher bryder som handt [B4b] tilforne opbygde, oc nw rober i gien, ther handt tilforne gaff mact, wiltw sije (som tw haffuer icke anden tilfluct) ath han nw forstaar een part aff schriffthen bæder en hand tilforne giorde, tha giffuer tw klarlige till kende, ath schriffthen kand icke altidt, eller aff hwer mandt forstaas oc begribis. Ther som hwn er schiuld for the lowkøne, och icke kand aff thennom begribis, møget meer er hwn sckiuld for then mene mand, som er wanwittig oc wforstandig. Men nw haffuer tw her een anden tilfluct oc sier, at schriffthen er well hwl oc diyb. Men ij thenne tijd haffuer then Helliandt saa offwerfaldhet meth sijn naade then menige mand, ath hwn er nw aff hwermandt forstandelig. Medt thette stycke bedrage ij Lutheraner mange simpell menniskir, dog ath thet haffuer inthe paa seg. Tror thw ath then Helliand er een mestere till twedragt, oc till the meninger som ere twert emod hwer anden? aff hwilcke blant edher findis allerede eeth stort tal, och fleer bliffuer medt tijden. Men ij maa nw segle eder eghen regße eet stwndt, oc see hwad ende eders anslagh will grijbe. Tha skulle ij wijde ath wij fattige folck icke andet tro, en ath then helliandt er eendrectigheds mestere och raadgiffuere, och icke twedragts, ther om sckall tha meer talis fram beder ij thette breff. Tw kaller thet anticristelige buller, ther hellige martyres, bisper oc menige cristendoms raad, haffwer seth oc samtycht aff then Helliands indskud, ther thennom oplysde, før en wild eller gerighedt haffde nogen tijdt forkrencth 18

cristendommen. Oc twert emodt alle the kettirscke lerdomme ther ere fordømde for mange hunderd aar, oc nw oprobis aff Luther och hans selsckaff kalder tw then hellige scrifft, och Guds rene ord. Saa haffuer eder fader Dieffwelin hwes søner ij ere, lærdt [C1a] eder ath tale oc scriffue. Oc fordi thet tagis medt eder till tacke aff thet folck, ther war Luthers ij mange stycker før en Luther wor fød, tha lade i aldrig wdaff at liwge, dog ath ij nw merckis daglige, oc i framthijden ij bæder schwle. Wij dog well wijde hwad teg nagger oc ancker wdi kirckelogen. Sandelige thet ere the prewilegier oc frijheder, som ere giffuen thet menige klerckerij oc stadfeste aff mange christen Keijsere oc andre cristen førster, aff hwilcke the maa fordætingis till rette ath tw oc tijne lijge tijranner oc sckalcke schulde thennom icke wforrette, eller giøre noghen offwerlasth. Om hwn er i mange stycker wildig, hwad tha? Haffuer thw nogen tijdt seet prewilegium oc frijhed, ther icke haffde wildt met seg? Ther som tw oc thijne lige haffde lat klerckerijd bleffwed wdtil tilbørlig ære oc wurdningh som the wore fraa første begyndelße. tha haffde thet icke wæritt aff nød, ath seth nogen wildig logh, thennom besynderlige till gode oc frijhet. Wij thet gierne kendis ath ther som wij wore alle saa gode cristen, som oss bwrde ath wære, tha giordis ingen wildig logh behoff. Men sijden werden begyntte ath forargis, oc hwert menniske gør sith gaffen, oc gaar effther sijn naboos sckade. Och had oc affwundt desligheste aff then mene mandt øgis mod klerckerijd, tha gørs behoff, ath ther som cristendoms kærlighedt kand icke 19

haffue magt till fredt, ther schall mand gøre seg fred med prewilegier besckermelße oc forswar. Gør cristendommen saa reen oc saa godt, som hannwm burde ath wære, och tha wele wij gierne tilstæde, ath tw igienrober, icke alsomeniste kirckelogen ther wildig er, men all screffuen log, huad heller hwn er wildig eller vwildig. Christedt folck gjør hwer mands gaffen, seg selff oc saa till sckade, ther som thet altidt scke[C1b]de, tha haffde wij inghen trette, oc ther som tretthen wore afflagd, tha giordis ingen screffuen log behoff, och dog ath samme log er wildig, icke er hun fordi antichristi buller, thet er nogen scrifft mod Jesu Christi lerdome. Thet kand icke wære Gud emod, om noget sett giørs i then mening, ath thet sckall brwgis till fred kerlighedt, och ath sckillie trette med, oc paa thet ath een skall icke meer wforrettis en een anden. Nw till thet tw kalder thennom antichriste, wele wij och sware theg effter thijn forskylling, oc alting saa offwerweije, ath wij sckulle klarlige see, hwilcken som er meest antichrist, anthen Lutheraner, eller oc the som ere aff then Romere oc menige cristen kircke. Antichristus er jcke andet en Christi modstandere, oc forthij thet sckeer wdi twenne mode, ath ther staas i mod Christum, tha findis oc saa twenne slag anticriste. Aff thet første slag, ere alle the som offwertræde oc synde emodt Guds bwd, ther saa ere anticriste mange, ath the medt tijden opliwsde aff Gud, bliffwe Christi egne før en omgaar, effther thij ath thet hellige sacrament pligt oc bod, bliffuer oc haffuer wæridt alle dage wdi then hellige kircke oc ij thenne mening er thet befrøctindis ath wij ere mange antichriste, 20

fordi wij aff legomss løst, naturlig brøst, oc løse begering daglige offwertrede Guds bwd, anthen wdwortis med gierning, eller indwortis medt hiarthens begæring oc samtycke. Men wij haffue tha eeth stadigt haab till Guds naadelig misckundt, ath wij sckulle med tijden bædris och fuldkommis. Thet er oss leet aff alth wort hiarte, ath wij icke ere saa fromme som oss burde, och gierne wele wij worde gode, nar som Gud will oss tilføie samme godhet, ther wij kwnde hannwm teckis wdaff, hwilcket oss haabes ath snarlige sckeer, oc helst fordi wij ere thet aff [C2a] wort inderlige hiartte begerindis. Om Luthers tilhengere ere icke wdi saa made

antichrister ther maa the see seg om. Men the som ere med oss, oc daglige komme till oss aff fremmede stæder, brwge seg wdi eeth sckalcke leffnet, oc nw siden the kalde seg gode euangelisk, tha frycthe the huerken gud eller menniskin. Oc huore wij see nw theris vdygd for wore øgen oc kunde føle theris skalkhet rnet hender, the wele dog wij skulle tro thennom at wære hellighe menniskir, oc guds sande prophet. Ther som the aff sckalcke blefwe gode mend, oc aff dranckere sparsomme, aff høfferdige idmyge, aff wkyscke reene oc kyscke, aff gerige dandnis oc welwillige, tha motthe wij tro ath thet wore aff Gud. Men nw gøre the aff gode mend, onde, aff smaa sckalcke store, oc aff hatscke mendt mandrabere, oc aff eenfoldige tiwffue obenbare røffuere, och aff hōwiscke iomfrwer sckøger oc sckalcke, oc saa for wden ende, och ingen er meer indfalden medt Luther en øgensckalcke, ther andhet sckiulle wdi hiarthe, en theris wdwortis gierning synthis ath bewijße, oc aff theris egeth 21

øglerij dømme the nw alle cristen saa ath wære, dog thet er een slem wdygd, ath dømme een anden aff sith egeth sckalckhedt. Her findis well mange ij Danmarck (dess wær) ther gjerne wille forde Luthers anslag (hwilket teg oc thijn herre er gantscke wel behaffueligt) oc ath the haffue lenge beramed desse anslag som nw ere for hender, giffue the merckellig nock till kende, sijden the finge medhold oc orsage, oc thet nagger thennom mest at thenne samme lempe, gaff sig icke for mange aar, oc helst men thijn herre konning Cristiern hafde regementen wdi Danmarcks rige, thi ath hand wor saare welwillig at bestyrke alle the anslag som Luther wore til wilde oc klerkerijd vnder øgen Wdi anden maade kaldis nogen anticrist, thet er [C2b] Christi modstandere, icke ther alsomeniste offwerwunden aff sckrøbelighed gør synd, men then som med falsk lerdømme gør synd til dygd, oc dygd till synd, oc ther holder ont at wære got, oc got at wære ont, oc agter løgen for sandhet, oc sandhedt for løgen, oc ther seg ophøjier offwer alt thet som kaldis Gud, oc ij thenne mening kailer tw oc Luther oc hans tilhengere alle the prelather som wæridt haffue wdthi then hellighe kircke, meer en wdi fiorthen hwndret aar, antichrister oc kettere, oc serdelis the hellige martyres oc confessores, som effther sancte Peder haffue holdet thet Romere sæde, oc wore Jesu Christi stadholdere her paa iorden. Men nar tw kandt bewijße, ath the anthen haffue kalledt seg guder wden som schriffthen gør thennom ther ere forstandere eller begered guddoms ære eller lignedt seg wedt Gud, tha haffuer tw wundhet ath the ere antichrist, men thet gør thijn 22

keltene aldrig, oc haffde tw en giort thit beste ther wdi med Luthers løghen och bedregelig lijst, tha sckulde teg giffues eet hōwist swar, sterckre bædre och fastere, en all then falsckhedt thw nogen thijdt kwnde dicthe eller paa finde. Ther som the vvore antichrister oc kettere, tha war her aldrig cristhet folck i Danmark oc icke helder wdi nogre landt, som nw ere in Europa, fordi wij haffde aldrig anden tro ock lerdømme en aff then Romere kircke, ther i sandhedt haffuer lengst standeth i then christen tro, oc aldrig wor besmittet med kettirske lerdømme. Syndig er hwn, oc haffwer wærit ij nogre aar oc thet klage wij alle med Luther, dog hand er icke then første, thet haffuer besindet. Thet er mange aar siden Sanctus Bernhardus gjorde then samme klage, dogh wdi een bædre oc rettere meningh en Luther gør, desligeste gjorde oc sancta Birgitta, Elizabeth, Hildegard [C3a]dis, Mektildis, Cyrillus, Methodius, Telesphorus, Katharina Senensis, Robertus, oc andre flere Guds sende bud, dog ath the hwerckin foractedede embede eller magt som Luther hand gør, oc thijn fwle kettere. Men wij maa tha icke falde hende fraa, ath hwn er syndigh oc serdelis nar hwn icke nøder oss til ath synde med seg eller ath efftherfølge sijne syndige exempill. Ther som hwn en wille oss trengne rnod oc fra wor reth, nar hwn anthen sckatter eller nøder oss noget wdaff, tha er thet inghen synd. Men een stor orsage till stor forsckyldingh hoss Gud, oc besynderlige nar wij fordrage saadan trengsill met eet got taall. Findis en nogen aff then kirckeloge, som er sett ij tw eller tryhundret aar, ther wildig er till wrette, eller nogre landt till sckade och 23

forderffue, hwn gør ingen mand til antichrist, fordi hwn er aff thet slag ther pleier ath rettis oc forbædris oc wnderstwndwm igien robes effther som behoff gørs till freds oc eendrectigheds bestand. Thet som er Guds log oc sett offwerganget. Hwi schwilde thet icke oc saa hende wdi mennisckens log oc sckicke? ath Guds log er wdi mange stycker igienropt, som wor seth wdi thet gamble testament, er oc saa witterligt ath inthe meer. Thet som the hellige apostele haffde schicket ij Hierusalem er och affaldhet oc magtlost, oc fordi maa wij oc saa igien robe mennisckens log oc sckicke och serdelis nar hwn icke rettelige brwgis, oc er kommen wdi een ondt wane dog thet hør icke hwert besynderlighe menniscke ath gjøre. Men thet menige cristendoms raad, ther haffuer magt till ath affsije for een retth, hwess Gud føier thennom ij sindhe, som then hellige kirke haffuer alltidt giort, nar twedrachth wor paa ferde, eller noghet twijlsmaall wdi scriffthen ther icke kwnde aff the blotte ordt grantsckis [C3b] till pricke. Oc dog wij fastelige tro, ath ther sckall komme een besynderlig oc weldig antichrist, før en Christus Jesus Guds søn er igienwentendis paa then yderste domme dag, ther med stort welde oc macht sckall forfølge then menige christen kircke, oc frambringe thet oprør, ther schall offwergaa all then modgang, som then hellige kircke haffuer hafft, fraa then første begyndelse, oc schall seg forheffue offuer alt thet som kallis Gud, och gjøre synd till dygd. Tha tycker oss ath ther wor aldrig nogen hannwm gick nermer, en Luther, wndertaghen. Nerone Keijsere och then Machomet som Tyrcker nw dyrcke oc holde for 24

een hellig Propnet, mer ror aatehundrede aar opreijdsde eet stort bulder i then hellige kircke. Machonietus sagde paa then tijd, ath Jesu Christi log oc euangelium, wor forwanledt och formørckit aff hans hellige Apostele oc euangelister, oc seg fordi wære wdsend aff Gud ath han thet sckulde rette och forbædre, och sckillijge theris sett oc digt, fraa thet rene Guds ord, oc sette serdeles wdi een bogh, hwilcked handt oc lod segh ath gjøre. Bogen kaldis Alchoranum, oc er sijn mestere oc prophet saare ligh, ther tha wore for møget langt at scriffue wdt aff medt besckede och serdelis i thette breff. Saa haffuer oc Luther giord, thijn affgud oc propheet Dog hand thet icke sier om alle apostell oc euangelister men besynderlige om fijre, som er Mattheus, Marcus Lucas oc Jacobus, hand sier ath theris euangelium er icke then sande oc rene lerdømme som

Christus lod wdgaar her paa iorden. Icke er helder sancti Jacobi epistel schreffuen aff rett apostels aand, som Luthers spotscke mwnd haffuer tald oc sagd well hwndrede sindwm. Oc fordi sier hand, ath then rene oc euangeliske mening som findis wdi sancti Joannis euangelio, oc sancti Pau[C4a]lli sendebreff till the Romere oc the Gallater haffue these forsagde euangelister, oc andre hellige Martyres oc confessores (som wore stadholdere i then hellige kircke siden the hellige apostel wore aff gangen) forwaned oc formørcked med theris antichristelige seth oc sckicke, ligerwijss som the hellige ewangelister, haffde andet screffuet en Christus lerde oc gjorde, eller och Christus haffde inthet meer giordt ther oss ligger macht paa, wden thet som sanctus Joannes screff. Haffde nogen Pawe 25 eller Bisp sagd tesse bespottelige ord, tald eller screffuet, tha mottæ thijn kettere kalde thennom Christi modtstandere oc thet er tha eet aff the mindste stycker blant the groffue, ther Luther lader wdgaar paa schriff, dog ath Julianus kettere oc Keijsere, oc deslighest Porphirius, wore for mange hwndret aar ij samme mening medt Luther. Och fordi wele wij nw kortelligen offwerweie hwilcken som er mest antichristellig. Luther thijn propheet, eller oc wor hellige fader Pawen som nw sijder i Rom eller nogre andre aff hans forfædre. Men hwes wij worde dog talinde om thet menige klerkerij oc theris magt oc werdighet, scall icke gøris wdi then mening, ath wij wille anthen orsage eller giffue magt, nogre aff the synder, som nw regnere i blant klerckerijd. Wij thet kendis wære formøget sant, ath synder ere mange och groffue blant cristedt folck, oc wij thet daglige begræde, oc fordi haabess oss, ath kwnde wij icke lade alle syndher, tha wele wij med Guds hielp oss wogte for kettirscke oc wrange lerdomme oc tale got, ther som wij kunde icke gøre saa møget oss burde. Syndere ere wij, oc for syndere tolde Christus Jesus død oc pijn, fordi the hellige oc retferdige wijße oc homodige haffde hannum inthe behoff. Men i Luthers kirke, findis bode vbegribelige syndere oc wederstygkelige kettere, som er noget sagt oc skal idermere sijes [C4b] Hand straffuer haanlige oc spottellige homod oc gerighedt wdi klerckerijdt, oc thet gør alle gode mendt men dog icke medt saa stort bulder, oc hans eget homodt er tha saa stort oc møget, ath sijden Machometus wor til tha wor aldrig noget større wdi cristendommen, handt ligner 26

seg med Christo Jesu, oc sijne discipell med Jesu Christi apostell, ther aldrig gjorde nogher Pawe wdi Rom god eller ond, oc aldrig haffuer nogen andet sagd en ath the waare stadthollere wdi then hellighe kircke paa Jesu Christi wegne som the oc i sandhedt ere. Ther nest er Luther wd aff een arm oc wbekendt mwncck bleffwen saa got som een werdzens første, och thet haffwer hand forhwerwed med sckalckhed oc wdygd, saa at nw i sex aar tha haffuer handt then gwnst willie oc tieniste aff then mene mandt, wdi nogre landt oc stæder, ther aldrig nogre Pauer eller christendoms Prelather haffde for hannwm, hwad heller the wore syndige eller hellige. Hwem kandt nogen tijd schriffue eller fortellie then gunst oc yndist hand haffuer aff nogre konger oc første, Riddere och edle mend, aff borgermestere och raad, bønder oc borgere, rytther oc mordenære, sørøffwere oc schalcke, smeder oc sckredere, sckijndere oc sckomagere, oc alle ere the hannwm saa willige oc wildighe som the hannwm tientte bode for sold oc plynderij. Somme første (fordi hand er thennom wildig i mange stycker) sije hannwm ath wære Guds sande prophet, oc ath Guds ord wor aldrig saa forklarid, sijden the hellighe Apostell wore till, som thet nw er aff Luther, the sagde gierne sijden werden begynttis, oc saa ere mange hans wnderdane, thennom till stoer haanhedt och sckensill, ath the ther strenge første kwnde aldryg twinge medt welde eller macht, haffwer hand giord seg vnderdani[D1a]ge med kettirscke bøger, oc een forgiffdig lerdome. Munne icke thet wære antichristelige stycker? handt tilbedis aff sijne tilhengere, æris, loffuis, prijsis, oc 27

affholdis med schriff oc tale, meer en Petrus eller Paulus, eller nogen anden hellien i himmerigis rijge. Och med thet strage oc homodige sind hand hafuer, ther som hans macht wore saa stoer som Pawens wdi Rom, tha skulde hand bliffue then gantscke cristendom een wbegribelig tijranne, oc maa wel sckee bliffue then store antichrist. Hand haffuer saa offthe, thet hannum Gud straffe giffuet cristen første raad, ath the skulde gøre theris hender røde wdi klerckerijds blodt, dog ath wor herre haffuer thet en bæder føiedt her till dags. Hwilcken antichristus kunde nogen tijd gøre wmildere oc grummere gierning? oc en sijeer tw ath hand och hans tilhengere, haffuer oss opliwst then hellige schriff, oc hennes sande oc edle mening wdtryckt. Ydermere haffuer hand sijne apostell oc rendere, om kring then gantscke werden, som aff eeth wbesindigt geckerij saa flijttellighe forfore alle hans anslag, som the wore hans stedde hion oc wnder danige træle. Oc samme hans Apostell ere tha icke andet blant then menige mand, en eeth forgiffdigt affsckum oc eet wrag som ere forløben oc for soorne mwnccke och prester, kremere oc prackere, spelemendt oc andre landtløbere, landzknecte, baatzmend, prentere oc bogførere och thennom serdelis, som pleier ath omføre kettirscke bøger, oc fordi ath desse folck aldrig haffde nogen redelig conscienze, men pleije altijt ath leffue aff plynderij roff oc bytte, thi ere the indfallen medt Luther aff eeth forsuffith hiarte, oc for then legomlige frijhed, ther hand loffuer alle sijne discipell oc efftherfølgere oc saa ere the alle hans wnderdanige træle, segh till stoer haanhedt, 28

[D1b] ath inthet er haanlighere, en lade segh aff een forløben oc forsoorin mwncck bedrage, oc then serdelis ther haffwer bode forraadt sijn Gud, och forført saa mange twsinde menniskir fra liiff och salighedt. Oc en affholdis hand nw saa møget, ath hannwm inthet andet fattis en kongelige krone ock spijs. Oc i sandhedt tha wore han eder rette konge, ath som ij ere wndersotte, saa bør eder oc ath haffue konge, tnet er, sckalcke och forløben folck bør ath haffue een sckalck oc een forløben mand til konge, fød aff then samme adel hans vndersotteere kommen. The som tilforne wore frij oc frelse mend, ere nw saa besoorne Luther tilhande som han anthen waare Gud, eller een weldig første, ther thennom haffde medt swerd oc slag offuerwundet, oc saa ere the med hanwm forblinede, ath dræber hand folck, sckender hand møør, bryder hand kircker oc closter, spotter han Gud oc helgen, och gør møget andet ther himmel oc iord motte forfæris fore, tha giffuis thet macht oc affholdis som thet wore Guds bud oc ord. Om alle mandz wdygd oc sckalckhet tære wij thale.

Men om Luthers wbesindighe geckerij maa inghen tale, hemmelige eller obenbare wden paa sijn hals. Hwem haffuer nogen tid hørt eller spurdt saadant antichristelig welde oc trengsill? oc hwo ther hannwm tall i mod, han er strax (hooss teg) Guds forredere oc bespottere, fordi ath tw holder all hans schrifft oc tale for Guds rene ord, ther dog haffuer icke andhet giordt en opropt gamble oc fordømde ketteri, wden huar hand haffuer oss blendet Guds ord i blant sith forgifftige ketterij, ath hand kand oss med then angill oc søde madkrog, dess lijstigere 29

hegte oc fange, dog thet er icke hans paafwndt, fordi alle kettere haffue saa giordt for hannwm. Ther nest ere the saa med hanum forbunden, [D2a] ath thet som the icke magt gifue, taare the tha icke laste eller straffe. Oc dog hans sckalcke oc groffue gierninger slar mange for howedet, nar thet sies thennom rundelige til tha kwnde the inthet andet sware, en ath Luther er eeth menniske, oc fordi kand hand synde, the sagde gerne om the torde, ath hannum burde ath synde. Wij thet wel kendis ath hand er eet menniske oc kand fordi synde. Men ther vndrer oss møghet oppaa, ath nar wij offuerweije the synder som klerckerijd nw bedriffue i thenne tid, tha will ingen haffue medynck offuer thennom, oc tencke ath the ere oc saa menniskir, gjorde aff then samme malm, ther andre syndere, som ere bespente med sckrøbelighed, och fordi maa wij klarligen see, ath wild gør møget till, at orsage the ting som ere straffelige, oc straffe thenom som ere orsagelige. Tw sier ath wij haffue wærid forblindet wdi mange aar, fordi maa wel scke, wij wilde icke tilstede, ath een forløben och forsoorin mwncck, eller een træl skulde locke een frimandz daather oc henne beligge, ther oc saa wor clostergiffuen, oc haffde loffued Gudt een ewig kysckhet. Hwem thet haffde giort for thwsinde aar, ther werden wor reen oc mijndre besmittedt en hwn nw er, tha haffde thet wærid i sandhet een stoer wdygd, ther hwercken Petrus eller Paulus haffde fordraged. Men nw vdi werdsins siste dage, huor som kerlighed er formindscked, oc synd oc ondsckab er forøgt, tha holdis thet for dygd oc ære. Thette kalder tw oc thine lige Guds ord, oc then 30

rene oc edele euangeliske lerdome Men sanctus Ambrosius kalder thet wold oc tiwffuerij, mod Gudt och hans hellige lyffte. Desligeste gør oc sancta Birgitta. Ther som i straffede hoor oc sckørleffnet, tha haffde i schriften med eder, men ath nogen maa bryde sith lyffte medt ære, oc for wden syndt, och er dess plichtig [D2b], haffue wij icke lesth eller hørdt wdi then hellige schrifft ther cristellige oc rettelige wdleggis. Ath Luther screff vblwelige wdi een aff sijne bøger, haffue wij saa lesth. Nar een qwinne kan icke faa fooster aff sijn mand tha maa hwn lade segh aff een anden beligge, och føde saa børn paa sijn egen mandz hals oc gotz. Oc Gud giffuet ath ingen haffde thet noghen tijd giordt, men ath thet nw mange steder gørs, sckall wel snarlige bode spøries oc begrædis. Saadan hellig lerdome haffuer then sckamløse kettere ladet wdgangeth blant simpell christet folck, ther dog ere sckrøbelige nock till synd oc ondsckab, for wden hans raad oc tillsckynde. Ath gøre ont er for Gud wden all orsage, men ath sckynde andre till all fulhed och wdygd, er hwercken orsaghe eller naade wert. Thijn kettere kalder thet forblindelße, nar hwer mand maa icke gøre huess hannwm lyster oc hans sckrøbelige begæring hannwm tilsckynder, for wden all pijn oc straff, och thet er then dybæ lerdome som eder er nw forsnijmen aff himmelin obenbarid. Men wij fattighe simpell menniskir som tw oss kalder, oc oss hobis ath wij oc saa ere, eller bliffue med thet snariste, haffue then tro oc mening, ath oss bør till legoms oc then gamble Adams twang, medt een godt oc redebom willie, ath gøre først hwes Gud haffuer 31 oss bwdet wdi schriften, och ther nest hwes hans stadhollere her paa lorden oss och saa befale oc biude, oc besynderlige thet som kand wære wor syndige krop oc willie till twang, oc icke Gud til fortørnelße, oc nar som wij thet gøre welwillige, tha ere wij sandelige frij, fordi ath cristendoms frijhed met oss, er icke ath gøre hwes legommet oss raader (thet kalde wij sand trelldom) men wdaff kerlighed och een god willie, ath gøre alt thet som Gud er tacknemmeligt, wor [D3a] ieffencristen wildigt, oc oss sielffue sckadeligt paa legommet, dog ath wij holde then sckade for een sand oc wiss baade, oc ther som wij kunde icke alting gøre aff Gutz kerlighed oc hiarthens rwnde willie tha tyckis oss wære bædre oc bestandigere wor siæl till salighet, ath wij nødis oc twingis till een tijd, saa lenge wij ydhermere fuldkommis in Christo Jesu, en ath wij sckulle wbluelige synde bode mod Gud och menniskin. Saa groffue ock saa sckrøbelige ere wij, thet kendis wij giærne. Er thet wijssdom, ath bryde sith lyffthe, ath beligge och locke Gudz besynderlige bruder oc møør, ath bryde ægteskab faste oc lesning, oc andre cristellige seth oc sckike? Yder mere ath gøre hwes oss lysther, wden frycht oc fare ath spotte hellige mendt leffwendis oc døde, foragthe desligeste wor hellige fader Pawen, Jesu Christi stadholdere wdi Rom, oc andre kirckins prelater medt thet menige klerckerij, frandelis ath opwecke hørsommelige vndersotte till wlydelße oc bulder, mod theris rette herrer oc offwermend, som ere konger oc første, Ridder och andre herrer, fogeder borgemestere oc raad, oc alle andre som befaling haffue ath styre oc reghere. Er thet wijßdom?

32

giffue thet Gud aff sijn wsielig naade oc misckund at wij aldrig worde saa wijße, oc ath thet bode giort er oc en nw daglige gørs blant thennom som haffue indganghet Luthers ketterij, thet haffue wij lenge sidhen icke alsomeniste hørt, men saare begrætt. Thet see och høre wij daglige, blant thesse ny christen ther saa møget tale om andre folckis gerighedt, wkysckhedt oc homodt, ath thet ny euangelium, som the ere falden wdi, haffuer thennom giffuet sckønæ hwstrwer, gaard och grwnd, sckat oc renthe, som tilforne wore gantscke lijdet agtede, oc the ther bade sith brød i Guds naffen, haffue [D3b] nw saa twinget herrer oc første, oc ere thennom saa weldige, som the wore theris fødte træle. Oc thennom giffwe nw herrene sckat oc rentte som tilfornt trøglede skeppe korn oc stwmpe flesck. Er thet ath forsage werdsins heder oc ære, homod oc gerighedt, tha kendis wij gierne, ath wij her till dags, icke rettelige forstode then hellige schrifft. Thet leße wij wdi historier och krønicker, om the hellige Apostel, oc andre christendoms prelater, ath sijden the finge then befalingh, tha wore the theris hustrwer wbewarede, bode for kysckheds exempill, oc ath the

dess mijndre bekwmede, motte wære dess meer ledige ath predicke oc lære fraa seg Guds ord, oc øffwe seg med større flijd, wdi andre himmelscke oc aandelighe hwerff. Men Luthers apostell gøre her twert emod, nar the icke giffte seg før en the annamme aposteldøme ath the vnder thet hellige egtesckabs naffen oc ære, kunne sckiwle oc betecke theris wdygd, the haffue lenge hemmelige bedrefued. Schørleffnet oc bolerij giffue wij tha ingen 33

macht wdi nogre mennisckir, wære seg geestlige eller werdslige, fordi thet er emod Guds bwd. Men ther findis tha mange æthesckaff som ere icke møget renere en somme folckis bolerij, dog thet icke sckeer aff ægtesckabs brøst eller natur, men aff theris wdygd, som ægthesckab icke rettelige brwge. Hwad haffuer Luther andet wærid en een patron till all wkysckhedt oc vreenhed som hans Machomet wor fore hannwm, oc then store antichrist sckal bliffue effther hannwm, nar hand worder kommendis. Om saa er ath mange bryde theris lyffte oc leffue wkysckellige, icke er thet meer kysckhed till foragthilße, en ath æthesckab ther wdaff foractis, nar mange sckalcke bedriffue hoor, i mod æthesckabs reth oc regill. Wdi sancte Birgitte bog finde wij saa screff[D4a]wet, ath haffde then store Gregorius Pawe wdi Rom rygget thet lyffte som alle prestmend bør ath gøre Gud, tha sckulde hand aldrig bleffuet salig, wden hand haffde thet igien ropt ij sijn liffs tijdt, oc giordt ther plicht oc bod fore. Eet christeligt oc erligt fwnd, ophaget aff Guds raad, maa icke fordi ryggis ath thet ilde holdis oc brugis aff manghe, men thet sckall forbædris medt stor flijd, ath thet kand bædre brwgis, en thet haffwer tilfornet wærid bruget. Framdelis lader Luther seg kalde een Apostell, ther er sterckere i sijn tro, en alle mennisckir her paa iorden, oc engle wdi himmelin, hwes dommere oc rettere hand oc kalder seg, handt lader controfeije sith belede med then helliand, wdi een dwffwis ligning, som folck sckulde tro, ath hand intet andet gør eller tall, wden aff then Helliands raad oc indskud, hand lader sijne discipeler scriffue om segh 34 wdi bøger, helligt er thet liff som teg haffuer baarid till werden, tw sande Jesu Christi prophet Morthen Luther, oc andre mange høge oc erlige titell, ther alsomeniste bekomme Gudt oc inthe menniscke, til loff heder oc ære, om thijn kettere haffde saadane antichristelige stycker anthen mod Pawen eller nogen anden aff cristendoms prelater tha motte thijn stympere robe antichrist, tijrannij, øglerij, nat, mørkhed, forblindilße, oc andet hwad thijn sckendighe mund kunde paa fijnde, oss tycker ath desse oc mange andre wchristelige gerninger ere eet sant øglerij, och godt synlighed for mennisckin, men for Gud er thet eet roff, tiwffuerij, wold och macht modt Guds eijedom, loff, prijss, ære, heder, wrdning, oc hørsomme, fordi ath the ere klare antichristellighe anslag, stycker och homod. Men nw wele wij høre hwadt thijn kettere framdelis sije. [D4b]

Hans Mickelssen.

Nw haffuer Gud aff ßijn wbegrwndlige godhed rnisckwndeligen seet till oss, wor store wsijlhed, oc wbegribelighe wildfarilße, ij thet ath hånd nw haffuer begynt, ath obenbare sith hellige ordt for sith folck, saa ath theris forrederij, sckalckerij octijrannij, kwndgiøris wdi then gantscke werden, hwilcket hånd tilforneth haffde loffuet, wijd sijn hellig prophet Daniele wdi thet ottende capittel, oc sancte Powel Apostell wdi thet første breff till the Tessonicher, vdi thet andet capittel.

35

Swar.

Nw spijr thijn stymper op thet tw haffuer wti lifwet, oc haffuer tha lenge hafft, men tegh wemmede icke før nw. Saa pleie altid kettere ath sije, nar the oprobe theris kettirscke lerdomme, ath Gud obenbar sith ordt oc sijn sandhet. Kan icke Luther drage oss wdi sijn mening med then bog hand kalder thet Babiloniske fengsill, wdi hwilcken hand bruger all then løgen oc sckalckhedt som kand i then handell brwgis, han ther haffuer forhender, med thenne artickell gør tw oss inthet, thw æst alt for swag. Dogh teg siynis ath thw æst ther till saare sterck oc dyb. Tw som andre mange ij thenne tijd haffuer stor sorrig for Guds ord, dog ath thet ord som thw handler hør icke Gud till, men Guds modstandere. Tw sije ath Gud haffuer oss misckundelige anseeth ij desse werdsins siste dage, oc thet gør tw met mange slette ord som wij icke sckulde mercke tith sckalckhed, oc wore tw oss icke saa saare bekend, oc wij icke saa wel wiste hwad wdi teg er, som wij dog (dessa bæder) wijde, tha motte tw oss snarlige vndergaa, medt thijne søde, lystige, slette [E1a] oc forgiftige ord. Saa pleije altid kettere ath tale, nar the indføre theris kettirscke lerdomme, och sije ath hwes the tale oc lære, tha er thet Guds ord, oc fordi ath swar er giffuet till thenne artickell, tha wil ieg paa hannwm icke

spijlde flere ord, nar thijn kettere drager the ord, oc wrijer aff sijn rette oc rene meningh fra then store antichrist, som hannwm ere anrørindis, till Jesu Christi stadtholdere her paa iorden, oc then menige christen kirkis prelather, ther ere syndere men icke kettere.

36

Hans Mickelssen.

Ther fore alderkæristhe brødre oc systre in Christo Jesu, lader oss nw opwaage, wij haffue lenge nock sofwet, wdi wantro, oc wor salighed er nermer en wij tro, som sancte Powild scriffuer til the Romere wdi thet trettinde capittel. Natten er forgangen, lader oss icke forsømme thette sckeninde liwss, oc lader icke thenne edele oc dyre Guds gaffue om kring gaa edher, for hwilken wij forgeffuis tro, nar wij løbe till Rom oc sancte Jacob etc. som wij haffue till thenne tijd omstrwget her oc dher, effther afflad oc naade, reth bedrægelige oc alt forgeffuis. Nw haffuer Gud skichet eder then dyre gaffwe, guddomelig sandhedsins liwss for dørren, euangelium hans hellige ord, wor leffnet oc affløßning, ath i inthe ydermere tørrfue wmage eder, en oplade øgnene ath see, oc ørhin ath høre, fordi afflad oc naade er ingen sted, wden ther som Guds euangelium predickis, som er Guds ord, hwo thet hør oc gemmer thet, fordi hand hør tha oc weed sijn løßen, oc haffuer sijn salighed, kommer hand till Rom eller fanger afflad, tha wed hand icke hwad han fanger, wden wmaghe, bly, wox oc papijr, haffuer hand Guds ord, tha er hand wiss som hand [E1b] haffuer giffuet thet till eet weibreff, ath wijde sijn løßning, oc rette weij.

Swar.

Thet som sanctus Paulus screff the Romere till ther haffde wærid wdi affgudij, oc mange store oc wsielige synder, oc fordi beder thennom opwoge aff 37 samme forblindelße oc wanwittighed, drager thijn drømmere oc forblinede kettere ind paa Luthers tid, oc desse yderste werdzins dage, ther Gudt wil med freste oc præffue sijne wdwolde børn. Wij dog well wijde ath all then lerdøm som findis wdi scriffthen, er alle tider anrørindis om then retteligt føljes oc brwgis. Men som tw oc thijne lijge thet gør giffue wij icke magt, oc helst fordi ath thet som hør till Guds søns tilkomme wdi thenne werden drager tw till ketterij oc wdygd, fordi tw haffuer lærdt ath kalde ont got, oc got ont, nat liyss, oc liyss nat. Men wogte teg for thet wee propheten rober ther emod. Wij haffue hwercken wærid wdi affgudij eller nogen wantro oc serdelis wdi thijn mening, wden hwes wij haffwe tienth gerighedt, homod, wkysckhedt oc andre manghe synder, ther och er eet affgudij paa sijne maade, men haffuer tw wærid thet affgudij for wden, tha tacke Gud. Wij kendis gierne ath wij ere fattige syndere, och ath wij fordi haffue Guds naade behoff, ther findis alsomeniste wdi then hellige kirckis samfund, hwor som er liwss oc dag oc paa inghen anden sted. Men Luthers ketterij kalder tw dag och liwss. Oc then hellige schriffth wdlagd met ret vndersckede, aff the mendt som ginghe wdi døden for Jesu Christi naffen sckyld, och wende till then hellige tro then gantscke werden kalder tw nat oc mørck. Saa pleije ij kettere ath wende naffen paa alting [E3a] oc thet er till fare ath raade ij lenghe tha skulle ij gøre aff nøder æble, oc aff æble nøder, som ij nw gøre, aff dag [oc] liwss, nat oc mørck, aff dygd wdygd, aff ære wanære, aff sandhedt løgen. Men wij simpell oc enfoldige mennisckir, som icke haffue 38 studerit wdi Wittenberg, kunde icke saa diybelighe grwnde, och fordi bliffuer alting hoss oss, wed sith rette naffen, oc eghen indfødde natur, Fijgen med oss ere icke andet en fijghen, æble oc nøder ere oc saa thet the kaldis, saa bliffuer oc wdygd, sckalkhed, løgen, bedrægerij oc ketterij, nat oc mørck. Maa well sckee tw haffuer hørt ath Luther ligner segh medt Christo, saa wilt oc thw ligne tegh med sancto Paulo, Men wij Danscke mend ere for groffue ath wnderstaa saadan lijgnelße, wdi hwilken een kettere ligner segh medt Gud, ock andre sckalcke medt Guds Apostel. Tw sjer framdelis, wij haffwe thennom lært for thet hellighe Euangelio, ath løbe till Rhom och Compostellam, ther thw och dichter aff tith sckalcke hiarthe, som møghet andhet. Oc ath thw sckalt inghen her medt bedraghe, tha wille wij noget wijdere her om tale.

Wdi twenne meninger gøris nogen gierningh eller och læris. Første, somme gerningher ære saa aff nød, ath for wden thennom kand ingen bliffwe salig. Andre gerninger ære well sømmelige, men dogh icke aff nød, fordi mand kandt worde salig thennom for wden. Aff thet første slag, er then rene och ædill christen tro prydet medt alle the gode gerningher, som oss biwdis och læris wdi then hellige lest, thi ath for wden

thennom kandt ingen salig bliffwe, wden hwess Gud will nogre mennisckir naadelige ansee, oc icke strenge med thennom til rette som hand daglige gør met alle sijne vdwolde børn, oc thet skeer aff then faste tro oc stadige loffue som the sette til gud [E2b] ther er møget sterckere en theris synd oc sckrøbellighed. Thenne tro och loffue 39

till Gud er saa aff nød, ath forwden henne kand ingen worde salig. Aff thet andet slag er pelegrijms gang, till hellige stæder, afflad, clostergang, prestedømme, oc andre mange fund och sckicke ther nogen falder sind till, aff serdelis gudelighet oc er dog icke dess plichtig aff Guds bud. Nw lad saa wære ath nogen haffuer wandred till Rom eller Compostellam, icke haffuer hand thet giordt wdi saadan mening, ath hand trode seg icke kunde worde saligh wden hand ther komme. Eller nar haffuer thijn kettere hørt prest eller mwnck saa lærth eller predicket, ath folck kunde icke worde saligt wden thet kom till Rom Compostellam, eller gaff seg wdi closter oc bleff prest? wore thet aff nød, tha bleffue ingen saligh wden the som ære pilegrijme eller oc løbe effther afflad, hwore mange twsinde kandt tw tencke ther regnere med gud, oc wore tha aldrig vdi Rom till sancte Jacob, eij søgte afflad, eller wore wdi closter? The som giffue afflad allerstørst magt sie klart ath thet er i blant the sømmelige ting som icke ere wdt aff nød, men wdi mennisckins frij willie, om hwn will thennom brwge eller oc eij. Wij gøre møget legommet till twang, oc wor ieffenchristen til gaffen, ther wij dog icke setthe loffue till, som till the ting, for wden hwilcke wij kunne icke worde salige. Thet er mangelen dag sijden wij wisthe, ath wij skulde oss icke forlade till nogre aff the sckabte oc legomlige ting. Gud fader Søn oc then Helliand er wort eniste haab, oc hwess wij gøre gode gerninger, tacke wij Gud ath han brwger oss ther till, och for then sag sette wij loffue icke till oss, wore gerninger eller noget creatur men alsomeniste till then hemmelscke Gud, widendis 40

ath alt thet gode wij kunde gøre (om [E3a] thet icke giordis aff anden macht en wor) kand icke wære noget wederlaw, mod gudz wbegribelige misckunds Maiestat oc storhed, oc fordi tro wij ath er ther nogen behaffuelighed for Gud wdi oss oc wore gerninger, tha haffuer oss thet forsckylde Christ Jesus wor herre, med siin hellige død oc pijn, wdi hwilcke han bewijste mod Gud fader, een alsomstørst lydelße, och ther medt fordætinget haffuer wdi Gud faders hyllist, gunst och naade, alle thennom som tror oc forlader seg till hannum till hans hellige lyffter oc ietter, naade och misckund, desse ting ere aff nød, oc fundament till alle andre som ere sømmelige oc icke aff nød. Dog ath mange hellige mend haffue wærid Gud saare tacknemmelige aff pelegrijms gang, oc clostergang, icke for theris sckuld, men ath the gørandis thet, intthe forsørnmede aff troen och kerlighed, ther wore aff nød, oc all ene kunde salige gøre, wden alle andre fund, ij hwad wij gøre wdi een stadig tro oc kerlighed, om thet er icke synd, tha kommer thet oss till gode. Saa sier sanctus Paulus. Wij thet wijde ath alle thennom som elsckir Gud, komme alting til gode oc gaffen. Om wstadige folck, oc lade mennisckir, løbe stwdom aff een forfengelig begæring, til ath bese atskillige land oc rige, fra eet sted, oc till eet andet, och ther offuer forsette een wng hustrw, som hiemme sijder met mange børn, ther offthe aff saadan orsage spijlder bode blygsill oc ære, oc lider ther till med stort armod, som hand bode kunne och burde affstyre om hand till stæde waare. Icke sckal mand fordi straffe alle folckis wandring til hellige stæder, oc serdelis hellige mend oc 41

qwinner, ther maa wel sckee aff Guds raad haffue thet giort ther wij icke maa grantscke. Men ere dess plichtig aff kerligheds bud, ath wij altingh skulde dømme till gode, [E3b] fordi ath kerlighed mistencker ingen till onde, wden ther som nogen ting er saa syndelig aff sijn egen natur, ath hwn kand aldrig scke eller brwgis wdi nogen godt mening. Oc ath tale om eet exempill, blant manghe. Tha finde wij screffuit om sancta Birgitta, hwore hwn aff Guds raad, foer till Rom oc Hierusalem, ath søge the hellige stæder, oc bære Guds budskaff till mange herrer oc første. Wij kunde wel tencke ath tw leer, nar tw thette less. Men see till ath tw frester tha icke thijn Gud formøghet. Wijsmand sier, ath ij hwo som kaster een steen op ij luchten tha falder hand vnderstundwm tilbaghe paa hans howed, ther hannwm wdkaster. Saa will thet oc paa thet sijste gaa teg oc thijne lige, ther nw spotter Gud wdi sijne helgen, oc thennom wdi Gud. Tw oc tith selsckab sier ath hwn drømde, oc lod saa sijne drømme opscriffue for Guds obenbarilße. Men hwad heller hwn soff eller wogede, thet weed Gud oc icke wij. Men ij sandhed tha er een stoer part fuldkommen aff thet som hendiss obenbarilße indeholder, som er ath Cijpri kongedømme skulde worde till intthet, oc Turckin skulde bliffue Grecke land mectug oc weldig, oc ath then tid skulde komme, nar mange skulde træde fraa then Romere bisp, oc then menige cristen kirckis lydelße, seth, ordinantz, oc sckicke, och sier i samme obenbarilße, ath Tyrckin haffde icke bleffuet mectig the greetscke, haffde icke theris wlyelße waridt medt hwilcken the waare falden fraa then Romere kircke, 42 oc thet screff hwn lxxx aar før en thet sckede, och thet er nw meer en lxxx aar, sijden samme prophetie wor fuldkommen. Oc desligest mange aff the prophetier som støtte paa konning Cristierns tid, ere oc fuldkommen, hwilcket hand dogh icke trode ther thet hannwm sagdis, och serdelis then prophetie [E4a] om the sex kongher, blandt hwilcke hand wden twijll (som mange the mene) war then siette. Ydermere scriffwer hwn hwore thet sckall sckee, ath mwncke oc prester schulle falde aff theris lyffte, regill och lydelße, oc ath kirckens ordinantz och sckicke schulle offuertrædis och plat foractis, som ere wdi faste, forsckel paa mad, scriffte maall, oc andre mange christelige seth, som wore holden wdi then hellige kircke fraa første begyndelße, oc dog hwn giffuer till kende, ath thette sckeer aff Guds tilladilße, for wore synder sckuld, hand will tha ther met prøffue sijne wdwolde wener. Er thet saa ath noghre aff thijne eller Luthers tilhengere, kunde drømme nogen tingh, halffandet hwndret aar, før en hwn sckeer, som thet nw er siden Birgitta leffde her paa iorden, tha wille wij tro ath ij ere Guds propheter, och wisse sendebud. Før en desse ting sckede, tha trode werden, ath the skulde driffuis, aff forløben och forsoorin prester och mwncke. Men nw siden thet er sckeed, tha tycker thijn kettere, ath thet er aff Guds wbegrwndelige naade oc misckund, som Gud skulde wære een patroen till synd oc wdygd, till wlydilße oc bulder. Thet bør teg ath wijde om tw sckalt wære saa lowkøn som tw lader teg, ath Gudt giffuer sith taall ther

till, ath mange stycker skeer som ere dog i mod hans hellige bud.

43

Anthen ath pijn synd ther med, eller oc lade sckalcke fremme sijn willie, at theris ondsckaff kand ther med endis, oc the wdwolde sijden bliffue med fred. Ther haffuer saa mangen hellig mand wandret till hellige stæder (ther tw æst vwerdig ath neffne med thijn sckendige mund) thennom sielffue til stoer penitente, oc mange andre till eet exempil, som wore sanctus Alexius, Sebaldu, Jodocus oc Roehus, Hieronimus oc saa Paula oc Eustochium desligest [E4b] ther sanctus Hieronimus gør med sijne breff stor ære, ath the offuergaffue Rom, theris fæderne land, oc met stoer gudelighed oc graad, gjorde sijne inderlige bøner hooss then krwbbe wdi Bethleem, som Christus Jesus Guds søn, oc all werdsins frelser mand wor swept och lagd wdi. Een geckelig bewijsning haffuer tw oc thijne tilhengere, ther oc er saa groff ath hwn er tegh rneer i mod en med. Tw sier fordi mange stryger fraa eet stedt oc till eet andet, aff geckerij, lædie, oc forfengelighedt, oc till tijds fordrefft, tha schulde ingen wandre till hellige stæder. Haffde thenne bewijsning noget paa segh, tha sckall møget affleggis ther saa er aff nød, ath ingen kand thet forwden bliffue salig. Om mange gøre hoor, eller syndelige bruge ægtesckaff, icke er fordi ægtesckaff ont. Om mange konger oc førster ere tijranner, woldsmend, afftrengere, besckattere, och ij andre maade onde christen, icke er fordi kongedømme wnyttigt, wdi thenne syndige tidt, men saare nøtteligt oc gaffenligt til skalke had oc neffst. Icke ere fordi prestedømme, oc closterleffnet onde, ath mange findis onde prester oc mwncke. Eet wist teghen ath een thing er merckellige godt, nar hwn 44 kand aff sckalcke ilde brwgis. Thet sckall fordi bædris som brut er, oc bæder brugis, en thet till forn wærid haffuer. Men teg oc thijne lijge, bør dog saa ath disputhere, nar ij wele schriffue thet som ij haffue tha icke lærdt, ath edert geckerij kan dess wijdere kyndis. Om noer begær ath nyde then hellige kirckis magt, oc ath wære deelactig, aff then hellige christen kirckis bøn oc werdsckylt, icke setther hand fordi loffue till bleck, papijr, bly, eller vox, men till Gud, ther haffuer formedels sijn søn giffuet macht oc samfund wdi sijn kircke. Then som achter ath bliffue salig och teckis Gudt, aff [F1a] nogen ting som sckabt er, oc icke formedels Christo Jesu, hand er een forstocket oc een forblindet knwb. Wij well wijde ath nar wij nyde then hellige kirckis, eller nogen hellig mands bøn, tha er thet aff Jesu Christi werdsckylt ther haffuer oss thet forhwerffuet, ath hwes som begæris aff Gud wdi Christi naffen thet sckall oss wijdis och fuldkommis, oc fordi er hand all werdzens middeler, oc talssmand till Gud fader.

Hans Mickelssen.

Ther till haffuer Gudt rørt Kongeligh Maiestat konning Cristiern, Danmarcks, Swerigs, Norgis koning, etc. allis woris naadige herre oc konning, ath hand haffuer ladet wdset the fijre Euangelia paa Danske.

Swar.

Er thet saa ath kettere røris aff Gud, till ath forwandle then hellige schriff, oc ath oprobe kettirscke 45 lerdomme, tha er oc saa konningh Cristiernn rørd aff Gud. Men nar tw haffuer første parthen bewijst, tha sckall teg giffuis swar. The Luthers fortall hand lod wdsette aff the Tydscke testament, giffue hans christelige mening merckelige til kende. Oc hwem er then som icke leer hiertelige nar som tw aff tith forgifftige hiarte gør tegh saa sleth, och sier saa sødelige allis woris naadige herre oc konning? hwore naadigh hand haffuer wærid teg oc sckalke, haffue wij lenge nock forsøgt, men then naade hand haffuer oss bewijst, kiøpthe wy dyre nock. Will hand brwge then naade mod andre menniskir hand brwgede mod oss, giffue thet Gud ath hand bliffuer aldrig nogen mand god eller gunstig. Men hwad er thet tw mot icke sie, ther haffuer magt ath wende naffen paa [F1b] alting? tyranni, grwmhed, trengsill, welde, beswaaring, besckatting, mord oc brand, kalder tw naade och misckund. Med teg oc andre sijne raadgiffuere, ther forderffuede hans kongelige bryst, haffuer hand giort stoer naade, ath han icke straffede eder som sijne landz forredere wed hals oc gotz. Men mod fattige wskyldige mend qwinner oc meenløß børn, haffuer hand giort then naade, som wlffuen pleijer ath gøre med lammed, som ydermere sckall omtalis frambeder ij thet swar, oc hwadt mening samme bog er wdset wdi, kunne wij oc wel betencke som sagt er, dog ath tw kalder oss forstockede knobbe oc andet hwad teg lyster. Hand kunde icke well indføre the fortall som stode wdi Luthers Tydscke testament, vden hand thennom haffde forwanlet, oc blendet ij the bøger som staar vdi samme ny testarnent, men ther om wijdere een anden tijdt.

Hans Mickelssen.

Oc saa haffuer ieg fore taget mig sancte Powels breff, med nogre andre christelige tractater, ath sette wd paa Danst maal, wdi hwilcke hwermand maa klarlige lære oc forstaa, alt huad hanwm er nøttugt, til sielsins salighed, saa ath wij her effther, icke haffue orsage som tilforn, ath sije oss beswigne, aff wlerde prester oc muncke. Huo som kand fange ath høre Guds ord oc Euangelium med leffuindis røst, hand høre thet, thij thet begribis dybere, oc giffuer meer frucht, hwo thet icke kand, hand sckal tacknemmelige anname thenne gaffue, til saa lenge Gud giffuer mere.

Swar. [F2a]

Før en desse ny testament wore vdgangen, gick her i Danmarck stort rygte, om mange staaite ord tw talde oc breff tw loost scriffue till mange thijne wener. Till somme sagde tw, ath haffde Gud føid teg till xx børn, oc wore the nw wdøpte, tha schulde the aldrig døbis, icke effther thet wijss som nw holdis i then hellige kircke, men effter eet nyt fund, som tw maa wel sckee haffde lært oc seet wdi Wittenberg. Oc fordi tro wij ath tw loost tegh omkring døde aff Luther ther tw wast hooss hannom, at teg twilde om tw wast rettelige døpt eller oc eij. Til nogre haffuer tw oc sagd, ath all then sorg tw haffuer aff thijn ellendighed, hwgswaler tw ther meth, ath tw æst nw kommen oc vnderwijst, wdi then rette saligheds weij ther teg er saa leefft, ath tw wille heller wære ellende alle thijne dage, en icke fanget 47
saadan wnderwijßning i Danmarck. Till somme haffuer tw oc screffuet thijne breff i thenne mening, ath tw icke begær nogen welferd wdi Danmarck ther legomlig er, om tw kunde thet nogen tijdt naa. Men alsomeniste, ath tw motthe predicke oc lære then fattige oc simpell almwe sijn salighed oc rette christen tro, oc møget andet tw tall oc scriffuer, aff tith diybe forstand som waare langt ath scriffue wd aff besynderlighe. Wij haffde icke wist ath tw æst Apostel, Bisp oc prest, wden tw haffde saa giffuet teg till kende, och fordi wdi the stycker, tw meen ath freeste andre, tha røber tw tith eget geckerij oc stolthed, ther tw med welder tegh till then macht, tw hwercken æst kalledt till aff Gud, eller aff noget mennisckis samtycke. Wij kwnde well tencke ath tw æst alle haande mand, och serdelis hwad theg lyster ath wære, nw Borgemestere, i morgen Konningh Cristierns Raadt, een anden dagh hans kiøpmand, som ther sijes tw wast ij iaar, [F2a] wdi Andorpe marcked, ther nest stadholdere, saa prest, bisp oc pawe, och hwad er thet ther tw kant icke wære, om tw wilde lade teg thet wrde, oc tage teget offuer, oc ther till brwge tith hule sind oc wbegribelige snedighed (wij sckulde haffue sagt snilhed). Tw scalt icke tro hwad wnder wij haffue aff tith geckerij, oc then snack tw sier for andre, ij then meningh, ath hand sckall wijde kyndis. Oc thette gør tw alt wdi Keiserlige Maiestatz land mod hans naadis ordinantz ock sckicke, oc icke wor en thette geckerij teg nock, med mijndre en tw sckulle och saa lade wdi prenterij giffue til kende, hwad sckalkhedt tw haffuer wdi brusted, oc fordi ther som tw meente ath forde 48
thet hellige Euangelium, tha haffuer tw thet meer forhindret. Wij finde nw mange her wdi Riget som meer twijle en the tilfornet noger tijdt giorde, oc serdelis sijden the finge thet ny testament wdi hender, oc thet sckeer for tuenne sager blant mange Først er thet icke wdset paa forstandelig Danske. Oc ther nest haffuer tw indførd thet Luthers ketterij, obenbare oc hemmelige. Obenbare i the fortall, som ere wdsette aff the Tydscke testament, ther Luther lod vdgaa. Oc hemmelige wdi the falscke gloßer som ere blænnede her oc der wdi samme bog. Thette wor thijn diybe oc wijße tancke. Thet ny testament er een hellig oc een merkelig bog, oc hwermand burde ath wijde hwad hwn indeholder, effther thij hwn beslutter alt thet som wor salighed er anrørindis. Vnder hennis winge kand sckiwlis oc beteckis møghet aff Luthers lerdom oc helst forthij ath Luther sckiuder seg till thet ny testament, thij will ieg thet wdsette, oc lade først sende wdi rigeth iij. eller iiij. oc ther med forsøge om the behaffuis eller eij, oc ther som the behaffuis tha er mijn mening fuldkommen, oc saa bliffuer eet oprør wdi riget emellom [F3a] konning Frederick oc almwen, Riddersckaffuet oc thet mening klerckerij, ther paa thet siste drager mijn herre konning Cristiernn ind i Danmarcks Rige. Vden twil tha wor thette thijn oplegge oc diybe raad, hwor medt tw haffuer bewijst thit indtende sckalkhedt. Men thijn wanwittighed giffuer tw til kende ther wdi, ath tw haffwer thet hwercken wdsæth aff latijne eller tydscke, men sompt aff thet ene oc sompt aff thet andet, oc fordi haffuer tw stwndwm sætt thet maal ther hwercken er Tydscke eller 49

Danscke, och thet som effther Danscke maals natur oc eijedom schulde staa fore, haffuer tw seth bag oc saa
15 af 95 sider

forwendt, ath thet er hwercken forstandelige athsckild, eller beqwemmellige tilhobe kommet. Tw wilde sette ord fra ord, men haffde tw acthet hwore thet icke beqwemmer seg, nar noget sckal wdsettis paa Danscke, aff fremmede twnghe maall, tha haffde tw anthen beder besindet teg, eller oc anderledis wdset en tw giort haffuer. Saa haffuer tw forwanled textin, ath the som ere kloge, forstode the icke latinen, aff Danscken sckulde the icke bliffue wijße. Ther som tw haffde screffuet saadan Danscke, som tw taledde her vdi Danmark, tha haffde tith arbeide nogen orsage. Men nw wilde tw wære een ordgydingh, och fordi haffuer tw aff god malem, giort een ond mynt. Men tw wille tha wære med wdi thenne tid wdi hwilcken alting forwendis, paa thet ath tw kwnde oc saa komme wdi tall oc rygte, som tw oc wille wære med ij thet breff, tw loost wdgaa till then Danscke borghere, ther kaastet hans hals, men tw acther thet icke fordi thet er thijn seed, ath forføre folck fraa liff oc welferd, till hwilcket tw haffde tha een god smed, som wij pleije ath srje paa wort maal, nar nogen thet wdscriffuer ther hand er icke sielff mester fore. Dogh tith naffen er [F3b] wijde nock førd, om tw haffde en hwercken screffuet thet breff eller wdset Sancti Pauli episteler. Men wij haffde tha icke wist, ath tw wash bleffuen Ridder, wden konning Cristiern haffde sath eeth stort D. for tith naffen. Oc Gud naade teg arme mand, ath tw kalder sancti Petri, Jacobi, Joannis, oc Jude episteler tractater, ther falder saare haanlige, ligerwijss som the 50 wore icke then rette oc edele rene scriff, men teg lader tha alting well effther thijn meningh, tw torde icke kalde thennom rwndelige then hellighe scriff, ath Luther schulde teg icke mercke, ther icke heller holler thennom for then klare scrift men ellers gudelige tractater, ther maa haffue saa møgen macht som theris leßere wil thennom giffue. The som wijße ere pleije at betecke theris daarskaff, nar thennom hender ath gøre eet daarligt stycke. Men tw haffuer eet andet sind, och fordi giffuer tw tith geckerij paa scriff, ath thet kand dess wijere spreess. Ingen ting spørs saa langt, som then ther føris omkring vdi bøger, och haffde tw dog thet giort, som the ther sette greetscke wd paa latine, stwndwm ord fraa ord, oc stwndum meningh fraa mening, effther som eet maal kand seg føie med eet andet, oc thet ladet vdgaa wdi then blotte text, for vden the kettirscke gloßer, oc wenetscke fortall, som tw haffuer førd ther i blant. Tha haffde tw nogen tack forschyld. Men nw haabes oss ath nar then menige mand bliffwer wijss giord, paa thijn sckalcke mening, tha schulle tijne, oc thijn herris anslagh ther aff meer spijldis en fordis oc fremmes, oc haffde tw en hyllist hooss nogen tha sckall thet ther medt wære forkast oc spijlt, fordi ath bode thijn oc thijn herris sag er wærre giord, med tith ene breff, en hwn nogen tijdt tilfornet wor. Saa will then alsommectiste Gud altid tjll inthe gjøre, the raad, [F3b] ther wij med forderffue, bode thet som Gud hør till ock mennisckins gaffen er.

51

Hans Mickelssen.

Ordt oc mening haffuer iegh sath, thet beste Gud gaff mig naaden, er ther nogen som større naade oc forstand haffuer wnfanget aff Gud, som kand oc will thet bædre gøre, thet seer ieg gierne. Jeg haffuer oc saa møget giort, ath Guds ord fanger begyndelße blant folcket, ath andre mwe fange orsage ath giørid noget bædre. Ingen straffe dogh rnith arbeide, før en hand fangher prøffuedt oc wel forstaa thet som hand will straffe. Men om thenne Danscke siwnis nogen ath icke wære saa prydet, som hanwm got tyckis, then wijßer ieg till sancte Powel, som sijer om seg selff, vti thet første epistel til the Corinther, wdi thet andet capittell, ath han predicket for thennom thet hellige Euangelium, icke med dybe eller prydede ord, oc wdi thet andet breff till the Corinther wdi thet elleffte capittel, sier hand segh ath wære wlerd wdi prydede ord, rnen icke wdi guddommelige wijßhedt.

Swar.

Haffuer tw wdsett then edele oc rette mening, tha wor aldrig nogen mand christen, før en Luther, ther i somme stycker haffuer begynt, then meningh ther tw bode haffuer, och wilt nøde till ath besluttis wdi then hellige scriff, icke dog saa, ath thet er giort wdi textin, tw kwnde icke ther komme till med ath thet wor forsaare grofft. Men wdi nogre gloser oc fortall haffuer tw thet giort. Er thet saa ath Ignacius, Policarpus, Ireneus, Tertulianus, Hilarius, 52
Crisosthomus, Basilius, Hieronimus, Ambrosius, Augustinus, Cijprianus, [F4b] Gregorius, Bernhardus, oc andre mange hellige mend haffde then rette mening wdi scriffen, tha haffuer tw oc Luther een ketters mening, wij schulde haffue sæth Luther oc tw, hannwm bør tha ath staa fore, fordi hand er thijn mestere.

Ther som thijn mening wdi scriffthen er sand oc fast, tha maa wij fuldkommelige tro, ath ij fiorthenhvndret aar er ingen bleffuen salig met Gud, wden kettere oc wdedis mend, oc ath ther wor aldrig nogen hellig mand ij then Christen kirckis samfund, vden the som wij holde for kettere, effther then hellige kirckis dom. Thi ath ingen aff the hellige mend som wærid haffue, fraa then tijd, oc wij kalde martijres oc confessores wore aff then mening som Luther oc tw nwere. Hwilcked oc Luther selff bekender, ij thet hand misachter all then lerdom som the haffue lært oc screffuet, oc sier ath meente the thet som the screffue, oc trode thet wære santh, tha ere the ewige fordømde. Men hwem tencker tw ther er saa daarlig, ath hand icke tror then helliand haffue wærid blanth christen mennisckir nw i fiorthenhvndret aar, oc nw førsthe wære komen blant Luthers tilhengere, ther tha icke meer høre till then hellige kircke, en thet femthe hiul hør till en wogen. Thet wore bædre ath wij alle ginge ij døden, ij hwore grum han gaffwes oss fore, en wij schulde thet indgaa, ath helgen ere icke helgen, fordi thet er icke andet ath sye, en ath Gudt er icke Gud. Wij wele thet icke lenger høre aff teg, och thijne lijge, ath wdi then christen kircke haffuer icke fordi wærid sandhed, ath hendis forstandere ere syndere. Er thet saa ath thijn kettere 53

er for vden synd, tha motthw kasthe paa thennom then første steen. Og wden thw gør nw større ierteghen en tw giorde her i Danmarck, tha tror wij tegh scall icke følghe saare stoer hellighed. [G1a] Wij kendis gerne ath wij ere syndere, oc wij fuldkommelige tro, ath wor frelsermand leffuer, oc will forglemme wore synder, for then stadighe loffwe wij haffue till hannum, fordi ath wij ere wdi then hellige kirckis samfund, hwar som synds forladilse findis oc giffuis. Men ij blant tith selsckaff fmdis och store synder, oc ther til medt fordømde ketterij. Ther mottw forlade teg til ath Guds misckund er wijd oc offuerflødig, oc fordi recker hwn lenger, en till the samfund, ther ere aff kettere begyntte. Dog hun icke recker till thennom, vden nar the omwendis, oc giffue seg paa thet ny till then hellige kirckis samfund. Tw rober oc sier ieg haffuer scriffthen for meg. Saa sagde oc alle kettere. Aldrig wor nogre ketterij saa groffue, ath theris mestere sagde iw schriffthen wære med seg. The haffue wel schriffthen fore seg, men dog icke med seg. Inghen haffuer henne med seg, vden then som er wdi hennis rene oc edele mening, ther then helliand (som haffuer all sandhed obenbarid) wille besluttis wdi samme scriff. Thijn kettere rober Guds ord, oc Guds ord, som Jøderne robte hooss Hieremiam, herrins tempill, herrins tempill, herrins tempill, oc thet er tha icke Guds ord wij trette om, men Guds ords clare oc christen mening, ther tw forwender til mord, mandrab, tyrannij, roff, eghen willie, till all synd oc vdygd. Oc ther som tw wilt sije ath thet er icke Luthers mening, tha tal gierningen saa obenbare, oc bær witesbyrd met seg 54

selff, ath ther vdi kanel seg inghen mand wrie, vden then som haffuer hwercken blygsill eller ære, oc ther taar sije, ath soort er icke soort, oc hwijt er icke hwijt. Kantw tro Hans Mickelssen, ath nar som wij haffue twijll paa noget stæd wdi schriffthen, oc sanctus Cyprianus, Hieronimus, eller Augustinus schriffue oss medt stoer be[G1b]sckede een mening, paa samme scriff, ath wij schulle træde ther fraa oc till Luthers mening, som er twert emod? forlad tegh ther till, ath siwntis en hans besckede lijge stor med theris, tha følge wij heller theris mening en Luthers, thij wij fuldkommelige tro, ath wdi the stycker ther wore aff nød, oc rørde paa wor salighed, wor then Helliand thennom saa bijsandig, ath hand lod thennum icke fare wild, till hwilcket theris hellige leffnet er oss een klar bewijssningh oc vndersckede. Saa groffue ere wij, ath nar som nogen haffuer Euangelium wdi munden, oc tall wor herre got, oc ther offuer will ingen skone, men trenger hwermand, er een bespottere oc een forhaanere, dricker, daabler, mörder och dræber, haffuer medynck offuer inghen, gør hoor, eller ij ander mode leffuer wkysckellige, oc gør mange andre sckalcke stycker tha mene wij strax, ath the anthen icke tro wære sant, hwess the tale oc lesthen indeholder, eller oc the ere øgen sckalke, ther ere onde, oc wele dogh siwnis gode. Then som gør thet hand lær fraa seg om thet er got, hannwm tro wij wære een sand lære far. Paa mange dybe stycker wdi schriffthen, schaltw aldrig faa een bæder bewijssning oc besckede en hellimendz leffnet oc exempil. Eet exempil sette wij eller tw, affhwilcke mange kunde dragis. Er thet saa ath Ignacius 55

oc Polycarpus fastede xl. dage for paasche, wden twijl tha haffde the thet seet aff the hellige Apostell oc besynderlige aff sancto Joanne hwess discipell the waare, oc thet som hand giorde, wor hannwm lærd wden all misloffue, aff Christo Jesu. Ydermere ther som Cyprianus, Athanasius, Alexander, Hieronymus, Augustinus, oc Ambrosius, wore wnder then Romere kircke, oc trode ath inghen reth sculde aff sijes wdi noget twijlsmaall, vden hennes raad [G2a] oc samtycke, ij sandhedt tha trode the, ath then største oc yperste macht, wor hooss samme Romere kircke, hwilket the haffde bode seet och hørdt, aff theris forfædre. Ther nest nar the hellige Apostele haffde amijndelße for christen siæle, som wore affgangen, hwilcket oss schriffuer Tertulianus oc Crisosthomus, wden twijll tha lærde the thet aff Christo Jesu, eller hans beffaling, formedels then Helliand, oc thet kunde eller mottæ tha icke sckee, wden sckersijld wore till. Thet scaltu fuldkommelige tro ath ther som bewijssningh paa beggæ sijder wore lijge sterck om thet kunde sckee, wij schulde en tha haffue en dommere, ther burde ath sckelne emellom thennom, hwilken dommere screffthen kand icke wære, vden ther som hwn er saa blot oc bar, ath hwn haffuer ingen diybhed, fordi ther som hwn er dyb oc icke klar tha kand hun icke sielff dømmeg seg. Thij gørs behoff wdi saadan leglighed, ath menige christendoms raad forsambles wdi then Helliand, ther altingh beramer, oc wnderwijss nar behoff gørs, oc alting er aff nød. Men ij kettere lade eder icke saa tycke, fordi ath i annamme saa møget aff schriffthen, som edher lyster. Oc hwad kand wære daarligere 56

en biyde seg till ath disputhere paa schriffthen, och nar thet kommer ther til, wele tha inghen høre vden seg selff, oc alt thet som ketterin tal sckal hede then hellige screft, oc hwes hannum sijes emod, tha kailis thet antichristelige buller oc bewijßning, dog thet er taget mith aff then hellige schreff, fordi ath kettere icke meer annamme aff schriffthen, en theris ketterij kand medt bestyrckis. Tw haffuer gott och disputhere, nar tw mot saa sije, hwess iegh sije thet er santh, och hwess ander sije meg emod thet er løghen, och then

schrifft som kand wrijes medt retthe eller wretthe till mijn meningh, [G2b] hwn er edill oc klar scrifft, oc then som ther tien icke til, hwn er icke saa edil oc saa klar. Oc schulle ij tilstede nogen dommere, tha wele i haffue then menige mand, oc ingen anden, ther gerne samtycker hwess ij wele haffue sagt, ath thennom er opiat then dør the naffue lenghe bancket oppaa, som er then legomlige frijhed ij haffue thennom giffuet, aff hwilcken the lade thet alt wære seg sømmeligt, som thennom er lysteligt. Saadane mestere, oc saadane doctores ere ij, ther then menighe mand begynder oc her effther ath besinde. Oc fordi nar tw sier ath tw haffuer seth then rette mening, tha tro wij well ath tw haffuer sæth oc wdtrycht thijn mening, men ath tw haffuer wdtryct scrifftens edele meningh, ere wij icke en nw wijße giorde. Oc helst fordi ath Luthers meningh oc tith sind, ere emodt then Helliandz meningh, som haffuer wæridt med sijn hellige kircke, fraa hennis første begyndelße, oc bliffuer medt henne ewindeliche, ther oc tilstæder for hennis synder sckuld, ath hwn raffuer men tha icke endelige falder. Tw orsager 57 tegh ath thet er icke wdsatt medt prydede ord, dogh thet er ingen aff teg begærindis oc serdelis paa Danscke, ath hwn er icke saare prydelig aff seg sielff, dog er hwn thet maal ther wij med kunde forstandelige wdtrycke hwess wij tencke, begribe och vnderstaa, ther tw haffuer tha icke giort, fordi ath mange som ere wijße oc grwndige giffwe nw tilkende, ath sijden the finge samme bøger, tha haffue the større twijlsmaal en nogen tijd tilforen. Och for then sag schall thet med tijden sckee, ath the som met stoer fijg haffue køpt samme bøger, schulle meer dragis fraa then willie thennom burde ath bewijße modscrifftthen, baade forthen twedract tw haffuer indførd modt hellige mendz vnderwijsning paa schrifften, oc then me[G3a]nige christen kirckis gamble seedt, oc christelige waane oc ther nest ath tw med klare och forstandelige ord, beqwemmelige til sammen føijde, haffuer icke bleffuet altid hooss then simpell oc blotte schrifftens mening, oc thet edele forstand, som hwn haffuer aff then Helliands første mening oc indsckud.

Hans Mickelssen.

Nw pleije the vbesckemmede prester oc mwncke saa ath sije, ath thet icke beqwemmer bønder oc leegfolck ath tractere Guds ord. The Guds bespottere oc menniskins bedragere, will ieg inthet andet sware, en som Christus haffuer vdstørt sith blod, for alle sijne vdwolde, saa wil hand oc ath hans hellige ord, sckall wære alle hans helgen mene, wdi alle landsckaff oc alle twngemaal, vden hwilcket mennisckin 58 er dødt, mit wdi thette leffnet, som Christus selff sier Joannis wdi thet siette Capittell.

Swar.

Bede wij teg tw fromme læßere, som thette worde læßindis, ath tw lægger oss icke thet till onde, om wij wdi thette swar som andre mange, haanlige sware thenne kettere, oc forherdede mand, effther thij hand icke andet forschylder. Ther som hand foractede een mand, xx eller xxx. tha kunde thet wel fordragis, fordi ther findis tha mange som ere straffelige, dog thet icke hør hannwm til ath obenbarlige straffe nogen. Men nw foracether hand thet menige klerckerij, dõt oc leffuendis, got oc ont, helligt oc syndicht, oc thet gjør hand med løgen oc sckalkhed, aff gammilt hadt, oc syndige mistancke, met spotscke ord, oc sckends tale. Tha bør thet ingen christen mand ath fordrage, men (som wijßmand sier) ath swa[G3b]re een geck effther sith geckerij, ath han schal icke siunis seg wære formøget wijss. Ther haffuer wærid saa mangel hellig prest oc mwnck, ther tw æst icke werdwg ath mwge wnder, som wærit haffue wdi then mening, ath thet er hwercken aff nød, eller gaffenligt, om then menige mandt wiste alle the dybe sacrament, som scrifften wdi seg beslutther, paa thet ath the sculle icke forfengelige grantscke oc grwnde thet the icke maa, eller ther aff falde vdi ketterij, nar the wille rantsage thet som hwerken er thennom nytteligt, eller bestandigt paa siels saligheds wægne. Een stoer part aff the ketterij som wærid haffue wdi then hellige kircke, ere ther aff begynthe ath theris 59

mestere wille fordybelige søge wdi screffthen effther thet thennom icke burde. Oc fordi hwess her scall schriffues mod thenne artickell, gørs icke wdi then mening, ath wij miswnde leegfolck then hellighe scrifft, wdlagd paa wort menige twngemaall, om ther kunde komme noget gott wdaff, anthen Guds loff dess større eller oc theris saligheds forøgelße. Saa tijth som thet haffuer wærid begynt wdi christendommen, ath then menige mandt tracterede scrifftthen, tha er ther eet stort bulder efftherkommedt, fordi ath the wilde tractere thet som the hwercken kunde, eller waare beqwemme till. Kwnde werden ther aff forbædris, giffue thet Gud, ath then wijße som bonden qwæder hooss sijn plog, och qwinner nar the spinde aff rock, wore draghen oc wdsett aff then hellige scrifft. Men som mange folck ere nw till sinde, tha schulde thet bliffue

Gud mere till fortørnilße, en till loff oc ære, fordi the schulde snarlighe ßaa ilde brwge schriffthen, nar hwn waare kommen wdi waane, som the nw brwge hans hellighe død och pijn, hans werdighe fem wnder oc blodt, medt dyre [G4a] eder oc bespottilße, wdi drick, daabill, morderij, mandrab, gerighed, och anden Guds forthørnilße. Then sckrøbelighed ere mange bespente wdi, ath the dess meer mißbruge een ting, nar hwn er hellig oc bør ath fijris. Men nw wele wij offwerweie then stercke bewijßning som Hans Mickelssen Konning Cristierns raad haffwer wdi sijn wndersckede paa thenne artickell. Sier hand saa, ath som Christus haffwer wdstørt sith blod, for alle sijne wdwolde, saa will hand och hans hellige ord, schall wære alle hans helghen mene, vdi alle landsckaff 60

och alle thwngemaall. Her maa ij høre Hans Mickelssens dybe forstandt och stercke beskede. Som hand wille ßaa sije, wij haffue alle klæder och sckoo behoff, thi bør oss alle ath wære swdere oc skredere, eller inthe menniscke kand leffwe wden mad och dricke, thij bør hwert menniscke, ath kunde kaage och brygge, saadan er fuld nær thijn bewijsning, ther er tha sckell paa, men thet er icke stort. Oc fordi ther som tw wille sije ath hwert christhet menniscke bør saa møget ath wijde aff schriffthen och Guds ord, som hennis salighed er anrørindis, oc henne møiligt er, ath begrijbe, tha sier teg ingen i mod. Men wiltu sije med Luther ath then gantscke schriffth bør ath forstaas aff then menighe mand, tha schaltw wijde, ath ther som thet wore en sømmeligt, tha er thet icke møieligt. Hør nw fordi nøffue till thijn wbesckemmede kettere. Tror tw icke ath Christus tolde død och pijn for alle, hwad heller the waare Jøder eller hedninge. Men wille hand ath the schwle alle ligewell forstaa schriffthen, hwi sagde hand tha till the hellighe Aposteler. Thet er eder giffwet och wnt ath wijde Guds rijgis lønlige Sacrament, ther tha andre icke er giffwet wden ij efftherligningh. [G4b] Ydermere ther som then mene mand, wore dess plictig ath tractere oc wijde all schriffthen, eller oc kunde henne forstaa, wden nogen læremestere, hwad giordis tha behoff ath Christus wdsende sijne Apostell, oc the frandelis Bisper oc Prester, ther som een icke wiste meer en een anden, eller icke burde ath wijde meer ? tha haffde thet iw wærid nock, ath screffuet thennom bøger oc send thennom breff, ocladet hwer mand lært seg selfuer, fordi som Luthers 61

mening er, oc thijn desligeste (om tw ellers bekender thijn mestere wdi all sijn lerdom), tha gørs inthet meer behoff till scriffthens begreb, en ath kunde læße, oc forstaa the ord hand læss, oc ath besinde oc grwnde med then mene mand, thet er som hand meen, ath icke wære plat wild oc fraa sijne sckell, fordi then dybhed som tha findis wnder scriffthen, giffuer seg strax aff then Helliands indsckud, som Luther sier. Oc fordi sier hand ath thet haffuer inthe paa seg till scriffthens forstand, ath haffue studerid oc wærid lenge øffwet met wegt oc wmage, thi ath then Helliand lær alle thennom som læße kwnne, oc forstaa the blotte ord, hwess hemmelighe sacrament wnder thennom besluttis. Men wore thet sant som thet icke er, hwij wor tha sanctus Paulus noget wijßere oc dybere, en the andre Apostele? hwilcked alle bekende, Luther och saa tilstaar, ij sandhed tha finge the then Helliands naade, før en hand, men the frøctede tha hannum, fordi han wor lowkøn, ij thet hand haffde studerid oc lært loghen wnder then wijße doctor som hed Gamaliel. Eller hwij sier tha sanctus Paulus till ßijn discipell Thimotheum, nar hand schriffuer hannwm till, ath hand sckal seg flyttelige bewijße, wdi then befaling hand haffde annammed aff sancte Powild. Ath hand kand lære oc wnderwijße andre, fordi hand wiste [H1a] wdaff hwem hand haffde lært, oc ath hand kunde then hellige scriffth aff sijn barndom, ther hannum kunde lære wdi then rette tro, som er in Christo Jesu. Kunde then mene mand worde saa wijss oc saa klog som tw sier, hwij raader tw tha thennom, ath the schulle heller høre Guds ord, fordi thet haffuer tha større 62

krafft oc dybere begrijbis, en leße thenne thijn wdleggilße? Saa well tolde Christus død for qwinner som mend. Men sanctus Paulus forbiwder tha qwinner ath tractere scriffthen, thet er effther wor mening, ath obenbarlige lære for andre, oc will ath hwes the haffue noget twilsmaall, ther om schulle the spørre theris mend hiemme wdi theris hwss. Kantw icke tencke arme mand, ath then som sckal andre lære, bør at føie seg effther theris lempe, som hannum schulle høre, oc fordi møget beholde hoss seg til een tid effther som the beqwemme seg meer eller mindre, oc gøre frucht aff thet som annammet er. Som ther er sckel paa then menige mand (fordi ath somme ere legomlige oc somme aandelige) saa sckall ther oc wære forsckel paa then lerdom, ther the schulle vnderwijßis wdi, forthij thet menniscke som er fult aff werdsdig fornufft oc løße begæring, kand icke begribe thet som Guds aand tilhør. Oc for then sag sier sanctus Paulus frandelis saa. Jegh kwnne icke tale till eder som till aandelige mennisckir, men sorn till thennom ther en nw ere legomlige, oc fordi haffuer iegh fød eder medt melckedrijck, som børn wdi Christo, oc icke med mad, fordi ij kunde icke en tha fordrage nogen fast mad, icke kunde ij en heller nw, ath ij en nw ere legomlige, oc forfengelige begæring wndergiffuen. Maa well sckee tw wilt sije, om tw saa møgeth kandt, thet som propheten sier i psalteren. Herrens klare bud, opliwßer mennisckin sijne øghen, hwad tha? om [H1b] Guds bud ere klare oc liwße, munde fordi then gantske scriffth wære klar oc liwß? thet er obenbare oc forstandelig. Oc hwem er then som thennom haffuer nogen tijdt 63

mißwnt Guds bud ath wijde oc lære, oc andet møget som theris salighed anrør, oc the kunde begribe. Christus wor schiwld wdi thet gamble testament, men thet kwnde tha icke hwer mand forstaa, dog ath the bode kwnde thet Hebraiscke maall, oc hørde logen hwer løwerdag. Men aff the lowkøne spordis raad, nar som noget twilsmaal wor paa ferde, som Herodes giorde ther hand sporde hwar thet barn Christus skulde fødis. Saa biwder och Gud wed prophetin, ath logen schall søgis oc spørjes wdi prestens mwnd, hwij will icke thijn kettere oc saa gøre? oc wore thet saa ath hwer mand som kunde læse oc schriffue oc forstaa twngemaallet, oc ther till haffde wijd oc sekel kunde forstaa scriffthen oc henne tractere, hwad giordis tha behoff ath the schulle seg hooss presterne for spørre? ligerwijß som hooss thennom ther noget wijdere forstand haffde en then menige mand. Aff hwilcket klarlige giffues tilkende, scriffthen icke wære saa klar, ath hwn kand aff then menige mand forstaas oc begribis. Ydermere ther som scriffthen er saa klar, ath hwn kand

aff hwermand tractaris, hwij wor thet icke Jesu Christi discipele nock, ath the hørde Christum predicke oc saage hannwm giøre atskillighe teghen, till ath forstaa hans himelscke lerdom, vden hand schulde oc saa oplade theris wnderstandelße oc sijnd, till ath begribe scriffthen, oc thet aff hans besynderlige gaffue oc naade, med hwilckenhand bestørttetheris sind oc hiarte. Thijn eghen mestere och prophet Luther haffuer selff sagd, ath hand icke kand forstaa all then dybhed, som er wdi psalterin, oc thet som hand en forstaar, thet er icke [H2a] fuldkommelige eller tilfulde, oc ther som 64

hand icke kand alting, men twill paa mange stycker, hwad tror tw then menige mand schulde gøre, om hand schulde tractere scriffthen. Luther sier sielff wdi samme fortall, ath then helliand beholder mange stycker hooss seg paa thet hnd scal oss altid haffue vnder lerdom, oc for sijne discipell, vdi ydmyghed, affue oc inderlig begæring ath lære meer, oc som sanctus Augustinus haffuer merckelige sagt. Inghen haffuer nogen tid saa tald, ath han kwnde aff alle, oc wdi altingh forstaas, oc fordi tha møget meer beholder then helliand hooss seg, sijne ords rene oc edele forstand. Er ther icke nogen dybhed wdi scriffthen, anden en then menige mand kand tracthere. Hwij sier tha sanctus Paulus, ath han haffuer een anden twnghe, blant the sckrøbelige oc faakundige, oc een anden blant thennom som ere wittige oc fuldkommelige? Eller hwij sier then samme apostell, ther som han fortælier Guds atskillige gafuer, at wdlegge then hellige scriffthis dybhet, wære een besynderlig gaffue? Oc er hwn besynderlig, ther giffwis somme mindre, oc somme meer, tha kand hun icke høre then menige mand till, effther thij ath Gud saa schifther sijne gaffuer, blant sijne wenner, ath hand giffwer somme een gaffue oc somme een anden, effther sijn eghen guddommelige oc benedide willie, oc dog ath wij motte till thenne bewijßning, indføre aff scriffthen meer en sex hundred witnesbyrd, tha er thenne vndersckede nock paa thenne tid, saa lenge wij høre thijne swar om tw haffuer ther lyst till. Tenck tilbage oc offuerleg all then forgangne werden, om tw haffuer anthen hierne wdi howed, eller hiarte wdi bryst, och tha schaltu finde, ath forthi 65

then mene mand kwnde icke tractere scriffthen til gode, tha gaff Gud thennom Propheter, Bisper, Prester, [H2b] Doctores, oc lowkøne mend, vdi thet gamble testament. Men wdi thet ny testament, gaff handt thennom først Aposteler, saa Bisper, Doctores, oc andre lærefædre, ther schulde thennom styrcke wdi then rette christen tro, oc wijße wdi then sande Jesu Christi fodspor oc weij. Om somme haffue thet icke giordt eller kwnde thet icke giøre, icke er fordi embedet ont, eller wnyttigt, men the ere onde, som eet got embede icke rettelige brwge. Ladt saa wære ath thet hellige Euangelium haffuer wæridt forsømmet i nogre aar, hwilcket sancta Birgitta haffwer oc beclaget wdi sijne bøger, icke sckall bønder eller borgere, kremmere eller baadmend, ryttere eller snaphaner komme thet til gangs i gien. Oc schal thet nogen tijd gaa fore seg, tha sckall ther klercke til hielpe, oc the som wijße ere schulde thet driffue. Then stund ther Guds ord tractheris i scholen, aff wijße oc lerde mend, ther findis for wden wild, oc sckalcke mening, ingen ting anßeendis wden Guds loff, heder, oc ære, tha fødis ther aff eendrectighed oc eensindighed wdi Christo Jesu, formedels then Helliand, ther all sandhed obenbar nar behoff gørs, oc alting er aff nød. Men schall thet tractaris, ij obenbare krwer, badstwer, bardsckierhwss, smedier, møller, taaldhwss, borgerstoffue, gijhuss oc gestebudt, i blant dranckere oc daablere, dantzere oc springere, hwnde oc hoffmend, aff sckreppere oc daarir, pijbere oc leegere, swdere oc sckredere, møllere oc taaldere, landløbere oc kremmere, oc andre saadane edele oc lerde mend, blant hwilcke then siynis wijsist som 66

meest kandt robe, sckreppere oc spotte, tha schall thet aldrig komme till eendræctig oc eensindig ende. Ther som the wijße kunde neppelige fordragis om nogre artickell, aldrig schulde the faakundige oc wanwittige, geckelige oc galne for[H3a]dragis. Men ij dess wær fare med een ting, ath the ære mange, oc iw een staaltere eller galnere en een anden, ther hwerken tall med sckell, oc icke kand heller forstaa hwad som er sckell eller wsckell. Thij sije wij ath er thet hellige Guds ord vnderganget aff klerckerijds forsømmelße, ij sandhed tha sckall thet oc saa igien opkomme aff theris fljyd oc winsckiwelighed, dog thet som tw meen er icke thet sande Guds ord. Tw meen arme mand, ath fordi the icke lære then mene mand, oc forsrnaa then hellige Romere kircke, och foracthe then christen kirckis gantscke klerckerij, ath bryde lyffther oc christellige seeder, som wærit haffue blant christet folck aff arilde tid, och andet møget som langt waare ath scriffue wdaff, tha haffue the icke rettelige predicked then hellige scrifft men sckiuld sandhet. Thet er thijn dybe snack oc wijße ord, oc andre manges som nw tale om thet hellige euangelio med mwnden. Men hwad hierte ther er hooss, betyde the daglige met theris euangeliske fruct, ther theris euangelium haffuer baarid med stor fructsommelighed, nw ij siw eller otte aar. Offuer all then synd som nu wblwelige driffuis sijden Lutherij er opropt wdi werden tha see wij oc saa ath ther findis ingen hørsomme till. Inghen sckøttther sijn offuermand. Wndersotte ere wlydige theris hersckab, Prester theris Bisper, Muncke theris Abbeder, andre clostermend theris Prier, Borgere theris 67

Borgemestere oc Fogeder, oc med faa ord, som ingen gør i thenne tijd thet hannwm bør oc sømmeligt er, saa kand heller inghen rettelige brwge sith embede som hannwm burde, ath thenne forgiffelige tidt, fordrager hwercken rett eller sckell, heth eller kalt, men er genstridig och modstandig seg sielff paa thet sijste, till ewig sckade oc forderffue. Men tha sckalthw wijde ath [H3b] wij fattige Danscke mend, kunde icke anderledis forstaa scriffthen, en ath wij skulle wære hørsomme, then hellige kirckis Prelather, wdi alle theris bud, som icke ere synd, oc serdelis paa wore wegne, er thet saa ath the synde wdi theris beffalingh, ther maa the see seg om. Wij tro icke wære synd ath fasthe, læsse oc siwnghe, fijre høgtillige dage, lade seg trengre fraa sijn rett, med sckat och owerlast, hwilcket wij holde for stoer werdsckylt. Som Christus haffuer oss selff lært, oc andet møget ther tw kalder trengsill fraa christendoms frijhed. Alle theris bud holde wij fordi gierne nest Guds bud, thet besthe hand giffuer os naade til. Oc nar wij faa giort (om thet wore oss møieligt ath giøre) alt thet som Gud haffuer budet anthen wdi then hellige scrifft, eller formedelss sijne stadholdere her paa iorden, lade wij en tha som wij haffwe inthe giort, oc kendis ath wij ere wnyttige tienere. Vij well wijde ath ther som

han gaar i rette medt oss, tha findis wij icke retferdige for hans ansigt, hwes oss giffwis eller wijdis aff Gud, for then stadige tro oc loffue wij till hannwm haffue er meer aff hans misckund en wor forschylding. Ere nogre aff Prelaterne onde for Gud, ther maa the see seg om, theris dommere ere wij icke, men the ere wore dommere, 68

paa Guds wegne. Thet er oss nock ath wij hwerkin ere theris raadgiffuere eller samtykere. The gode forstandere giffuer hand oss aff sijn naade oc miskund, oc the onde aff sijn retferdige dom, med hwilcke hand will straffe wor onde forschylding. Then lydelße wij ere thennom plictige wele wij gierne holde, fordi wij wijde som sanctus Cyprianus sier, alt ketterij wære ther aff begynt, ath ther icke lydis Guds prester oc stadholdere. Wij læße ath bespottere och for[H4a]haanere schulle icke besidde himmerigis rijge, och wdi lesthen sier Christus saa. Then som kalder sijn broder een daare, eller Racha ther icke besckeede nogen foragt, men alsomeniste eet wret hiarte, tha er han falden for helwedis pijn, hwore kunde tha the menniskir wndgaa Guds strenge dom, ther saadant spot kaste icke alsomeniste sijne brødre wdi næsen, men och saa Guds prester, ther hand gaff saa stoer magt oc ære, ath hwo som thennom icke war lydig, men aff homod forsmade oc stod emod, tha schulde hand dræbis then menige mand till fryct och fare, ath the icke schulde dierffues till saadan wlydelße. Oc ther Samuel wdi thet gamble testament gremde seg, ath faalcket haffde hannwm forsmaat, swarede wor herre oc sagde. The haffue icke teg forsmaat men meg. Saa sier Christus wdi lesthen. Then som eder høør oc er lydig, hand høør och saa meg, och then som meg haffuer wdsend. Oc then som eder forsmaar hand forsmaar, bode meg, oc then som meg haffwer wdsent. Och ther Christus stod for then wmidde Bisp, oc bleff slagen wed sith benedide kindbeen, icke talde han Bispen forsmædelige till, icke forachtete hand heller Bispens 69 embede, ære och vwrdring, dogh ath nand wor een ond och wmidde mand, men alsomenisthe giorde hand sijn orsage med sagtmodig ord, saa siendis till swenden ther hannwm sloo aff sijn herris willie och samtycke. Er thet saa ath iegh haffwer ijldde tald, tha bewijß meg thet offwer, men haffuer ieg och tald well ock med sckell, hwij slår tw meg? Och framdelis then tijd ther een saa sagde till sancte Powild (som Lucas schriffwer) bander tw Guds prest oc høffding? Paulus swarede oc sagde Jeg wiste icke brødre at hand er Bisp. [H4b] Jeg well wed ath screffuet staar, tw sckalt icke maledide then høffding som haffuer beffaling offuer tith folk, dogh wisthe well sanctus Paulus, ath handt wor een ond oc wdædis mand. Men teg Hans Mickilsen er alting sømmelig, oc will Gud thet stæde teg lenge, tha fanger tw thet ath wijde. Wij ere wdi then tro (som sagt er) at Gud giffuer oss gode Prelather aff sijn barmhertighe godhed, oc onde aff sijn strenge oc retferdige dom. Och will ath wij skulle the gode hedre oc ære, och the onde fordrage, och besynderlighe nar the ære saa personlige onde, ath the dog trenge ingen anden till synd med seg, oc thet som er sagt om onde oc gode Prelather, schall i samme mening wnderstaas, om Konger Førster oc andre høffdinge, ath Gud giffuer oss the gode aff sijn store naade oc misckund, oc the onde aff sijn retferdige dom ath wij haffue icke bædre forschyldet.

70

Hans Mickelssen.

Saa sckicker nw eder icke vwerdige, till then mectwge Guds gaffue. Wdi alle land oc rijge, høris nw Guds klare ord, oc thet hellige Euangelium. Men wij ere serdelis meer groffue en andet folck. En dog thet er een stoer deell the wforstandige predickers, oc blindtførirs sckyld, som schulde wære oss eet liwss oc eet exempill till christelig kerlighed, oc gode gerninger. Saa ere the then aller grwmmiste mørckhed, och the wandre mith wdi døden och fordømmelßen, saa leffuendis som the gaa, som the haffue bewijst met mangelhande fruct. Oc nw serdelis, ij thet somme haffue saa vtilbørligen, forsmaad theris rette borne herre och Første kongelige Maiestat Konning Cristiern etc. sorn thennom wor giffuen aff Gud, oc the haffue beswijget edher fattige eenfoldighe [11a] menniske oc holde eder i thet Babiloniske fengsill.

Swar.

Wij høre thet gerne aff teg, ath wij ere plwmppe, groffue oc eenfoldige menniske, fordi wij wele icke wære ij baand oc handel meth kettere, eller wnder tijranne welde oc macht, ther oss sckall drage wdi synd med seg. Then kettirscke subtilighed will icke wdi wort bryst. Ther bede wij daglige Gud om, ath er thet wijsdom, dybhed, forstand, klaagsckaff oc subtilighed, ath wij aldrig eller noget christet menniske bliffue wijße, dybe, forstandige, kloge oc subtilige. Wij tacke Gud oss haffwer lært then Euangeliske simpelhed, ther er then

sande wijßdom for 71

Gudt. Then kettirscke dybhed, och the tijranniske omslagh, kunde wij icke begribe, fordi een stor part aff the Danscke howed, ere ther icke beqwemme till. Eenfoldig sandheed wele wij altid gerne efftherfølge, oc thet dybe och kloge sckalkhed ere wij gjerne wbewarede. Men tegh schal tha giffuis swar, paa thet tw scalt wijde, ath andre land ere oc saa simpell oc groffue med oss, i thet the icke heller kunde begribe thet Guds ord, ther kettere saa kalde. Tw sier arme mand ath thet klare guds ord hørís nw i alle land oc rige, guds klare ord mener tw Luthers lerdom. Saa pleije ij forherdede bespottere ath kalde Guds ord i thenne tid. Oc thette sier tw, som møget andet bode for wden sekel oc redelighed, fordi tw wel weest ath thet er klar Luthers løgen, wden tw tror, ath ther ere icke fleer land oc rige wdi christendommen, en nogre faa førstedømme, landsckab oc steder vdi Tydscke land. Tw meente ath hwad som tw hadde screffwed thet schulde strax troes aff then mene mand, at the wiste een føije ting hwess i andre land giordis. Tw wel [I1b] weest thijn fule kettere, ath Luthers ketterij icke læris wdi gantscke Walland, Hispanien, Franckerige, Engeland Skotland, Burgundien, Brabant, Flanderin, Holland, Seland, Vngerin oc Paalen, ath wij schulle icke och saa fortellie mange førstedømme, och Keiserlige stæder wdi then Tydscke nation, ther mith i blant kettere ock schalke, ere en nw aff Guds besynderlighe naade wbesmittede, wden hwess landløbere oc kremmere pleije ath sqwaldre wdi drick, daabel och hore hwss, ther haffwer tha wærid theris gamble seed aff arilde tijd. The gode oc christen første haffue well hørdt oc 72

seet hwad frucht thet samme Lutherij giffuer aff seg. Hwem er nw then blant alle første som ere indfallen meth Luther, ther haffuer tilbørlig lydilse aff sijne vndersotte? Giør icke nw hwert menniske thet thenom lyster? The agte hwercken Første eller hersckab, Bisp eller Prelat, Borgemestere eller Raad, Foget eller embedzmand. Oc all theris wlydelße, orsage the medt then Euangeliske frijhedt, the sije seg ath haffue in Christo Jesu, ligerwijss som Christus Jesus Gudz søn, haffde icke selff wærid i mange stycker vnderdanig oc hørsommelig for werdzins magt, oss alle till ydmigheds oc sagtmodigheds exempell. Tror tw Hans Mickilssen ath ther icke er saa wijße och lerd mend i desse forschreffne Rige oc Land som tw kant wære, i hwore tw æst nw bode konning Cristierns Raad oc stadholdere, Ridder til med, oc meer nar Gud wil. Teg tycker ingen wære wijss, vden hand er anthen landfluctig, eller haffuer studerid i Wittenberg. Hwad schulle wij oc sie om mange andre christen land och stæder som ere Danmarck, Swerige och Norge, med mange flere førstedømme, ther merckellige besinde først Guds fortørnelße, och ther nest then lange hale, samme ketterij [I2a] drager med seg, til oprør oc all eendrectigheds forderffwe. Men ath somme Danscke mendt ere indfaldhen met Luther oc serdelis aff adelin thet haffuer han thennom well betaled, i then bog hand lod forsnijmen wdga paa Tydscke, om krigßfolck kwnne worde salighe, hwar han giør seg till patroen, modt then Danscke adil wdi konning Cristierns sag. Scall thet holdis for thet rene euangelio hwess Luther schriffuer som mange the meene, tha haffuer han giort thennom 73

till erlige mend, ther han i samme bog kalder Guds tiwffue oc forredere oc møghet andhet ther dog er klar Luthers løgen, som andet møget han schriffuer, men han agther tha bæder ath betale oss Danscke mend, nar han faar stadfest sijne discipele her wdi righet, ther wden twijll ere een stor part konning Cristierns besoorne mend. Wij kwnne tha thet icke besinde, forblinnede aff eet hemeligt had, før en thu oc thine lijge haffue oss sæt ij then snare, ther wij seent komme vdaff. The ere tha icke alle blinde, fordi at tw esth een sckalk. Tw giffwer thennom klage som sculde lære Guds ord, men wij ere tha rnedt thennom till freds, fordi ath the haffwe oss en nw intthe lærdt, som er emod then sande christen tro. Och haffue the nogen tijdt, aff eenfoldig simpelhedt, oc simpell eenfoldigned, meer en een wrang mening, predicked snack och fabel, som haffuer och wærid giord i andre land oc rige, tha kwnde wij thet medt tijden forbædre teg forwden. Thijn lerdom haffue wij intthe behoff, ij the stycker som er wor siels salighed anrørdis. Thet Gud forbyde wij haffde sijnd til nogen ny tyngde eller beswaaring. Tha maa wel sckee wij haffde thijne raad behoff, ath tw ther wdi æst een merckelige wijss och lerdt mandt. [I2b] Saa møget som oss gørs behoff til sielss salighed oc wij maa grantscke oc randsage wdi schriffthen, kwnne wij naa teg forwden. Thet forstaa wij aff schriffthen, at wij sckulle alle gøre Guds willie, och dess ere wij plictige. Men ath wij maa dybelige slaa oss wdi Guds lønlige raad oc domme, haffue wij en nw icke lesth. Wij tro gerne thet oss bør ath tro, och er saa aff nød, ath thet sckall troes. Men 74

ketterij wele wij aldels wære wbewarede. Tw sier oss ath somme Bisper ere syndige mend, hwad tha? Ther findis oc mange bisper som ere gode mend, ath nogre ere sckrøbelige kwnne wij saa well see som tw oc haffue thet tijt begræt, men the ere togh Bisper och Gud er theris dommere, thijn oc alle sckalkis ther hand kan oc saa gøre hellige mendt, nar thet teckis hans guddommelige willie. Men tw mot nw beschrifue oss wdi the werste maade, oc med the werste wilkaar tw kant eller oc tegh lysther, tw schalt tha wijde, ath Christus tolde død oc pijn, oc er bleffwen menniske for saadanne syndere, oc som hand kand bruge the gode seg til ære, saa kand hand oc saa onde mennisckirs wdygd wende seg till loff oc prijs, fordi hand haffuer eet stort hwss, hwilcket ther haffuer mange kar, somme erlige oc somme werlige, somme till heder oc glæde, oc andre till wanheder oc pijn. Gør fordi wel oc lad wor herre paa alting dømme, han kender alle, oc ßine egne alsom best. Men ath tw sier thennom wandre mit wdi døden, oc saa leffuendis som the gaa, fordi ath the ere falden konning Cristiern fraa, ther om wele wij disputere noget widere. Och er thet saa ath hanwm talis noghet nær ij thette swar, tha haffuer tw oc icke wij giffuet ther till orsage, med thette tith sckendighe breff. Ther som wij kunde, wore wij hanum gerne ij thette swar for wden. Men wor wscklydighed maa [I3a] wij tha icke tije, ath wore børn kunde haffue thet i screft ther the med kunde vndewiße theris efftherkommere, oc orsage theris foreldre. Tw sier først ath the haffue wtlibørligen forsmaad theris indfødde herre oc konge, ther Gud haffde thennom 75

giffuet. Thette sier tw, ath tw hafwer huercken blystill eller ansigt. Tw well weest Hans Mickilssen hwes frijhed

Danmarcks rige haffuer aff arilde tijdt, till ath wdkaare seg een konge oc een første, ther sculde reghere offuer thet gantscke rige, then menige mand til lycke oc gaffen, ædill oc wædill, rig oc fattig, mand oc qwinne, lidhen oc stor, borgere oc wdlending. Oc nar the haffue bruket then frijhedt, tha pleije the icke fordi ath ansee nogen herre, ath hand er rigens indfødde mand, men for hans christellige rygte oc ordt som hand haffuer, aff sith regementhe, ther wærid haffwer christelligt oc erligt. Oc fordi ther høgbaaren herre oc første konningh Hans, konningh Cristierns fader hwes siell Gud naade wor aff gangen, och haffde wærid oss een god oc behaffuelig konge, tha haffde wij eet got mod ther till, ath hand sculle bliffue syn fader lijj, dogh ath han haffde paa then tijd, wdi Norge giffuet till kende noget aff thet tijranne sind, ther hand schulle med tijden brwge, om hand finge meer magt, for hwilcken sag som tw well west, ther wor noghen twedracht, i mellom Righens raadt, ther the skulle hannwm samtycke oc samburde, ther wij lade nw fare paa thenne tid, hand wilde tha wære konge i the dage, fordi hand haffde til sijn hand alle rigens leen oc slaat. Tw sier at hand wor oss giffuen aff Gud, saa wor och Saul giffuen aff Gud thet Jødiscke folck, ij thet gamble testament, men thet angrede hannwm siden, hand bleff Gud wlydig och whørsommelige, oc fordi skilde hand bode hannwm och [I3b] hans børn wedt thet Jødiscke rige, oc gaff thet Daudid oc hans efftherkommere. Lad saa wære 76 ath Gudt gaff oss konning Cristiern for een herre oc een konge, men then samme Gud aff sijn barmhertighed, haffuer oc saa skild oss wed then wmidde mand. Ther Gud wor oss wred for wore synder, tha tilstedde hand, ath then wmidde mand fick magt oc bleff oss weldig, ath wor synd schulde straffis med saa skarpt eet rijs. Men ther Guds retferdig wrede wor stillet, tha skilde hand oss wed then grumme mand, aff sijn milde barmhertighedt, oc barmhertighe mildhed, ath hwgswale ther medt, saa mange bedrøffuede hiarte, ther hand haffde giort. Tw west well Hans Mickelssen, ath Guds retferdige dom, och hans egen sckyltige oc mistrygge conscientze, foriagede hanwm och ingen anden. Nar wij haffue icke tryghed eller seekerhed aff wort hiartis wsckylighed, wij ere tha gode ath iaghe. Ther findis tha mange konger ij atskillige land och rige, som icke ere giffne aff Gud. Saa sier schriffthen om the Israelscke konger, ther then mene mand haffde seg taget oc begærid, tha wden Guds raad och samtycke. The regnerede (sier Osee prophet) oc icke wd aff meg, oc the wore første men ieg wisthe ther intthet wdaff. Thet sies Gud ath icke wijde wdi schriffthen, som hand icke giffuer magt. Och fordi er inghen macht aff Gud, wden then som føier seg effther retferdighedt och Guds budt. Thet er icke saa got ath wære Guds rijs oc swerd som tw tenckir. Icke giffuer heller Gud theris regementhe macht, ther hand til een tijd brwger, andre till plicht oc bod. Fordi ath the ere redeboen aff theris tijranne sind till wold, trengsill oc magt, tha lader thenom Gud segle sijn eghen rejise, ath theris ondsckaff kand 77

sijden komme Gud till loft heder oc ære, nar han [I4a] tha frelser sijne sønner oc wdwolde børn. Men hand straffer tha samme tijranner paa thet sijste, then mene mand till hwgswale oc glæde, hwilcket scriffthen oc saa giffuer tilkende om mange. Som wore Pharao, Nabochodonosor, Sedechias, Antiochus, Salmanasar, Sennacherib, Achab, Hieroboam, oc andre mange, ther wor herre sloo paa halijn, siden the wille icke lade wdaff at synde. Saa seer tw oc nw well ath Guds retferdige dom er konning Cristiern offuergangen. Men lad saa wære ath wij haffue thet giort, tha schaltw wijde ath wij ere saa orsage for all synd, ath ther som wij haffde thet icke giort, tha wore wij Guds obenbare forredere. Oc fordi hwess wij haffue giort, des wore wij plichtige for Guds retferdighed, oc wort menige rigis frijhed, ther hand haffde forkrencht oc ydermere wille, at hand kunde oss alle komet wnder een ewigh trelldom. Danmarkcs rige er icke arffue rige, och wore thet en saa, tha er kongen icke fordi een weldig herre offuer noghet rige, men een tilsiwns mand, ther haffuer annammet samme rige (som hand er anthen fød eller kaarid till) til troerhand, ath oppeholde een menig fred, oc pleije hwer mand sckell oc rett, seg wden noget besynderlige gaffen oc profith. Men hwess rett konning Cristiern haffde till Danmarkcs rige, wor aff menige Rigens raads samtycke, ther paa then menige mands wegne, haffde hanwm hyllid och sambyrdet for Danmarkcs Rigis konge oc forstandere. Dog med wilckaar saa lunge hand holt sijne rige wdi christellige regemente, effther sijn kongelige eed oc forplictelße, med beseijlde breff oc handfestning, 78

fordi hwess nand thet icke giorde, tha wor rigens raad forplichtig medt theris hals och gotz ath affwærie, hwes wold, macht, trengsill oc offuerlast hand førde paa samme rige [I4b] mod Guds low, then hellige kirkis, oc thet menighe klerckerijs oc gantscke righens frijhed, och mod sijne breff och recess. Handt lod selff sette wdi sijn ny log, ath hand schulde siynis saa retferdig, ath i hwo seg soor vitterlige om meen, tha schulde hand mijste ij fingre, ther wij tha icke straffe, men fordi thet war icke andet en øglerij, som een stor part aff andre hans gierninger, tha straffis hand aff alle mand, i thet hand sielff holt hwerken breff eller eed, ord eller loffue, oc inghen ting giorde hand heller en thet som hand andre forbød. Hand loed een tid ij Jutland stwbe nogre bønder for løghen och meened, hwilcket wij tha icke straffe. Men effther thij hans gantscke leffnet icke anden wor, en falsckhed, bedregerij oc meenedt, tha forwndrer oss storlige, ath hand torde pijn the synder paa andre, som hand gierne sielff bedreff. Then første oc største synd han giorde mod Gud, rigens indbyggere, oc andre rigens naboo, wor then, ath hand brød sijne beseijlde breff oc handfestning, prewilegier oc frijhed, ther hand haffde giffuet, ath hand maatte naa Danmarkcs rigis krone, hand førde krij oc orlog mod Danmarkcs rigis Raads samtycke, hand lod dræbe och myrde aff sith tyranne sind, mange gode mend paa theris rette orsage, forwden all rædelig dom oc tilbørlig reth, som wore Ridder oc riddermendz mend først wdi Danmark, oc ther nest wdi Swerige. Gode oc hellige Bisper, mange Ridder och edele mend, ther hulpe hanwm till all then indgang 79

hand noghen tijdt fick i Swerigis rige, med Borgemestere oc Raad och mange meenløße oc wsckyltige børn, ther hand lod først wmidelighen aff hugge, for wden dom oc redelig klage, oc ath hand kunde sidhen mette sijn wbegribelighe haardhed oc wmildhed, eller oc noget kunde wære grum [K1a] mere en døtzens bittherhed, tha lod hand slæbe the døde kroppe aff Stocholms by, och brende i ascke, paa eet stort baall,

wdi beeg oc tiære. Thijn fule kettere kalder then hellige kirckis prelather siele mörderere, medt thijn sckendige mwnd. Men kasth bladet om tha schaltw fornemme ath thenne wmlde grwmhed, oc grumme wmlidhed, som thijn herre haffuer giort aff thijne raad, Sijbritz, Mester Diricks oc andre sckalkis, thet er ath dræbe oc mørde siele, ath trengre saa mange fattige menniscker wdi wantrøst oc mißhob, fraa liiff oc welferdt, arff oc eije, hustrw oc børn, frender oc wenner, och thet for wden nogen redelig sag, alsomeniste for een mandz gerighed oc homod. Ther som andet kwnne hannwm icke forfære fraa saadan grwmhedt, tha motthe Guds prophet Amos forfærid hanwm, ij genwm hwes mwnd Gud saa tall ij thet gamble Testament. Offwer mange syndher som Moab haffwer giort wilde ieg benaade hanwm, ther som hand haffde icke giord een grwm synd, thet war at han brende wdi ascke Idumee kongis been, oc fordi sier wor herre, ath han sckal sette ild paa theris stæder i gien, oc slaa theris konge oc alle theris førster i hiel. See her till arme mand, hwor stoer een synd thet wor, ath brwghe grwmhed mod been och døde kroppe. Then wmlidhed hør dieffuelin oc icke mennisckin till, ath kwnde icke mettis 80

wdi eet menmsckis død, wdhen thet schall oc forhaste seg, oc spijlde sijn grumhed effther døden paa kød oc been, ligerwiss som døden burde icke ath wære then sijste plage, ther mennisckin kand lijde her paa lorden. Ther mottw forlade teg till, ath wilde icke Gud lade saadan synd wære wpint, ther aff hedninghe wor giort, mod een hedning, ther wor slaghen wdi een standende strijd, hwad kantw tencke ath Gud wil gøre [K1b] mod een mand ther er christen, oc holder seg christen, oc haffuer tha samme wmlidhed brwged, icke al ene mod een christen mand, men mod flere en halfierdsinds tiwffwe oc i fredelige dage, mod beseijlde breff oc kongelig eed, paa hwilcken eed hand haffde højtilighe anammed Jesu Christi benedide legomme (som er all kierligheds och fredsommeligheds besegling) ath hun schulde wbrødelige holdis, ij sandhet tha will thet straffis ij nar thet skeer. Ther nest lod hand sencke wdi then østre strand, høgbaarne førstis sende bud, kongens aff Paalen, med andre sckibmend och hoffolck, mod all naturlige sckell, en sidhen schreffuen log, ther Tyrckin eller Tatterin haffde aldrig giort i mod theris obenbare fiendis sendebud oc møget mijndre mod thennom som wore fredsommelige. I samme dage lod hand sencke wdi eet grwnt wand, Abbeden aff Nydale closter med sex andre brødre, then samme stwnd the ginge fraa alterid, oc haffde anammet Guds legomme, oc haffde herbærid konningh Cristiern med alt sith folck. Ath saa betale ij herberre for mad och øll, roo oc mag, thet er ath mørde siele. Nar haffuer thin kettere hørt saadan wmlidhed, the maatte hwerken nyde theris embede 81

eller Gudts legomme got, eg theris øll eller mad, kierlighed eller tieniste, med mijndre en the schulde iw dødis for hans tijranscke misstancke sckyld. Ther nest befool han mester Dijrick ath sencke tho graa brødre aff Stockholms closter. Desligest lod han mørde for Abramstorp, tre edle Jwnckre, med een liden dreng ther haffde hanwm tient, med tro oc ære, och wore wdsende ij raads wij, aff then weldighe hob knechte som laage i Swerige, ath forhandle med hanwm om mester Dijricks regemente wdi Swerige, met hwilcken hand haffde hanwm forwanled thet gantscke rijge, oc thet gjorde [K2a] hand eet liwss paa natthen, for wdhen dom oc rett. Nu mottw robe, om tw haffuer noghet sckell. O thijn siele mörderæ, wij læße aff mange wmlde førster, ther med falsck dom haffue dødet mange wsckyldige menniscker. Men sielden høre wij ath nogen weldig konge ther pleier obenbare ath retthe, med swerd oc bødill, lader hemelige om natthe tid mørde folck, oc thennom serdelis som ere wsckyldige, oc komne herrin till gode, ath ware hanwm ath sijn sckade, oc sijne rigis forderffue. Huore tijth læße wij ath hele landt ere forderffuede, med Guds plage for saadane synders sckyld, en siden een mand fordreffwet oc forderffuet. Thet meeste wor conscientze nagger er thet, ath wij fordroke hanwm alt forlengre, wdi sijn grumme wrnildhet, fordi oss haffde burd fraa thet første ath wærid hanwm modstandige, paa thet hand sckulle icke størt saa møget wsckyldigt blod. Thet er langt fraa wij haffue syndet ther wdi, ath wij ere hanwm fraa falden, fordi wij wore dess plichtige saa frempt wij sckulde icke wære Guds forrædere, ath giort thet 82

sex aar før thet sckede, dogh ath wij altid forhalede wor rett wdi then beste mening, ath hand schulde seg sielff besinde, oc noghet lade aff hans wmlde gerninger. Kand ickæ Cornelius Schepper gjøre hans sagh retferdig, tw haffwer ther hwerckin handt eller mwnd till. Men hwore hand wrier och wender seg mangelunde, haffwe wij langhe læst. Tha schulde hand saa snart saffaene øster oc westher som gøre konning Cristierns wmlidhed till retferdighed, oc wdygd till dygd. Subtilig løgen haffuer hand screffuet for fremmede landsckaff, men for oss Danscke mend ther kende konningh Cristiern till pricke er hwn saare groff, fordi wij kunde tage paa henne saa stor er hwn, [K2b] dog han icke wisthe huad han screff, anderledis en som tw oc andre sckalcke hanwm wnderwijste. Oc fordi wor thet stoer sckade, ath saa mange sckøne ord, schulde spildis ij saa stoer løgen oc bedrægerij. Men ther om een anden tid. Wij tale inthet om Torbiørn Oxe, Her Knwd Knudssen, Steffen Webersteen, Juncker Johan, Jørgen scriffuere oc andre mange, ther hans weldige tyranni lod døde, somme af eet hemmeligt had, oc somme af sijn vbegribelige gerighet oc thet for wden al redelig oc retferdig dom. Oc met faa ord, ther som wij wele bescriffue wijdelige oc tilbørlige hans falsck oc swig, wold oc magt, mord oc drab, sckat oc beswaring, med siße oc told, laan oc hielp, oc andre falscke omslag, i mod hans beseijlde prewilegier, breff oc recess, tha sckulde oss fattis bleck oc papijr, oc trettis øgen oc hender, før thet kunne altsammen bescriffuis. Aff sijn wsielige gerighed oc sckalcke raad, lod han seg wære een myndig herre offuer alt thet 83

som ij riget war, i hwem thet tilhørde, geestlig eller werdslig, ædil oc vædil, rig eller fattig, mand eller qwinne. Hand begærede ath theris arffuelige ellersotte, schulde giffue hanwm aarlige till ewig tidt, ij gode gylden, och fordi ath thet icke wilde samtycke, tha begyntte hand ath gaa effther all theris welferd. Haffuer tw icke hørt Hans Mickilsen Guds retferdige dom, wdi thet gamble testament, i mellom Achab konge oc Naboth iesrahelite. Achab begærede Nabotz wingord, till kiøbs eller schiffte. Naboth soor oc sagde, saa sandelige som Gud han leffwer, tha schaltu icke faa thet arff ther mine forældre haffue mig lath effther seg.

Achab bedagede segh for ßin drotning Jezabel, ath han fick saa kortthe swar. Men hwn lodt strax beliwge manden paa sijn halss, ath hand haffde bespottet Gud, oc foracthet kongens Maiestat, oc ther [K3a] med forbrwt bode liff oc wingord, hun lod hanwm strax steene till døde paa hans eghen agher, aff then mene mand. Hwad sckede ther. Gud wdsene sijn prophet Heliam till Achab oc sagde. Tw haffuer i hiell slaget, och tw haffwer besijt. Men hør hwad herren sjer. Paa then samme agher som hwnde slickede Nabotz blod, schall ock tith blod slickes aff hwnde. Hwilcket ther oc saa sckede, then tid Gud lod i hiell slaa formedels sijn tienere Jehu, Jezabell oc alle theris børn. Oc tilforne Achab aff Sijrie konge, som schrifftten klarlige holder. Thette er kortteligen sagt, fordi ath historien er saare lang ath fortellie fraa første oc til sijste. Men thet som sagt er, er ij then mening sagt, ath tw schalt wijde hwess ret folck haffuer offuer theris arff oc eije. Ther som Achab icke motte i 84

nøde Nabot til at sellie eller schiffte med seg een wijngord hwad ret kantw tencke the tijraner haffue, ther wele trenge christet folck, till ath besegle seg fraa i theris hender arff oc eije for intthet, oc gøre seg aff frij mend med theris børn oc effterkommere, till ewige træle, oc helst blant christet folck, ther ere i twenne maade frij, først aff naturin, oc ther nest aff Jesu Christi døds oc pinis werdsckylt. Saa stor rett haffuer een bonde till sith godts, som een konge till sith rige. Och større ret haffwer een Riddermandz mand, till sith rette arffue gotz, en een konge till sith rige, fordi hand maa affhende sith medt gaffue oc kiøb, thet er, giffue oc sellie hwem hanwm lyster, dog saa ath hans arffuinge icke gørs noget wskell. Men thet maa tha een konge icke gøre, effther thij hand icke maa noget affhende, ther kronen tilhør, wden med forlening och pant, hans aarlige rentthe er hand weldig oc herre offuer, men till rigeth er hand een tilsiwns mand, om hand er ellers een Christen konge. Thette er [K3b] then rette oc klare sandhed ther Gud dømmet effther. Men koning Cristiern wille icke alsomeniste være herre offwer Danmarcks krone, men offuer alt thet som wdi riget war, hwad heller thet hørde till Riddersckabet eller oc then menige mand. Hand indførde thenne tiranne røst i Danmarck. Giff meg aff mit eghet. Oc fordi hand wor kommen wdi then mening aff sckalke raad, tha lod hand seg være sømmeligt ath paa legge Told, Siße, Sckat och anden beswaaringh for wden ende, mod wort rigis gamble seeder och prewilegier, och thet icke alsomeniste paa wdlendinge, men och saa paa righens borgere och 85

indbyggere, han laanthe oc borgede medt falsck oc swig, oc inghen betaide hand wden med breff oc snack. Hand scriffuer wdi sijn orsage mod the Lybscke, ath then told hand paa lagde wor giort for hans trang sckylt, och skulle icke ware lenger en ij thw aar, oc tha strax igenrobis. Men ther nogre gode mend thet lesthe som wiste aff hans opsæt oc paalægge, tha sagde the med got gammen, ath haffde hand en screffuet sex aar, thet war en tha løgen, oc bedregerij, fordi thet war icke wdi hans sind, ath hand skulde nogen tijd affleggis. Hand scriffwer oc eet breff the Dantsckir till, wdi hwilket hand seg bekender ath haffue syndet, och thet icke giort hanwm burde, oc helst wdi eet konge embede, och thet sier hand seg være offuerganget, fordi hand icke kende Gud. Han sier ydermere ath hand fordrager sijn elendighed gantscke gerne, oc all sijn modgang, helst fordi ath samme elendighed, offuergick then hellige konge Daud, ther tha kom till sith righe paa thet sisthe, fordi haabes oc konning Cristiern ath thet samme schall hanwm medt tijden wederfaris, ath han oc saa schal faa sith rige igien. O hwad thet er wblwelige oc wchristelige sagt, ath hand [K4a] ligner sijn sag wed konning Dauds prophetis. Konning Daud gjorde icke wden een tijd hoor, och drepte een mand for samme hoor, aff naturligh sckrøbellighed, ath han ther med kunde betecke sijn synd, sijn kongelige ære til bestand, ther burde ath være wdi alsomstørst agt oc wrdning, oc ther fore gjorde hand stor plicht och bod, och bekende sijn synd for Gud, som then hellige scrifft indeholder, oc the psalmer som hans penitentze er giord wdi, paa thet wij skulle icke 86

oc saa sije, atn mer beteckis nogre hemmelige sacrament oc figurer wdi konning Dauds flucht oc elendighed, som wore langt ath sije wd aff. Men konningh Cristiern ther haffuer dødet saa mange christen mend, obenbare oc hemeligen, mōrd oc drept fattige wskyldige børn, oc menløße iomfwer oc qwinner, ther hand lod om natte tid begraffue, sijden the wore drepte oc qwalde i torn och fengsill, och gjorde ther aldrig anden plichth fore, wden thet daglige anger hand er wdi, ath han kand icke døde flere, en hand haffwer giort. Oc thet wil hand icke heller bekende, ath hand haffuer ilde giort. Men for wden blygsil scriffuer vdi sijn orsage bog, mod wor naadige herre konning Frederick, ath hwes hand haffuer giort wdi Sverige eller Danmarck, then stwnd han wor theris konge, haffuer han altsammen giort medt rett oc sckell, for wden all argelist. Saa tilstæder Gudt ath hand medt sijne egne ord, besckemmer seg selff. Før en Danmarcks Rige noget tijdt gaff klage offuer hanwm, tha wor hans rygte saa wijde førdt, ath wdi Walland, Hispanien, Franckerighe, Engelandt, Skotlandt, och gantscke Tydscke twnge, wisthe the alle ath hand wor een wwildt mandt, och een wchristelig første, hans gierninger waare icke saa hemmelighe ath the kwnde sckiwlis wdi eeth righe. [K4b] Hand tørrf icke klage paa Danscke mend, ath the hannwm beraabe med schriff eller tale, fordi ath the samme sckalke ther hand brwgede wdi grwmhed oc tijrannie, som nu ere, oc wore, før en hand rømde Danmarck, spredde om kring alle land, haffue hanwm saa beganget, at the offthe icke neffne hanwm, wden meth thet hellige kors teghen. Kunde oss Danscke 87

mend noghen tid skee een større haanhed i fremmede land, en nar the fremmede knechte komme wdaff landet, thet wor nw med mijnde eller wmijnde, oc atspordis, hwore thennom behaffuede then Danscke tieniste. The swarede oc sagde, at the wore aldrig wdi thet landt, ther theris halss sadh saa løss, som hand gjorde wdi Danmarck. Och hwij schulde the thet icke sije, nar the saage ath ingen war tryg eller sæker paa liff eller gotz, være seg ædill eller wædill, brødig eller wbrødig, fordi ath the haffde alle eet wilkor, nar the waare kommen wdi koning Cristierns had, och fordi ther som wij haffde aldrih klaget wor nødt, tha wor han tha berygtet een tijrann, ther hengde paa hwermands liff oc lycke, offwer ald then gantscke christendom. Tw weest well Hans Mickelssen, ath thet som nw schreffuet er om konning Cristiern, ij hwo thet screffuet

haffuer, anthen wdi opsielße breff eller anden orsage oc klagemaall, er then mindste part aff hans gerninger, oc møget wære hanwm sckonet ath andre mange schulde icke røbis, ther hand dog nødde oc trengde, brwgede wdi mange wchristellige gerninger. Een part slaa wij oc wndher for hans kongelige Maiestat sckyld, fordi wij icke gerne schriffue, wdhen thet som obenbarligt er, icke alsomeniste for oss Danske mend, men oc saa vdi andre land oc rige, ath hwermand sckall wijde oss wære obenbarlige nødde, till hwes wij haffue giort. Oc en [L1a] dog ath desse artickle wore meer en sag nock, till ath aff hylde een herre och een konge, tha fordroghe wij thette wold och offuerfald medt eet stort taal, thet som en nw nagger wor conscientze saare nock, dogh wij paa then tid 88

haffde ingenledis opscreffuet hanwm hyldsckaff, om ther haffde wærid noget haab, ath hand wilde lath seg sije. Men ther som hand gick effther wor halss och welferd, aff sith blodige hierte oc grundløße gerighed, slegt oc wenner, arff oc ege, paa wor rette orsaghe, ere wij en syndere for Gud, som inthe menniske kand seg orsaghe. Men tha tientte wij hanwm med tro oc ære, saa lenghe hand wille oss nøde till ath samtycke oc giffue macht alle sijne wchristelige gerninger oc brwge oss wdi tyrannije, mod Guds retferdighed oc al naturlig log. Oc fordi trengdis oc nøddis wij (for then lydelse wij ere wor Gud oc sckabere, oc then tro wij ere wort fæderne land plictige) ath optage hyldsckaff, bode med breff oc swerd om wij schulle nogen tijd wære erlige niend. Fordi konning Cristierns recess besluttis wdi thenne mening, at nar som hand icke holde sijn kongelig eed, oc alle andre artickle wbrødelige indscreffne i samme recess, tha schulde thet gantscke rigens raad, wære dess plictig wed theris ære, ath affwærie rigens ouerlast, och ther med eij forbyrde segh, eller ath haffue førd nogen affwnd skiold anthen mod kongen eller riget. Och for then sag haffue wij erlige fichtet mod hanwm, meth tilbørlig atwarsill, ath hand eller noghen anden christen første schulde icke sije, ath wij haffue hemelige eller forrædelige mōrd eller drept wor konge, aff eet lønligt had, eller for anden besynderlig wild, som dogh er ofte sckeed wdi andre land mod tyranner oc vchristellige første. Oc thet som giord er kand tha icke kaldis figt, thi ath wij haffue oss for[L1b]dettinget, ligerwijss som Daudid icke figtede mod Saul Jøde konge, dog hand haffde 89

ther till godt reth, men wndledde seg for hans tijranniske forfølling, och holt seg offuer een sijde, saa lenge Gud dømde emellom Saul oc hanwm, oc fordi sagde Daudid ther hand haffde tōswer lempe til ath slaa Saul. Saa sant som Gudt hand leffwer, tha schall ieg icke wdrecke mijn hand, paa herrins smurde mand, vdhen hans tid er kommen, eller hand falder ij strijd, ther som ieg icke kan wære hanwm qwijt. Tror tw icke ath ther som wij wilde werlige handlet met hanwm, ath wij kunde icke haffue ladet een køn oc herdig karll taget hanwm aff dage, och slaget hans hierte sønder ij hans bwg, som ij gammell tid, oc atskillige land er giord mod weldige tyranner aff køne dierffue mend, eller oc i andre mode forgiort hanwm, om wij hade icke frygthet Gud oc hafft æren kær. Thij handlede wij icke med hanwm effther hans forsckylding, men som christet folck burde ath giøre, oc erlige mend well staar. Wij ere nest Guds hielp, oc haffue wærid erlige mend, saa wille wij oc gerne døø med æren. Ath wore efftherkommere sckulle icke for wor sckyld, haffue nogen blygsill, eller slaas for hoffuedet, aff nogre the gerninger ther wij haffue giort, ij thenne forhandling modt konning Cristiern rigens fiende oc forderffuere. Oc dog hwess giort er, lade wij oss icke tycke, ath wij haffue thet giort, men wij tacke ther Gud fore, ath han haffuer oss sckild wed then wwilde mand, ath wij schulde icke komme wdi then wwilde løijes mund, oc icke heller smitte wore hender wdi een smwrd kongis blod. Dog hand selff sagde for nogre aff sijne wenner ath een prophet waret hanwm ath thet hand schulde worde landflyctig aff Danmarck, 90 rnen sculde tha igien komme, oc faa offuer hand mod thenom som hanwm wddreffue, oc straffe hwer wed sijne gerninger. [L2a] Men wogte seg ath then prophet wor icke aff thet slag som talis om i scriffthen oc sies. Jeg scal wdgaac oc wære een løijnere ij alle propheternis mwnde. Thet hender oc offthe ath wor herre wil plage wore synder, med falscke prophetier. Saa sier han hoss Hieremiam oc Ezechielem, oc ieg haffuer beswijget then prophet. See nw till oc offuerweij grangiffuelige hwilcken ther wandrir meer wdi mōrck oc forblindelße, koning Cristiern eller Danmarcks rigens raad.

Hans Mickelssen.

Sancte Powell biwder ath wære herrer oc første vnderdanige, til Titum i thet tredie capittell, oc sancte Peder biwder ath wij schulle wære hørsomme, icke al ene gode oc fromme, men oc onde oc wchristellige første, vdi thet første breif oc tet tredie capittell, oc Sancte Powel bewiøser till the Romere wdi thet trettinde capittell, ath all macht er sckicket aff Gud, oc hwo som stander mod machten, hand stander e mod Gud. The wille kaldis wore siele gemere, oc the schulde reghere oss med Guds ord, oc the bewiøse thenom saa groffueligen ath the ere plat vforstandige wdi scriffthen, ath the eij wijde andet en the haffue giort alt thette medt rette. Oh i siæle mōrdere, hwor grusellig will Christus handle med edher.

Swar.

Haffde wij nogen tijd fareth saa groffuelige wildt, wdi scriffthen, som thin kettere haffuer giort ij desse scriffther, som ere indførde wdi thenne artickel, tha motthe tw kalde oss forstockede knwbbe, mørkhet oc nat, eller huad teg lysthe, men nw far tw saa groffuelige wild, at then som aldrig lesthe wdi bogh, kand wnderstaa ath desse scriffther ere wrangelige inddragne paa thenne artickel [L2b] oc serdelis till then bewijsning tw agter, oc en wiltu kaldis then wijße Hans Mickelsen. Tw giffuer nw merckellige till kende, hwad thet er een farlig ting, ath bliffwe mester eller doctor paa een maanitz tid. Thet hender teg fordi, som een part aff wore ny læremestere, wij daglige faa hiem aff Tydscke land, ther strax the haffwe wærid med ath dricke i Dantscken eller Kønningßbergh een thønne prytsing, eller oc i Straalsund en thønne øl, tha ere the saa wijse, ath the kwnne spotte oc bande Pauer, Bisper, Prester, Mwncke, fortale himmel oc iord och disputhere paa all then lerdom som wærid haffuer wdi then hellige kircke, ij fiorthenhwndret aar, oc spotte the helgen ther med blod, bøger oc lerdom, teghen och wnderlige gierninger, haffue bestørcket aff Guds naade then christen tro, oc then gantscke christendom ther med kommet wnder Guds lydilße. Saadan een klerk æst tw, oc saa bliffuen sijden tw wast wdi Wittenberg, tho eller tre maanede, wden ath thet kunde dess snarer henge wed teg, ath tw tilfornet wast Baccalaureus, oc ther till med forfarin wdi møghen sckalcke handell, oc falske omslag. Tw sier først ath wij 92

sckulle wære wnderdanige for all offuerrnagt. Oc effther thijn mening, thet sckal saa forstaas, ath offwermagt maa gøre hwad henne lysther, oc henne maa ingen staa i mod, eller straffe. Thet er, biwder kongen ath wij schulle dømmee een wskyldig mand, fraa liff oc gotz, een fattig widue fraa arff oc eije, ath dræbe oc mørde, røffwe oc stiæle, skende oc brende, thet schulle wij strax gjøre, oc ther maa ingen sie i mod fordi wor herre haffuer sagd wed sijne Apostle, ath wij schulle wære vnderdanige for all offuerrnagt. Saa haffwer tw lært wdi Wittenberg, ath vdlegge schriffthen, ij then ny schole, ther will nw reformere then gantscke [L3a] werden. Men fordi ath scriffthen wdlegger seg selff wdi thet stycke, som ij mange andre, tha haffue wij thijn vnderwijsningh inthe behoff. Ther som sanctus Paulus sier, at wij schulle wære herrer oc første vnderdanige, thet sckal saa forstaas, nar som the icke trengte eller nøde oss till ath gøre thet som er emodt Gud, eller Gudts bud oc retferdighed, fordi ther som the thet gjorde, tha schulle wij meer lyde Gud en mennisckin, begære the sckat, trelldom eller tienniste, eller och andet wij kwnde afflade wden synd, tha schulle wij wære thennom lydige oc wnderdanige, men biwde the oss ath dræbe folck, røffue oc tage fraa the wskyldige, ath dømmee wretferdig dom, oc ath swerie oss om meen, oc ther til med ath samtycke anden synd oc wdygd, som waare ath sælie retferdig dom, oc then wskyldige for gunst och gaffue, for wild eller wensckab, for frygt eller fare, tha schulde wij meer lyde Gud en menniscken. Ath Gud scall icke sie till oss. Om tw saast een tiwff tha løpstw 93

med hanwrn, och med hoorkarle haffde tw oc part. Prophetins mening er, at med raad, tilskynde, styrcke, synde wij icke møget mijndre, en then som synden gør. Och fordi nar sanctus Petrus sier ath wij schulle wære hørsomme, icke alsomeniste gode oc fromme, men oc saa onde oc wchristelighe første, tha schall thet vnderstaas, ath nar the ere segh sielffue onde for Gud, oc wele tha inghen nøde till synd oc ondsckab med segh, tha scall theris embede icke forsmaas. Om tw thet icke forstaar, tha merck eet exempil for mange. Er een første een hoorkarl, een Dranckere, een daablere, een aagerkarll, och een ødere, och brwger segh all ene wdi Guds fortørnelße, hanwm schulle wij icke forsmaa eller foragte wdi sith embede, nar som han noget biwder oc begær seg eller riget til gaffen oc bestand [L3b] eller ij hwess maade hand wille oss trengte, dog saa ath hand all ene wore een syndere i samme trengsill, oc icke wij medt hanwm, ath han trenger oss fraa wor rett, besckatther, oc offuerfalder, thet er hanum synd for Gudt, men ath trengis, besckattis oc offuerfaldis er icke synd, men stoer werdsckylt, om ther er eet got taal hoss. Tror thin kettere icke ath Jøderne syndede, ther the tilstedde ath theris høffdinge korßfeste Christum Jesum Guds søn, wor herre oc frelsermand, effther thij thet wor i theris magt, ath frelße hanwm aff theris hender, oc helst fordi ther stoer wdi lesten, ath the tilforn wille fanget Jesum, men the torde icke for menigheden ther wor thennom forsterck. Men fordi koning Cristiern wor seg icke alsomeniste selff ond, men wilde gjøre oss onde med seg oc brwge oss vdi synd, till ketterij, mord, wold, offwerlast, oc 94

til at giffue macht oc stadfeste alle hans vchristelige gierninger, tha burde oss meer ath lyde Gudt en hanwm. Wij soore hanwm huldsckaff, men dog met wilkor, hand soor oc oss oc riget een eedt, ther haffde møget paa seg, oc Gud giffuet hans eed, haffde wærid wbrwt i dag, paa wor eed schulde icke findis nogen brøst. Men fordi han holt hwercken Gud eller oss loffue, tha wore wij hanwrn icke heller loffue plichtige, och haffue wij noget brwt Gud emod paa konnig Cristierns wegne, tha er thet icke andet, en ath wij holde hanwm forlunge medt loffue, oc tilstedde ath han saa lenge brwgede hans tyrannie oc wchristellige regementhe, vdi hwilket wij ere saare brødige for Gud, wden the gode mend som hanwm rndelige paa mijntte, dog hand bleff ther aff icke dess bædre, men the ere tha for Gud orsage. Thet weed Gudt ath hwes wij haffue giort modt konning Cristiern, haffue wij icke giord aff kæde, eller no[L4a] gen løssactighedt, men aff obenbare nød, oc wor blotte trang, ath wij wilde fordettinge wor halss, oc all Danmarkcs rigis frijhed oc welferd, ther han gick effther, aff sith homod, oc sijn wbegribelige gerighed. Tw sier framdelis aff Sancti Pauli ord, ath hwo som staa i mod macht, hand staa i mod Guds schicke. Thet sckal wnderstaas Hans Mickelsen, nar machten saa føier seg effther menigheds gaffen, ath hwn icke brwgis Gud til fortørnelße, oc serdelis nar machten er aff Gud. Thet er tilforne sagt, ath dog all macht er aff Guds tilladelße, hwn haffuer dog icke stadfestelße aff

Gud eller macht, som Osee hand sjer. The regnerede men icke aff meg. Oc dog wilde wij gierne achtet hans macht, ther som han wilde 95
holdet aff Gud, och achtet sijn eghen Maiestatelige eedt och ære. Rob nw thijn kettere saa lenge tw reffner, oc sig ath hwess wij haffue giort thet haffue wij icke giordt medt Guds ord. En haffde wij nær forgett eet aff the groffue stycker. Tw well weest then tidt slotz loghen till Kiøffnehaffen wor teg beffalid, ther konningh Cristiern wor ij Swerige, oc fornam ath thet gantscke Riddersckaff kunde ther icke bliffue, som hand haffde actet, dogh ath mange bleffue ij lde saare, ther hand fordi lod hiem sendhe med breff till Sijbret, ath hwn schulde lade thenom halβin aff hwgge, oc giffuet thenom till klage, ath the haffde rymbd fraa theris konge, och lat hanwm ij fiende hender, dog then milde Gud lod thenom saa lenge driffue for wind oc woffue, ath han kom selff till Kiøffnehaffen før en the. Rob nw, o thijn siele mōrdere. Wij tale inthet om thet breff wij haffue alle seet, som hand screff til mester Hans Mule ath hand schulde forsanible thet Norske raad, oc leijde thenom till seg, om the wille icke ellers komme, oc saa forraade theris halβ, nar the waare kommen [L4b] Saa giorde han och till Jørgen schriffwere, mod Erchebisp Erick aff Trwndhiem, och saa for wden ende. See nw om een christen mand burde saa ath gøre. Som wij wore christet folck, saa burde hanwm ath wære een christen første, effther thij hand wille saa kaldis. Een christen første haffuer icke then macht offuer sijne wndersotthe, ther een hedningh haffuer offuer sijne, fordi Christus haffwer saa sagt. Hedinscke første brwghe wold macht oc trengsill offuer sijne vnderdane, men thet maa icke saa wære blant eder, thij ath then som wil wære øffwerst ij 96 blant edher, han scall wære allis edre tienere, at tiene andre, thet er at giøre theris gaffen oc rame theris beste, oc icke arge paa thennom, trenge, platze, møde, eller wmaghe till wrette, fordi hwo thet gør han er icke konge men een tyrann, oc wden twill tha will Christus (som tw rober) grwsellige oc haardelige handle met teg for then skalke oc wrange mening tw haffuer, vden tw snarlige bekender teg. Oc oss bliffuer hand saa god och gunstigh, ath handt will affsletthe manghe aff wore daglige synder, for then kerlighed wij haffue till Guds retferdighed, ath wij hanwm til ære, oc saa mange bedrøffuede hierte till trøst oc hwgswalelse, wille icke lenger fordrage thet ynckelige oc wchristelige, sckadelighe oc forderffuelige regemente, ther konning Cristiern aff Sijbretz, thijne, oc andre sex hundrede scalcckis raad, haffde førdt her ind wdi riget, mod Guds log, och alle redelige sckicke.

Hans Mickelssen.

Seer saadan een herre er wor Gud, hand kand forherde for syndsens sckuld, hwem hand will, oc opliwse aff sijn mißkund hwem hand will, dog schulle wij wist [M1a] wijde, ath thet er skicket aff Gud till allis wore beste, (som ieg wisselighe haaber) thij wij haffue saa mange efftherlignelse, bode wdi thet gamble oc ny testamente, ath nar Gud wille bewijse sijn guddommelige godhed oc krafft, tha haffuer hand giort altingh saa gantscke till inthet, ath hwermand mothe sckenbarlige see oc forstaa Guds vnderlige gierninger.

97

Swar.

Vdi thenne artickell haffuer tw tåled oss møget til gode, dog tw icke wiste hwad tw sagde. Konning Cristiern wor forherdet for sijne synder sckuld, och aff Guds retferdighedt skicket til een tid, ath straffe wore synder, ther er tilforn wijde nock forclarid, och thet sckede wdi sandhed for wort beste, oc fordi opliwste Gudt wort hiarte, ath wij schulde kende konning Christiern, for then mand hand wor, och icke giffue hans synd och wdygd fordi lengher macht. Thij haffuer Gud till ath stadtfeste wore anslag, saa giort hanwm till inthet, ath alle the stycker hand beramede oss til onde, sijden han kom aff riget, ere hannwm alle ganghet twert emod, och thet er huermand saa sckenbarligt, ath the ther wdi wisselighe kende Guds retferdige dom, wden hwes konning Cristiern aff sith euangeliske hierte, med edele mand skipper Clemed, haffuer plaget til een tid, fattige købmend till siøs, ther oss haabes ath oc faar snarlige ende. Och fordi tacke the fromme Danske mend Gud for sijn wbegribellige naade, ath hand haffuer thennom anseet, och icke wille lade thennom komme wdi then vmilde tyrannis hender. Men haffuer dømd ij mellom hanwm och oss een retferdig dom, oc skild oss wed then forgifftige pestelentze. Ath wij schulle icke gøre wore hender blodighe [M1b] wdi hans dødt, ther wij haffde dog stoer retth till, om wor herre wilde ther til haffue brwget oss. Men hand wiste best hwore alting burde ath wære, och fordi haffwer hand alting skicket oc giort, effther sijn benedide oc guddoms willie.

Hans Mickelssen.

Men kære wenner lader oss bekende wor sckyld emod Gud, han haffuer saa loffued oss wed sijn prophet Ezechielem, wdi thet attinde capittel, ath handt icke will wdi hw komme wore synder, nar som wij mißhaffue thenom, oc lader oss bede hanwm om hans naade thij han haffuer loffuet oss, at hwad wij begære aff hanum vdi Christi naffen med een ret sckickelig tro, thet skulle wij vndfange. Joannis wdi thet sextinde capittel. Wij wijde icke hwor lang tiden er, the thegen ere fast framgangen som sculde komme (effter Christi ord) for dommedagen, ther fore lader oss waage wdi Guds ord med brendende lamper, oc nar Christus wor brudgomme kommer, enthen om affthenen, eller oc om mijndnattis tide, oc banker paa, at wij motte wære rede, oc lade hanum ind, oc saa indgange med hanwm wdi thet ewige werdschaff, hwilcket beredt er alle hans vdwolde helgen, thet vnde oss alle Gud fader, Søn oc then Helliand. Jesu Christi naade oc miskund wære med edher alle Amen. Screffuet wdi Andorp vdi Brabant, aar effther Christi fødsil. M.D.xxiiij.

Swar.

Tw haffuer nw her til i thette breff wærid kong Cristierns aduocath, oc wdlagt for oss hans modgang och offuerlast, men nw prediker tw for hanwm, oc raader oss til plict oc bod, fordi wij ere hanwm gangen fraa hånde, thet er thin rette mening, at tw holler inghen større synd [M2a] ther wij kunde gøre, 99 men ath thet wor inghen synd, er nw til forne wijde nock forklaredt. Ther som tw oc haffwer i thijne ord, thenne mening, at wij schulle wor skyld modt Gudt wdi andre maade bekende, ther tacke wij teg fore, dog ath wij høre oc læsse med oss daglige the samme raad. Gud wnde oss saa ath bædre synden, som wi i sandhed gerne bekendes ath wij haffue syndet. Men forstaar tw thet aff Ezechiele prophet, ther tw haffuer indførd, som mange aff Luthers tilhengere, tha haffuer tw een kettens mening, fordi at the annamme desse ord ij then mening, ath inthe andet gørs behoff, en eet føie anger for theris synder, dog the gøre oc acthe ath gøre then samme synd, twsinde gange, oc ther fore afflegge the scriffte maal, faste, strengthed, legoms twang, lesning, oc anden pligt oc bod, thet er then ny christendom ther nw er opropt ij werden. Men wij fattig simpel mennisckir, haffue saa lært, ath ther er inghen sand penitentze, wden een sandt omwending oc eet nyt leffnet. Then samme prophet sier oc saa wdi thet samme capittell. Er thet saa ath een syndigh mand gør penitentze for alle sijne synder, hand haffwer giort oc holder alle mine bud, oc gør retferdighet oc dømmet retferdig dom, tha scall hand leffue oc icke døø, fordi ieg will forglemme alle hans synder, vdi hans retferdighed hand haffuer giort scall hand leffue. Men er thet saa ath een retferdig mand falder aff sijn retferdighet, oc gør synd wdi all then fwilhed, som wmidde mend pleije at synde, mwne hand sculle leffue? all hans retferdighed han giort haffuer wil ieg forglemme, wdi thet offuertred, med hwilket han offuertredde, oc wdi then synd han haffuer giort, 100 schal hand døø. Thesse ordt tall tw inthet om, dog Baa ath the rettelige begreben, schulde holde menniscken wdi større Guds frycht och kerlighed. Ath tw framdelis [M2b] sier, the teghen wære framgangen effther Christi ordt, som schulle komme før then yderste domme dagh, giffwe wij oc wel macht, men tha ginge the aldrig saa møget fore seg som the nw begynde, effther thij then største forfølling som then Christen kircke schulde nogen tid haffwe, burde effther alle prophetier, ath wære aff kettere, ther aldrig wore flere, eller myndigere en the nw ere, oc fordi dess farligere bedrage menniscken, ath the all theris wdygd betecke med Guds loff, heder oc ære, oc thet alsomeniste med spotscke, haanlige, oc wenetscke bøger wdi hwilcke the wrangelige brwge schriffthen, som thijn kettere haffuer giort bode ij thette breff, och alle fortall som efftherfølger ij samme ny testament. Wdi hwilcke tw giffuer thijn dybe wijsdom till kende, ther som tw haffwer icke andet giort en hwermand gøre kand, ther Tydscke oc Danscke haffuer lært. Teg tycker ath alt thet som Luther schriffuer, er klar oc reen sandhed, thet hanwm tha icke self tycker, oc fordi giffuer tw till kende, ath tw kant icke meer en læse wdi Luthers bøger, men sckelne oc dømmet kantw icke. Ther som tw thet kwnne, tha leste tw icke Luthers bøger anderleedis, en wijse mend thenom læse, ther forstandt haffue, ath skelne dyre steene fraa møg och dræck, thet er ath sckillie Guds ordt ther hand med een forgifftig mening, blender wdi sijne bøgher, med Dieffuels ord, ath som hwermandt kand see ath sompt haffuer med seg stor besckede, saa schule the oc mene ath 101 alt thet hand sier oc schriffuer, schall haffue samme magt, med thet Guds ord, hand saa haffwer indførd. Hwilcketh sckalke listh aldrig noghen kettere brwgede fore hanwm, wdhen Joannes Wickleff, oc hans

tilhengere, dog ath the waare icke heller saa konstige at driffwe thette schalkhed som Luther, fordi ath the wore [M3a] icke saa møget sckamløse och wblyge, som hand haffwer wærid. Oc fordi wele wij noget widere med teg tale om samme fortall, wdi hwilcke tw med Luther icke andet haffuer beramet, en at tw kunde ther met komme, thet gantske klerkerij, aff then act oc ære, som thet haffuer wærid vdi, siden the hellige Apostell wore her paa iorden, wden hwess tyranner oc kettere haffuer thenom altid forfuld, fordi som tilforned sagt er, alt ketterij er ther aff begynt at kettirske Doctores ere falden aff Bispers, oc presters lydelse. Oc fordi wele wij noget tale om then ære oc magt som thenom er giffuen, bode ij thet gamble oc ny testamente. Oc før en wij thet giøre, tha formane wij alle som thette worde læsindis, wed Jesu Christi naffen ther the bekende, eller oc burde at bekende, ath the twenne ting wel offuerweie ij thenne trette, som nw er opropt ij then hellige kircke. Thet første er om scrifften oc Guds ord. Thet andet ere the synder, som wij see, spørrie, oc læse wdi hellige mends bøger, ther nw oc i mange aar (dess wær) findis blant then helge kirckis klerkerij, ther maa tha inghelwnde wære sag til ath falde aff then hellige kirckis lydelße, eller fraa hennis prelather oc forstandere, som ere Jesu Christi stadhollere her paa iorden. Om scrifften sculle ij først wijde, ath nar som Luther lader sig noghet ath bewijße medt 102

scriffthen, icke schulle ij fordi tro, ath hwes hand sier, oc scriffuer er aff scrifften bewijsligt, ther som hand rober twsinde gange scrifft scrifft, oc haffwer tha icke scriffpens mening, tha rober hand forgefuis. Then trette hand haffuer fordi mod kircken er icke om scriffthen, men om scriffpens edele oc sande meningh, ther aldrig kan bædre forstaas en aff then christen kirckes seeder, hellige mendz bøger oc leffnet, fordi the haffue icke anderledis leffuet en the screffue wdi bøger, Och serdelis [M3b] nar scrifften er saa dyb, ath hwn aff the blotte ord kand icke wnderstaas oc wddragis. Dog ath wij ære syndere wij wele tha twsinde sindwm heller døø, en witterlige staa emod then hellige scrifftis rene oc klare meningh, Wij fuldkommelige tro, ath Gud wilde icke lade then hellige kircke fare wild, ij fiorthen hwnred aar, oc at hwn icke heller haffuer farid wild, oc helst fordi, ath then tro som wij nw haffue, med then Romere kircke, er stadtfest aff then hellige kirckis gantscke Raad, som haffwe wærid holden sijden the hellige Apostelle wore her paa iorden, oc bestyrckede med alle hellige Martyrum blod oc Confessorum lerdom, oc then samme tro oc ingen anden haffuer hafft till sijn bestyrckelsse, iertegen, oc mange wnderlige gerningher, wdi hwilcke døde finge liff, blinde theris siwn, halthe theris gang, spijdalscke sundhedt, oc andre mange som wore mißhaffuelighe bleffue heelbrede oc swnde. Oc ther som thenne tro er falsck, tha wore alle desse hellige Martyres oc gode mend ther gjorde paa Guds wegne saadane teghen oc vnderlige gerninger, ther oc saa leffde wdi stoer strenghed, armodt, spot, och haanhed, tha wore 103

the sandelige Antichrister, oc Guds forredere, fordi the leffde wdi samme tro, lærde fraa seg med ord oc exempil oc saa samme tro, oc paa thet sijste døde aff thenne wselheds dal, wdi samme tro. Men ther som tw oc thijne lighe torde thet en sije, ath the fore altsammens wild, tha mottw ther forlade teg till ath ther findis hwnred maall twsinde menniscker, ther heller ragte ßijn halß, en the sagde saadanne bespottelige ord, ther kunde icke tenckis wdhen stoer synd, en siden talis eller scriffwis ij bøger. Thet andet som er synd ther driffwis wdi then hellige kircke, kand eller maa icke wære [M4a] orsage till thet oprør, ij mod then macht ther kirckens forstandere haffue, fordi ath theris ondsckab kand then macht the haffue aff Gud inthe sckade. The ere mennisckir som Petrus wor ther negthede Christum, oc Marcellinus Pawe som tilbad affguder. Men the ere tha bode bleffwen hellige Martyres, aff Guds besynderlige naade, ther kand aff leer gøre guldkar, oc aff sckrøbelige malem faste och stercke mwre. Och er thet saa wij schule icke lyde syndere, tha schulle wij inghen mand lyde. Hwem kand sije seg ath wære for wden synd, eller at haffue eet reent hiertte? Syndere wele wij tha icke orsage, hwad heller the findis blant the geestlicke eller the werdslige, men ingen taare wij heller endelige dømme, fordi ath Guds naade er saa stoer oc saa wijd, ath hwn ßøn seg for inghen, ther hende inderlighe paa kalder. Ther till sije wij oc saa, ath som ij blant all werdßens stath findis onde menniscker oc gode, saa findis oc saa blant thet menige klerckerij. Oc fordi som ij gammel tid wærid haffue mange hellige Bisper, Prester, Mwncke 104

och andet klerckerij, saa haffwe och wærid mange onde och syndighe blant samme klerckerij, ther Gudt haffwer tha brughet segh till ære. Saa findis en nw mange bode gode oc onde, ther Gud fordi sambier, ath the schule wære hwer anden anthen till exempil eller till prøwelße. Findis en nw nogre ther ere onde, tha findis och mange merckelighe gode, ther saa ere gode, ath the onde bør ath nyde thenom møghed got, och for theris sckyld sckonis ij manghe mode, thet sckiffthe haffwer altid wærid wdi then hellige kircke, och will bliffue her effther, ath somme ere wdwolde och fordi gode, och somme icke wdwolde, och fordi onde. Guds lønlige domme maa wij icke randtsage [M4b] oc hans benedide willie icke forsmaa, ther sckiker oss the gode aff sijn misckwndelige godhed, oc the onde aff sijn retferdige dom. Ere the onde, och ere the gode, tha bør oss effther Guds bud, ath lyde thenom, nar the icke nøde oss ath synde medt segh, oc helst fordi ath theris embeds werdighed, kan icke forminsckis eller forkrenckis aff theris synd oc wdygd, anderledis en ath the swarlige synde, som brwge eet heiligt embede wdi synd, oc wwerdige haffue seg wdi saa werdige embede. Och fordi sier sanctus Dionisius sancti Pauli discipel til een munk som heed Demophilus. Thet er synd ath prester som ere yppere en tw, schulle dømmis aff tegh, och tijne lighe, dogh ath the anthen wore wredelige ij theris embede, eller noget gjorde mod Guds bwd, fordi then større mact bør icke ath dønmis aff then mindre, men twert emod, paa thet ath Guds schike schal icke forwendis. Søg oc ransage wdi alle historier, hwad heller the 105

ere chnsten eller hedmscke, gamble eller ny, tha scaltw finde ath prester oc klerckerij haffuer altid wærid vdi stor ære oc hørsornme, oc ther aff wor al trette oc wlydelße reijst, nar the forsmades oc fælde aff theris acth. Oc aldrig stod then Jødiscke menighed bæder, en nar regimenten wor hooss presterne, oc thenom bewijstis ære oc lydilße. Dog ath the wore oc saa syndere. Oc fordi gaff wor herre tilkende vdi thet gamble

testament, ath een aff the største synder ther Jøderne gjorde, wor then, ath the begærede konge oc icke wille være wnder prester, som the tilforne wærid haffde, ther wor herre och gaff til kende siden the finge konge, oc Samuel ther gremde seg fore, ath han wiste thet være Gud emod. Thij sagde wor herre, bedrøff teg icke, fordi the haffue icke forachtet teg men meg, oc ieg schall icke regnere offuer thenom. Ther hand oc slaar then[N1a]nom for houededt medt, i propheternis bøger nar the wore vdi nød oc trengsil, aff theris fiender, oc ropte hielp aff Gud, ij thet han bad thenom, tha forlade seg till theris konger, ther the haffde saa hiertelige begærrid. Oc Gud giffuet ath alle Bisper oc prester haffde nw thet schutzmaall ther Samuel haffde, then tid han sckød sith sekel oc begærede aff then menige mand, om hand nogen tid haffde thennom besckattet wd aff koo eller faar. Men ther kom bøder paa, siden the waare kommen vnder kongelige wold oc magt, som kongelige bøger wdi thet gamble Testamente klarlighe bewijße, icke fordi ath konge macht er ond, men ath hwn er optagen for synd oc wlydiilße sckuld, till ath themme werdsens homodt, och ther med heffne Guds wrede, dog 106

ath Gud haffuer och saa wdi scrifften, beschreffuet oss the wilckaar, een god konge bør ath haffue ther hand saa sier. Nar ther bliffuer een konge schicked blant edher, tha sckall handt icke forarbejde seg eet stort tal heste, hand scall icke lede folket till bage wdi Egipti land, med mange reysenær, hand scal icke haffue mange hustrwer, ath the schulle icke wende hans sind oc hierte. Icke schal hand heller haffue mange pwnd guld oc sølff. Oc nar som hand sidher paa sith kongelige lofft oc sæde, tha sckall hand lade seg bescriffwe mijn lowbog, tagindis bog at scriffue effther, hooss presterne, som ere aff Leui slegt, oc then bog schal hand haffue hooss seg alle sijne dage, ath hand kan lære Gudz redzle, oc ath holde hans bud oc sedher, som ere screffne oc biwdis vdi samme lowbog, icke scal heller hans hierte forheffue seg offuer sijne brødre wdi høfferdighed, oc hwercken sckal hand gaa til then høgge sijde eller til then wenstre, men rett fram, ath han maa lang tid regnere, oc hans børn effther hanwm offwer Israel. [N1b] Will icke Gud ath een Jøde konge scall forheffue segh offuer sith folck, men kalder thennom hans brødre, hwore møget mindre bør een christen konge thet ath gøre, mod sijne wndersotte, ther oc ære christen, oc ther Christus (een konge offuer alle konger) kaliede sijne brødre, och ydermere, aldrig stod christendommen wdi saa gode pynthe, som nar ther wor een kerlig endrecth ij mellom then geestlige oc werdzlige stath. Nar stod werdhen noghen tijd i bædre schicke, en ther Constantinus oc Siluester, Theodosius oc Ambrosius, Swen Estridssen her i Danmarck oc Biscop Velwm aff Roschilde 107

giorde eet. Och the werdzlige førster wore christendoms prelather lydige oc hørsomme, oc lode seg aff thennom sie oc lære. Hwilket oc er tilbørligt wdi christendommen ath saa altid sculde sckee, ther oss merckilige giffuer till kende Sanctus Ignatius, sancti Joannis Euangeliste discipel, ther wden twijll icke andet schreff en hand haffde lært aff the hellige Apostle. Saa scriffuer hand wdi eet breff. Thet er aff nød, ath ij scule inthe gøre, oc inthe anheffue vden Bispens raad. Men ij schule oc være presterne lydige, ligerwijss som Jesu Christi apostle. Wdi thet samme breff sier hand framdelis saa, Bisper schule ij være vnderdanige ligerwijß som Christo, ath the naffue omhygge for edre siele, som the ther schall gøre regensckaff for Gud. Framdelis wdi thet samme breff schriffuer hand saa, ij sculle ære oc agte eder Biscop som Christum, som the hellige Apostle haffue edher bwdhet. Ydermere sier hand saa. Thet er fordi tilbørligt ath i schule lyde edher Bisp oc ingelunde sie hanwm ij mod, fordi at ij hwo hanwm forsmaar, hand icke forsmaar thenne legomlighe Bisp, men wdi hanwm then aandelighe, ther icke maa eller bør ath forsmaas aff noget menniscke, oc hand er Christus [N2a] Jesus. Framdelis wdi eet andhet breff sier hand saa. ij som ere førster, schulle være Keijserind vnderdanige, oc hoffolck schulle være førsterne vnderdanige. Messe deijgne prester, som thennom ther haffue Guds lønlighe sacrament ij beffalingh. Men prester, messe deijgne, then menige almwe, med hoffolck oc førster, desligest oc met Keyserin schulle lyde Bispens, oc Bispens Christo, och Christus sijn himmelscke fader, oc saa kand 108

endrectighed forwaris wdi alle mode. Oc saa beslutther samme hellige martyr ßijn tale. Till thette ieg haffuer nw sagd, er hand mith witne, for hwess naffen ieg er fangen oc bunden, och iegh haffuer thette icke lærth aff mennisckens mwndt. Men then Helliand haffuer mig lært saa siendis. Desse ting schulle ij icke gøre wden Bispens raad, haffuer eendrectighed kiær, oc sckyer twedracht, ij schulle være sancti Pauli och the andre Apostels efftherfølgere som the ere Christi. Thette haffuer altsammen sanctus Ignatius schreffuet, som wor sancti Joannis discipell, een hellig Martyr och Biscop in Anthiochia for fiorthen hwndred aar. Men maa well sckee, tw wilt her till saa sware. Giff oss nw saadane Bisper som Ignatius, Polycarpus oc Martinus the wore, oc tha wele wij gerne holde desse bud. Ther sware wij saa till. Gør tw then mene mand saa eenfoldig oc god som hand paa then tid war, oc tha faa wij Bisper oc prester saa hellige oc gode som the paa then tijd wore. The som wdkaaris aff eet helligt selsckaff, pleie neppellige ath spilde theris hellighet, men heller at forøge hende. Thet er icke vnder kære Hans Mickelsen, ath ther findis blant syndige mennisckir syndige Bisper oc prester, ther bode fødis oc tagis aff syndige foreldre. Thette sies tha teg till willie, fordi wij wele inghen dømmme som wij icke heller maa. [N2b] Och alle the Bisper wij haffue ere møget bædre en wor forsckylling er hoss Gud. Ther som Gud wilde oss tilbørlige straffe som wij forsckyllet haffue, tha burde thenom ath være møget werre, en anthen wor Caiphas eller Annas. Men wij tacke tha Gudt, ther haffuer oss schicket oc tilføijet effther thenne tids 109

leglighed, the gode mend ther wij ere wel til freds meth, at wij icke maa knwrrer eller stande ij mod Guds willie. Er nogen ondt, tha er hand ond for seg, oc worder bædre nar Gud will. Oss haffue the hwercken nød wdi synd medt seg, eij heller ath samtycke thet som the haffue straffelighe giort, om saa er ath thet findis med nogre. Tw sier aff eet gammilt had oc homodigt hierthe, inghen være Bisp, vden hand stedtze predicker Guds ord. Men hwore kand thin gamle graa kettere thet bewijße, ath hand scal thet sielff personlige gøre, dog thet ware wel got ath han saa gjorde, om han icke haffde andre ther thet paa hans wegne gøre kunde.

Som een konning er plictig ath holde land oc rijge, wdi fred oc gode sckicke, och then mene mandt wed low oc reth, saa bør oc een Bisp ath holde Gutz ord wdi macht oc framgang. Men som een konge kand icke selff paa alle steder wære personlige, och fordi haffuer hielp ther till aff sith Raad, sijne fogeder oc embedzmend ther skulle reghere, oc bære righens tyngde med hanum, saa kwnde icke heller werdughe fædre Bisper wære paa alle steder, thi haffue the hielp aff sijne Prelater, Doctores oc Mestere, Prester och Clostermend, som bære samme tyngde med thenom, oc fuldkomme een part aff theris embede. Nar som kongen opsøger gode oc erlige mend ther rædis Gud, och hade gerighed, vdygd, wold, och trengsill, oc befall thenom regementhen med segh, tha sije wij ath kongen haffuer selff flijdt thet sckicke oc gode [N3a] regementhe. Saa bør oss och ath sie, nar Bisper framdrage wijße oc gode mend, oc thenom styrcke oc besckerme, ath the schule paa theris wegne predicke Guds 110

ord oc lære then mene mandt ßijn siels salighed, och hwess the gøre ij saa maade, bør oss sie wære Bispens gerning ther thenom schiker, oppeholder, oc framdrager til samme embede. Then som wnderwijß och lær andre hwad the skulle predicke oc lære, hand predicker aller best. Ther nest haffuer Gud føijet mange til Biscops magt oc werdighed, som icke haffue maall eller naade till ath predicke. Moises haffde wijßdom, och beffaling stor nock, men hand wor tha icke talinde mand, oc fordi brwgede hand sijn broder Aron. Hwilcket wij oc saa klarlighe haffue wdi sancto Sixto, som wor Pawe i Rom, ther fordi brwgede sancto Laurentio, wdi thet embede oc befalling. Desligest Valerius Augustensis in Hispania brugede sancto Vincentio. Och Valerius in Aphrica sancto Augustino, før en Augustinus bleff selff Bisp. Icke kunde heller sanctus Paulus predicke paa alle steder, oc ij alle land, oc fordi wdsende handt mange discipeler oc sckickede prester wdi alle steder. Ther nest screff hand breff till mange, oc ther med lerede oc wnderwiste thenom. Tror tw icke ath then predicker gantscke well, som lær oc scriffuer for andre, thet the schule framdelis predicke oc lære, oc thet gøre nw mange gode Bisper. Tw sier ath Bisper oc the geestlige sculde icke wære gerige, homodige, wksyske, eller bestedde wdi andre swaare och groffue synder. Hwadt tha? thet haffue wij lenge wisth, men icke schulde heller Konger, Førster, Edele mend, eller nogen christen mand findis wdi samme synder, lad saa wære ath klerckeris synd er noget større en leegfolckis, ere leegfolck fordi orsage? Medt thesse ordt [N3b] giffue wij tha ingen mand klage 111

eller lack, weest tw nogen tha mottw hanwm tiltale, oc icke foragte then gantscke christendoms prelater oc prestmend, for faa sckalkis sckylt. Men tw sijen framdelis ath the ere icke fordi sande Bisper, ath the holde hwnde, heste, sckalke oc sckøger. Ath the holde hwnde oc heste, inghen mandt till sckade, thet haffuer inghen straff, men ther som the holdis till wnytte oc offuerflødighed, ath bide faar oc nedhertræde korn, tha er thet saa stor synd, ath ingen maa thet gøre, eij Konger, Ridder eller nogre Edele mend, en sidhen then geestlige stath. Men effther thij een part aff Bisperne ere fødte aff Adelin, ther fordi haffue arff oc eije, desligest læn oc renthe paa kirckens wegne, hwij maa the icke brwge marck oc eiedom wdi iacht? ther icke kand brwgis wden hwnde, saa well som andre mend ther haffwe arff, gotz, renthe, eller eiedom? munne the fordi wære arffueløße eller retløse ath the ere bleffne prester eller Bisper? Saa wel haffuer mand hwnde behoff, ath iege med, som garen, taager, oc rwßer ath fiske med. Men tha sckall ther holdis stoer wogt oppaa, ath the ingen mand gøre sckade, fattig eller righ, oc ath the icke heller brwgis med saa stor flid oc lyst, ath andet got ther meer magt paa ligger forsømmis, som wij (dess wær) mange see ther heller ieghe, daable oc dricke, en the høre oc rette fattige folckis sager, eller gøre nogen andhen aandellige hwerff, ther hwermand sømmer oc welstaar. Oc helst thenom som ere sckickede wdi macht oc beffaling, wære segh geestlige eller werdzlige. Om skalcke maa wij thet sie, ther hwermandt klager, som folck haffuer behoff. The gode oc wijße wele ther icke till, 112

thij schall mandt segle medt thet wæder som Gudt lader blæße, och fordi brwge thet folck, ther Gud thenorn tilføier, oc synderlige [N4a] vdi krijgswijss. Ther findis tha sekel paa hoffolck, som paa andre mennisckir, saa ath somme ere onde, oc somme ere fromme nock. Ther haffuer ingen lyst til, ath han sckall fordrage wdi ßijn tieniste, dranckere, daablere, krwrendere, schalke oc Guds forrædere, hwilcke tyranner kwnde neppellige fordrage, en sidhen gode Bisper oc erlige prelater. Men thet nagger teg meest ath the haffue saa møget folck, oc saa erlig een stath. Saa gør thet oc thenom, ath the for tijds belejlighed, trengis till ath holde meer folck en behoff giordis. Oc fordi nødis ath spilte thet paa hoffolck, ther fattige menniscker burde at besøries vdaff. Dog ath Christus wdi sancte Birgitte obenbarilße giffuer her till eet merckeligt swar, ther som han foregiffuer een christelig forbædring och reformatz, till then menige christen kirckis bestand, blant hwilcke ord han sier oc saa. Ath Pawen wdi Rom oc andre Bisper maa wdhen synd holde saa møget folk som behoff gørs at tilbørlige straffe sckalke, ther altid haffue redsle och rijss behoff. Tw tal framdelis wden all blygsill om skøger oc sier, ath the holdis aff kirckens prelather, oc ath the fordi icke ere saadane mend thenom burde ath wære. Ther till kwnde wij teg icke andet sware, en at weest tw nogen thet gør, tha mottw hanwm eller thenom berobe, och icke foracthe the wsckyltige, med the sckyltige, eller thet gantscke klerckerij oc kirckens stath, for nogre faa mendz sckylt, ther wanære sith embede, men dogh icke forbrydet. Ath konning Cristiern wor een 113

wmildt mand, een haard oc een weldig tijrann, thet kwnde icke andre christen Førster wndgelde, effther thij ath hwert menniscke bør ath nyde sijn sckylt, oc hwer mand bliffwe wed ßijn orsage. Saa er thet oc med Bisper, Prelater, prester oc mwnke, ther icke sculle foractis, nar man[N4b]ge ere onde oc syndige blant thenom, at hwer staar eller falder for sijn herris wrede, oc scall sware sijne egne gierninger. Dog ath her hørde icke andre swar til, en at wij agte icke ath forsware theris synder ther onde ere, som wij icke heller giffue thenom macht, men ath orsage the gode, oc forsware beggis theris embitz werdighed, ther icke forbrydis eller spildis aff theris wdygt, men alsomeniste wanæris oc mißbrwgis, hwilcke Gud alsomeniste fordi weed selff best ath dømmen oc straffe och icke wij. Men fordi tw icke andet scriffuer ij desse fortall en

thet gantscke Lutherij, oc tal lige saa effther som Luther tal fore, tha wele wij framdelis forwijße thijn kettere till the diybe oc wijße swar, som Doctores oc andre wijße mend, haffue giffuet Luther till samme fortal, och andre kettirscke lerdomme, med hwilcke hand haffuer forhaanet then hellige kircke, oc forstørled hennes fred oc eendrectighed, ther hwn haffuer hafft i mange hwndred aar. Wij wel tencke hwad reformatz tw haffuer ij sind. Tw tenker at kwnde kirkens gotz komme teg oc thijne lige, røffwere oc sckalke til forlenning oc bytte, ij mod Guds low oc alle kircke oc Keijsere reth, preuilegier oc frijhed, tha haffde tw indførd een mectigh reformatz. Men lad saa wære at then mene mand (ther nw gaar effther then frijheed, at the schule ingen sware, fijre eller ære) motte faa sgn willie, saa 114

ath Keiserin schulde settis til rette, Konger oc alle Førsther desligest, som Luther haffuer i sind. Ther nest lad saa wære ath Bisper begyntte ath predike personlige, oc gjorde thet stedtße, som een boende tager sijn plog til ware, oc at mwnke forløbe theris closter, och medt faa ordt, ath alt thet sckik som er ij werden och icke aff then blotte schriff, ther findis wdi thet ny Testament, och saa afflagdis och i gien roptis, [N5a] tror tw ath gantscke werden haffde tha forwundetall sijn sorg? Wij ere wisselige befrøctinde, ath thet sckulde sijden bliffue møget werræ en thet nw er, oc then tijdt sculle tha begæris som nw forleden er. Oc wij saare rædis, ath wij for hemelige øghensckalke, sculle faa obenbare tiwffue oc røffuere, oc for gerige Prelather weldige tijranner, oc for christendoms frijhed, ewig trengsil oc trelldom, hwilcked som er skeed bode ij Tyrkij, Rytzland, oc Beemen effther saadan forkæring. Wij kwnne icke andet see oc læße, spørre oc høre, en ath bulder, oprør, trengsill, weldig macht, spot, had, affwind, oc wlydilße, haffue altid fanget een sorgefulde ende. Thij wore thet best ath hwert menniske wdi sijn stath hædrede seg och afflagde sijn brøst, och rette segh først mod Gud och ther nest modt mennicken. Och hwes thet icke sckeer, er thet befrøctindis, ath wor herre wil oss føre wore vwenner paa halsen. Icke dog saa at theris sag er fordi retferdig, men at Gud wil saa salig gøre thenom, ther hand haffuer vdwold nar hand tilsteder at the tjemelige piagis aff thet folck, ther haffuer tha icke mijndre, men møget større plage forsckylde aff Gud. Thij bør oss at gerne fordrage Guds willie. Men tha icke giffue 115

theris wmdilhedt macht, som thet wore Guds beffaling, ther er alsomeniste hans tilladilße, men ij alle maade tacke oc loffue Gud, ther misckundelige straffer sith folck, icke ij grwnd eller til forderffuelße, men til naade oc penitentze, oc ther fordi best weed, hwess oss nytteligt oc bestandigt er. Hwad heller wi ere Bisper, Presther eller mwncke, wij ere tha Danscke mendt, och fødde aff thet Danscke blod, som ere Riddere oc Riddermendezmend, Borgere oc bønder. Tror thin stømpere ath wore egne wenner, som ere wort kød oc blod, schule oss vndfalde, ath tw oc [N5b] thijne lige, schulde oss noghen tijdt bliffue mectig? Tror tw ath moderen kand forglemme oc forsmaa thet fooster hwn haffuer fød aff sith liff? Om tith breff en agtis aff een wforstandig almwe, som ere bryggere och bagere, smeder oc sckredere, swdere oc remesnedere, bardscherre oc badsthumend, kødmangere och fischkere, toldere och aagerkarle, prackere oc kremmere, oc anden saadan adill. Mwnne tw fordi haffue indlagdt stor prijs? Tw fornymmer ath konning Cristiern sijder en nw i hoffuet och hierte paa mange, oc fordi wille tw sckynde thenom ydermere ij samme mening, ath een part aff thenom kwnne blimie Riddere med teg, paa thet eder ny adil mothe forøgis, ther dog icke er sagd gode embede till foractelße. Men teg oc thijne lige, ther offuer giffue thet thennom sømmer oc welstaar, oc wele thet wære, ther the hwerken ere fødde eller kailede til aff Gudt. Men nw icke meer, wden nar tw bliffuer leedig, bede wij gerne at tw scriffwer noget meer. Scall teg oc med tijden giffuis høwiske oc børilige swar, effther thijn 116 forsckyllingh och tiltal. Hwes nw swarid er, er icke giort wdi eet endelig alffuar, ath wij icke wele teg meer swaare, ther som wij haffde thet hafft i sinde, tha schulde wij saa wijt taled med teg ij thette swar, ath hwermand schulde wist, ath tw wast tilbørlige tracteridt, som tw schalt oc saa bliffue nar tw faar swaridt, till alle desse swar som her ere indscreffne, oc thet sckal sckee med møget større flijd oc winsckibelighed, en thette swar er nw giffuet oc vdganget. Gud wære med teg oc alle thijne, oc giffue eder eet mildere oc bedre hierte. Screffuet i Odenße Sabbato prime dominice Aduentus Anno domini M. D. xxvj.

Tryct wdi Rozstock hooss the brødre i sancti Michaelis Closter. Anno domini M. D. xxvij. Och xxv. dag Aprilis Maanid.

117

NOGRE CHRISTELIGE SUAR TILL THE SPØRSMAALL SOM KONING GØSTAFF TILL SWERIGIS RIJGE LODT WDGAA TILL SITH GANTSCHKE KLERCKERIJ, BERAMMEDE AFF BRODER PAULO HELIE, THENOM TILL BESTANDT SOM BODELIGE RAFFUE

IJ THENNE TIDT OC ERE ICKE EN NW FALDEN, MET THEN MENIGE LUTHERS HOB

KIØBMENHAFFEN ANNO DNI. M. D. XXVIIJ

118

119

[Aib] ¶ Weldiger Furste oc mectiger herre, Her Gøstaff Ericksøn koning till Swerigis rijge, Broder Paulus Helie, hilser meth naade och fredt wdi Christo Jesu.

AT mange Landt oc Rijge, Weldiger Furste oc Mectiger Herre, træde fra theris foreldris troo oc loffue forwndrer meg icke nær saa møghet, som att thet Cristelige Rijge, Suerigis indbyggere oc indfødde Adill, nw ij thenne tijd saa saare forwendis till Kettirske oc vchristelige lerdomme, emodt then fasthedt som alle theris foreldre haffue seg wdi bewijst, siden samme Rijge bleff kaldhet till then Cristen troo oc loffue, aff sancto Ansgario, oc siden stadtfest aff sancto Sigfrido. Thi er ieg befrøctindis at then plage will Swerigis rijge snarlige offuergange, som propheteris om wdi samme sancti Sigfridi leffnet oc historia, aff hans søstersøner, ther nogre wmidle oc vdedis mendt lode hemelige døde oc dræbe, ther Gudt tha wille aff sijn wsielige naade oc miskundt aff styre ij wor tijdt. Men ieg tha besinder at huess nw er for hender ij Suerigis rijge oc andre flere wære Guds retferdige dom oc strenge rett, at wij haffue icke acthet the budtskaff oc obenbarilse han haffuer 120

oss forscreffuit oc sent met sijn hellige prophetissa sancta Birgitta, oc andre hellige propheter, ther saa clarlige haffue propheteeridt om thenne tidtz leijlighedt, at vdhen hadt oc gerighedt oss haffde forblindet forswffidt oc forbijstrid, tha motte wij aff hendis obenbarilse sandelige besinde oc wnderstaa, att huess nw bwldris oc forwendis ij then hellige kirke wære forgifftige anticristi, thet er Christi modstanderis sætt, fwndt oc anslag, oc serdelis aff thett som scriffuis wdi hendis fierde bog, oc xxxiii capittel oc xxxvi oc lii capittel. Oc i then siette bog, capittulo lxxvii och i then siwnde bog, vii oc viii capitt. som nw wore forlangt [A2a] at besynderlige fortellie, ther hwn saare wijdelige bescriffuer bode i desse bøger som nw beneffende ere, oc andre flere, ther Eders Nade kan ydermere lade forfare oc grantsche vdi samme bøger som findis wdi Swerigis rijge, bode paa latine oc Swentske, dog thet er mijn mening att hwn scall heller læsis paa suentske en wdi latinen, att hwn icke er saa forstandelige wdtrøckt wdi rett oc god latine som henne well burde. Thi formwger ieg att hwn haffuer noghet meer paa seg wdi thet maall hwn er først screffuen, oc serdelis hooss Swentske mend som wijde oc best for staa theris twngemaals naturlige eiedom, oc nw besinder ieg thet allermeest, fordi hwess hwn screff for haltandet hunderdt aar, begynder nw fast att gaa fore seg, bode om vmilde Konger, oc Furster, om vredelig oc vcristelig Adill oc Riderskaff, som hwerkin schulle agte theris Riddere eedt eller iett, ord eller breff, men huer schulde giøre huess hanwm lyste, mod cristhendoms sætt oc skicke, modt klerkeridtz magt oc ære, 121

oc i modt theris foreldris tro oc loffue. Oc besynderlige haffuer ieg thet besindhet sidhen ther wdghinge noger spørmaall vnder eders naadis Furstelige naffen oc titeli, ther nw forføris om alle landt, eders Kongelige Maiestat till stor mijstancke oc foragt, dog at ieg haffuer lenge wæridt i then mening, att een kiættere aff Luthers tillhengere lod thenom vdgaa met saadan titell, at the schulde siwnis haffue dess meer vppaa seg, nar the wore vnder een weldig furstis oc mectig herris naffen vdgangne. Men i huore ther om er, lader ieg nw saa bliffue. Thet fait meg tha till sinde, at ieg wille kortelige sware till samme spørmaall effter then cristhen kirckis sande mening, oc helst fordi att mijne foreldre paa mit møderne, ere eders naadis fattige vndersotte, oc then menige mandt vdi rijget ere mijne cristelige brødre oc metarffwinge till Guds rijge, ther ieg er fordi plictig att wnderwijse then sandhedt Gudt haffuer meg forlædt, oc thenom bør att wijde, att the schule icke falde vdi Ketterij, fraa theris Gudt oc then [A2b] menige cristhen kirckis gamble oc sande tro, som er styrckedt oc befest met saa møghet martyrum blodt oc saa mange Guds vnderlighe teghen oc gierninger, ther droge then gantsche werdhen till samme troo oc loffue, som haffuer nw standhet fraa første begyndilse noghet nær ij femthenhunderdt aar. Oc dog att ieg kender mange wijse oc lerne mendt wdi Suerigis rijge som thette kunne bæder haffue giortt en mijn faakwndighedt, oc maa well skee haffue thet nw giort, men ieg befrøcter tha for theris vlempe skyldt, att the taare thet icke saa rwndelighe giøre, som the bode well kwnne oc thenom burde. 122 Weldige mendt oc mectige herris fattis icke andhet en

sandmendt, ther thennom burde oc schulde rndelighe paa mijnde, oc vnderwijse wdi all theris brøst, oc thet kan dog icke altijt skee, nar huer mandt agter nw meer sith eghet ganghen oc profijtt en han besinder anthen Guds fortørnilsse, eller oc herrins salighet. Oc forthi skone the herrene seg sielffue først til synd oc sorg, oc ther næst Landt oc Rijke till vbodelig skade oc forderffue. Men ieg will tha saa sware att thet schall icke komme eders Furstelighedt eller Kongelige naffen wdi noghen mistancke eller foragt. Wij thet nw daglige fornømme at inghen kan saa snart beswijgis som Mectige oc store herrir, oc helst fordi, the mene inghen wære saa dierff at han taar thenom beswijge, eller bedrage, oc thet forraader alle Furster, snarist ij the stycker theris salighedt ere angaaendis, nar the then skade besinde icke saa snart, som andhen legomlig sckade, oc for then sag schulde the alldrig bruge noghen mandt wdi raadtz wijss, wdhen then sijn eghen siell haffde kiær. Then som seg er icke godt, han schall alldrig worde een andhen ret raadig. Thi will ieg at the forredere schule bemerckis ij disse swaar som haffue forförtt eders Naadelighe Maiestatt ij disse spørmaall oc andre wcristelige støcker, ther icke ere andhet en forløbne oc forsoorne Prester oc Mwncke, eller andre onde cristhen, som ere fordi redeboen till all wdygd. Oc dog at een part aff theris an[A3a] slag siwnis att haffue eet skønt anseende, men ther findis tha skalchedt vnder, ther wij oc nw daglige fornømme, oc met tijdhen wij bæder schule, theris hender ere icke nær saa reene som the siwnis att wære.

123

Ther findis tha mange met meg som formwge, att Eders Furstelighedt haffuer thenom fore giffuet wdi een god oc retsindig mening, oc icke begære andre swar, en the som ere samdirectige mett then menige cristen kirckis retsindige lerdom oc seedwaaner. Men huess mening som findis hooss Luther oc hans tillhengre wdi disse spørmaall, scall eders naade well forstaa aff disse swar, ther ieg wil tha sette ij rette icke for kiettere oc afskaarne menniskir fraa then hellige oc cristen kirckis samfundt, men for cristen Bisper, Herrir oc Prelater, nar ieg haffuer icke berammett disse swar fordi ieg trøster att stijlle till fredtz nogre kiettere, oc serdelis aff Luthers tillhengere, huess forsætt er nw saa, att the wele høriss aff alle oc aff inghen lade seg sighe. For nogre aar bødt han seg till at disputere modt allverdhen, oc tha stode hans ordt, att kwnne hanwm noghen bæder vnderwijse, tha wille han gierne wijge, men sidhen han bleff forherdet wdi syndt oc vdygd, oc saa bwnden aff wijse mendt att han kunde seg icke wrije, tha feck han eett andhet sindt, oc siger att han will aff inthe creatur læris eller vnderwijsis, ey heller aff Gudtz engle fordi han lader seg att wære theris herre, oc møget wijssere en alle Propheter som wæridt haffue, thi will han att hanwm schall høriss wdi all sijn lerdom, nar han will nw her effter inghen modstandt eller giensigilse høre eller haffue, men will høriss aff all werdhen, ligerwijss som Gudt selffuer talde, oc wore her nærwæridis paa iordhen, oc haffde her hwerckin stadtholdere eller noghen tidt haffuer hafft, sidhen cristhendummen begyntis wdhen Luther all ene. Han skiødt seg mett thet første till thet 124

gantscke christhends raadt ij hwaroch naar the schulde holdis. Ther nesth, till fijre aff the ypperste Schooler, och ther the sagde hanwm emodt, [A3b] oc fordømde hans kietterij, tha wille han inghen høre, men sagde seg strax wære wijssgiordt aff himmelin, att hans lerdom war sandt oc inghen andhen. Oc at inghen haffde then rette mening wdi scriffthen blant alle dødelige menniskir, sidhen the hellige Apostel wore her paa iordhen. Oc dog at thet dwle geckerij wore sag nock huar fore hans gantsche anslag schulde omkastis, tha findis en nw mange daarlige oc forblinnede menniskir, som twile om thet er skalckhedt han far met eller oc eij. Oc mene wære tryggere att twyle oc haffue mijstancke paa then tro oc lerdom som wærid haffuer wdi then hellige kirke thet er blant cristhet folck ij fiorthen hundredt aar oc noghet meer en rundelige tale modt the kietterij, som ere een part then sandhe Antichristi lerdom oc framsett. Saa redelige dommere wele somme wære aff theris cristhelige hierte paa Luthers wegne att the taare neppelige bekende eller till staa, att han haffuer noghen tijdt giordt ij lde eller faridt wildt, oc dess ij mellom bruge the inghen redelig dom modt then menige cristen kirckis Prelater oc then gantsche cristhendum, blant hwilcke Gudt haffuer hafft saa mange oc saa dyrebare leemmer, som wore een part hans statholdere her paa iordhen hellige Martijres oc Confessores, Jomfrwer oc matroner. Siger noghen att Luther er een kiettere, tha wrije the ny cristen met næsen, oc see wdt aff eet grwmpst ansigt, som the schulde strax dræbe then ther saa haffuer giordt. Men ther som noghen kalder martijres 125

och confessores, oc andre Gudtz helgen Anticrister, bedregere, øglere oc siele mörderer ther aff giøre the seg got gammen oc een skricke latther. O thu milde Gudt, hwij forhalis thijn dom saa lenge modt disse spottere ther huerckin spare the døde eller the leffuendis, helgen eller syndere, gode eller onde. Thi agter ieg icke at sware for theris sckylt, nar the staa icke till at wnderwijse som sanctus Paulus siger om the kiettere ther ere een oc andhen tidt paa mijnthe. Kan icke then hellige scrifft vdlagd mett rett beskede, eij then [A4a] hellige kirckis dom, eij martyrum blodt, oc helligemendtz lerdom offuerwinne thenom oc stoppe theris skendige oc spotske mundt, mit faakwndige swar giør ther inthe till, ther ieg lader fordi icke wdtgaa for theris skyldt men att hugswale eenfoldige oc mijstrøstige conscientzer, ther wor herre lader raffue ij thenne tidt men tha icke endelige falde. Eders Furstelighedt scall icke heller tro att thet haffuer noghet paa seg, nar the biwde saa rndelige till att bewijse mett scriffthen, huess the framsette oc lade wdga, fordi the haffue icke scriffthens rette oc edele mening. Icke bekende the heller noghen dommere som sagt er, ther maa schellne mellom thenorn som ere twedractighe, wdhen seg selffue, hooss huilcke then siwnis att haffue wundhet ther kan mest robe, spotte, bwldre, oc skreppes. Then mandt holder ieg for een daare som tredet fra then mening ther saa manghe hwunderde maall twsinde Martijres oc doctores haffue wæridt wdi paa then hellige scrifft oc thet indgaa, ther faa Kiettere aff gerighedt, hadt, wkysckhedt, oc eet forswffidit hierte haffue berammett, samburdt, oc stadfest. Thet scall eders 126

Naade wijsselige troo att eer theris gantsche lerdom sandt oc fast, tha war ther alldrig noghen cristen

mandt vdi Suerigis rijge vdhen the som nw ere Luthers tilhengere. Icke er heller noghen aff then swentscke menighet mandt eller qwinne bleffuen salig met Gudt blant alle thenom som ere affgangne, ij saa mange aar som nw forleden eer sidhen the anammede then cristhen troo oc loffue. Saa att Sigfridus biscop, Ericus konge, Brunolphus biscop, Henricus, Sancta Birgitta, Katharina, Helena oc andre hellige menniskir ther Suerigis rijge haffuer wæridt begaffuet met ere alle till ewig tidt fordømde mett then menige cristhen mandt som her till dags wæridt haffuer vdi samme rijge. Oc icke er fordi som sagt er noghen cristhen mandt bleffuen salig aff thet swentske blodt, ij saa mange hunderdt aar som nw forløben ere sidhen samme Suerigis rijge anammede Jesu Christi troo och loffue, [A4b] huar fore? at the icke haffde then tro oc mening som Morthen Luther nw haffuer met sijne tilhengere. Saa sier then arme mandt om alle the hellgen som wæridt haffue, sidhen the første hellige Apostele wore her paa iorden, at haffde the then samme tro, som theris bøger oc leffnet indeholder, oc meenthe at theris gode gierninger wore behaffuelige for Gudt, tha ere the alle fordømde till ewig tidt, wdhen the haffde anger och penitentze ther fore her paa iordhen, for en the affginghe. Han will at Bisper oc Prelater schule nw predicke oc lære som theris forfædre gjorde ij gammil tidt. Men ther som the thet nw wille giøre, oc effterfølge theris lerdøm, tha wore thet hanum icke heller till maade, nar han kalder alle hellige læreris bøger 127

Antichristelige sætt oc schicke, oc then hellige kircke haffuer tha icke hafft andhen tro, en then samme som wæridt haffuer hooss hennis Bisper och Prelater wdi fiorthenhunderdt aar. Vdhen twrjll tha trode the som the scriffue, oc theris leffnet skickede seg effter theris scrifft, och som the sielffue leffde saa lerde the andre fra seg bode met handt oc mwndt. Wij finde icke nogre hellige mendt som haffue sijne bøger igenropt, wdhen huess een eller two haffue thet giortt wdi nogre faa meninger, ther the paa noghen tijdt haffde wæridt wdi, saa lenge the finge seg bæder besindhet, huilken brøst ther oc saa offuergick Sancto Petro, en sidhen andre hellige mendt. Men om then brøst oc saadane lerdømme scall wijdelige nock om talis wdi the swar som her schule effterfølge. Nar bode Doctor Peter Galle, oc Mester Olluff Secretarius giffue meg stor orsage wdi theris swar som nw ere vdgangen, att inghen aff thenom haffuer fwndhet paa the rette swar som burde at giffuis, wdi saadan lerdøm met ret oc klar besckede, oc helst fordi at then ene icke torde, oc then andhen icke wille, oc saa wille the wære modtstandige, at the torde wdi inghe støcker wære eensijndige, nar thenom haffde tha bwrtt at giffuet hwer andhen ret wdi [B1a] flere støcker en the haffue giort som Eders Naade scall met Gudtz hielp well bemercke wdi desse forneffende Suar, ther ieg will lade wdga met thet allersnariste. Oc ther som the wele tha sighe att then hellige kircke haffuer hafft mange hellige mendt, wdi then tro oc lerdøm som wæridt haffuer her till dags, oc at mange ere fordi bleffuen salige wdi same troo, som the maa tha sighe wele the oc 128

wele the eij, wdhen the ere saa forbijstrede, att the taare sighe helgen icke wære helgen, som icke andhet er, en at negte Gudt wære Gud. Huad giørs tha behoff at falde fra then tro, som haffuer saa mange helgen, oc wdi huilcken saa mange twsinde regnere met Gudt oc loffue oc welsigne hanum till ewig tidt, oc indga then loffue, ther wij ere vwisse, om noghet menniske bleff eller bliffuer noghen tidt salig wdi, ther huerckin befestis met ierteghen, eller bestyrckis met martyrum dødt oc blodt, eller met nogre dygdige gierninger oc samfwndt. Men icke andhet er, en een forsambling, ther til hobe kommer, aff spottere, foragtere, liwgere, bedragere, kirckebrydere, forredere och forsoorin schalcke, som giøre bwlder och oprør, modt Herrer oc Furster, modt andhet Hersckaff oc Adill, mod Borgemestere oc Raadt, oc alle thenom som haffue befaling at styre oc regere, ther oc saa obenbare feijde met all ære oc dygd. Jeg kan well tencke at thet will nagge mange, at ieg tall saa rwndelige modt theris wdygd som ere Luthers tilhængere, nar somme wele sighe, at ther findis oc mange gode oc erlige mendt som ere Luthers sag gwnstige oc gode. Huess the ere wdwortis for mennisckin setter ieg wdi Gudtz hender som alting scal dømme, men haffue the dog then samme tro som Luther bescriffuer wdi sijne bøger, tha ere the sandelige Kiettere for Gudt oc werden, wdhen all orsage. Men huad the nw ere, tha wille the icke gierne foragtis mett then løse hob som nw beskemmer all werden, nar han thet giør nw saa groffuelige att Euangelium Jesu Christi war aldrig meer offuertræd en aff thenom, [B1b] icke scall heller theris sæct 129

oc partij noghen tidt faa heder oc ære aff theris anslag, oc fordi nagger thet meg oc saa saare, at then menige cristendom maa icke nyde samme rett. The som siwnis wdwortis at wære noget fromme blant Luthers tilhengere, wele huerckin nyde eller vndgielde met then løse swerm oc hob, som haffue Luthergd indganget. Men the haffue tha sielffue then orsage giffuet, nar the for nogre faa menniskirs skyldt ther wore wrangelige christhen haffue foragthet then gantsche cristhendom, for nogre onde Bispers skyldt meth onde Prester och Mwncke, haffue the foracthet alle gode Bisper oc Mwncke, leffuendis oc døde, oc icke thet alsomeniste, men Biscopsdømme, Preste embede, och closterleffnet wille the platt omkaste, saa langt theris magt kan recke. Dog at ieg oc een andhen ere syndere, ther findis tha mange wtalige som ere gode oc fromme nock, ther ingelwnde bør at nyde oc wndgielde mijn oc andre synderis onde forskylding. Om Luthers tilhengere tale thet som sant er wdi manghe støcker, huad tha? The motte saa møghet liwge, oc saa obenbarlige, at the haffde icke saa mange bedraget som the haffue giortt, bode blant leeg oc lerd. Thet war icke heller altsammen løghen som Arrius Eunomius oc Manicheus the screffue oc talde. Wij schule icke alsomeniste agte huadt som scriffuis oc talis, men oc saa wdi huadt mening thet giørs. At the fordi tale och scriffue thet som santt er, er giortt ath theris løghen scall oc agtis for sandhedt. Om ther findis en syndere blant then menige kirckis klerkerij, ther wij daglighe begræde, oc sancta Birgitta haffuer merckelige giffuet till kende, icke er fordi then gantsche 130

cristhendoms tro oc lerdøm forbijstridt. Om nogre gerige mendt haffue mijsbrwget then christen kirckis sætt schicke oc magt, icke bør fordi hennis sætt schicke eller magt, at foractis eller bespottis, men thet scall forbædris som brwt er, oc her effter rettelige brugis som tilfornet er misbrwget. [B2a] Saa bør oss at handle

met Gudt oc then cristen kircke, at wij bædre synderne, oc beholde dog then tro oc lerdom, ther Gudtz søn haffuer stadtfest met sith eghet blodt, som han wdstiørte for alle sijne wdwolde børn. Ther saa mange twsinde Martijres haffue och saa bestyrckedt met theris dødt oc pijn, oc andre hellighe mendt met leffnet, bøger oc lerdom, met hwnger oc tørst, mett armodt oc trengsill, met modgang oc fengsill, oc andhen legoms twang, ther Gudt haffuer oc sielff befest, mett wnderlige oc wsielige iertegen ther aldrig ere gjorde aff Gudtz magt wdhen i then christen kirckis samfwnd. Jeg seer nw mange som haffue forløbet then menige cristen kirckis samfwndt, fordi the torde icke omgaas met fattige syndere, men ere the nw anthen for wdhen syndt eller syndig selschaff, tha maa the tacke oc loffue Gudt. Dog see och høre wij daglige, at then som tilfornet torde icke æde oc dricke aff cristen folckis almwse, oc ther fore siwng oc læse, predicke oc lære, bede oc sige messe, han haffuer nw lært at røffue kircke oc kloster, oc brwge andhet falsck oc swijg, oc lader seg tycke at han synder nw inthet. Then som tilfornet war een hemelig syndere, han torde icke bliffue hooss then hellige kircke oc bædre samme synder, oc fordi er han een obenbare syndere, mange fattige menniskir til eet 131 fordømmelig exempel oc effthersiwn. Tha war han syndere wdi een maade men seg sielff all ene til fordømmilse, men nw er han syndere wdi mange maade andre flere met seg till ewig schade oc forderffue.

Saa pleijer wor herre eet hemeligt homod at pijn met mange store oc groffue synder. Besinder fordi Werdighe herre then magt ij hafue aff Gutz tilladilse, ther ij ere forsnijmen tilkallede, oc ij hues maade hwn scal brwgis Gud til loff, oc thet Cristelige Rijge til bestandt. Offuerseer oc beløber nogre aff sancte Birgitte bøger, oc serdelis then vii. oc viii, ther scal eders naade finde oc lære huadt som hør til eet konge embede, oc dog at the scriffuis met lette ord forvdhen diwbe omslag, [B2b] thet scall tha findis at hwn scriffuer icke sqwalder oc drømme som Mester Olluff Petri oc andre mange spottere wele sige, men Gutz klare sandthetd oss alle till amijndelse anger oc penitentze. Ther scall Eders Naade oc finde, at som then største part er ij sandhedt skeedt, aff the ting hwn haffuer spaat at skee schulde, saa scal thet oc ij sandhedt fuldkommis som i gien staar, fordi ther som hennis raadt och lerdom forsømmis, er ieg wiss att Suerigis Rijge scall snarlige paa henge, een stor plage, oc andre mange landt oc steder som sancte Birgitte obenbarilse ere anrørindis schule icke heller løbe mijste, wdhen saa er att the snarlighe bekende seg, oc gjøre then samme pligt och bod som hwn tillraader wdi forneffende bøger. Jeg seer en nw blandt thenom som ere faldhen fra then Rhomere kircke oc Jesu Christi statholdere her paa iordhen, at ther findis gerighetd, vkyskhed, homodt, trengsill, beswaaring, aager, hadt, affwindt, hor oc 132 mordt, oc møghet meer en tilfornet, att the nw hwerkin blwgis Gudt eller menniskin. The berømme att haffue then helliandt, men om then helliandt haffuer sijn bolig wdi saa spotske, gerige, homodige, staaite oc blodige hierter, er ieg ikke en nw wijs giordt, oc ther som ieg fwnde saa haardt strackhedt, oc saa strag haardhedt wdi Apostele bøger, tha wille ieg saare twijle paa theris aandt. Then Helliandt pleier icke at wære saa faas, men blidt, kiærlig, sagtmodig, stille oc barmhertig. At falde aff lydilse, spotte Gudtz helgen, foragte cristendoms ordinantz oc sckicke, æde kiødt om fastedage aff homodt, for vdhen nødt oc trang, bryde eedt oc iett, skende closter iomfrwer, oc beligge gode mentz børen, røffue kircker oc closter, oc gjøre møghet andhet som icke kan tenkis vdhen synd, en sidhen talis eller scriffuis, er thet att wære cristen, giffue thet Gudt at cristendommen aldrig meer forøgis en han nw er. Men nw icke meer paa thenne tidt. Thi beder ieg Eders Naade ydmygelige, at ij anamme thenne vnderwijsning vdi then [B3a] beste mening. Om ieg icke haffuer fwndhet paa the rette ordt met tilbørlig oc beqwem tale, mijn mening er tha god (thet kende Gudt), oc then samme Gudt giffue Eders Naade alle the raadt hanwm kwnne teckis, oc thet gantsche Swerigis Rijge kwnne wære bestandige. Screffuet ij Kiøbmenhaffen. Anno Domini M. D. xxvii.

133

¶ Her effter følger the spørsmaall som Koning Gøstaff gjorde till sijtt menige klerckerij.

¶ Thet første.

¶ Om mandt maa wndfalde helligementz been, som kirckin bruger oc andre støcker oc seedwaaner som icke haffue Gudtz ordt met thenom.

¶ Thet andhet.

¶ Om wor herre Jesus Christus findis att haffue befalet Paffuen, Bisper, Prester, eller nogre andre y then hellige kircke noghet welde eller herredømme, andhet en thet all ene, at the schule kwndtgjøre Gutz ordt, oc om nogre schule wære, oc thet icke gjøre.

¶ Tredie spørsmall.

¶ Om theris budt eller bandt, kan binde menniskin till noghen syndt, om hwn gjør ther emodt.

¶ Thet fierde spørsmall.

¶ Om theris magt mett bandt kan skillie noghen fraa Gudt, som een bryder eett ledemodt fraa eett andhet, och er saa wdschildt fraa Gudt, oc gjør hanwm till dieffuels baren.

134

¶ Thet fempte spørsmall.

¶ Om thet herredomme som nw opkomett er, mett paffuen oc hans hob, er modt eller met Christo.

¶ Thet siette spørsmall.

¶ Om noghen andhen tieniste er Gudt tacknemmelig en mandt holder Gudtz budordt.

¶ Thet siwnde spørsmall.

¶ Om noghen kan wære salig for affladt, eller almwse, oc fange himmerige [B3b] for wdhen Gudtz naade oc miskwndt. Oc om andhet som menniskin biwder faste oc bøn er er Gudt teckeligt.

¶ Thet ottende spørmaall.

¶ Om mandt scall fijre, dyrcke eller tilbede helghen, eller theris beledede, oc om the ere wore patroner eller forswar till Gudt.

¶ Thet Niende spørmaall.

¶ Om mandt scall seg holde effter obenbarilse, ierteghen, eller andhen regementhe som nw skeer.

¶ Thet Tiende spørmaall.

¶ Om skerdsilds pijn er till (som the sige wdaff) eller oc icke. [B4a]

135

¶ Thet første spørmaall.

¶ Om mandt maa wndfalde helligementz been, som kirckin bruger oc andre støcker oc seedwaaner som icke haffue Gudtz ordt mett thenom.

Swar.

Huess her swaris till thette spørmaall, eller nogre andre som her indscriffuis, er icke giortt wdi saadan mening, att ther henge scall noghen mijstancke, hooss then menige mandt som thette worder læsindis, om weldiger Furste oc mechtig Herre Her Gøstaff, Koning till Suerigis rijge, ligerwijss som han toge saadane spørmaall, wdaff seg selff wdi noger wrang mening, Gudt til fortørnilsse, oc then menige cristhen kircke till foragt, men att the kiettere schule kendis oc bemerckis, ther giffue hans Naade oc Furstelighet saadane wcristelige stycker fore, oc icke hans Naade al ene, men desligest andre mange cristhen Furster, ther met att forwende alle the cristelige sætt oc seedwaner, schick oc lerdomme, som wæridt haffue blant cristhet folck ij then menige cristhen kircke, aff arilde tidt, oc først at sige. Thette spørmaall er giortt wdi saadan mening, at theris kirckewoldt oc roff, kwnne mett noghen orsage beteckis oc stoppis, nar the røffue fra hellige stæder, kalk oc disk, sølff oc guldt som findis wdi kirckins clenodier, oc paa hellige mendtz been, oc fordi føre the thenne cristhendoms gamble seedt oc waane wdi twijlsmaal, som er holdhen Gudt till loff wdi sijne helgen meer en ij fiorthenwnderdt aar, 136 oc huess modstandere ther ere fordømde aff then menige cristhen kircke meer en for elleffuewnderdt aar, Eunomius oc Vigilantius som ere mestere oc begyndere till thenne wildfarilse. Oc fordi at the strax ij thette spørmaall giffue till kende att alting scall befestis oc bestyrckis mett Gudtz ordt, om thet scall haffue magt oc wære lenghe bestandigt, tha will ieg nw mett thet førsthe, [B4b] om Gudtz ordt haffue eett føghe fortall,

oc paa thet, foregiffue en cristelig wnderskede ther kan tiene icke alsomeniste paa thette sted men andre flere, nar Gudtz ordt er nw kommett ij huermandtz mwndt. Wdi theris scholer oc bøger som ere kiettere kaldis inthe meer Gudtz ordt, en then scrifft oc lerdom som the mett kwnne beramme oc beffeste theris kieltirske lerdomme, oc fordi sette the mange bøger ij then hellige scrifft, wdaff then agt, oc magt the haffue wæridt wdi, sidhen the hellige apostele wore her paa iordhen. Men hooss cristhet folk som icke pleije att ansee soorthe oc døde bogstaffue men Gudtz dyrebare oc krafftige sandhedt, kaldis then lerdom Gudtz ordt, icke som findis alsomeniste wdi thet gammil eller ny testament, men wdi huess maade Gudtz benedide willie giffuis till kende wære seg anthen mett wnderlige teghen eller obenbarilse. Thet screffne Gutz ordt ther wij nw saa kalde, wdi thet gamble oc ny Testament er icke anderledis bewijst oc befest, en met teghen oc Gudtz obenbarilse, oc ther som inthe andhet ordt sculde kaldis Gudtz ordt wdhen thet som findis wdi thet ny oc gamble testamentis blote scrifft, huad giordis tha behoff att Guds søn wor herre Jesus Christus loffuede sijne apostell oc discipell, then 137

helliandt, som thenom schulde wnderwyse wdi all sandhedt, huadt giordis tha ydermere behoff, att Gudt schulde begaffue cristhendummen mett saa mange propheter som wæridt haffue wdi thet ny testamentt, som wore hellige aposteler, martyres, bisper, confessores, Jomfruer oc matroner, ther haffue oc saamøghet propheteridt om thenne tidtz forwandling, ther wij for en thet er skeedt, haffue troot att thet schulde skee, dog wij ere nw saa forblinnede, at wij thet icke see oc besinde, sidhen thet er for øghen, oc i hender, ligerwijss som iøderne, aff prophete bøger wisthe att Gudtz søn schulde komrne oc worde menniske, men ther han war kommen, wore the saa forblinnede oc forbiystrede aff homodt oc gerickhedt, att the kwnne thet icke bekende. Oc wore thet her alt [C1a] forlangt at tale noghet wijdelige, oc met lang beskeede, om samme propheter, blant huilcke Gudt haffuer giffuet eder Swentske mend sanctam Birgittam, ther ij mange maade haffuer eder obenbarid Gudtz ordt, som tha icke findis scrifftelige wdi thet Ny eller Gamble testament, oc serdelis wdi sijne blotte oc bare ordt. Som all then hellige scrifft er icke wdganghen paa een tidt, saa er icke heller all sandhedt obenbarid paa een dag, met tidhen, oc effter tidtz leilighedt, er alting screffuen oc obenbarid. Oc som wor herre lodt inghen ting skee wdhen han thet gaff till kende ij thet gamrnil Testament, gienom propheternis mwnde, som Amos prophet haffuer sagt, saa er heller inghen ting skeedt en nw ij thet Ny Testament wdi noghen stor forwandling, at thet er iw tillfornet obenbarid aff Gudt, i gienom propheternes mwndhe, wnge oc 138

gamble. Huadt heller thet haffuer wæridt om Tyrannij, Ketterij, onde oc falscke cristhen, then store Turck, wlydise, falsck lerdom, och andhen saadan werdsins plage, ther altidt ere obenbarede oss till een amijndilse, forwardsill oc penitentze, paa thet wij schulde wijde oc forstaa huadt omhygge wor herre pleijer altidt at haffue for sijne wduolde børn, oc fordi giffuer thenom atwarssill at the schule wijde huess hanwm er i modt, oc ij huess maade han will freeste sijne wanner oc plage sijne wwanner. Jeg wedt tha well at all obenbaring, oc andhen scrifft som icke kaldis hellig scall grantschis oc ransagis effter then hellige scrifft, oc hues the saa fordragis mett henne, at hwn er thenom icke modstandig, tha bør thenom at agtis for Gudtz ordt, oc retsindig lerdom, men haffue the henne klarlige i rnodt seg, tha schule the agtis oc holdis, for menniskins sætt, digt oc drømme. Ther som alting hade wæridt saa klarlige wdtrøckt wdi then wdgangne scrifft fra første, att inthe meer giordis behoff? Hwij sagde tha Paulus saa om tilkommendis propheter. Er thet saa at sandhedt obenbaris een andhen, tha scall then [C1b] første wijge mett sijn mening, oc fordi tije. Icke er thet heller Gudtz ordt som nw trettis om ij then hellige kircke, men thet er Gudtz ordtz klare oc retsindige forstandt, ij somme støcker, som ere diwbe, oc haffwe fordi behoff een grwndig wnderskede. Wij lade well alle som wij haffue met oss Gudtz ordt, thi er wor twedract icke paa Gudtz ordt men paa Gudtz ordz retsindige oc edele mening, ther kettere lade seg tycke att the all ene haffue, oc inghen andhen om thet scall wære santt som the staltelige oc fortredelige robe oc sige 139

oc inthe bewijse, wdhen huess wranghet, dwlhedt, oc wbesindighedt scall holdis for noghen merckeligt bewrjsning, som tha icke andhet eer, en een forbiystridt oc wredelig forwandling modt all then hellige lerdom, som wæridt haffuer i then hellige kircke aff arilde tidt, ther oc er befest mett wnderlige oc store ierteghen, oc bestyrckedt mett Martijrum blodt, dødt oc pijn, som war een merckelig besegling till all theris troo oc lerdom. Thi haffuer cristhet folk then mening, att huess Gudt haffuer sandelige obenbarid for hwnderdt eller ii hwnderd aar, er sandelige Gudtz ordt som thet ther war obenbarid for i twsinde aar, oc thet som obenbaris nw eller her effter, bliffuer saa wisselige Gutz ordt, som then lerdom ther war obenbarid the hellige Aposteler, oc andre Gudtz hellige Propheter som haffue ført Guts budtskaff. Thi meen cristhet folk møghet wære Gudtz ordt, som scriffuis dog icke wdi then bog som kaldis Biblia, dog thet scall prøffuis oc grantschis met oc effter the Gutz ordt som ther screffne standhe, aff huilke thet haffuer fordi methodt oc magt, nar thet er icke then hellige scrifft modstandigt. Thette wære paa thenne tidt nock sagt om Gudtz ordt, wdaff een andhen orsage scall ther noghet meer om talis. Nw att tale om thenne første artikell, siger ieg mett sancto Augustino ther saa haffuer screffuett, Helligementz legomme, oc besynderlige theris been oc leemmijr som ere Martijres, schule ligerwijss som Jesu Christi leemmijr, mett stor inderlighed [C2a] hedris oc æris, oc tro wij (siger han) at the tempill som ere wigde oc neffnde thenom till ære, schule søgis mett stor gudelighedt, ligerwijss som the steder 140

ther ere besynderlige skickede till Gudts loff oc tieniste, oc huosomhelst her siger imodt, tha holdis han icke att wære cristhen, men aff Eunomij eller Vigilantij selskaff, huadt ere helligemendtz been oc kroppe andhet en then Helliandts bolig oc tempill, ther scall fordi haffue løn mett sielin, nar legommett scall opstaa paa then yderste dommedag. Vij læse ij then hellige scrifft, att ther then hellige Prophetis Helisei krop war lagdt ij graffue, oc eett andhet lig war kast ij samme graff, att strax thet rørde wijdt Helisei krop, tha stodt thet op aff døde oc feck lifff, huilkedt som Gudt lodt skee aff sijn wransagelige dom, til at bewijse huore

tacknemmelig samme Prophetis hellighedt war hanwm, oc at giffue ther mett till kende, at helligementz kroppe oc been, schule holdis wdi agt oc ære, oc icke for spott oc haanhedt. Vij læse oc saa aff then werdige Jomfrues sancte Lucie moder, som bleff frelst aff blodsoott hooss Jomfrw sancte Agathe graff, ydermere then werdige fader sanctus Augustinus, bescriffuer mange sandrwege ierteghen som skede vdi hans tidt, for sancti Stephani been oc amijndilse ther the wore obenbarede oc paa fwndhen wdi Aphrica. Ther till mett scriffuer oss sanctus Ambrosius wdi sancte Agnetis Jomfruelige leffnett, oc pijnactelige Martijrio, huorelwnde att Constantia Constantini keijseris dotter, war besætt mett mange oc store saar paa sijn gantsche krop, oc ther hwn kom till sancte Agnetis graff, huess hellige røgte hwn haffde hørtt aff mange, oc ther som hwn hade giortt sijn gudelige bøn, dog hwn war en tha heden oc wcristhen, falt hwn wdi een sterck søffuen, oc strax hwn wognede op aff 141

søffne, war hwn karsk oc swndt, aff al then werck saar oc plage hwn tilfornett beswaaredis met, oc ther samme ierteghen waar berøcthet, trode ther mange paa Christum Jesurn, oc søcte till [C2b] Sancte Agnetis graff, oc ther bleffue the frelste, wdaff huadsomhelst plage oc kranckhedt the wore bestedde wdi. Thet wore saare langt at her beskedelige fortellie, the wnderlige teghen wor herre lader daglige skee, anthen nar som hellige mentz kroppe obenbaris oc paafindis, eller oc føris fraa eett stedt och till eett andhet, blantt hwilcke ieg offte besinder thet store oc wnderlige teghen som then benedide Gudt lodt skee modt thet troldt som haffde aff hans tilladilse weldelige beslaghet then strandt som skelner mellom Sielandt oc Fiwn, oc kaldis Bæltt. Huar thet offte trengde huert skib een mandt wdaff, saa lenge att sancti Lucij Martijris och Paffuis werdige hoffwet panne, førdis ther offuer indtill Roeschilde domkircke, huar samme hellige martyr haffuer nw een ewig amijndilse, nar han er patroen wdi samme hellige stedt. Oc huess Gudt lader saadane wnderlige gierninger skee, for sijne wduolde helghens werdskyldt oc bøn, gjør han icke for andhen sag en at bewijse ther mett, huore tacknemmelige the haffue wæridt for hans guddommelige ansigt, thenom till eet wijtnisbyrdt, oc oss som leffuendis ere till een hwgsuale oc een opweckilse at effterfølge theris gode gierninger, oc exempill, ther wdhen twijll wore for Gudt mōghet behaffuelige, nar the haffue stadfestilse aff saa wnderlige teghen som Gudt lader skee for theris skyldt. Vdi samme maade som Gutz helghen haffue effterfwltt Christum Jesum, schule wij oc thenom 142 effterfølge. Saa siger sanctus Paulus. I schule wære mijne effterfølgere som ieg er Jesu Christi, oc paa eett andet stedt siger han saa, Brødre, i schule wære rnijne effterfølgere, oc besinde thenom ther saa wandre, som ij haffue meg for eet exempill, oc een efftersiwn. Oc for then sag haffue wij wdi then hellige kircke till amijndilse, hellige menniskirs tempil, belede, effterligning, icke ther met att ære eller tilbede Stock oc Steen, som Kiettere wele oss paa sige, met spott oc snack, lōghen oc schalckedt, men att optendis til [C3a] theris effterfølling, som wij opweckis aff scriffth oc bockstaffue, till att grwnde oc besinde hues merckilse wnder thenom besluttis, beteckis, oc betegniss. Wij bøye knæ oc krop nar wij høre Jesu Cristi naffen, oc thet gjøre wij huerckin for then røst wij høre eller the bockstaffue wij see, men anseendis the hemelige sacrament oc diwbe merckilse, som wnder samme røst oc bogstaffue beteckis. Saa gjøre wij oc for hellige tempill oc altare, icke anseendis stock oc steen men thet som merckis met the teghen, ther ere giorde aff stock och steen, saa at wij aff the sckapte ting, dess ydermere opweckis, røris oc optendis, till Gudtz loff, tack oc ære, nar som wij bestedde ij thet dodelige legomme, kwnne ther aff opdragis till att besinde the aandelige ting. Sanctus Paulus schriffuer saa ther han war dodelig paa iordhen. Wort omgengilse oc wæsinde er wdi himmelin. Saa tacke wij oc gierne Gudt, sorn oss haffuer begaffuet mett wydt oc skell, saa at wij kwnne lenger tencke, en kroppen kan strax komme mett tancken. Wij kwnne falde paa knæ her paa iordhen, men dog haffue hierthe oc tancke wdi himmelin.

143

Icke findis thet heller forbwrdhet wdi thet gammill Testament, att wij maa icke haffue wdskaarne eller støpte belede, som mange Lutheraner wele sige ther i somme støcker brwge scriffththen gantsche wrangelige, nar alle the scriffthther som kwnne dragis ther i mod, haffue icke anden mening, en att wij schule icke gjøre oss Guder aff stock oc steen, eller tilbede thenom wdi guddoms wijss, fordi at thet waare eet santt affgudij. Om nogre eenfoldighe menniskir, haffue wrangelige brwghet belede, oc thet aff simpelheedt meer en wijdtsckaff, icke scall man fordi afflegge belede, men the schule læris att brwge thenom for teghen, ther andhet mercke en the siwnis att wære. Wij brende liwss oc lamper wdi tempill oc for altere, huar hellige mendtz been, eller amijndelse the findis, icke till at opliwse stock oc steen ther icke kwnne see wedt klar soolskijn, en sidhen wedt andre lamper [C3b] oc liwss, men till een amijndilse, att som helgen haffde brendendis lamper paa theris hender, then stwndt the leffde wdi gode gierninger ij thenne syndige werdhen, saa ere the nw skickede hooss Gudt, wdi thet ewige liwss oc klarhedt. Som then gantske scriffth lyder eett, oc merckir tha stwndwm noghet andhet, saa findis ther inthet wdi kirckenis sacrament oc seeder, at thet haffuer iw noghen andhen merckilse, en the blotte ordt oc teghen siwnis at indeholde. Men kietere kirckins oc cristhendoms obenbare fiender robe strax her i modt saa siendis, Som stock oc steen icke andhet ere en stock oc steen, saa ere been icke heller andhet en been, thi bør thenom inghen ære at giøris. Att been er been, oc steen er steen thet wijde wij 144

gantsche wel. Men at Gudt kan oc saa bruge been oc steen til wnderlige gerninger, troo wij oc saa fulkommelige. Ther Gudt han wille tha flødt ther rwndelige wandt wdaff een haardt steen, saa att ther drwcke wdaff wtalige folck met all theris qweg. Oc then tidt Sampson war noghet nær dødt aff tørst, tha lodt wor herre opspringe een kielde affeen asne kæge, met huilcken han strax tillfornet, wdaff Gudtz besynderlige hielp oc krafft, haffde i hiel slaghet twsinde webnede mendt, oc aff then kielde slucte han sijn dodelige tørst, oc bleff wederqweghet. Saa lader wor herre flyde aalije, aff hellige mentz kroppe oc been, ther mange menniskir smwrde met, worde karscke oc heelbreijde. Oc dog thet siwnis wtroligt for wantro

menniskir, thet er tha hooss trofaste cristen folck saare troligt, nar the alle well wijde, at theris Gudt er inghen ting wmoelig. At saa ij sandhedt skeer thet tro wij fastelige, dog att saghen huar fore thet skeer, oc met hwess maade oc wilkaar thet skeer er oss wwitterlig, at wor tro scal haffue dess større werdskyldt. Sancti Pauli swette dwge oc skiørt wore icke andhet en lijnkleder, ther huerckin haffde liff eller siell, eij wore ther til heller beqwemme, men wij tha læse at han sende thenom bort, oc lodt legge paa kranke [C4a] menniskir, oc paa thenom, som wore met dieffuelsskaff besetthe, oc the strax finge bodt. Icke war sancti Petri skugge, andhett en een dødt oc liffløs mørckhedt, men ther bleffue tha karske oc swndhe mange aff thenom som kwnne beskyggis aff samme skugge. At thet war Gudtz gierning, kendis wy gierne, men Gudt han wil tha wdi sijne gierninger bruge sijne egne creatur, ther han 145 haffde icke forgeffuis skapt. Her motte mange exempill indføris aff thet Gamble Testament, om Aarons kæp oc Moyses taffler, ther icke wore wdhen stock oc steen, met then gyldene spandt oc testamentens arck, thenom burde dog at wære wdi stor ære oc hørsomme. Wille icke Gudt tilstede at Ozam rørde wijdt Arckin, i then mening at hwn schulde icke falde omkring, men strax drepte hanwm for hwermandtz aasiwn, wdhen twijll tha wil han oc saa met tidhen straffe the spottere, ther i thenne tidt saa haanlige foragte hellige menniskirs kroppe, leemmijr oc been, som wore oc ere then helliantz arck oc tempil, wdi hwilcke han haffuer i saa mange maade, oc met wtalige gierninger bewijst sijn guddoms magt oc krafft. Oc fordi at then hellige Prophetissa sancta Birgitta oss Gudtz aabenbarilse giffuer merkelige til kende, wdi hues maade hellige mentz leemmer oc been schule æris oc fijris, oc søgis aff gudelige menniskir, huess hellighedt och obenbarilse, ther haffuer stor magt oc agt hooss mange Swentske mendt, oc Dantsche desligest, dog at kiettere, forløben oc forsoorin folck, nw saare foragte henne i thenne tidt, men tha icke lengher en Gudt will. Thi wil ieg icke wijdere recke thetthe suar, for en ieg haffuer seet oc hørtt, huess the wbeskemmede oc wbluge kiettere, oc affskaarne menniskir, wele sige eller sware her i modt.

¶ Thet andhet.

¶ Om wor herre Jesus Christus findis at haffue befalett Paffuen, Bisper, Prester, eller nogre andre ij 146 then hellighe kircke, noghet welde, eller herredømme andhet en thet al ene, at the schule kwndgiøre Gudtz ordt, oc om nogre schule wære, oc thet icke giøre.[C4b].

¶ Suar.

¶ Thette spørmaall er giort ij twenne meninger, første, Om Paffuer, Bisper, Prester, eller andhet klerckerij maa besijde rigdom wdi gotz oc renthe, slot oc lææn, marck oc skoffue. Andhen mening, om the maa haffue werdlig befaling oc regemente, wære Furster oc Landtzherr. Then første mening will ieg først rede fra handhen, nar hwn haffuer icke begyndilse, wdhen aff thet gamble hadt, som haffuer lenge standhet e mellom klerckerij och leegfolck, dog at hwer oc een blantt the som ere leegmendt, lade seg tycke att the haffue stortt skell. Inghen ting er større orsage till wildfarilse, en een w redelig dom oc een wrang mening. Then som besijder gotz oc eiedom, ther hanwm er tillfaldhen met rooff oc moordt, met falsck oc swijg, met woldt oc trengsill, oc met andhen argelist, han kaldis oc holdis een retferdig eiermandt, herre oc iordrotte, oc the gode mendt maa icke nyde samme naffen ther Gudt haffuer selff formedels sijne wanner, begaffuet met gotz och renthe. Then som sambyrdis oc samtyckis aff nogre faa bønder til een merckelig befaling, ther wnderstundwm meer ansee gwnst oc gaffue, oc følge theris eghet sindt meer en Gudtz raad, oc retferdighedt, han lader seg tycke, att Gudtz rett oc raadt ere medt hanwm wdi alle sijne anslag. Men then som haffuer sijn magt først aff Gudt, ther nest aff 147 chnsten Fursters, oc gantsche Cristnendoms samtycke, tencker han at icke wære anderledis tilkommen, en som eet wrag ther driffuer i landt met storm oc wæder. Oc dog (dess wær) at rigdom ijlde brwgis aff mange blantt leeg oc lærdt, wdi homodig statt, aff offuerflødig tæring, feijde oc trette, oc andhen Gudtz fortørnilse, icke er fordi rigdom syndig och fordømmelig, nar han kan brwgis saa well aff the gode, som ijlde aff the onde, men skyldhen findis hooss the onde, som icke tilbørlige oc rettelige bruge huess rigdom, thenom er tilfalden. Oc [D1a] fordi haffuer ieg icke agthet ij thetthe swar, at orsage huess gerighedt oc syndt som findis hooss thet menige klerckerij. Jeg haffuer thet lenge wijst at som gerighet staar inghen mandt well, saa staar hwn klerckeriidt allerwerst, ther burde medt raad oc exempill, besynderlige at affstyre syndt oc alt thet som Gudt er i modt. Men hwem er nw saa from, at han kan ij thenne forgiffte tidt, sith embede rettelige brwge, nar thenne werdsins leijlighedt, er saa ganghen aff laghe, at hwn icke will eller kan fordrage then

wijnskiffuelighed, ther schulde brugis wdi huert menniskis embede oc befaling. Saa er nw all cristhendoms fredt, kiærlighedt, eendrect oc eensindighedt, forstørledt oc forwandlet, till krig oc orlog, till homodt oc bram, oc andhen forgifftig pestelentze, at thet som Herrir oc Furstir, Bisper oc Prelater burde at bekaaste paa fattige mennisker, Gudtz leffuendis tempill, nødis the att spijlde paa bøsser oc krwdt, rytter oc hoffmendt, heste oc wærie. Dog (dess wær) at mange giøre thette meer aff wellyst, aff homodt och gerighedt, till at forøge Landt oc Rijge, formeere 148

statt oc ære, oc i ander maade att tremme sijn syndige willie oc begæring, meth store naffen, oc lange titel. Thi finder ieg wel screffuet, wære synd at ijldde brwge rigdom, ij huore han er tilkommen. Men ath besijde oc haffue rigdom, nar han icke er affledt met syndt oc sweg, falsk oc swrfittighedt, haffuer ieg icke lest at wære syndt, huadt heller the ere leegfolck eller klerckerij, som hanwm haffue och besijde. Thet som Christus siger hooss Mattheum. Wilthu wære fuldkommelig, tha schaltu selge alt thet thu eijer oc besijder, oc giffue fattigh folck, er saa sagt til Bisper oc Prester, at thet er huert cristhet menniske anrørindis, oc lyder paa huermandt som Christum rettelige bekende. Icke saa at wnderstaa, at the schule strax alting offuergiffue oc forsage, men wære saa till sindhe, ath huar behoff giørs Gudt till loff, och then fattige till hielp oc trøst, scall han [D1b] wære redeboen till at forsage, alle the ting ther kwnne anthen forhindre hans salighedt, eller oc drage hanwm wdi noghen syndt eller syndig orsage. Oc i saadan mening schule icke alsomeniste rigdom, herredømme, welde oc magt forsagis, nar the forhindre wor salighedt, men oc saa Fader oc Moder, hwstrw oc børen, syster oc broder, wanner oc frender, nar the oss drage fra Gudt, oc thet som Gudt er tacknemmeligt. Saa haffuer Christus sagt hooss Lucam. I huosomhelst ther kommer till meg oc icke hader sijn fader oc moder, hwstrw oc børen, brødre oc systre, oc framdellis sijn eghen siell thet er sith eghet lifff, tha kan han icke wære mijn retsindige discipell. Huadsomhelst ther kan fordi icke brugis till nogher mantz salighedt, oc Gudtz loff, 149 tha scal thet welwillighen offuergiffuis. Oc dess ij mellom scall han saa brwge gotz oc renthe, at han besider seg icke att wære noghen myndig herre offuer thet han besider men een tilsiwns mandt, ther icke scall eller maa anderledis brwge hwess han haffuer oc besijder, en effter herrins willie, ther haffuer hanwrn antwordhet samme gotz oc eiedom til tror handt, oc besynderlige at skiffte blant sijne leemmijr som tørfftige ere.

Thette hør huermandt till ther gotz oc renthe besijde, ij huore thet er thenom tilkommet, dog saa thet er icke roff, woldt och trengsill, fordi hues almwse oc offijr ther giørs wdaff wretfanghet gotz, er Gud icke meer tacknemmeligt en then mandt som dræber een søn for sijn faders ansigt. Oc alle the steder som findis wdi scriffthen mod gerighedt, oc syndig rigdom, ere icke alsomeniste klerkerijdt anrørindis, men herrir oc Furster oc then menige christen mandt, om saa er at the wele saa agtis Christen for Gudt som the wele kaldis her paa iorden. Som er thet ther Lucas scriffuer. Wee worde eder som riige ere, fordi at ij haffue eder glede oc hugsuale her paa iordhen. Oc som Paulus haffuer sagt. Nar wij haffue klede oc føde, thet scall oss wære saa nock, at wij ther mett schule wære till fredtz, fordi som wy haffue inthet ført her til werdhen met oss, [D2a] saa schule wij heller inthe føre her wdaff. Thette hør saa klerkerijdt till, at thet tha icke mijndre burde at bekomme then menighe christen mandt, som alle wijse wele sige, oc Luther oc saa stwndwm tilstaar, ydermere sanctus Paulus biwder sijn discipel Timotheo, at han scal the mendt skicke 150 til biscopsdømme, som iblant mange dygder haffue oc then dygd, at the ere rwndhe til at herberge weijfarne folck, oc at brwge miskwndelige gierninger mod the fattige. Men huore kan then mandt, wære een rwndt gestgiffuere ther inthe haffuer, oc icke heller maa noghet haffue. Desligest biwder oc saa sanctus Paulus till sijn discipell Titum, om alle prester at the schulle blant andre dygder wære dannis modt gest oc gangende, oc wellwillige modt thenom som haffue theris hielp behoff, men thet kwnne the tha icke wære, om the ere fattige oc arme. Oc nar sanctus Paulus haffuer sagt effter Jesu Christi ordt, att thet er bædre oc meer saligt at giffue, en anamme skenck oc gaffue, hwij schulde klerckerij meer wære skjilde wedt then salighedt, en andre cristhen menniskir ther the kwnne tha icke naa, nar the haffde inthet att giffue wdaff.

Men ieg wedt tha well huadt klerkerijdtz besoorne fiender wele sige her emodt. Att the schule giøre som Paulus giorde, oc biwder thenom att giøre, thet er at arbeijde oc træle at the schule inghen forgæffuis beswaare, meet sijn aarckeløshedt men saa møghet fortiene met sith handwerck, at han kan haffue nock icke at besørge seg selff allene, men oc andre fattige menniskir som ere tørfftige, dog at desse budt lyde paa then menige cristhen mand ther Christum bekender, meg forwnder tha storlige, at the taare wrijge desse ordt til grofft handtwerck, ligerwijss som ther wore inghen andhen gierning til, en at graffue oc mwge, eller oc saadan forhuerffuing wore saa stor, at ther aff kwnne mange besørries. The sige, at sanctus Paulus sloo reeb oc giorde 151

tecke til paulwn, at then konst war hans lerd embede, thet giffuer ieg magt. Men thet giorde han hooss the Corinthier at the wore gerige, hooss andre cristhen folck giorde han thet icke, [D2b] fordi han haffde ther till icke nødt, at the welwelligge aff theris rwndhet erlige skencte oc begaffuede theris Apostell, for huilcked Paulus giffuer the cristhen som wore wdi Macedonia besynderlig loff oc prijs. The Corinthiers groffue gerighet oc gerige groffhet scriffuer han well haart indt wdi sijne sendebreff till samme Corinthier, oc offuerløber han thenom mett eet hemeligt spott, at han icke torde biwde saa rwndelige offuer thenom som offuer andre, for theris store gerighedt skyldt, oc huore han fordi nødis till att predicke thet hellige Euangelium paa sijn eghen kaast oc tæring, ther han tha icke plictig war. Om han haffde en inthet begærid aff thenom, thet haffde tha wæridt theris eghen ære, att theris Apostel betencktis mett een erlig skenck oc een tilbørlig forsiwn. Mwnne then icke arbeijde, ther scriffuer oc læss, studerer oc predickir, oc daglige tracterir then hellige scrifft oc Gudtz ordt, ther oc saa er widuers oc fattige faderløse børns forswar, som

stijller trette, oc alting forlijger till fredt, ther framdels fordettinger alle mandtz sager till gode, oc styrcker mange bedrøffuede hierther, met gode raadt, andhen hielp oc trøst. At ieg scall icke oc saa fortellie andre mange huerff, theris embede ere oc saa besynderlige anrørindis, som ere at wije oc consecrere Prester, oc andre kirckelige embede, Crijsme, Tempil, Altere, oc manghe flere kirckins ornament, som høre till Gudtz tieniste, loff, prijs oc ære, och ath giøre nogre 152

andre sacrament, som paa thette stedt wore gantsche langt at scriffue wdaff met wijdt beskede, ther kiettere ij thenne tidt, dog saare bespote oc foragthe, forhaane oc beskemme. Ja sware the. Ther som the thette giorde, tha haffde the icke thenne forfølling som nw er wdi cristhendummen modt then gantsche geestlige statt, inghen talde thenom heller i modt. Huad tha? Om alle thet icke giøre, ther findis dog mange gode Bisper som thet giøre aff theris yderste formwge, oc ther som inghen fwndis en nw saa flijttelig [D3a] oc from, tha bør oss at besinde, at mange haffue thet giortt, mange worde oc saa kommendis nar Gudt will, thet schule giøre. Oc dess ij mellom schule wij lade oss nøije met Gudtz retferdige dom, ther føijer oss till gode Prelater aff sijn wbegribelige miskwndt, oc the onde aff sijn strenge retferdighedt, ath wij haffue icke bæder forskyldhet. Desligheste giør han och saa met Keijsere, Konger, Furster oc andre herschaff, ther icke ere alle gode, eij heller alle onde, men somme gode oc somme onde, ther oss fordi bør att fordrage saa lenge Gudtz wrede er stilledt. Huar finder man nw the Furster, som icke heller dricke oc daable, skatte oc plagge, en the høre fattige folckis sager, eller ansee the ting som Gudtz loff oc menighedtz fredt ere anrørindis. Om wij haffue icke til bisper Martinos, Hilarios, Seuerinos, Ambrosios oc Augustinos eller oc till paffuer Petros, dementes, Siluestros, Leones, Gregorios oc Celestinos, wij haffue dog then samme tro oc lerdom ther the haffde, then samme herre oc Gudt, then samme kircke oc Sacrament. Hellighedhen faa wij met tidhen, saa møghen oss er nock, oc wij ere 153

beqwemme till, huess thet er tha forseet aff Gudt, ath wij schule noghen tidt worde hellige, oc ther som andhet er forseet, schule wij oc saa lade oss nøije met Gutz retferdige dom oc wransagelige willie, nar han kan icke andhet wele en thet som er gott. Inghen will han heller ontt, wdhen then seg self forkasther. Icke haffue wij heller i thenne tidt till werdslige høffdinge, Constantinos oc Theodosios, Pipinos oc Carolos magnos. Huar finder mandt nw saadane konger, som her haffue wæridt wdi Danmark, Swendt Estridssøn, Sanctus Chanutus hans søn, Erick eiegodt oc hans søn, Waldemar seijer, oc andre flere. Eller oc ij Swerigis Rijge Olluff Schotkoning, Sanctus Ericus, Moens ladelaas oc nogre andre merckelige Furster, som haffue wæridt wdi Swerigis landt oc Rijge. Saadane konger kwnne wij snarere begære [D3b] aff Gudt en forhuerffue. Icke maa wij fordi slaa landt oc rijge hoffuet løss, om alting findis icke wdi saa gode pynthe som thenom burde, thi schule wij lade oss nøije mett thett wæder som nw blæss, saa lenge ther kommer een andhen planete paa himmelin. Thette er tha icke sagt wdi then mening at ieg wil noghen weldig herre geestlig eller werdlig sette till rette, eller foragthe. Gudt wnde meg the sindt oc then naade, at ieg motte meg self rette oc bekende. Men i then mening haffuer ieg thette sagt at wij alting schule grwndelige offwerweije, oc aff the ting som wæridt haffue, well besinde huadt komme kandt. Werdhen stodt aldrig saa wel, at hwn haffde iw noghen then brøst ther Gudt war ij modt oc fordi mijshaffuelig, oc altidt fattedis mange dygder som saare begæredis och en 154

nw begæris, icke alsomeniste wdi then geestlige statt, men oc saa wdi then werdslige, dog at Luthers tilhengere ij thenne tijdt drage all werdsins synd oc brøst indt paa klerckerijdt. Oc thet giøre the fordi, at the schule haffue bistant oc metholdt, hooss then werdslige statt, oc ther fore wrije the oc wende, tømte oc drage, then hellige scriff, oc nøde henne modt sijn eghen natur, at thiene theris syndt oc wdygd. Oc hwess ther findis wdi scriffthen om falske propheter, om onde Bisper oc prester, om lowkøne mendt och phariseir, ther wore gerige, bedregere oc skalcke, vdlegge the nw paa then cristhen kirckis klerckerij, oc fwndis the en brødige vdi samme synder, tha scriffuis oc sijgis thet thenom saa haardelige oppaa, met spot oc haanheldt, hadt oc wrede, oc andhen wlempe, att thet kan icke siwnis at anthen wære aff Gudt, eller och noghen tidt haffue magt aff hans guddommelige willie. Schulde wij saa handle modt offuermagt ther Gudt wil haffue wdi stor fredt oc ære som sijne statholdere her paa iordhen? Inghen scal tro, huad ther motte wddragis een lang Crønike aff prophete bøger, oc then gantsche scriff, met saare haarde ordt, modt konger oc werdsins Furster oc helst i then mening, at the haffue forstørledt then rene oc een[D4a]foldige cristendom, sidhen the begynte at trenge seg indt wdi kirckins ret, oc bode modt Gudtz oc werdsins low, at indsette met welde oc magt, theris wener oc tienere wdi kirckins læn oc renthe, ther the haffde tilfornet brwghet wdi møghen syndig handel, paa theris wildt. Oc haffue thenom fordi nød till at spijlde then hellighe kirckis gotz oc renthe, wdi feijde, paa hoffolck 155

waben oc wærie, til mordt oc brandt oc andhen wmildhedt, ther thenom haffde bwrdt at bekaaste paa fattige widuer, elende menniskir oc faderløse bører oc andre fattige folck som ere beswared, met siwgdome oc krankhedt, armodt oc fattigdom, trengsil oc fengsil, oc andhen werdsins plage oc modgang. Wdhen twijll tha findis en nw mange erlige prelather i then hellige kircke, som heller wille bekaaste kirckins rigdom paa desse Gudtz fanger oc leemmer, en paa andhen syndig handel, som the nw nødis at brwge, for tidtz lejllighet ij modt theris sindt. Hwo som wille fordi lade seg lyste at bruge pæn oc blek her wdi, ther til met handt oc mwnd, tha haffde han fore seg een aaben bane oc een stor kamp. Men nw er thet icke sømmeligt, att forstørie menighedtz fredt, oc serdelis nar wij see en nw inghe teghen til noghen forbædring, oc helst fordi wij haffue thet forskyldhet met wore synder, at thenne tidt schulde wære møghet werre en hwn nw er, ther som Gudt wille mett oss tillbørlige strenge. Oc at ieg scal icke noghet tale eller scriffue wdhen bewijsning aff then hellige scriff, tha giffuer seg først thet som scriffuis aff sancto Luca, wdi Apostelers giernings bog, at alle the som trode paa Christum, tha saalde the arff oc eije, oc huess thet kwnne gieide, baare the strax indt for apostelenis føder, at the schulde ther aff besørie huer oc een som gick till troen, huer besynderlige effter

sith terff oc behoff. Oc then tidt hoben bleff stor oc mange ginge till troen, att the hellighe Apostele schulde icke forsømme Gudtz ordt, tha wdwolde the Siw tienere aff then gantsche hob [D4b] (ther kaldis paa greetsche diacones) som schulde bære 156
samme tyngde met thenom, oc haffue omhygge for fattige widuer oc andre fattige menniskir, som haffde anammet then cristhen tro, och lijddde paa then tidt stor forføling, aff iøder oc hedninge, som wore Christo modstandige, oc alle Christi tilhengere oc metholdere. Oc wdhen twijll nar Bisper oc Prester oc andre kirckins besynderlige tienere, haffue nw theris stedt, wdi then hellige kircke, saa haffue the oc anammet samme befaling, om fattige oc arme menniskirs besøring, huilcken befaling the kwnne tha icke brwge wdhen gotz oc renthe. Oc ther cristhendummen forøgtis offuer alle lant, saa at werdsins magt icke lenger forfwlde then cristhen troo, oc icke heller berøffuede thenom som ginge till samme tro, tha opliwste Gud sijne wenner som sancta Birgitta siger till att begaffue klerckeridt, at the schulde mett større roolighedt wære ledige till Gudtz tieniste, oc till att studere, predicke oc lære. Mange wdworldis oc saa aff rig Adill til biscopsdømme, som aff theris eghet arff oc eiedom haffue stighet til klerckeridtz bestandt, oc att oppeholde lerdøm oc wijsdom ij then hellige kircke, merckelige prebender och leen, ther kan bewijsis att wære skeedt, bode wdi Swerige och Danmarck, at ieg scall icke oc saa tale om andre merckelige Landt oc Rijge. Huess klerckerijdt fordi haffue och besijde, thet haffue the huerckin røffuet eller fighet seg till, men thet er thenom tilkommeth aff Gudtz wenners besynderlige gwnst och willie, som well wijste, at christendummen tha mest bestyrckis, nær Gudtz besynderlige tienere som schule bære hans budtskaff oc forfølge hans befaling, ere holdhen wdi tilbørlig agt oc ære, oc tha snarist 157
omkastis, nar the falde wdaff then agt oc ære, the haffue wæridt vdi fra første begyndilse. Wij see oc høre mange i blant the Furster oc saa, ther lade seg tycke at the ere gode cristhen som haffue wundhet theris Landt oc rijge met herre skioldt, oc ther offuer forderffuet [E1a] saa manghen erlig mandt oc qwinne, giort mange twsinde fattige widuer oc faderløse børn, oc trengdt mange arme menniskir till hwngers nødt oc mijshaab, oc the lade en tha som the haffue en retferdig titell, till samme landt oc rijge, dog at saadane Furster ere Gudtz rijss meer en retsindige Furster, oc fordi aff thet slag ther Prophetin Osee omtall saa sigendis. The regnede oc icke wdaff meg, oc the wore furster, men ieg wijste ther inthet wdaff. Twert ij modt tycker thenom, at then haffuer een wretferdig titell, som besijder then eiedom, ther hanum er tilkommen aff Gutz forsiwn, mett skenck oc gaffue aff Gudtz wduolde wenner, som wore Keijsere Konger Hertoger Greffuer Riddere, oc edlinge, oc andre mechtige oc rijge mendt, huilcken eiedom som oc haffuer stadfeste, aff saa mange cristhen Furster, som til thenne tidt wæridt haffue, oc met priuilegier oc frijhedt, breff oc beskermilse, met handt oc mwndt, haffue altid forantwordhet thet menige klerkerij, oc theris welferdt, ther oc saa haffue een gammill lawheffdt, aff saa mange hwnderde aars tidt, som forleedne ere, sidhen the anammede skøding paa then eiedom the nw besiide, oc paa thet sisthe tha haffue alle desse stycker oc wilkaar, magt oc stadfestning, aff thet menige cristhendoms samtycke ther altid haffuer holdhet cristhet folck wdi saadan frøet och fare, at inghen wille noghen tidt 158
gerne haffue at giøre met klerkerij, wdhen thet folck som hwerckin, haffde skell eller samwittighedt, oc pleije altid at henge paa huermantz lycke oc welferdt. Thet er ij sandhedt mijn troo, at haffde icke thet menige klerkerij, wæridt wdi then agt mett gotz oc renthe offuer then gantsche cristhendum, tha haffde Suerigis Riige oc andre flere for mange aar, anthen wæridt Rytzer eller Tyrcker. Icke haffde heller cristhendummen noghen tidt bleffuet saa beskaarin som han nw er, om klerkeriidt haffde bleffuet wdi then tilbørlige ære som thet war fra første begyndilse. Alle the store oprør som ere begynte ij cristhendummen [E1b] wdi mange hwnderdt aar, haffue ther wdaff theris røder, at then geestlige statt wor kommen wdi foragt, huilken foragt wor herre haffuer tha altid hemelige oc obenbare saare straffedt, oc wil her effter ydermere oc met thet kortiste. Ther som then geestlige stat maa icke haffue gotz oc renthe, slot oc læen, tha er huerckin sanctus Thomas aff Cantelberg, eller sanctus Chanutus konge aff Danmarck retsindige Jesu Christi nrartyres, paa thet ieg scall icke oprejne eet heelt register aff andre hellige mendt, huar fore at the wore for inghen andhen sag forfwldt till døde, en thet menighe klerkerijdtz frijhedt, paa gotz oc renthe, ther the mannelige som cristhen mendt forswarede icke sparindis ther offuer theris eghen halss dog the kunne theris halss well fordettinghet, nar ther icke andhet war begæridt aff sancto Thoma, en han schulde samtycke mett Ridderskaffuett wdi Engelandt, nogre articheler mod kirckins priuilegier oc frijhedt, ther han hwerckin wille eller motte giøre. Aff sancto 159
Chanuto war icke heller andhet begæridt, en han schulde icke trengde eller forplicte, then menige mandt till att giffue prester then tiendhe, som er budhen oc wedtaghen offuer then gantsche cristhendum, ther han huerckin wille eller motte giøre. Oc at beggis theris willie war Gudtz retferdighedt, bewijse merckelige the teghen som Gudt haffuer met stadfest oc giffuer magt theris hellige martgrium, ther aldrig staa till att rygge, nar Gudt will heller at mange hwnderde maael twsinde, schule døø ij samme sag, oc for samme frijhedt, en the hellige mendt schule falde aff theris agt, som the haffue wæridt wdi till thenne tidt. Besinder fordi Høgmectige Herre, huess wrange oc onde mening, som kiettere oc skalke, haffue om Jesu Christi statholdere her paa iordhen. The besinde at saa lenge then geestlige statt, bliffuer wdi tilbørlig agt oc ære hooss then menige cristhen mandt, tha fanger theris kietterij icke genge. Men the robe dog her i modt saa sigendis. Att ij huore the orsagis, gotz oc rigdom [E2a] ere tha eett ophoff till mange aff the synder, som nw driffuis oc findis hooss thet menige klerkerij. Jeg siger ther icke ij modt, men thet er tha icke rigdoms brøst, hooss menniskin som ij lde bruger rigdom findis then brøst, oc fordi som han ij lde brugis aff onde menniskir wdi syndt oc Gudtz rørtørnilse, saa er han twert i modt mange gode mendt een stor hielp oc tilskynde, wdi gode oc dygdige gierninger. Oc er thet saa at nogre kirckins Prelater haffue syndelige brughet rigdom, tha er thet mest giort aff thenom, som werdslig magt haffuer weldelige trengdt oc indsæt wdi kirckins læn oc

prelatedømme. Then 160

stwndt ther gudfrøctige mendt, besoorne huer wedt sijn conscientze, skickede bisper oc prelater, wdaff Gudtz raadt, mett theris cristelige samburdt oc samtycke, paa then menige mandtz wægne, tha stodt thet well wdi then hellige kircke, oc tha bleffue fattige folk, Widuer oc faderløse børn, krancke oc andre hielpeløse menniskir deelactige aff kirckins gotz oc rigdom. Men sidhen at Fursterne framdroge sijne wenner oc tienere, ther the haffde lenge brughet wdi homodt, oc møghen syndig handell, tha bleff rigdom och gotz ij lde brughet wdi then hellige kircke, fordi ther komme tha huerckin the wijse eller the gode til kirckins prelatedømme, men the mendt allersnarist, som mest hengde hooss Fursterne, oc wore thenom till sinde oc metfeldige. Thette er tha icke sagt wdi saadan menning, at Fursterne maa icke haffue noghet at sige wdi bispers oc prelaters wdkaaring, ther som the wele anthen scriffue heller tale for thenom som ere gode oc fromme, for wdhen trengsill oc trwssil saa at the motte dog gjøre heller lade hwess thenom tycte gott at wære forwdhen feyde oc fare. Icke heller ij then mening at ieg noghen foragther aff the bisper som nw besijde læn wdi then hellige kircke, eller oc haffue noghen andhen befaling wdi then menige cristen kirckis aandelige regementhe men til een vnderwiisning oc een ret besindilse, om then geestlige stat, at wij kunne wijde at huess stor brøst, [E2b] ther findis wdi then hellige kircke oc blant klerckeridt, icke haffue sijn begyndilse aff rigdom eller klerckeridt all ene, men wære twertt indtførtt wdi then hellige kircke aff dieffuels raadt oc weldig magt. Fordi ther som 161

rigdom haffde thet giort, hwij begrwnde wij thet icke diwbere? oc haffue then samme mening om huerrnantz rigdom, ther ij lde brughet giffuer orsage till alwerdsins homodt, oc andre groffue synder? huedhen haffue wij tyrannij, mordt oc brant, krtjg oc orlog, homodt oc bram, wkyskhed oc læckerhed? icke wdaff rigdom? Wdi sandhedt tha oppeholdis samme synder aff rigdom, nar the for wdhen rigdom kwnne icke bedriffuis. Thi schule wij alle haffue, een diwbere begrwndilse om rigdom en wij nw haffue, oc for then sag ligger ther stor magt oppaa att huertt menniske besinder sijn eghen brøst, oc henne raader bodt, aff sijn yderste formwge begærindis ther till hielp mett eet ijnderligt hierte aff Gudt, som alting kan frambringe, at alting er vdi hans magt oc hender. Nar wij en haffue lenge buldretht hwar wele wij tha hæn mett huerandhen? oc brøste wij en sønder aff hadt oc spott, aff trwff oc trengsill, wij kwnne tha icke meer feijde en huer andhers krop, oc hanwm dræbe, huer andhers siell oc hierthens grwndt bliffue wij aldrig megtige. Wij ere tha for Jesu Christi naffen skyldt, eett folk gjorde oc skapte aff een malm som feck then brøst wdi sijn moders liff, ther han aldrig forwinder, oc fordi ere wij alle syndere, dog at Christus raadde oss bodt om wij bliffue wdi hans lerdøm oc troo, wdi then hellige kerckis samfwndt oc cristhendoms kierlighed ther haffuer andhet paa seg, en att wij maa eller schule arge paa huer andhen met hadt oc affwindt wdaff eet blodigt hierte. Ther aff fødis inghen godt reformatz, icke bliffuer Gudt oss heller gwnstig oc barmhiertig, att wij spotte huer andhen, berøffue oc beslaa, eller nar wij oss orsage 162 mett andre folkis synder oc onde forskylding, andre menniskirs ontskaff gjør oss icke hellig eller behaffuelige for Gudt, oc nar som [E3a] Gudt will oss en tha benaade paa thet sisthe som han ij sanhedt will om wij oss rettelige bekende, tha wil han oss icke ansee for thet hadt oc nag wij bæere modt huer andhen, men for then broderlige kierlighed oc cristelige metynck, som findis hooss oss oc wdi allis wore hierther, wdaff huilken metynck thet er oss saare mijschaffueligt, att ther findis nogre groffue synder wdi cristendommen, Gudt till homodt oc fortørnilse, oc fordi begære att huertt menniskis synder, motte mildelige forladis. Wdi saa maade kwnne wij stijlle Gudtz wrede, men mett bulder oc trette stillis hwn aldrig, nar the føde aff seg icke fredt men theris lijge. Thi siger ieg, affmitt føie forstandt, att wdaffwelde oc trengsill, mordt oc drab, roff oc hadt, bliffue huerckin the eller wij bædre. Wdaff een Cristelig metynck, skoonsill, metlidilse, wenlighedt oc kierlighedt, maa wij haabis noghet gott, men aff the andre fortalde wdygder, maa wij wente allt ontt, nar the føde icke andhet wdaff seg, en then samme grøde som er theris begyndilse.

Framdelis nar som ther ydermere gjørs spørmaall, om kirckins prelater haffue anammeth andhet welde oc magt en att kwndgjøre Gudtz ordt, oc om nogre schule wære oc thet icke gjøre, er oc giort wdi een wrang oc høfferdig mening, at Luthers discipel schulde nw i thenne tidt agtis for bisper, nar the siwnis nw al ene att lære oc predike, fordi oc fremme Gudtz ordt, oc huess Gudtz ordt er anhengendis. Dog at ther wnder beteckis antichristi ordt 163

som alle rede giffuer seg till kende oc thet mett tidhen bædre scal, men her hør tha swar till. Besinder fordi nw strenge herre oc mechtige furste. Hender thet icke ofte at een godt mandt kaaris till een merckelig befaling, ther han dog kan icke bruge, wdhen andre gode mentz hielp oc trøst, anthen fordi hwn er saa stor at een mandt kan henne icke twære, eller fordi han haffuer icke alle the gaffuer, ther Gudt pleijer at skiffte mett alle mandt, men dog icke mett huer besynderlige, som er nar han er icke talinde, eller ij andre maade begaffuet [E3b] met besynderlig naade, ther gjørs behoff wdi stor och merckelig forhandling. Moises then merckelige prophet oc forstandere, for Gudtz folck ij thet Gammill testament, ther han anammede befaling aff Gudt, orsagede seg strax at han war inghen talinde mand. Wiiss war han nock, och meer wiisdom feck han aff Gudt men then brøst han haffde paa sijn twnge, wille tha Gudt icke raade bodt, thi bødt han hanwm at han schulde bruge sijn broder Aaron som kwnne wel tale, nar han schulde noghet merckelige handle, met Pharaone eller oc hooss folckedt, saa skede thet oc saa. Aaron stodt for ordt oc tale, men Moises lerede hanwm dog huess han schulde tale. Saa finde wij oc saa wære giort wdi thet Ny testament. Sanctus Sixtus brugede sijn Laurentio, oc Walerius sijn Wincentio, wdi Hispanien, desligest Valerius in Aphrica sancto Augustino, oc saa andre manghe. Wor herre haffuer mange wdkaaridt till biscopsdømme som sagt er, ther haffue tha icke wæridt talinde, somme som wore icke heller diwbelige lerede. Saa læse wij oc om mange bisper ther haffue meer bedhet en predicket, 164

oc wore tha bisper hellige oc gode nock. Ther findis en wiise mendt som mene, at sanctus Paulus brugede offte sijn discipell Timotheo, nar ther schulde noghet merckelige forhandlis wdi somme twngemaall, ther han wel kwnne tha bode tale oc forstaa, men icke met saa stor krafft oc liffactigtighedt, oc icke heller met saa tilbørlige ord som han kwnne paa thet twngemaall han war født wdi. Oc fordi wnderer meg storlige, at wij thette forstaa saa plwmpelige om theris befaling, ligerwiiss som the schulde all ene saa beswaaris ij theris embede, at thenom schulde inghen hielpe, eller oc inghen motte bære met thenom noghen tynge. Een Koning sigis at regeere the landt oc steder, han aldrig seer, nar han bruger ther till sijne fogeder oc embitzmendt. Een boende desligest sysler sijne ærinde met sijn swendt paa thet stedt han selff aldrig kommer, oc een bisp wdi sijn befaling, maa tha inghen brughe wdhen seg selff [E4a] ther tha er icke møieligt at kwnne skee, om noghen mandt en wille ther paa waage bode hoffuet oc hierne. Att sanctus Paulus gjorde store oc wnderlige gierninger, thet will icke recke til huermand. Then Cristhen tro oc loffue, haffuer hafft mange twsinde bisper, lerde oc wiise mendt somme meer oc somme mijndre, oc een stor partt aff thenom wore Gudtz hellige martijres, men sancti Pauli lijge haffuer hwn icke en nw hafft, oc rnaa wel skee hwn aldrig faar. Men thenom bør tha saa att tale, oc scriffue, ther huerckin haffue sindt eller skel. Huar noghen sag er oss wildig, tha pleije wij at bruge saadan bewiisning. Nar som noghet fursthedømme regheris wel aff gode embitzmendt oc statholdere, tha 165

pleie wij at sige, att saadan regementhe skeer aff Fursthens wiisdom oc forstandt som landhen ere befalede. Staar oc noger mantz hwss wdi gode oc erlige pynthe, fordi thet haffuer wijnskiffuelige folk oc tro tienere, tha sige wij at saadane gode schicke ere wdaff herrins wiisdom oc snilhedt. Saa wildige dommere ere wij wdi somme sager, nar thet falder oss saa til sindhe. Men nar een bisp selff bekwmredt met mange huerff, ther han for tidtz beleijlighedt nødis til at handle, brugher sijne prester oc klercke til predicken oc lerdom, oc vnderwiiss thenom huess the schule predicke oc lære, Inghen wil tha gjøre thenom thet skel the ellers gjøre huermandt, och fordi tencke wære theris gierning, huess the bruge andre til, som dog ere theris methielpere, anhengere oc tienere. Thette er tha icke sagt wdi saadan mening, at ieg wil forantworde nogre bispers forsømmilse, Gudt giffue thenom alle then wiisdom oc naade, at the kwnne selffue tractere Gudtz ordt, oc ther met spijsse then menige cristen mandt, som nw henger saare løslige hooss then cristen troo, for then mijstrøst oc twijlsmaal the ere nw bestedde vdi, om theris ordt kunne haffue noghen magt oc motte staa til troende eller the oc saa wille ther till bruge lerde och gudtfrøctige mendt tha wore thet møghet gott, nar the [E4b] icke kwnne seg bewijse vdi then befaling som thenom burde. Men ieg tha well wedt huadt kiettere wele her til sware. The fornømme at biscopsdømme wele icke naa till thenom mett ære, thi wille the att then magt schulde kortis, saa at ther schulde wære fleer bisper en som nw findis blant cristhet folk, thet er, een vdi huer 166

by eller allerminste wdi huer herrit, saa kwnne thet ocsaa recke til thenom paa thet siste. Att thet haffuer saa wæridt wdi gammill tidt, kan ieg icke negte, men huadt ont ther kom wdaff, giffuer oss merckelige till kende, sanctus Hieronymus. Fordi ther som thet haffde icke bleffuedt affstyrdt oc forwendt, tha wore ther nw ij then hellige kircke hwnderde tretter modt een. Saa godt oc myndig hiølt seg huer bisp ij the dage, at han motte gjøre huess ordinantz oc skicke, wdi sijn by, ther hannom falt till sinde, oc totte gott att wære, saa begyntes secter aff atskillig lerdom oc wnderskede wdi scriffthen, att huer bisp, wille henne tractere effter sitt sindt. Ther nest lodt een seg att wære bædre en een andhen, oc sith folk at wære bædre cristen en andhet folk. Saa begynte huert menniske att berømme seg aff sijn bisp oc døbefader. Een sagde ieg er Pauli discipell, een andhen ieg er Appollos, then tredie ieg er Cephe, saa drog ther fra Christo met stort bulder oc twedract. For en thet skede, tha regeredis alle kircker aff menige presters raadt, oc huer war bisp ij sijn stedt. Men sijdhen att biscops magt oc ære aff then orsage korn wdi mijsagtt oc wanære, oc ther aff begyntis twedract, tha skikedis een offuer alle the andre, han kalledis bisp oc the prester, att huer schulde icke gjøre effter sith tycke, men wdi eet gantsche landt schulde alting stande wdi een godt mantz hender, ther oc schulde seg føije effter then øffuerste bisps ordinantz oc skike, som wij nw kalde erchebisp, oc sidhen alle effter then store Rhomere bisp som nw kaldis paffue. Oc saa haffuer thet wæridt fra første begyndilse, som sanctus demens merckelige 167

bescriffuer om thet skicke ther sanctus Petrus [F1a] gjorde selff her paa iordhen, huar han saa siger, sidhen han haffuer bescreffuett attskillig statt, embede oc werdighedt wdi then hellige kircke. Wdi alle store steder scall ther wære een bisp oc icke fleer, men wdi smaa steder, casteller, blijck oc lantzbyer, scall icke wære bisp, at biscops naffen oc embede scal icke komme wdi forsmædilse oc foragt, nar thet bleffue formøghet almennigt, oc thette war giort wdi saadan mening, at alle Jesu Christi leemmer kwnne wære eett oc gjøre eett, som Christus Jesus er eett oc gjør eett met sijn himmilske fader. Saa offte som thenne eensindighedt, oc eendrectighedt er brwtt i then cristen kircke, tha ere ther strax fødde wdaff secther oc partijr, oc ther aff ere alle ketterij begynte, at the icke wille lade then øffuerste magt wære hooss eett sæde, nar behoff giordis for twilsmaal oc trette skyldt, ther alle rede er begyntt hooss Luthers tilhengere, ther the selffue gaffue store penninge till at icke wore skeedt, nar thet er saa grofft, at then mene mandt begynder oc at besinde, huess the haffue for hender, wære eett forswffidt oc fortwijlid stycke, ther huerckin haffuer skicke eller lempe, hoffuett eller hale. Men nar the wele saa haffuet, at inghen scall wære bisp wdhen the som predicke, tha wele wij lade saa wære at the thet nw gjorde huer ij sijn stedt, om the haffde inghe andre wdi sijne stigt thet kwnne gjøre paa theris wegne, oc bære then tynge mett thenom. Kan eders naade troo, at thet schulde en tha wære desse kiettere till maade som nw haffue thenne trette opropt i then hellige kircke? i sandhet tha schulde thet wære 168

thenom meer mijshaffueligt, en thet som nw skeer, huar fore? Att huilcken godt bisp som schulde thet gjøre, wdhen twijll effterfwlde then mening oc wnderskede paa scriffthen, ther alle hellige mendt haffue samtyckt

oc stadfest for oss oc ladhet effter seg ij theris bøger ther ere stadfeste oc haffue magt aff saa mange hwnderdt maall twsinde som nw regnere mett Gudt, oc wærid haffue nest Christum, mestere oc begyndere till all then troo oc loffue [F1b] oc alle the cristelige sætt, som wæridt haffue wdi then hellige kircke ij femthenhwndert aar. Men ther som the thet giorde, sculde samme kiettere strax sige, at thet wore antichristi ordt, fordi thet icke wore mett theris lærdom eensindigt. Thet er icke Gudtz ordt wij trette om, men kettirske framsett oc lerdom. Thet samme the nw sige om hellige mendt Athanasio, Crysosthomo, Basilio, Gregorio Nazianzeno, Tertuliano, Ireneo, Ignatio, Cypriano, Hylario, Hieronijmo, Ambrosio, Augustino, Gregorio, Bernharde oc andre wtalige, att the fore alle wildt bode wdi scrifft oc lerdom, ij leffnett oc gierninger schulde the oc nw sighe om desse bisper, som nw ere Gudtz stattholdere her paa iordhen, oc i then hellige kircke att the fore wildt, oc icke lerte the klare oc blotte euangelium fordi the icke effterwilde Luthers mening, oc wnderskede. Saa følgis theris snack, att gecke kwnne bæder staa for ordt, en the seg kalde Jesu Christi aposteler. The sige att bisper schulde predicke Gudtz ordt som theris forfædre haffue giortt. Oc thet ordt som samme forfædre haffue predickedt, sige the dog att wære antichristi buller, menniskins digt oc sætt. Saa bør thenom at tale, 169 ther anthen ere fulde aff wijn, eller forbijstrede aff geckerij. Thi er nock talet om thette spørmaall, saa lenge ieg seer huadt the affskaarne skalke, wele her till sware.

¶Tredie spørmaall.

¶ Om theris budt eller bandt, kan binde menniskin till noghen syndt, om hwn gjør ther imodt.

¶ Swar.

¶ Thette spørmaall er giortt wdi sadan mening, att cristen folk scall icke frøcte then hellige kirckins magt oc bandt, eller noghet agte prelaternis budt for the ting ther noghet haffue paa seg, til siels salighet, oc thet gjøre the fordi, at ther scal icke henge noghen mijstancke hooss then menige mandt, for thet bandt som the ere nw, [E2a] bestedde wdi, som haffue indganghet Luthers lerdom oc ere fordi hans tilhengere, oc besynderlige at the haffue saa wbluelige omkast, then gantsche cristhends ordinantz oc seedwaaner, sætt oc skicke. Om kirckins budt scall talis wdi thet siette spørmaall. Men om bandt will ieg nw tale, oc sware kortelighen, till saa lenge ieg kan faa een andhen orsage, att tale ther om noghet wijdere. Att bande eller føre bandt wdi then hellige kircke er icke andhet en for noghen obenbare dødelig syndt skyldt, ther noghet menniske haffuer giort, att affskære oc skillie samme menniske, fra andre cristhen menniskirs samfwndt, saa at han scall icke nyde eller wære deelactig mett thenom 170 wdi noghen obenbare handel ij then mening att andre wskyldige schule aff hanwm icke besmittis, oc at samme menniske scall aff saadan blygsill oc haanhet besinde seg till pligt oc bod, anger oc penitentze. Oc fordi er bandt een lægedom, men dog saa skarp, att brugis han icke rettelige aff then som bandhet er, tha tager han sijn dødt ther wdaff. Then som bandhet for noghen syndt oc forfæridt aff samme bandt, gjør pligt oc bodt for syndhen, wdi hanwm haffuer bandt sijn sandhe krafft. Men then som bliffuer waractig wdi syndhen han bandis fore, oc haffuer icke anger oc penitentze for samme synd, han tager sijn dødt aff thet bandt som førtt er, icke fordi at thet er saa forgifftigt, men hans eghet haarde hierte, dræber hanwm, wdaff bantz orsage, nar han icke elskir oc agter thet som hanwm schulde raade bodt, thet er han forsmaar thet som hanwm paa mijnder till angher oc penitentze. Scall oc samme bandt rædis oc frøctis (som Luther haffuer selff screffuett) nar thet føris, modt noghen mandt, oc saa paa hans rette orsage. Fordi som eet barn maa icke altid wære ij rette met sijn moder, nar thet slaas oc straffis, dog at moderin thet giorde paa barnsins orsage, men bør altid at rædis for rijsedt oc thet tro at moderin gjør alting wdi een got mening barnet till gode oc inghen ting wden sag. Saa maa icke wij heller forsmaa wor moders rijs som er then hellige kirckins bandt oc straff [F2b] men oss bør thet att anamme mett tacke, oc saa nar wij oss wijde wskyldige i then sag wij bandis fore, oc tencke att hwn gjør oss alting til gode, oc inghen ting wdhen sag. Thet oss bør at lijde aff huer oc een blant then menige cristhen 171 mandt, schule wij møghet meer fordrage aff then hellige kircke, som tha haffuer eet besynderligt omhygge for wor salighedt, nar hwn werdis at straffe oss. Findis en noghen ondt moder som maa wel ske icke brugede rijsedt wdi een retsindig mening, een godt moder maa mandt ther effter icke dømme. Thi er thet icke kirckins mening, att hwn will bandhe noghen till fordømmilse, eller mett bandt binde hanwm till noghen syndt, men att forløse hanwm aff then syndt han bandis fore. Oc fordi nar syndhen bædris, tha scall then som bandhet er annammis wdi cristhen folkis

samffwndt, till eet wijst teghen at kirckin icke andhet begærede, en then kranckis swndhedt oc karskhedt, men forherdis han wdi syndhen oc dør bort ij samme forherding, tha er han ij twenne maade saa bwndhen, att han aldrig løsis, først at han war forherdhet wdi syndhen for huilken han settis ij bandt, ther nest, at han forsmaade samme bandt, oc icke brugede seg thet till gode. Oc fordi at thet spørmaall som her nest effterfølger haffuer oc berørt noghet om bandt, tha er samme bandt wdi thet spørmaall noghet wijdere forclarijdt. Oc at then tidt schulde komme nar bandt schulde forsmaas, bespottis, oc inthet agtis, haffuer sancta Birgitta merckelige bescreffuett wdi sijn fierde bog, oc huore andre cristelige sætt oc skicke schule offuertredis, ther wij nw see for øghen.

172

Thet fierde spørmaall

¶ Om theris magt met bandt kan skillie noghen fraa Gudt, som een bryder eet ledemodt fra eet andhet, oc er saa wdschildt fra Gudt oc gjør hanwm till dieffuels baren.

Swar.

¶ Nar som noghet menniske settis ij bandt, for sijne synder skyldt, [F3a] oc bliffuer tha fortredelige wdi samme synder for wdhen anger och penitentze, tha er thet menniske strax een raadin leem, ther fordi icke hør till Jesu Christi aandelige krop, men er dieffuels ledemodt, oc for then sag skildt fra Gudt. Men thet skeer tha icke wdaff bantz natur, men aff hans wdygdt som bandhet er, nar hans wqwemhet wender seg thet till fordømmilse, ther han motte seg bruge till salighedt, oc icke bliffuer han tha heller først wdelwct fra Gudt, nar han settis ij bandt, fordi strax syndhen er gjort ther menniskin maa bandis fore tha er han for Gud eet affskaaridt ledemodt, aff Jesu Christi krop, oc er sandelige for Gudt beswaaridt mett bandt, for en han noghen tidt bandsettis aff kirckins magt nar hwn følger Gudtz magt oc gaar icke fore henne. Motte noghen sige. Nar han er ij bandt hooss Gudt, for en han settis i bandt aff kirckin, huadt gjør is tha behoff at han ydermere bandis? Dog thet een føije ting giordis behoff for hans skyldt, ther som han ellers wille seg rette oc bædre, thet maa tha skee for andre menniskirs skyldt, att the schule aff hans onde exempill icke bedragis, oc fordi wære hanwm wbewaarede, nar the wijde 173
huo han er, oc at the schule icke oc saa dierffuis till at synde, tagindis efftersiwn aff thenom som icke straffis for wtuct. Saa siger Christus hooss Matheum, Synder thijn broder teg witterlige, tha straffe hanwm lønlige, oc ther som han will teg icke høre, tha kalde ther offuer twenne wytnisbyrdt, oc straffe hanwm saa ij theris nærwærilse, men will han icke heller høre thenom, tha giff thet kirckin till kende. Thet er, ladt presthen tilsige then menige mandt at the wære hanwm wbewaaridt, oc will han icke tha høre kirckin tha schaltu hanwm agte for een hedning oc een obenbare syndere, oc fordi inthe skaffe met hanwm. Saa finde wij screffuett, at sanctus Paulus lodt then mandt bandsette hooss the Corinthier, som haffde ægthet sijn eghen steffmoder. Saa læse wij oc saa at han antuorde met bandt Hymeneum oc Alexandrum i dieffuels hender, at the [F3b] sculde saa lære at icke spotte. Then samme seedt mett bandt haffuer fordi wæridt holdhen, fra første cristendoms begyndilse, ther alle cristen mendt haffue altid saare befrøcthet, oc wille fordi nødiggt gjøre then syndt, the kwnne bandsettis fore. Sanctus Clemens scriffuer saa blant mange aff sancti Petri lerdomme, ther han daglige fore sette. Alle the menniskir (sier han) som met een frij willie offuertrede Gudtz low, eller oc forstørie hellige sætt oc skicke, the schule icke wære wnder then hellige kirckis regill, eller deelactige aff thet hellige samfwndt Jesu Christi legomme, for theris wwerdighet. Wdhen twijl tha war thet eett stortt bandt. Framdelis siger sanctus Augustinus saa. Thet gjør nw bantt wdi Gudtz kircke, som drab gjorde ij thet gammill testamentt. Oc paa 174
eett andhet stedt talmdis om bandt siger han saa. At een cristen mandt scall inghen ting saa møghet frøcte, som at skillies fra Jesu Christi krop. Origines siger oc saa. Gudt haffuer icke alsomeniste formedels sijne apostele, antwordhet syndere wdi dieffuels theris fiendis woldt oc hender men oc saa formedels thenom som nw haffue offuermagt i then hellige kircke, icke allsomenist at løse men oc saa at binde, oc tha antwordis the dieffuelin til legoms forderffue, nar the met bandt, skillies oc skæris fra Jesu Christi krop. Oc paa thet at the schule oc saa læreris aff then hellige qwinne sancta Birgitta, tha wele wij nw høre huadt hennis bøger tale om bandt. Saa scriffuer hwn paa eet stedt, huar som Christus giffuer klage offuer onde cristen menniskir, The oc saa wndertrede meg (sier handt) nar the forsmaa kirckins dom oc bandt, oc fordi som bantz menniskir

skiws aff andre, saa schule the oc saa skillies fra meg sier Christus, fordi bandt nar thet wijdis oc forsmaas, tha plager thet menniskin meer, en noghet legomligt swerdt. Ydermere som ther staar ij then siette bog, huore sancta Birgitta een tidt fornam een swr luct, ther een mechtig mandt forsmaade thet bandt han war wdi aff homodt [F4a] oc daarskaff. Tha sagde Christus til hende, Som then luct er menniskin farligere en noghen andhen, ther kommer aff swre fiske oc fiske grwm, saa er inghen aandelig kranckhedt saa farlig for sielin, som kirckins bandt, fordi thet er icke alsomeniste hanwm skadeligt ther bandhet er, men oc saa thenom som handler oc omgaar met hanwm. Framdelis siger hwn i then ottende bog, huar hwn bescriffuer huore een konge scal seg 175 regere, oc besynderlige giffuer hwn fore x pwncther oc raadt ther Gudt giffue att Eders Naade oc alle Cristhen Furster wille føije seg effter, tha schulde the staa gantsche wel hooss Gudt, oc theris Riige oc Landt wdi gode pynthe. Wdi then niende pwnct scriffuis ther saa om bantz menniskir, Icke scal heller een konge haffue noghet att skaffe mett the menniskir som ere bandtsette, aff then hellige kircke. Icke scal han heller behyde eller beskerme eller fordettinge thenom som spotte Gudt oc hans hellige budt, nar thet er koninghens ære, att elscke oc haffue for øghen alle the ting som Gudt tilhør. Oc then himmelske Gudt aff sijn wbegribelige miskwndt giffue Eders naade thet sindt, at ij kwnne slaa eder fraa the affskaarne menniskir, som haffue fanghet indgang wdi Eders naadis christelige Landt och Riige, ther ij sandhedt wil eder oc thet gantsche Riige saare ij lde bekomme, wdhen ther til brwgis saare gode raadt met thet første oc the raadt besynderlige som ere bode wijdelige oc merckelige foregiffne wdi sancte Birgitte bøger, ther saa sennelige er Gudtz prophetissa, wdi the stycker besynderlige som støde paa thenne tid som noghen aff the gamble Propheter, oc ther som Swentscke mendt, icke giffue hennis obenbarilse magt, tha henger thenom oppaa met thet snariste, eet stort we, oc een swaager plage. Thet er wmøieligt at Gudt kan liwge. [F4b]

176

Thet fempte spørmaall.

¶ Om thet herredømme som nw opkommeth er, met Paffuen oc hans hob, er modt eller mett Christo.

Swar.

¶ Huess ieg agter at sware till thette spørmaall (Streng Herre) scall icke giøris i then mening, at ieg will orsage, eller fordettinge noghen wredelig magt eller befaling. Jeg well wedt at all werdsins magt, oc welde, som findis blant dødelige menniskir, bør at føije seg effter Gudtz retferdighedt, om thet scall icke wære Gudt modstandigt. Men magt embede oc befaling, wil ieg offuerweije, om hwn kan bekomme klerckerijdt eller oc ey. Ther findis nw mange som aff eet grofft exempill eller ii wele wddrage een almennelig rett oc regill. Thet er, nar som een geestlig persoen haffuer ijde regheridt sijn befaling tha wele the sige, at thenom schulde icke saadan befaling giffuis. Schulde embede oc befaling fordi affleggis, at een oc een andhen seg ijde bewijss wdi samme befaling, tha schulde oc saa mange furstedømme nederleggis, nar wdi nogre landt oc rige wæridt haffue mange forgifftige furster, ther i sandhedt then tidt the leffde icke andhet wore en een forgifftig pestelentze, oc thet giffue Gudt, at ther fwndis icke en nw saadan pestelentze, wdi cristhendoms furstedømme. Icke wil ieg heller i thette swar bruge noghen bewijsning aff hedinske bøger, ther ieg well motte, oc besynderlige thet som Plato haffuer sagt oc saa lyder, Then menighedt staar best, 177 som regeris aff een wijss oc lerdt mandt, eller aff then som legger wijndt paa lerdom, huilkedt som meer findis hooss klerckerij en leegfolk. Men alsomeniste will ieg drage mijn bewijsning aff then hellige scriff, aff cristelige historier, oc aff naturligt skell, som er stadfest oc samtyckt aff naturlig low. The scriffter som findis wdi thet ny Testament, om then lydilse oc hørsomme wij ere werdsins Furster plictige, maa saa wnderstaas oc wdleggis paa cristen furster, att thet er tha [G1a] besynderlige meent om hedinske furster, huess magt oc befaling wor herre icke wille forstørlis, at thenom schulde icke giffuis noghen lempe eller orsage, till att forfølge cristendommen, nar the kwnne mene att han war fordi optaghen aff cristhet folk, att the wnder thet skjijn, schulde worde fri oc frelse fra herre magt oc wnderdanighedt, om the mett een ny tro siwntis at haffue noghet ydermere wenscaff oc hyllist hooss Gudt en andre menniskir. Fordi ther som wor herre Christus Jesus bescreff eett cristhet furstedømme sagde han saa. Hedinske furster bruge welde oc magt offuer theris wnderlotte, men i blant eder maa thet saa icke wære, att then som will wære øffuerst hooss eder, scal wære allis edre tienere. Alle the furster fordi som regere met woldt oc magt, wære icke cristen furster wdhen effther naffn oc titell, oc then weldige regementhe som the nw bruge, er opkommen for wore synder skyldt, at som

wort leffnett haffuer wæridt, wdi hedinske gierninger, saa haffuer han oc saa giffuet oss the furster som ther tiente till, oc som wij mett syndhen ther wij tiene, haffue oss aff frij menniskir giortt till træle, saa haffuer Gudt oc saa 178

plaghet oss mett saa swager trelldom, som nogre hedninge kwnne noghen tidt piagis mett aff theris furster. Alle ere wij bestedde ij then skrøbelighedt, at nar wij haffue icke redsle, tha wanarte wij oss strax till wdygd, oc fordi haffue wij rijss oc straff behoff huilke rijss icke andhet ere, en Gudtz embitzmendt oc statholdere her paa iordhen till att forde Gudtz willie, oc straffe the homodt hanwm skeer aff menniskin, som ere furster, forstandere oc fogeder gestlige oc werdslige, ther schule fordi icke bruge magt oc befaling seg till gode, att the kwnne aff henne worde rijge oc mectige, men then alsommectiste Gudt till loff, oc then menighe mandt till gaffn, ther offte eer saa groff oc wanwittig, att han icke wedt sith beste, oc for then sag scall han wnderstwndwm nødis till sith eghet gaffn. Thet schulde alle furster besinde, som the selffue bruge modt theris fogeder [G1b] oc embitzmendt, ther skickis till att bæere een partt aff theris tynghe. Nar the fornømme at theris fogeder rame theris eghen fordell, oc gjøre sith gaffn, och icke ansee herrins willie oc befaling tha straffis the tilbørlige, som brødhen er stor til, oc saa stwndwm paa theris halss, men huadt gjøre the andhet mett saadan strenghet een paa mijndhe wor herre, huess strenghet han scall bruge modt thenom, nar the anseendis theris fordell, gjøre noghet som er Gudtz befaling oc budt modstandigt, oc besynderlige nar the paa theris eghet wildt, till at forøge homodt, statt, rigdom, titel, heder oc ære forsømme ij mange maade Gudtz retferdighedt loff heder oc ære, oc thet skeer wnderstwndwm then menige mandt theris wndersotte, huar Gudt haffuer 179

mange leffuendis tempill i blant, till wbodelig skade, oc forderffue, ther the trenge met offuerwoldt, wdi skat, Sijse, toldt oc andhen beswaring, wnødde oc wtrenge, alsomeniste til at oppeholde een erlig statt (som furstelig herlighedt nw kaldis) mett wnyttig folk oc offuerflødig tæring wdi drick oc daabill, kleder, pallatz oc andhen legomlig wellyst oc giede. Thette er tha icke sagt wdi noghen hadtsk mening, at ieg mijswnder noghen godt herre then sømmelige erlighedt, oc erlige sømmelighedt som han er anthen født eller kaaridt til, oc helst fordi at theris erlige smykkerij som findis for wdhen løsactige noder, haffuer altidt noghen merckilse paa seg, aff huilken the hemelige læris oc paa mijndis huess theris embede tilhør oc wellstaar, oc fordi er thenom offuergiffuen noghen erlig besynderlighedt, wdi nogre stycker, mett smykkerij, statt, oc herlighedt, att the schule ther aff besinde, at som the ere wdi saa maade besynderlige fra then menige mandt, saa bør thenom oc saa att offuergaa then menige mandt, wdi store oc merckelige dygder, wiisdom, forstandt, snijlhedt, retferdighedt, oc andre saadane gaffuer, ther offuergaa werdsins forgengelige oc begredelige skrøbelighedt, oc møghet føghe seg effter Gudtz godhedt. Men [G2a] tha kan saadant smykkerij icke orsagis for Gudt, nar thet haffuis then menige mand til noghen besynderlig beswaring, wdi weldig trengsil oc tynghe. Then mening bør een furste oc herre at haffue, wære seg werdslig eller geestlig, at kwnne han forgeffuis reghere landt oc riige, folk oc wndersotte, tha schulde han thet gjøre, men nar thet kan icke anderledis skee, en at fursterne 180

schule iw oppeholdis aff menighedhen, tha schulde the wære saa sparsomme, at the gansche lidhet beswaarede theris wndersotte oc helst the fattige. The riige maawelskee kwnne en taale maadelig tynghe, men nar the fattige aff stor beswaring, schule trengis till hwnger oc wgierning, thet er huerckin trøgdtt eller cristeligt. Nw effther thi at cristhendoms furstedømme som sagt er, icke andhet er, en tilsiwn, tieniste, welgierning, oc een kierlig befaling, hwij maa icke tha klerckerij haffue samme befaling oc magt, saa well som andre leegfolk oc werdsmdent. Saa møghet ere the plictige at tiene oc gjøre gott som andre menniskir oc noghett meer nar the ere andre folkis leedsagere, ther fordi ere plictige wdi gode oc merckelige exempill at drage andre mett seg till dygd oc dygdige gierninger. Huore mange keysere oc furster ere kommen till theris statt oc herredømme, wore gantsche langt at scriffue wdaff, dog at huess som skeedt er met the onde som wore Nero, Caligula, Domitianus, Detius, Julianus, oc andre mange theris lijge, hør till Gudtz lønlige domme, at han wille brwge theris ondscaff seg till ære, nar theris forfølling gjorde saa mange hellige Martijres. Saa kan thet oc wære møieligt, at Gudt will straffe sith klerckerij i thenne tidt, for theris synder skyld om saa er at the icke beramme noghen godt reformatz till then cristhen kirckis forbædring, oc gjøre penitentze for then store Simonia oc gerighedt, homodt oc andre groffue synder som haffue lenge regheridt oc opwogth Gudtz wrede, ther aff inghen ting meer opweckis en theris synder som schulde andre styre, raade och regere. [G2b] Men wor herre, 181

will tha bruge the folk ther till, som icke møghet dwger, oc ther haffue fordi møghet større straff forskylt hooss Gudt en thet folk som Gudt lader thenom straffe aff sijn retferdige tilladilse. Oc nar som inghen maa nw tryggelige tale tha siger ieg icke rneer, en att hwo som lyster att wijde, huadt folk wor herre haffuer brughet ij gammill tidt, nar han war wredt paa sith eghett wduolde folk oc wille thenom naadelige ansee met een timelig straff oc plage, beløbe seg hellige historier oc prophetier wdi thet gammill testamentt, tha scall han finde, att wor herre, haffuer ther till altidt brughet sijne wwenner, oc besoorne fiender. Som wore Pharaones, Salmanasar, Sennacherib, Nabuchodonosor, Baltazar, Antiochus oc saadane mange wmilde konger. Oc i thet ny testamentt, Nero, Domitianus, Caracalla, Heliogabalus, Detius, Diocletianus, Maximianus, Aurelianus, Maxentius oc andre flere ther langt wore att fortellie, som wore all werdhen een forgiffutig ondhedt dog att wor herre wijste raadt, till att drage møghet got wdaff theris wdygd, oc haardhedt. Jeg kan icke giffue noghen wmildhedt magt, nar ieg icke gijder wæridt bødill anthen met raadt eller gierning, huo som ther haffuer lyst till han segle sijn eghen reiise, meg faar han huerckin till skipper eller styremandt. Oc thet ønskir ieg offte aff Gudt, om ther scall komme noghen forfølling modt klerckeridt nar the saa lenge forhale theris penitentze, ther the mett schulde stijlle Gudtz wrede, att han icke wille ther till brughe, the som ieg bode will gott, oc er gott plictig, dog ieg gierne wille att ther schulde inghen til brugis, om thet wore

Gudtz willie, at ieg 182

er alle mandt got plictig, for cristendoms samfwnndt oc kierlighedt. Oc ther som wij haffde inghen andhen bewijsning, att rigdom, godtz, eiedom, magt oc befaling, wore klerckeridit sømmelige, nar som samme magt icke brugis Gudt i modt, tha er Gudtz ewige willie ther han haffuer altidt giffuet tilkende, ther till een sterck bewysning. Saa offte som klerckerijdt [G3a] er paa ført noghen trengsil woldt eller offuerlast, tha er ther effter kommett, Gudtz store heffn och plage, icke offuer thenom allene, som wore ophoff oc begyndere til saadan trengsill, men for theris skyldt oc saa offuer heele landt oc rijge. Exempil haffue wij wdi thet gantske Tyrckij, wdi alle the landt som ere faldhen fra cristendommen, bode wdi Asia oc Aphrica, wdi Rytzlandt oc Beemmen som ligge wdi Europa. Alt thet faldt som er alle desse landt offuerganghet, haffde sijn begyndilse aff klerckehad. Oc then nødt ere the fordi nw kommen wdi, sidhen klerckerijdt er fortrøct, att the haffue nw huerckin redelighedt eller wijsdom, skell eller forstandt, ther the kwnne effter skickelige regheris, wdhen huess thet skall kaldis wijsdom oc redelig skick, nar alting er wdi een weldig tijrannis hender, som bruger frij menniskir, edill oc wedill, fattig oc rijg, icke anderledis en som haars oc nødt, wdi trelldom, hwnger, trengsill, armodt, oc andhen wwerdig plage oc beswaring. Ther samme landt haffde bisper oc klerckerij, som wore wdi agt oc ære hooss fursterne, oc samme furster lode seg aff prelaterne sige oc wnderwijse, tha stode alle the landt mett Christo, oc wdi cristhendoms eendractighedt. Men sijdhen the begynte aff kiettere raadt, at

forøde 183

biscopsdømme, closter oc klerckerij, tha ere the wdaff bode met Christo oc cristhendom saa ath ther findis hooss thenom, huerckin Gudt eller helghen, scrifft eller lerdom som er retsindig, eller oc Gudt rettelige tilhør oc met faa ordt, Aldrig stodt noghen menighedt wel, huerckin i then gammill eller ny low, wdhen huar som bisper oc prester haffde magt oc raadt hooss Herrir oc Furster oc saa paa werdsins wegne, oc the Landt oc Riige haffue altidt standhet wdi best pynthe, oc gode regementhe, huess Furster som haffde raadt oc hielp aff Bisper, prester oc klerckerij, som wore besynderlige skickede til Gudtz embede. Huo som grangiffuelige wil beløbe kongelige bøger, tha scall han ij sandhedt finde oc fornømme, att then Jødiscke menighedt [G3b] war tha ij gode skicke, nar hwn regheredis wnder thenom som wore prester. Strax hwn war kommen wnder kongelig welde oc magt, saa skjildis folkedt wdi mange partijr oc secther, saa syndede the wdi affgudij, oc wille huerckin lyde Gudt eller Gudtz prester, saa bleffue the elendige oc ijlde tracterede aff alle theris fiender, oc fordi at the icke wille wære lydige och hørsomme for gode prester, tha gaff han thenom andre prester ij stedhen ther wore huerckin wiise eller kloge, dygdige eller gode, oc fordi ther presterne wore gode oc affholdhen, tha wore oc saa fursterne oc forstanderne gode oc gudfrøctige, som wij haffue klarlige exempill wdi Mose oc Aaron, wdi Saule oc Samuele, huilken Saul ther war saa lenge godt, som han war Samueli lydig, men sidhen han offuertredde hans budt, tha bleff han een skadelig oc forderffuelig konge, saa at Samueli begrædt 184

hanwm al sijn alder wdt, at Gud haffde hanwm forskwtt for sijn wlydilse skyldt. Nw ther Daudid bleff konge, tha haffde han oc altidt raadt mett Abiathar oc Sadoch prester. Ther till mett war han thet gantske preste ordhen saa willdig, at han thet skiffte wdi xxiiii leeder, at samme embede motte brugis mett dess større oc beqwemmere skicke, som wore langt att scriffue wdaff. Salomon konge desligest, haffde altidt hooss seg, Sadoch prest, Nathan prophet, Azariam oc saa, Banaiam oc andre flere. Jeg tall her inthet om the andre konger, som tha altidt regerede well, nar the haffde hielp oc raadt aff presterne, oc gantsche ijlde nar the ginge aff theris raad oc icke haffde thenom for øghen. Oc huore en stor part, aff regementhen stodt ocsaa till presterne, sidhen the wore frelste aff thet Babiloniske fengsill finder mandt merckelige bescreffuet hooss Naum prophett huar som Gudt besynderlige sender budskaff till fursten som war Zorobabel oc till Josedech ther han kalder then store prest. Oc huess magt presterne haffde wnder thet Machabeiske furstedømme, er merckelige nock bescreffuett ij samme Machabeiske bøger, oc icke giørs [G4a] fordi behoff att her fortellie. Ther findis som mange andre steder ij scriffthen at the icke alsomeniste regherede mett fursterne, men oc saa huore mange aff thenom wore furster, offuer then iødiske menighet. Ja siger mester Olluff Canick ij Strengenæss oc byscriffuere ij Stocholm, ther skede møghet ij thet gammill Testamentt som icke haffuer magt eller agt wdi thet ny Testament. Thet giffue wij alle magt. Men wij wele tha offuerweije huess oc er skeedt ij thet ny Testament, paa 185

thette ene stycke, nar all werdsins wlydilse oprør oc kietterij ere ther wdaff begynte, at the werdslige furster wille huerckin haffue raadt eller bistandt, aff then geestlige statt, som nw kaldis kirckins personer. Then stwndt at werdsins furster, icke hiølde Gudtz apostell oc sendebudt wdi agt oc ære, tha war Jesu Christi naffen bespotthet offuer then gantske werdhen. Tror icke eders naade, att thet Rhomere riige haffde standhet ij bædre pynthe, en thet giorde then tidt Nero war keijsere, om Petrus oc Paulus haffde wærid wdi then agt hooss hanwm, som Agrippa oc andre skalke the wore, oc om han haffde thenom brughet wdi raadtz wiiss som han brugede andre forgiffelige mendt. I sandhedt, tha haffde han icke dreffuett saa møghet ont wdi thet Rhomere riige som han giorde. Thet samme haffde huerckin Domitianus eller Traianus giort om Joannes euangelista, Ignatius eller Polycarpus, haffde standhet saa well hooss thenom som andre forgiffelige raadgiffuere. Ther till er mange sager huar fore Gudt icke wille fra første begyndilse bruge Keijsere eller werdsins furster, till thet hellige euangelij forøgilse, anderledis en ij saa maade att troen tha mest forøgtis, nar hwn hade størst forfølling, ther han wille tha skee paa een tidt, saa lenge hwn war stadfest oc bestyrckedt, mett wnderwijsning, teghen oc Martgrum taalmodighedt, saa at huermandt kwnne besinde, at hwn war bode begynt oc forøgt aff Gudtz krafft oc magt. Fordi ther som troen haffde saa bleffwett forfuldt oc wndertrædt, indtill thene tidt [G4b] som hwn war ij the første iii hwndredt aar, tha hade cristhendommen aldrig bleffuet saa wijdt 186

som han nw er, eller wæridt haffuer all then stwndt Fursterne icke trode paa Christum, oc theris, magt icke

tiente thet hellige Euangelio, tha war cristhendummen icke saare stoor. Men sidhen the som magthen haffde begynte at forde oc fremme the gode mendt, som schulde føre Gudtz budskaff, tha kom ther een stor glede blant then menighe cristhen mandt, som motte tha obenbare predicke oc tale om Christo, bekende oc loffue hanwm, ther the tilfornet icke torde gjøre, wdhen hemelige oc met stor frøet oc fare. Men noghen stwndt ther effter, sidhen kiettere begynte at faa bistandt aff Fursterne, tha falt cristhendummen strax wdaff, thet som en nw grædis daglige offuer alle the lant som ere wnder Turckin, Soldanen, Tatterin, oc andre mectige Furster, ther saa obenbare scriffue seg cristhends fiender, at the inthe andhet tørste, en cristen menniskirs blodt, oc ere samme Furster ther aff saare mectige, at the haffue slaghet oc weldhet seg till, wtalighe Furstedømme, hele kongedømme, Patriarche dømme oc Biscops dømme, om the kwnne ther aff worde gode. Men ieg formwger, at theris sag er ther fore møghet wærrer hooss Gudt, en hwn schulde ellers noghen tidt bleffuet. Møghet wærrer er Juliani keijseris sag, som war een forsoorin, oc een forløben cristhen mandt, ther forfwlde cristhet folck, oc besynderlige klerckeriidt, nar han gjorde alle thenom till gangende stackarle, som trode paa Christum, oc sagde at wille the wære sandhe Jesu Christi discipeler, tha burde thenom at wære saa arme, ath the schulde inthe haffue. Men motte noghen sige, Paa then tidt war cristhendummen renere 187

oc bædre en han nw er, nar han war altidt klargjordt wdi forfølling oc modgang. Thet er wel santh, at Christendummen war then tidt mijndre oc bædre en han nw er, men thet gjorde Fursternis ondt skaff. Oc ther som wore Furster, wele oc i thenne tidt wære Nerones, (H1a) Domitiani, Juliani, Dioclesiani, oc Maximiani, tha scall oss icke fattis Martijres, ther findis iw noghen som er retsindig, blant saa mange twsinde, som Gudt haffuer wdi sijn hellige kircke oc wele fordi icke spare theris halss om behoff giørs Gudt till loff oc then menighe cristhendum till bestandt. Men ieg troer at ther findis mange Furster saa cristhen som wille nødig fortabe theris siele, for then føije ære cristendummen kwnne faa aff wort martijrio, nar han er well saa møghet bestyrckedt, mett gamble Martgrum blodt oc talmodighedt som oss behoff giordis ther nw ere cristhen, om wij ellers wille bruge cristhends kierlighedt modt huer andhen. Thet er mijn mening, at then samme Gudt som aff sijn wransagelige tilladilse haffuer tillstedt then swaagre forfølling modt then første cristhen kircke ther tyranner henne aff berøffde, gotz oc penninge, arff oc eije oc paa thet sisthe liiff oc welferd, then samme Gudt gaff oc sijn naade ther till sidhen fursterne bleffue cristhe at kirckin schulde æris ij the maade som hwn war tillfornet wanæridt. Wor herre wille tha icke ewinnelige forhale sijn kirckis fredt, ther hwn haffde saa lenge aff hanwm inderlige begæridt. Thi gaff han henne for weldige tyranner gode oc cristhen furster, som aff Gudtz raad begaffuede thet gantsche klerckerij, icke alsomeniste thenom till ære, men saa 188

mange twsinde fattige menniskir till hielp oc trøst, som ere behulpen, hugswalede oc framdragne aff then hellige kirckis renthe. Icke scal eders Furstelighedt heller tro, at kirckin haffde icke renthe oc liggendis fææ for en Constantinus bleff keysere, oc hans effterkommere, dog at the henne møghet forøgte, helst fordi att sanctus Laurentius (som war sancti Sixti paffwes then andhen erchedeghen) haffde budt oc befaling, aff samme Sixto till at skiffte kirckins ligende fææ, blant fattige folk at the schulde icke komme wnder then wmilde mantz Detii keijseris magt oc fadebur, huess exempill at effterfølge, then barmhiertige Gudt som all naade giffuer, [H1b] wille en nw wnde then hellige kirckis prelater, at theris gotz oc penninge schulde icke komme røffuere oc skalke til plynderij oc bytte som (dess wær) nw ere saare myndige hooss herrir oc furster. O huadt then prelatt haffde een erlig sag att gaa ij dødhen fore, som kwnne framlede eett stortt tall folk, arme mennisker, mijslige oc krancke, fattige widuer oc faderløse børn, nar kirckins liggende fææ begæredis aff thenom. Tha motte the gladelige sige mett sancto Laurentio. Her maa ij see kirckins rigdom theris hender haffue førtt wort gotz op ij himmelin for Gudtz klare ansigt. Then arme mantz bug er een sterck oc tryg kijste, oc eett skønt kwntoor till att skiwle sølff och guld wdi, ther kan oss icke stielis fra om wij ther skiwledt wdi. Oc wille the en nw bruge samme kijster oc skrijn til kirckins rørinde gotz, wdhen twijll tha schulde wor herre selff figte for thet som er wrørinde modt alle kirckins fiender. Oc ther som noghen wille sige, att kirckins 189

liggende fææ war paa then tidt icke iordegotz oc renthe men eett stycke penninge, som war then menighe cristen mantz skødning, antuordhet wdi prelaternis hender huess embede war att besørge the fattige cristen ther wdaff. Tha schall han wijde att the oc saa haffde iordegotz oc renthe mange aar for en Sixtus then andhen war paffue wdi Rhom. Wij finde meerckelige screffuett wdi Wr bani paffwis then førstis leffnett, som war biscop wdi Rhom mange aar for en Sixtus eller Siluester bleffue Paffuer, att wdi samme Vrbani tidt war skickedt saa at huess iorde gotz som gaffs til kirckerne schulde icke lenger sælies oc affhendis men ladis paa lege, oc renthen som ther gick wdaff schulde skifftis blant prester oc klercke, effter som huer giordis behoff, oc besørge ther wdaff mange fattige menniskir. Paa then tidt ginghe oc saa mange till troen som wore rijge oc edele folck paa werdsins wegne mange wore oc saa furster oc andre mectige herrir, ther gjorde fordi then hellige kircke till sijne arffwinge, oc helst fordi at the selffue [H2a] oc theris naturlige arffwinge motte thet icke nyde oc bruge, nar the bleffue alrnennelige martyriseeridt ij the dage heele hwss oc gantsche slegter som haffde troett paa Cristum Jesum. Een partt oc saa aff rijg adill bleffue bisper oc prelater, oc fordi lagde the theris arff oc eije till menighe klerckeridtz behoff. Oc for then sag haffuer then hellige kirckis klerckerij een gantsche merckelig rett, oc een gammil lawheffdt paa theris eiedom som the besijde ther ere for standere for samme klerckerij. Thet gotz fordi som kirckin er tilkommet, at scule raadis oc regheris aff kirckins personer, 190

haffue fursterne inghen rett till meer en Achab konge haffde till Nabotz wijngaardt. Thi maa mandt icke samtycke theris wredelige begæring oc anslag, men the schule wnderwijsis oc lade seg lære, att huert menniske haffuer saa stor rett till sith gotz oc eiedorn, som noger konge till sijne landt oc rijge. Ther som

noghen furste motte seg mett rett tillwelde klerckerijdtz gotz, hwij haffuer tha wor herre saa offte plaghet saadane wolsmendt oc icke thenom al ene men gantske landt oc rijge, som skedt er wdi Engelandt effter thet woldt som war giortt sancto Thome till Cantelberg, oc ij Danmarck effter sancti Chanuti kongis dødt, ther taalde martijrium for klerckerijdtz frijhedt. Jeg tall inthet om then plage som Swærigis rijge er offuerganghet for thet woldt som samme righis forstandere haffue wdi wor tidt indført paa Vpsale erche biscops dømme. Ther som ieg wille bruge handt oc pæn wdi saadane exempil, tha schulde meg før fattis tidt oc dag, en sandrwege historier oc exempill. Oc i sandhedt, huess som skeedt er, er for wor skyldt skeedt, oss alle till amijndilse oc attwardsill, nar then samme plage oc andre flere snarlige tillstaar wdhen wij lade wdaff at forfølge nogre aff the anslag som wij nw haffue for hender. Om saa er wij tro wære sandt huess hellige mendt oc qwinner haffue propheterijdt, wdaff Gudtz obenbarilse, om thenne werdsins handell som nw er wdi hender och for øghen [H2b] ther dog will gaa fore seg, huadt heller wij thet nw troo eller oc eij. Gudtz lønlige domme maa wij huerckin for møghet eller for dierffuelige grantsche, men the teghen oc wnderlige gierninger som han mett wdtrøcker 191

oc kwntgjør sijn willie, bør oss dog at tro oc giffue magt. Icke schule wij heller tro at alle the gierninger haffue magt hooss Gudt som gjøris oc tilstedis aff hans retferdige tilladilse wdhen wij oc saa troo met kiettere at syndt oc wdygdt falder Gud saa møghet till sindhe som dygdt och ære, nar han (effter theris forgiffelige mening) er lijge stor sag oc ophoff till ont oc gott, till dygd oc wdygdt. Neg icke saa wwilde mandt. Wor herre tilsteder aff sijn retferdige dom at møghet skeer, ther han haffuer dog strengelige forbudhet oc fordi giffuer inghen magt, Gudt kan icke bode fortørnis aff syndt oc giffue syndt magt. Ther tilstedis møghet aff menniskis taall, ther inthet redeligt skell giffuer magt, en sidhen aff then taallmodige Gudt som lenge fordrager wore synder, wentendis anger oc penitentze, huilke synder han will straffe nar han haffuer lenge biidt effter penitentze, oc hwn icke kommer, oc fordi giffuer han thenom icke magt. Wille en wor herre fordi i thenne tidt slaa sijn hand aff sith klerckerij, oc tilstede aff sijn retferdige dom att thet komme wdi last oc skade, hans tilladilse kan tha ingelwnde orsage thenom som han ther till bruger att theris mening er icke retferdig mett Gudtz mening. Haffuer Gudt tilstedt at Jøderne hengde hans kærteste søn Christum Jesum paa kaarsidt oc at the ij lang tidt forfwlde oc berøffuede alle thenom som trode paa Christum Jesum, oc att Nero, Domitianus, Traianus, Dioclesianus oc andre weldige tyranner haffue dødhed oc dræpt, slaghet oc forfuldt, alle Gudtz hellige apostell, oc martijres, mett wbegribelige pijner oc trengsil, well tilsteder han oc saa ij thenne tidt, at 192 klerckeridt berøffuis oc belastis til een tidt for theris synder skyldt, oc at kirckir oc closter plyndris oc byttis, nar wor herre haffuer tha icke wduoldt oss, for [H3a] hellige steder skyldt, men hellige steder for wor skyldt. Men ieg wille tha raade thenom, at the fordriste seg icke for saare paa Gutz lange taall. Fordi nar Gudt war wredt wdi thet Gamble Testament paa sith folk, for affgudij, wkyskhed, wnatturlighedt, gerighedt, wretferdigdom, falsk oc swijg, wlydilse, herre trengsill, oc andre swaagre synder, tha tilstedde han, oc gaff thenom attwardsill met sijne hellige Propheter, som han haffuer en nw giortt (dog at wij mett thenom oc the met oss wele icke tro Gudtz obenbarilse) at theris fiender schulde worde thenom weldige oc mectige. Men fordi att theris fiender icke ansaage, Gudtz fortørnilse, oc theris synder som wore Gudt ij modt men landt oc rijge, welde oc magt, gotz oc eiedom, tha forøgtis theris syndt, ther som the siwntis at fuldkomme Gudtz willie. Oc for then sag at theris mening war wrang tha sloo wor herre thenom paa halijn for en hiwledt war omganghedt, nar han lodt thenom forderffuis ij grwndt paa thet sisthe, aff andre fiender, som Gudt opwacte paa theris halss sidhen hans wrede war stiilledt ij modt hans eghet folk, oc thet bleff hanwm

lefft, at han wille thenom forløse oc benaade. Saa will thet oc nw gaa, emellom leegfolk oc klerckeriidt, som burde at wære eett samlaw oc eet samfwndt, wdi Christo Jesu, men the haffue seg selffue atskildt, aff homodt, had, oc gerighedt. Gudt will ij sandhedt at klerckeriidt scall reformeeris till pligt oc bodt, oc scall bæder bruge kirckins lææn oc renthe, 193 en mange haffue lenge giortt. Men leegfolk wele att the schule reformeeris till armodt oc hwnger, fattigdom oc trengsil, skade oc forderffue, haanhedt oc wanære, oc att thet er theris mening giiffue the daglige till kende, nar the icke andhet drømme tale oc disputhere, natt oc dag, aarle oc sijldhe, hiemme oc aff by, en om theris rigdom oc welferd, dog at kirckins rigdom war icke mijndre, oc meer beskaarin ij mange hwnderdt aar en han nw er, at nogre furster haffue ij lang tidt hengdt oppaa kirckins gotz oc renthe, met een beswaring [H3b] paa een andhen, dog thett er thenom wederfaridt aff Gudtz retferdige dom, nar wij pleije att sige wdi een gammill tale, ther saa lyder, huess Christus icke fanger, thet tager well fadebwridt till seg, oc fordi the haffue icke then mening, som hader synden, men klerckerijdtz welferd, tha kan theris anslag icke lenge fordis oc fremmis paa theris wildt. Lader nw saa wære strenge herre, att ther regneer stor gierighet blant klerckerijdt, dog att ieg icke kan meer dømme een en een anden nar ieg seer iw saa mange gerighedtz teghen paa the leege som paa the lerre. Schall fordi gerighedt reformeere gerighedt, wkyskhed oc homodt theris lijge, tha bliffuer thet ij wtidt, fordi at eet dieffuelskaff kan icke fordriffue eet andhet til ganffns. Wor herre siger saa, ther som eet troldt foriager eett andhet, huore scall theris rijge tha worde bestandigt. Wore gerighedt thenom aff hierthet leedt, tha styrde the først theris eghen gerighedt oc saa hwlpe the till, att andre folkis gerighet motte oc saa styris oc raadis bodt, icke met spot oc hadt, eller met roff oc trengsill men aff een besindig 194 kierlighedt, oc een kierlig besindighedt ther alting berammer Gudt till loff, oc argher paa inthe menniske, geestligh eller werdsligh, ondt eller godt, fattig eller rijg, icke anseendis theris eghen fordeell oc profijt, men huess Gudt kan wære tacknemmeligt oc thet menige klerckerij bestandigt till theris siels salighedt. Jeg orsager inghen mantz gerighedt homodt eller wkyskhed nar syndt bør icke at haffue magt eller stadfeste aff noghen cristen mandt. Oc dog at wij maa sømmelige hade syndt, oc ondtskaff, wdygdt oc wrenhedt, tha bør oss først att hade wor eghen syndt oc wdygdt, ther oss all ene fordømmer om

hwn icke bædris. Andre menniskirs synder kwnne oss inthet skade, nar the haffue icke raadt och samtycke aff oss eller wore tilskynde. ¶ Scall ther faldis fra noghen rnet wlydilse, spot, foractilse, haanhedt, [H4a] trengsil oc bagtal for synder skyldt, tha schule wij først træde fra oss selffue, at wij aff inghe synder saa farlige beswaaris som aff wore egne. Jeg befrøcter fordi at thett maa sigis om oss alle, som Christus sagde till thenom ther forklagede then qwinne som war paa fwndhen wdi hoor. Huilken aff eder (sagde han) som er for wdhen syndt, han kaste paa henne then første sten. Oc wille fordi hwer aff oss besinde syne egne gierninger, och offuerlæse sijn eghen conscientzijs bog, tha haffde wij møghett att tale om oss selffue, oc gantsche lidhett om andre. Saa siger Christus om the øghen skalke ther ere saa strenge dommere offuer andre folkis skrøbelighedt. Thu øghen skalk (siger han) hwij seer thu eett grandt wdi thijn broders øge, oc wdi titt eghet kanthu icke besee een stor bielke.

195

Thu leede skalk, see først nøghe till att thu kant wdelte thijn eghen bielke, oc sidhen motthu ther hielpet till att thin broders grandt kan oc saa wddragis, ellers fordømmer thu teg self som han siger bode paa thet stedt ok andre flere. Kwnne icke aandelige mendt, gudfrøctige, oc retsindige, reformeere then cristen kircke, dranckere oc daablere, dantzere oc springere, boolere oc skreppere giøre ther inthe till. Thi giørs meer behoff att huer mandt, leeg oc lerdt, herre oc wndersotte, fattig oc rijg, betencker sijne egne synder, oc setther sijne gerninger seg for øghen, oc haffue sijn ieffencristhens synder paa sijn bagh, oc tencker. Huess andre haffue giort, maa the see seg om, men desse gierninger ere iw mine leede oc fwle synder. Saa mange haffuer ieg forderffuet oc besagt, saa mange dødhed oc drept paa mitt wildt, wdaff gerighet, hadt oc affwindt, saa mange haffuer ieg beskathett, plagghet oc beswaaridt, saa mange offuerfaldhet mett wrettferdig dom, woldt, magt och andhen trengsill. Jeg haffuer ther till mett giortt saa mange fattige widuer, faderløse børn, oc trengdt arme oc mislige menniskir [H4b] till stor hwngers nødt, till at oppeholde mijn statt homodt oc herlighedt, oc wdi alle desse gierninger wille ieg dog siwnis at wære god oc holdis for een cristen mandt, ther dog ij sandhet icke andhet war, en at wære een øglere, een sielemørdere, een glubinde wiff oc een afftrengere. Om andre ere saadane syndere thet wedt ieg icke, oc wijste ieg een ther noghet wdaff, tha esthu mijn Gud oc skabere theris dommere oc icke ieg. Att mijne synder wdi mijn conscientze ere tyngre en bly, thet fornømmet ieg, men huore møghet 196 andre menniskir beswaaris aff theris synder, fornøminer ieg inthe til. Met saadane oc andre cristelige tancker, kwnne wij forskylde oss een gwnstig oc barmhiertig Gudt, i thet stedt han er oss nw wredt oc wgwntig. Men som wij nw handle met huer andre, tha opweckis Gudtz wrede meer oc meer emodt oss en hwn stijllis, nar han fornømmet inthet affthen kierlighedt blant oss ther han mett sijn kiere søn Christo Jesu haffuer oss offuer alt befaledt, rnen strengthedt [oc] hardhedt, hadt oc affwindt, spott oc haanhedt, ther han wdi alle maade haffuer oss forbudhet. Constantinus then cristen kejsere, torde icke dømme pa prestmentz sager, ther the wore hanwm foregiffne, oc hans dom war begæridt, rnen bad oc bød, att the schulde seg mett huer andre wenlige fordrage, oc sagde thet war hanwm icke sømmeligt att rette sijne guders sager. Men wij som huerckin ere saa gode eller saa mectige som Constantinus war, taare icke alsomeniste dømme paa klerckeriidtz sager, brøst oc skrøbelighedt, men oc saa berøffue thenom, slaa, dræbe, mærdhe, henge oc stegle, spotte oc foragte, oc thet saa ønckelige, at ther maa hierte bløde wedt. Desligest sagde samme Constantinus. Ther som ieg befwnde noghen prest eller clostermandt wdi synd, tha wille ieg hanwm betecke mett mijn mantell, at hanwm schulde inghen bekicke. Men som Constantinus haffuer icke nw sijn lijge, saa findis oc mange som ere Neronis mestere, till att føre cristhedt folk mett løghen oc skalke digt wdi mijstancke for [J1a] the synder som the aldrig tenckte en sidhen giorde. ¶ Sanctus Ignatius sancti Joannis euangeliste 197 discipell, haffuer icke screffuett wdhen sag, huadt skicke ther bør att wære wdi Cristhendorns regemente nar han saa siger. I som ere furster (siger han) scule wære keijserin wnderdanige, oc hoffolk fursterne, messedegne presterne, ligerwijss som thenom ther haffue Gutz hemelige sacrament wdi befaling, men prester, messedegne, mett then menige almwge, mett hoffolk oc fursterne oc keijserne desligest schule alle lyde bispen, oc wære hørsomme for hanum, oc bispen scal lyde Cristo oc Christus sijn himmelske fader, oc saa kan eendrectighedt, wdi alle maade bewaaris.

¶ Sier han oc saa framdellis ij samme breff. Mitt wijtnisbyrdt till thet ieg nw haffuer sagt, er then for huess skyldt ieg er fanghen oc bwndhen, fordi han wedt at thette er icke taghet aff noghen menniskis mwndt, men then helliand haffuer meg thet kwndgiort, saa sigendis. Desse ting schule ij icke giøre wdhen bispens raadt oc samtycke, elsker eensindighedt oc flyr all twedract. Prester ere gode oc thenom er Gudtz ordt befalet, men bispen er tha bædre, som haffuer then hellighedt wdi befaling, ther offuergaar all hellighedt.

¶ Siger oc samme Ignatius martyr, wdi eett andhet sendebreff. At som inghen er bædre en Gudt, oc inghen er hanwm heller lijg, saa er heller inghen werdt wdi then hellige kircke større ære en bispen ther bruger Gudt till loff prestedømmett, for werdsins salighedt.

¶ Framdelis siger han oc saa. I schule wære wnderdanige fore bisper oc prester. I huo som helst thenom er lydig han er Cristo lydig som thenom haffuer 198 giffuett samme magt. Oc huo som icke er eensindig mett thenom, han schall icke see liffuett, men Gudtz wrede scall hanwm offuergaa.

Oc fordi siger sanctus Cijprianus alt ketterij wære ther aff begyntt, nar som noghen gick fra bispens oc presters wlydilse.

¶ Eders naade kan lade forfare hooss wijse mendt, som ere eensin[J1b]dige met then menige cristhen kircke (wdaff kiettere scall Eders Nade aldrig lære then rette sandhedt) oc tha schule ij bemercke, at werdhen haffde sieldhen noghet cristeligt regemente, wdhen nar bisperne oc fursterne haffde magt oc regemente tilhobe, saa at werdsins magt icke anderledis brusedis, en wdaff bispers raad oc sigilse, huar som thet icke skede, ther war altid tyranne regemente, som icke ansaa Gudtz loff oc ære, men welde oc magt, stat oc rigdom, oc andre begæring som wore besynderlige wildige.

¶ Huadt furstedømme war wdi then gantske cristhendom fra then tidt som Nero war keysere, oc indtill Constantinus feck regementhen, wdhen een skalke menge, huar een war wærre en een andhen oc hengde paa huermantz lycke oc lifff, wellferdt oc salighet, oc thet skede thenom fordi at the wille huerckin wære Gudt eller menniskin lydige eij heller anamme thet budskaff som thenorn førdis paa Gudtz wegne, aff the hellige apostele, oc theris effter kommere som waare bisper oc Martijres. Alle wore the wmlilde tijranner, grwmmme løijer, wiffue oc biørne, nogre faa wndertagne som wore cristhen keijsere oc fordi drepte oc forraadde aff sijne egne wndersotte, som ginge effter samme magt oc 199 embede, oc ij saa maade forfulde Christum wdi thenom, oc thenom wdi Christo. ¶ Men sidhen at Constantinus bleff keijsere oc cristhen, oc kirckins prelater komme wdi agt oc ære, oc werdhen begynte at regeris effter theris raadt oc sigilse, tha kom ther een cristelig regemente wdi werden, oc saa offte som Constantinus lod seg leede aff the Arrianiske kiettere, tha raffuede han bode wdi troen oc regementhe, men sidhen han endelige fait indt mett then menige cristhen kirckis prelater oc forstandere, modt samme kietterij, tha bleff han een astadig cristhen mandt, oc een taknemmelig keijsere, bode for Gudt oc werdhen.

¶ Oc aldrig stod cristhendomen wdi bædre pynthe, en nar han haffde Siluestrum Paffue regherindis met seg oc lodt seg aff hanwm sige, oc saa lenge som then hørsomme war ij then hellige kircke, at werdsins [J2a] furster wore eendrectige met Christi statholdere her paa iordhen, oc inghen ting paa sloge wdhen theris raadt, tha forøgtis cristhendomen huilkedt ieg motte wijdelige nock bescriffue, ther som tidhen kunne till recke, aff samme Constantini, Theodosij, Jouiniani, Pipini, Caroli magni, Sancti Chanuti, oc Sancti Erics historier oc andre mange wtalige Crønicker.

¶ Oc ij nar somhelst fursterne anseendis theris besynderlige fordeell aff gerighet ere tredde fra bisperne, oc gangne aff theris raadt, tha bleff altidt cristhendommen beskaarin, oc alle kietterij befeste oc bestyrckede, huilkedt Gudt wedt att saa ij sandhedt er, for huess ansigt ieg thette scriffuer, wdi een ret godt, oc eenfoldig mening, icke anseendis noghet 200 timeligt wildt, eller noger menniskis wenscaff gwnst eller gaffue, thet kende Gudt, som inghen ting er skiwldt fore.

¶ Jeg huerckin haffuer eller begær noghen werdslig rigdom, wdhen daglig føde oc biæring, ther ieg wedt meg aldrig fattis. Then som gaff lifff, han giffuer oc saa fødhen, ther forlader ieg meg aldellis till, oc ther som han icke will er ieg dog till fredtz mett hans Guddommelige willie, nar ieg wedt, at han inthe will wdhen retferdig sag. Jeg besinder mett meg, huess som er skedt ij gammill tidt aff saadan bulder oc forwandling som begæris oc anheffuis aff mange.

Thet swagre Tyrckij er aff saadane røder begynt, som haffuer nw standhet wdi viii hwnderdt aar, cristhendommen till een wbodelig skade, oc altidt er thet meer oc meer forøgt, oc scall ydermere her effter, for then store wlydilse, som nw brugis imodt then Rhomere kircke, oc menige cristhendoms prelater.

Sancta Birgitta siger klarlige at Turkin haffde aldrig bleffuet Greklandt saa weldig, om thet haffde standhet wnder then Rhomere kirckis lydilse, som han er nw bleffuen, oc thet sagde hwn meer en lx aar for en thet noghen tidt skede, oc wore thet icke nw saa sennelige skedt som thet er nw for øghen oc daglige begrædis, tha motte wij troo [J2b] att hwn haffde drømpet, bode thet oc andhet meer. Men nw er thett noghet meer en lxxx aar sidhen Tyrcken bleff thenom mechtig, mange twsinde menniskir till siels fordømmilse.

Desligist er thet gantsche Rytzlandt faldhet fra Cristendom aff saadan orsage, thenom selffue tiil 201 een ewig trelldom, oc een wcnstelig beswaang, att inghen er seg selff eller sith eghet weldig oc myndig, nar alting wdi the landt ere wdi een Tijrannis hender, oc wnder hans welde oc store magtt, ther fordi henger paa huermandtz lycke oc lijff, salighedt oc wellferdt, at ieg schall icke oc saa tale om then wtalige siele fare, oc skade, som ther affer kommen, nar dess ij mellom ere saa mange twsinde menniskir fordømde.

Her motte møghet scriffuis om Beemmijn, oc andre mange landt, som ere faldhen aff then menige Cristen kirckis hørsomme oc lydilse, ordinantz sætt oc skicke, aff eett homodigt sindt, forblindet skell, oc eett forswffidt oc fortredhet hierte. Gudt wndhe ellers thett menige klerckerij, at rettelige bruge theris magt oc rigdom, till then menige cristhen kirckis fredt, oc till fattige menniskirs fors war, hielp oc trøst, saa sant som thett er icke syndt at the haffue noghet gott, oc ere skickede wdi heder oc ære, magt oc befaling.

¶ Thet siger ieg en nw oc haffiier offte sagt (dog ieg icke ther fore will ransage Gudtz lønlige domme), att ther som bisperne, kirckins prelater oc thet menige klerckerij, haffde icke wæridt wdi agt och magt, blant cristet folk, som the wæridt haffue ij mange aar, tha wore cristendommen møghet meer beskaarin, en han nw er, oc for mange aar tha wore største parthen aff gantsche Europa anthen forwendt till thet forbannede Turckij eller oc till thett beemske oc rytzske affskiørdt.

¶ Men ieg befrøcter, at som mange aff the landt ther wore Cristhen ere forlatt aff Gudt for theris 202 synder skyldt, oc haffue fordi kast troen, saa will han oss oc saa forlade oc offuergiffue, oc wdkaare seg [J3a] eett andhett folck, ther han kan ti ene større tack hoss en han haffuer tient hooss oss, ther haffue nw ij mange aar wæridt hanwm saare wtacknemmelige oc bliffue daglige meer oc meer, aff thet forbistrede hierte oc sindt, som mange (dess wær) ere nw bestedde wdi.

¶ Men Gudt will tha bewaare signe wduolde børn, att the schule huerckin forblindis eller forbijstris, wdhen huess mange raffue ij thenne forgifftige tidt, ther schule tha icke endelige falde. ¶ Ther som then almectige Gudtz willie wore meg icke bewijsning nock, att klerckerijdt motte haffue gotz oc renthe, magt oc befaling, som hør till Gudtz loff oc retferdighedt, huess willie som er forklarede wdi mange hwnderdt aar, wdaff store oc wnderlige ierteghen, mett huilke han haffuer thenom æridt som haffue mannelige ganghedt till døde for kirckins rett oc friihedt, oc haardelige straffidt klerckeriidtz fortrøckere oc afftrengere. ¶ Ydermere ther som Keyserlige samtycke priuilegier oc stadfeste mett mange cristen Fursters, oc then menige cristen mantz ij saa mange aar, som forledne ere, sidhen the alle begynte at troo paa Christum, lerdt, oc wlerdt, ædill oc wædill, furster oc menighedt.

¶ Ther som alle desses samburde raadte oc eensindige stadfeste, haffde icke stor magt hooss meg till at bewiise samme artickell, tha er meg sancte Bigitte bøger, oc bør saa at wære huer cristen mandt, en stor oc sterck bewiisning, vdi huilke Gudt 203 hardelige straffer then gerighedt, homodt, oc wkyskhedt, som nw (dess wær) brugis hoss mange aff klerckeriidt, oc hoder thenom desligest mett then plage som the nw haffue wdi hender, om the seg icke bekende, mett eett tilbørligt anger oc penitentze. ¶ Men at besijde gotz oc eiedom, oc haffe magt at forsware, oc fordettinge fattige menniskir theris wndersotte oc andre mange modt fortrengere oc wolsmendt, thet straffer eller forbiwder han icke men ij mange maade mett atskillige exempill, lær oc wnderwiiss huore [J3b] the schule rettelige bruge theris magt oc befaling gotz oc rigdom oc desligest at the maa holde saa møghet folk som behoff giørs till att straffe skalke tilbørlige, som haffue affwe oc redsle behoff.

Sanctus demens scriffuer, at sanctus Petrus bødt strengelige att inghen sculde skickis til dommere oc rettere offuer thenom som bryde Gudtz budt oc kirckelige sæt oc skicke wdhen the mendt som ere aandelige, oc besynderlige prest mendt. Jeg formwger at cristhet folk bør at haffue nogher bædre mening om sancto Clemente som war sancti Petri discipell, en om Morthen Lutther eller noghen aff hans tilhengere. Jeg er icke prophet, inthe wedt ieg heller aff Gudtz lønlige domme fordi ieg er een syndig mandt. Men ieg tha besinder at som cristendommen er altid beskaarin, nar klerckeriidt falt wdaff sijn agt, saa will han oc nw beskæris ij mange landt, oc besynderlige the landt ther ere saa metfeldige at indgaa, desse wcristelige lerdomme som nw ere opropte, aff fordømde oc affskaarne kiettere ij then hellige kircke.

204

Fordi sancta Birgitta siger, at ther hwn sporde aff Christo Jesu nar then store Anticrist schulde komme, feck hwn saadane swar at for en han worder kommendis tha scall een partt aff Hedenskaffuett, kaldis till then cristen tro, men nar cristhet folk falder sindt oc willie till kiettirske lerdomme, oc møghen syndt er till, oc ydermere nar klerckerijdt er kommet wdi stor foragt, oc wndertreidis aff wmilde mendt, saadane tegen ere wiisse, at Antichristus scall snarlige komme.

Oc i huore the kwnne nw fordrage huer andhen, ther maa the see seg om, men the schule tha wijde, at cristhendoms furstedømme, wære seg geestligt eller werdsligt, er icke welde eller magt, men een till siwn, welgierning, oc een kierlig befaling.

Oc then samme Gudt som aff een hiwrde gjorde første Konge som hanwm war taknemmelig ij thet gammill Testament, han haffuer oc ij thet Ny Testament gjort aff een fijskere første bisp ther han [J4a] wille saa æris, att allwerdhen schulde wære hanwm lydig oc wnderdanig paa sijn kiere søns wegne Jesu Christi, seg til loff heder oc ære, huilken magt oc befaling han haffuer bestyrckedt oc stadfest met saa store teghen oc wnderlige gierninger, at the kwnne aldrig ryggis, wdhen huess een dwll dierfflhedt, oc een dierff dwlhedt, lader seg tycke at kwnne giøre ij thenne tidt, oc serdelis wdi the stycker ther huerckin kwnne eller maa till prijcke grantskis.

Wijse mendt som bescriffue landt oc riigis cristelige regemente haffue saa sagt, at befale then gantsche regemente wdi een mantz hender er saare 205 farligt, nar folket wele tha buldre oc giøre oprør. Thet er fordi alsomretferdigst, at som elementhen temperere huer andhen oc thet ene fijrer thet andhet saa schule oc saa Konge magt, Bispers statt oc ære, Raadmentz agt, oc menige Almwgis eensindige samtycke, føije seg effter huer andhen, fijre oc wiige huer andhen oc thet saa wijslige at regementen huerckin endis met oprør eller tyrannij.

Wore thet en møieligt at Landt oc Riige kwnne aff eett hoffuett regheris, tha wore thet eet daarligt hoffuett, som wille seg fordriste till saa stor een byrde, nar inghe furster kwnne thet noghen tidt giøre huadt heller the wore cristen, eller wcristen, gestlig eller werdslig.

Then menighedt staar fordi allerbest hwar som nogre godemendt gestlige oc werdslige haffue raadte oc

regementhe mett een godt furste icke hanwm til twang eller trengsil, men till hielp oc trøst. Er han oc saa ondt at han kan icke fordragis, oc will huerckin bædre seg eller lade seg sige, tha er thet gott att saadan magt er til, som kan een mandtz wfordraffuelige homodt oc dierffhet twinge oc tæmme. Men for en the thet gjøre, scule the alle paa kalde Gutz raadt oc begære hans hielp, att som han best kandt saa wille han selff straffe, then som wore een straffelig furste, een woldsmandt, een fortrengeere, een beskattere, plaggere eller wforrettere, ther huerkin haffde raad eller skel [J4b]oc een wfordraffuelig tijrann, fordi huess thet icke skede aff Gudtz raadt, hielp, trøst, oc retferdige dom, tha kwnne thet skee at wij for een tyranne regementhe, finge mange oc tha wore thet bædre wgiort nar thet er well møieligt 206 att styre een mantz gerighedt, eller een mantz wkyskhedt, men att styre mange er bode wmøieligt oc wfordraffueligt.

¶ Thet slette spørmaall.

¶ Om noghen andhen tieniste er Gudt tacknemmelig en mandt holder Gudtz budordt.

¶ Suar.

¶ Thette spørmaall er giortt wdi saadan mening, at althet som nw kaldis menniskins sætt, digt, ordinantz oc skicke, scall mijshaffuis oc foragtis, som er at læse oc siwngge, faste oc waage, at ære Gudtz helgen mett loff oc amijndelse, at haffue forskell paa madt oc dage, paa tidt oc stwndt, paa wijgde oc wwijgde steder, closterleffnet, pelegrijms reijser, oc andhet møghet, som haffuer wæridt wdi agt oc ære, sidhen the hellige aposteler oc theris discipeler, wore her paa iordhen.

¶ Oc thette haffue the wbesindige kiettere saa flijttelige framsett oc mett saa pyntelige ordt, som the ther wore tilkraffde aff Gudt, att the schulde tale hans terff oc gagen modt desse beneffende støcker oc andre flere, ther icke kwnne nw besynderlige indscriffuis, nar wdi eet exempill ii eller iii besluttis mange, om the thenom foregiffuis, som ere forstandelige wiise.

¶ Gudtz budt giffuis stwndwm saa fore, att the ere x dog att the ere bode flere oc fiere. Flere om the swmmeris aff then gantsche hob oc fiere om the 207 kortelige besluttis, oc beskæris. Wdi thet gammill Testament, nar wij wele swmmere then gantsche hob, tha finde wij wdi Moisi bøger all ene vi hunderdt oc xiii budt, men the kwnne tha alle beslutis wnder oc wdi the x Gudtz budt, oc fordi ere the faa [K1a] at the kwnne kortelige besluttis, oc mange at the haffue møghett meer oppaa seg, en the blotte ordt siwnis at indholde. The ere faa wdi sijn bare text, men saare mange wdi mening, oc wnderskede. ¶ Wor herre Christus Jesus haffuer selff sagt, at huess som findis wdi Moisi low, oc Prophete bøger, besluttis ij desse twenne budt. Elsk Gudt offuer alting, och thin ieffencristhen lijge wedt teg selff. ¶ Siger oc sanctus Paulus, at then som elsker sijn ieffencristhen han haffuer laaghen fulkommet, fordi at then kierlighedt wij bruge i modt wor ieffencristhen, han besluter bode Gudtz kierlighedt, oc alle the andre budt, nar then som elskir sijn ieffencristhen, gjør huerckin mandrab eller hoor, eller ij noghen ander maade argher paa hanwm. Aff thette føge forskell, som scall een andhen tidt giøris noghett wijdere, kan mandt nw grantske, huadt som er Gudtz budt oc menniskins klare sætt oc skicke, ij desse faa exempill, som thette swar scall forfølgis mett, ij huadsomhelst er sætt oc skickedt i then mening, at Gudtz budt scall ther aff dessydermere fordis oc fremmis, thet bør icke at kaldis menniskins blotte sæt, fordi saadane sæt høre saa till Gudtz budt, at the thenom for wdhen kwnne icke holdis, thi haffue the saa stor magt hooss Gudt, som the wore hans egne budt. ¶ Som Gudtz budt schule holdis aff atskillige 208 menniskir, ther huerckin haffue eet sindt, een naade, eller een natur, saa wele the oc holdis oc fuldkommis met atskillige wilkaar oc fwndt, om the schule noghen tidt holdis.

¶ Somme haffue then naade, at the mitt ij blant løsactige qwindfolk oc kaade pijger, kwnne beholde theris kyskhed oc reenhet wskamfæridt, men somme haffue icke then naade, oc ther som the een haffde samme naade, tha frøcte the at hwn kwnne spijldis aff syndig orsage, oc for then sag giffue the seg wdi samfwndt oc samlaw mett [K1b] nogre gode mendt, blant huilke the kwnne fly saadan orsage ther thenom kwnne drage wdi fordømmelige synder, meg tyker ij sandhet att saadan mening er icke menniskins blotte digt oc sætt, men then Helliandtz raadt oc budt.

¶ Somme haffue thet sindt at the kwnne bruge werdhen oc affle rigdom, oc the dog bekwre theris hierthens tancker oc begæring ther icke saare met, men bruge samme rigdom mange till hielp oc trøst, oc forsømme ther inthet andhet offuer som magt paa ligger. Men een andhen som icke haffuer then naade, oc taar fordi icke giffue seg wdi noghen stor handell befrøctindis seg at han scall falde aff saadan syndig orsage. Oc om han for then sag at Gudt skall icke fortørnis slaar seg fra saadan syndig handell oc giffuer seg till eett gott oc erligt selskaff huar han icke haffuer wdhen daglig føde oc bliffuer ther offuer frij oc frelse fra manghen syndig orsage, mwnde then mening wære aff Gudt, ij sandhet er hwn aff Gudt, nar kiødt oc blodt kan icke giffue saa hellige indskudt.

209

¶ Om noger mandt wore wdaff ett løst selskaff kommen wdi bojerij drick oc daabill, oc andre syndige gierninger, oc kwnne ther mett icke well wdaff komme, wdhen han bleffue fremmet oc elendig, nar han for then sag wille mett stor wmage oc arbeijde søge till hellige steder ij fremmede landt, oc lijde ther offuer stor hwngers nødt oc andhen werdsins modgang, met legoms twang oc trengsil. Jeg kan icke forstaa ij huess maade saadan wandring till een tidt er fordømmelig, nar ther offuer inthet andhet forsømmes aff the ting som Gudt tilhør, oc serdelis om ther settis inghen wrang loffue, till saadan wmage, tieniste, eller gierning.

¶ I saadan mening oc agt bruger then almectige Gudt sijn egne creatur, anthen till pligtt oc bodt modt syndhen eller oc fordi at hans hellige budt kwnne mett saadane wilkaar dess ydermere fordis oc fremmis.

¶ Som han wdi thet gammill testament brugede sijne [K2a] wenner propheter oc prester, till at forkynde sijn willie, bode met scrifft oc leffuendis røst, saa haffuer han ocsaa wdi thette ny testament brughet sijne wenner, propheter, martyres, hellige bisper oc fædre, till att forkynde sijn guddommelige willie, bode mett scrifft, exempill oc leffuendis røst, oc neppelige scall mandt finde noghen bædre wnderkede eller mening paa Gudtz ordt, huar som thet er icke blott oc bartt, en hellige mentz gierning leffnett oc exempill.

¶ Scriffthen biwder oss att wij schule elske Gudt aff all wor magt, hierte, sindt, wnderstandilse, oc styrcke. Desligist att alle creatur skelig oc wskelig, huer 210 wedt sijn natur oc gaffue, scule hanwm loffue prijse ære, ophøije oc højtidelige begaa.

Saa biwder oc sanctus Paulus att wij Cristhet folk schule wnder stundwm forsamlis, till att gudelige begaa herrins naffen mett aandelige psalmer oc loffsang, wdi rett hierthens giede oc kierlighedt. For saadane sager haffuer then hellige kircke seg fore taghet een part aff the hellige psalmer, som ere aff then helliandt digtede oc obenbarede, oc ere talde i genom propheternis mwnde. Sompt aff then hellige scrifft paa andre steder, een part oc saa aff hellige apostolorum, martyrum et Confessorum scrifft oc lerdom, som wdhen twijl haffde bode raadt oc samtycke, aff then helliandt wdi saadane merckelige huerff oc i gierninger, ther ij sandhedt offueringe bode menniskelig magt ocwnderstandilse, till huess bestyrckilse oc stadfestning, theris hellige oc strenge leffnett, mett wnderlige teghen oc gierninger, ere oss een sterck beskede oc bewijsning.

Til Gudtz loff oc bestandt fordi, tha haffuer then hellige kircke som sagt er, wddraghet her aff sijne tijder, loffsang, gudelige bøner, hiertelige begæring oc inderlige paa kald, mett huilke Gudt nw i then hellige kircke, hederlige loffuis, æris, prijsis, anrobis, oc høytidelige begaas, oc scall saa loffwis till ewig tidt, naar alle kiettere ere affgangne, oc haffue wndfanghett theris rette løn [K2b]. ¶ Ther som kirckins raadt oc forstandere haffde icke magt till att beramme saadan digt, sætt oc low, Gudt till ære, hwij sagde tha Christus, Nar som ii eller iii forsamblis wdi hans naffen till att samtycke oc wære offuer eens wdi nogre artickell ther icke 211 ere saa blotte oc saa klare, at the kwnne thenorn selfue grantske, tha wil han self wære mit iblant thenom, at raade oc wnderwiise thenom wdi all then sandhedt som the kwnne wære begærindis. ¶ Oc wdhen twijll tha haffuer han thet saa tith oc saa offte giortt som the wille noghett beramme Gudt till loff, oc then menige cristenmandt till hielp oc trøst, oc een forwarsill modt syndt, syndig orsage, dieffuels lijst oc eggilse.

¶ Thi er ther eet stort forskell paa the skick oc sætt, som berammis aff Gudtz raadt oc Gudt till loff, oc thenom ther berammis all ene aff menniskins sindt oc samtycke, paa theris eghet wiltdt, fordell, gagen, profijt oc bestandt, anthen forblindede aff gerighedt, eller werdsins forfengelige loff oc ære, at the kwnne ther aff agtis, oc affholdis.

¶ Icke giøris heller saadane skick i then mening, at noghen kan worde salig aff theris brugilse for wdhen Gudtz budt, men at Guds budt schule aff theris orsage dess bæder holdis. Vorherre setter oss fore nogre budt wdi sijne blotte oc bare ordt, ther wij schule holde, men alle the wilkaar som the schule holdis mett setter han oss icke fore.

¶ Som een stor herre sender sit budt ij fremmede landt, mett noghen merckelig befaling, icke fanger samme budt andhen befaling en at thet scal met allerstørste flijdt forarbijde herrins huerff. Men wnder dess scall samme budt møghet beramme aff sith eghet forstandt, som kan forde oc fremme hans herris befaling, huilkedt han giør nar han seg wogter for drick oc daabill, for røffuere oc skalke oc andre hinder oc forraskilse, som kwnne bode forhindre 212 hans reijse, oc [K3a] forsømme herrins befaling oc merckelige ærinde.

¶ Saa giffuer oss Gudt nogre blotte oc bare budt, ther wij schule holde oc forware, men dog ij then mening, at wij ther till schule beramme nogre retsindige wilkaar, met huilke wij kwnne bewaris modt alle the ting, ther oss kwnne locke fraa Gudtz rette weij oc willie. Saa haffuer Christus sagt hooss Lucam, hwij besinde ij icke aff eder selffue thet som er retferdigt, Gud haffuer oss icke begaffuet met skel oc redelighet wdhen sag, men til at bruge thenorn met een besindig wndersthandilse, oc een wnderstandig besindilse.

¶ Eet andhett exempill, Gudt haffuer oss budhet, at wij schule icke driffue hoor, oc thett budt kan tha icke holdis, wdhen wij fly alle the orsager, som oss kunne drage wdi samme syndt, som er for møghen dierffhet, omgengilse, hemelig tale, sæde, oc snack met qwindfolk, desse wilkaar ere indgang till then store syndt, som allerførst war forbudhen. ¶ Nw framdelis then cristhen kirckis prelater, som ere omhyggelige for cristhen menniskirs salighed, nar the fornømme, at mange offuertræde samme budt, ther icke wele lade syndhen for Gudtz skyld, som thenom burde, tha legge the wijde ther hooss oc straffe met pijn thenom som offuer træde samme budt. The for meene thenom hoore hwss at tale oc handle met løsactige personer. ¶ The fornømme at mange synder oc stor wrenhet kommer aff fraadserij oc drwckinskaff, oc for then sag biwde the faste, at the schule sparlige tære icke wdi noghen wrang mening, men till kyskhedtz 213 bewaring oc bestandt, desse budt som icke andet ere en een forwardsill oc een beskermilse modt syndt kaldis nw menniskins sætt oc skicke, oc thet føijer seg tha ij alle maade effter Gudtz budt sætt oc skicke, nar legomlige menniskir kwnne Gudtz første budt icke holde wdhen desse wilkaar. ¶ Oss burde well at wære saa fromme, at wij schulde icke ansee menniskins [K3b] magtt, frøet, eller trengsill, men alsomeniste Gudtz godhedt oc for hennis skyldt lade thet som ont er, men nar thet kan icke anderleedis skee, aff wor eghen skrøbelighedt oc ondscaff, tha er thet iw bædre att wij holdis fra synden, met pijn oc trengsil saa lenge wij kwnne meer fuldkommis wdi Cristo Jesu, en wij schule wbluelige synde wdhen frøet oc fare, først Gudt till fortørnilse, oc sidhen saa mange wskyldige børen oc simpell menniskir till een syndig efftersiwn oc een skammeløss orsage.

¶ Wij thet nw see, oc thet burde att sees mett grædindis øghen, huore wbluelige hoor thet nw brugis, sidhen att kirckins bandt haffuer huerkin agt eller magt, nar thet nw huerckin elskis eller rædis. Oc huore manghen fattig pige ther nw forgeffuis beliggis aff forløben oc forsoorin skalke, prester oc mwncke oc andre onde Cristen. Oc helst fordi at prelaterne maa icke nw bruge theris gamble ret som the haffue aff Gudz low, oc sanctus Paulus haffuer brughet for thenom, huilken rett som er stadfest icke alsomeniste aff kircke eller keysere low, men oc saa aff menige cristhendoms waane oc brugilse. ¶ Ydermere, thet er Gudtz budt, at wij schule icke dræbe folk. Nar som een furste will forde oc fremme 214 thette budt, tha afflegger han blant sijne daarlige wndersotte dødelige waben oc wærie, nar han seer at samme budt aff inghen ting saa møghet offuertrædes, som aff theris orsage, om the maa bæris oc brugis effter huermantz willie, at the ere tha redeboen, till at heffne theris harm oc wrecke theris skade, nar the haffue att giøre mett.

Thette budt oc afflegge siwnis nw att wære menniskins sætt oc skicke, men hwn føijer seg tha saare effter Gudtz budt, nar thet kan aldrig beder holdis oc bewaaris en mett saadane wilkaar.

Wij daglige fornømme, huadt synder som fødis aff drwckinskaff oc offuerflødighedt, oc huess ther skeer aff samme synder, som aldrig [K4a] skede, wore icke the saa møghet affholdhen som the ere. Oc fordi at mange ere befwndhen wdi store faldt, aff saadane synders orsage, tha biwdis oss sparsomhedt wdi madt oc dricke, oc forbiwdis noghen besynderlig madt till een tidt the karske oc kaade, att legommest kan aff een føghe twang worde sielin des meer wnderdanigt wdi tilbørlig lydilse, oc beqwemmere till att tiene Gudt, huo kan tha sighe eller maa sighe (wdhen then som haffuer huerckin blygsill eller ansigt) att saadane sætt oc andre flere skickede wdi samme mening ere menniskins blotte sætt oc skike, effter thi at Gudtz egne budt kwnne thenom for wdhen icke holdis, rettelige oc tilbørlige. Oc fordi ere saadane skick icke andhet en Gudtz budtz sandhe oc edele wnderskede, oc rene forklaring, saa at i huosomhelst thenom offuertreder, han oc saa snarlige offuertreder Gudtz budt.

Saa finde wij mange twsinde helligemendt, som 215 haffue seg føgghet effter saadan skick, sidhen the besindede att gansche faa menniskir kwnne wndgaa the mange syndige orsager ther werdhen er mett besætt, oc bestædt wdi. Huem er then (siger wijsmandt) som kan bære ijldt wdi sijn barm, oc icke brende sijne kleder? Huo kan daglige wære i blant oc hooss qwindfolk oc icke beswijgis, eller falde, wdhen then som er anthen een dødt knwb eller oc een engill? Huem er then som haffuer sith wæsinde blant daabelere oc dranckere, dantzere oc spryngere, daarir oc gecke, oc andre løsactighedtz mestere, ther icke snarlige bliffuer theris lijge?

Eller hwem er then, som kan daglige omgaas blant werdsins rigdom, forgengelig heder oc ære, oc aff thenom icke bedragis eller befangis? Oc helst nar han seer ij thenne forbannede tidt, att inghen affholdis, wdhen then som er rijg, mechtig, oc wdi stor agt oc ære.

Eller hwem er nw saa sterck oc saa from ther icke føijer seg effter thenne syndige werdsins begæring, om han scal wære i blant thenom [K4b] som nw oppeholde werden, oc agtis oc saa for the ypperste oc beste? Oc for en hwn bleff noghen tidt saa homodig, forgifftig skadelig oc forderffuelig som hwn nw er, tha fwndis mange hellige mendt Gudtz besynderlige wener som besindede, at inghen kwnne well wndgaa werdsins syndige nædt, at hwn haffuer altidt wæridt bestedt wdi ondscaff, som scriffthen siger, oc fordi

haffue the berammet hooss seg selffue dog aff Gudtz raadt, att wbewaridt mett werdsins syndige handell, war allerbest, oc aller tryggist. ¶ The haffue oc saa besindhet, at ij blant mange 216 twsinde fantz neppelige een eller too, ther icke wille heller sith eghet gagen en sijn ieffencristhens, aff hwilken willie the och saa bekwmrede seg mett stort omhygge, for thenne werdsins forgengelige gotz oc penninge, saa at the for then sag effterfwlde, och bedreffue, manghe store oc groffue synder, som ere gerighetz anhengere. Thi wille the heller fly en figte, at the wore wwijsse paa seijer, nar the haffde tilfornett seett, at stercke oc mechtige Kemper bagsede seg wdi samme strijdt, oc wære fordi offuerwwnden, somme aff wkyskhed, nogre aff gerighedt, een partt aff homodt, offuerflødighedt oc leckerhedt.

¶ Oc mett faa ordt, saa mange som en nw haffue figthet met werdhen mitt ij blant werdsins falske lijstighet, oc lijstige falskhedt, tha ere the alle offuerwwndhen oc slaghen till rygge, at hwn war thenom for sterck oc for mastig, mit wdi sith eghet riige, oc sidhen the fornømme att the torde icke møde mett henne, paa thet stedt som hwn war sterckere en the, tha rømbde mange Gudtz menniskir til marck oc wdørck, till bierg oc store skoffue, ther berammede the nogre fwndt at leffue effter, icke wdi saadan mening, att the wille worde salig for wdhen Gudtz budt, men att the kwnne dess bædre beware Gudtz budt, som altidt biwde oss reenhedt, ædrwghedt, sparsomhedt, sagtmodighedt, taallmodighedt, kierlighedt, eenfoldighedt, oc andre saadane dygder, som neppelige kwnne haffuis oc [L1a] beholdis blantt thenne syndige werdsins handell, oc besynderlige som nw leffuis ij werden.

¶ Thet kendis mange oc rwndelige tillstaa, att schulde the wære saa retsindige wdi købmenscaff, 217 embede, oc andhen handell oc saa leffue ij andre maade som scriffthen wdwijs tha bleffue the aldrig wedt brødhet oc beholdhen reijse. Oc ther som brødhet kwnne icke tilrecke, huor schulde tha the dyre, kaastelige, mange oc homodige kleder bliffue, ther the nw drage fattig oc rijg, eller store hwss oc palatz the nw bygge, ligerwijss som the schulde boo her paa iorden till ewig tidt. Eller huore schulde mange giøre store kiøb wdi iordegotz oc rente ther the daglige kiøbe, oc panthe seg till, att the kwnne lade effter seg rijge arffwinge her paa iordhen, dog thet wore thenom bædre, att the besindede thet wee som Esaiaas prophett omtall oc saa sier. Wee worde eder, som kiøbe oc legge hwss till hwss, oc agher till agher, fra thet ene marcke skell oc till thet andhet, mwne ij all ene schule boo oc besijde iordhen? ¶ Om noghen fordi giffuer seg fra thenne farlige orsage, ther hanwm kan drage wdi mange synder, som nw fortalde ere, icke giffuer han seg fra Gudt, eller Gudtz hellige budt, men han giffuer seg heller till Gudt, som mange helligemendt haffue giortt, ther leffde wdi closter oc gode mentz samfwndt, dog (dess wær) att ieg syndige mandt er icke aff thet slag, men ieg kenne tha mange saa fromme att ieg wille heller haffue een reffuen Cappe mett theris werdskyldt oc wskyldighedt for menniskin, (nar inghen kan sigis att wære wskyldig for Gudt) en keijserins purpur kleder mett all hans lycke oc rigdom, statt oc ære. Icke fordi ieg wille lade meg tycke, att ieg wore ther aff dess bædre, men ieg wille haabis att ieg wore noghett mijndre ondt, at syndig orsage, haffde wæridt meg fra taghen. Hellige mendt 218 haffue icke anderleedis forstandhet thet som Mattheus scriffuer, [L1b] Er thet saa (siger han) att tith øghe giffuer teg orsage till noghet faldt, thijn fodt oc handt desligest, tha hwle øghet wdt, hwg wdaff handt oc fodt. Thet er, ladt tith øghe icke see thet som syndt er, ladt icke thijn fodt gaa till noghen syndig orsage, icke thijn handt heller wdreckis till noghen wretferdighedt.

¶ Somme lærefædre wnderstaa mett øghen hender oc føder, foreldre frender oc wenner, som ere wore leffuendis leemmijr, thenom schule wij oc saa affhugge oc wdgraffue, thet er, att wære thenom wbewaarede, nar the wele oss drage wdi syndt met seg, lære oss till att bruge syndig handell, oc syndige embede, som icke kwnne brugis wdhen falsk oc swijg, arighedt, oc swrfittighet, eller nar the wele oss føre wdi gotz oc arff, som er affledt mett falsk oc swig, syndt oc wretferdighedt. ¶ Saa siger Christus. Huosomhelsth ther elskir fader eller moder offuer meg, tha er han meg wwerdig, oc huo som elskir søn eller dotter offuer meg, han er meg oc saa wwerdig, oc paa eett andhet stedt siger han saa. I huo som kommer till meg, oc han icke hader sijn fader, moder, hwstrw oc børn, brødre oc systre, oc ydermere sijn eghen siell, thet er sith eghet lifff, tha kan han icke wære mijn discipell, ffordi haffue Gudtz wænner forløbett fader oc moder, arff oc eije, at syndig orsage schulde wære thenom dess mijndre.

¶ Oc fordi at mange som nw kaldis clostermendt, icke haffue wæridt i thenne rette oc eenfoldige mening, tha ere wij aff Gudtz retferdige tilladilse 219 kommen i then store foragt oc plage som oss nw offuergaar, men oss dog alle till penitentze om wij en nw wele oss rettelige bekende for Gudt, oc bædre thet som brwtt er. Wij well wijde at inghen gierning kan teckis Gudt, wdhen then som forder oc fremmer hans hellige willie oc budt, dog at samme gierninger ere hanwm icke tacknemmelige aff theris eghen natur, men wdaff Gudtz naadelighe miskwndt, oc miskwndelighe naade, ther alting tager till [L2a] tacke mett oss nar wort øghe er retferdigt, oc eenfoldigt, thet er nar wij haffue een godt oc retferdig mening.

¶ Christus haffuer oss saa lært hooss Lucam, I nar ij faa giortt alt thet som eder bør at giøre, schule ij en tha sige. Wij ere wnøttige tienere, dog at wij giøre Gudt icke fyllist (nar inghen tieniste eller gierning kan wære hanwm eett tilbørligt wederlaw), han wil tha ligewell ansee menniskins gierninger, ther the haffue giort aff hans naade oc miskwndt, hielp oc trøst. Saa siger apostelin. Welwilligh rwndhedt oc geesterij schule ij icke forglemme, nar Gudt forskyldis mett saadant offer. Christus siger oc saa, Kalde folkedt till stede som haffue arbeijdhed oc giff thenom theris løn, oc hooss Marcum. Then som giffuer een drick kalt wandt, wdi mitt naffen, han scall icke mijste sijn løn. Sier han oc saa om thenom som bede, faste oc giøre almwse, for werdsins loff oc prijs, at the haffue icke løn hooss Gudt, men thenom som thet giøre wdi hierthens hemelige

agt oc mening, will Gudt løne. Saa haffuer oc Paulus sagt. Wdi gode gierninger, schule wij icke keedis oc trettis, nar wij mett tidhen schule høste thet som 220 giort er, oc at wij schule wijde thet wære sagt om wore egne gierninger, tha siger samme Paulus paa eet andhet stedt. Huert menniske scal anamme sijn eghen løn effter sijne gierninger, fordi at wij ere Gudtz methielpere.

¶ Then samme gierning som Gudt bruger oss till aff sijn benedide willie oc seg for wdhen møde oc wmage, giøre wij mett stort arbeijde, ther fordi kaldis wor gierning. Ydermere siger Paulus. Wij schule alle stædis for Christi domstool, att huer scall anamme huess som giort er, wdi legommet effter sijn gierning oc forskylding, huadt heller hun er ondt eller godt. Framdelis siger samme Paulus. Huess ij giøre schule ij giøre wdaff alt edert sindt oc hierte, thet wijdendis at ij schule anamme wdaff herrin eder arffuelige løn, oc paa eett andhet stedt. Nar ij ere giørindis Gudtz willie, tha schule ij opbære oc [L2b] wndfange hans hellige løffte oc ietter. Cristus haffuer oc saa sagt, Then som giør mijn himmilske faders willie han scall indgaa wdi himmerigis rijge. Oc eett andhet stedt. Then som giør Gudtz willie han bliffuer ewinnelig. Oc sanctus Petrus haffuer saa sagt. Giører eder flijdt ther till, att ij kwnne mett gode gierninger styrcke oc befeste then naade, som ij ere tilkallede, huess nar ij stedse giøre tha syndhe ij aldrig.

The scriffter som kwnne her till dragis, att Gudt anseer wore gierninger, oc giffuer oss ther fore himmerigis rijge, ere saa mange att tidt oc stwndt, bleck oc papijr, schulde for tryde, en meg fattis bewijsning. Oc dog at wor herre will naadelige ansee, icke alsomeniste the gierninger, som ere hans blotte budt, 221 men oc saa alle the huerff, som kwnne samme budt forde oc fremme, eller ere thenom noghet anrørindis. Ther som wij kwnne alle desse gierninger frambringe, aff wor eghen magt, om thett wore møieligt att kwnne skee som thet icke er, schulde wij en tha kennis att wij ere wnøttige tienere, fordi then er altidt ondt for Gudt, som seg holder godt oc retferdig, oc then er alsombest, som kender seg for thet han er eet syndigt menniske som haffuer Gwdtz naade oc miskwndt behoff. Augustinus haffuer sagt. Wee worde alle menniskirs leffnett, ij huore helligt thet siwnis at wære, om thet scall dømmis oc grantschis forwdhen Gudtz naadelige miskwndt, nar Prophetin saa siger, Herre gack icke wdi rette met thijn tienere, fordi at inghen kan worde retferdig for titt ansigt, nar thu wilt brwge thijn strenge rett. ¶ Thi siger ieg endelige till thette spørmaall, at som Gutz budt kwnne icke holdis, for wdhen nogre besynderlighe wilkaar som sagt er, saa findis oc mange fwndt, som icke ere andhet ij sandhet en een ret wnderskede, oc een sandt indgang til samme budt, huilke ther Gudt haffuer ij mange maade bewiist at wære seg tacknemmelige, icke for theris skyldt, nar han theris naturlige godhedt icke [L3a] anseer. Men fordi att the ere giorde wdi saadan mening aff hans guddommelige raad oc indskwdt, ath hans hellige budt schule dess ydermere, holdis wedt magt oc bestandt, nar all then orsage borttagis wdaff saadane sætt, som bwdhen kwnne mett brydis oc offuertredis.

222

¶ Thet siwnde spørmaall.

¶ Om noghen kan worde salig for sith affladt, eller almwse, oc fange himmerige for wdhen Gudtz naade oc miskwndt, oc om andhet som menniskin biwder, faste oc bøner er Gudt teckeligt.

¶ Swar.

¶ Thenne artichell giffuer merckelige til kende, at een wrang mening som noghen witterlige falder wdi er een farlig och een fordømmelig ting, nar som mandt ij saadane wrange meninger, icke kan brwge noghen fast bewijsning, men løghen oc skalckhet, wrijdt oc wranghedt, huilckedt som alle kettirscke oc fortwijlede conscienzer haffue giort, fra første begyndilse, saa straffe thenom Gudt mett thet snariste, wdhen the seg snarlige bekende. ¶ Saa giffuis thette spørmaall fore, som ther haffde wæridt lærtt wdi noghen forledhen tidt, ij then hellige kircke, at menniskin kwnne worde salig for wdhen Gudtz naade och miskwndt, alsomeniste aff sijn eghen forskylding, ther aldrig war tha giordt huerckin aff Cristhen eller Kiettere, ther naffen kwndige ere, wdhen huess een, eller andhen øghenskalk haffue meent anthen aff wanwittighet, eller dwlhedt, huar fore then hellige kirckis gantsche lerdom maa icke dømmes, oc helst fordi at the lærere, som møghet agte menniskins gierninger, oc giffue affladt stor magt, wele icke heller andhet sige, en thet er altsammen Gutz naade oc miskwndt, at wij bestyrckis wdi the gode gierninger, oc fordragis wdi the 223 onde,

oc all then behaffuelighedt som affladt haffuer met seg for Gudt, icke andhet wære, en Gudtz naade oc miskwndt, oc Jesu Christi døtz oc pijnis [L3b] werdskyldt, oc icke thet alsomeniste, men att wij ere till ij werdhen, haffue liiff oc aandt, kwnne see oc høre, kwnne staa oc gaa, haffue wellferdt, oc modgang, kalde oc kende wij altsammen att wære Gudtz naade oc miskwndt.

¶ Thi fornædris eller foragtis icke Gudtz miskwndt ther wdaff, att wij gøre gode gierninger paa een godt trøst, oc fordi at Gudt haffuer thenom budhet, men hun ther wdaff meer ophøies, æris oc priisis, at wij oss icke tillegge samme gierninger, eller wor eghen magt, men Gudtz naade oc miskwndt ther oss bruger seg till loff oc ære, wdi dygdt oc cristelige huerff, oc ther som kiettere agte Gudtz naade oc miskwndt wdi een maade oc met eett wilkaar, tha agte wij henne wdi mange twsinde maader oc met store oc ypperlige wilkaar, at wij huer then dygdt oc godt gierning som noghen tidt giørs oc brugis holde for een besynderlig Gudtz naade, nar som hwn giørs wdi een retsindig mening, oc wdi hierthens hemelige oc sandhe eenfoldighedt, begærindis at Gudt scall oss miskwndelige ansee, wdi sijne egne gierninger, ther han oss til bruger, som sijne methielpere, oc icke at nogher menniske scall oss ther fore ansee, anthen met loff eller ære, gwnst eller gaffue, men at the alting schule legge Gudt til loff oc ære, oc for hans skyldt gjøre huess thenom tycker gott att wære, eller menniskin till hielp oc trøst, oc Gudt till heder oc tack, oc dog at thette spørmaale haffuer tilfornett sijne swar hooss thet siette. Jeg wil tha 224
noghet meer her om tale, oc wijdere recke thette swar, fordi at thette spørmaale kalder bøner och faste menniskins sæt och skicke, ligerwiiss som at huess menniskin giffuer oc framsetter for een lerdømme, anthen mett tale eller wdi scrifft, schulde strax wære kommett aff menniskins aandt, heller oc inthett schulde wære Gudtz budt, wdhen thet som staa ij then blotte scrifft, oc ij hennis bare ordt. Meg forwnder storlige att wij icke giffue the hellige Martijres som haffue sidhet ij thet Romere sæde, then magt ther thenom [L4a] haffuer wæridt giffuen aff saa mange twsinde helghen, som haffue wæridt wdi cristhendummen, sidhen the hellige apostell wore her paa iorden, ther haffue alle wæridt ij thenne troo, at ij the støcker som kwnne forde oc fremme Gudtz willie oc budt, desligest wdi alle the støcker som høre till gode oc erlige seeder, tha haffde Christi statholdere her paa iorden, magt saa at sette oc skicke, som the hellige apostele ther Christus selff kallede oc wduolde, nar then samme magt schulde bliffue wdi kirckin saa lunge som werdhen stodt, ther Gud haffde giffuett the første aposteler. Hwess sanctus Paulus, Petrus, Jacobus oc Joannes haffue screffuett oc lært, holde wij een part for Gudtz klare ordt oc budt, een partt oc saa for theris oc Gudtz raad som møghet er hans hellige budt anrørindis, oc wij wele tha icke giffue then samme magt thenom, som haffue oc saa wæridt Jesu Christi statholdere her paa iorden, ther oc saa lerdømme fra seg then samme tro, oc henne bestyrckede aff Gudtz magt, met the samme teghen som giordis aff the hellige apostele, for huilken stadige tro oc loffue the ginge 225 wdi døden oc stiørte meris blodt, ther met at befezte bode tro oc lerdømme, magt oc befaling. Jeg wil inghen høre som her setter i modt, onde paffuer oc bisper, som haffue giortt nogre skick paa wildt, aff gerighedt oc theris eghen aandt, for wdhen Gudtz raad. Att saadane prelater haffue mange wæridt i then hellige kircke er merckelige klagthedt wdi sancti Bernhardi, sancte Birgitte oc andre hellige mendtz bøger. Nar ieg tall om the hellige mendt som ere Martijres oc Confessores huess sætt oc skicke som findis for wdhen alt wildt oc gheridhedt, skickede alsomeniste Gudt till loff, oc till een skerm oc forwarssill modt syndt oc syndig orsage, som er besynderlige bøner och faste, ther haffue sijn første begyndilse och røder aff then hellige scrifft.

Ther som oss icke burde att lyde kirckins forstandere wdi saadane budt som oss skynder till dygdt och ære, och formeen wdygdt [L4b] oc wanære, hwij sagde tha Paulus, Ij schule wære lydige edre forstandere, oc thenom schule ij fijre och fordrage, nar the woge for eder salighedt, ligerwiiss som the ther schule gjøre for eder regenskaff? Eller hwij sagde Christus, Ij huo som eder forsmaar han forsmaar oc saa meg. Oc wdhen twijll, ij huarsomhelst scriffthen tall om theris magt, tha meen hwn, at the maa noghet beramme aff Gutz raad, then menige cristen mandt till hielp oc trøst, ath forwaris modt syndt, oc bestyrckis wdi hiertens reenhedt, oc at affstyre ther mett Gudtz fortørnilse, oc frambringhe hans loff, heder och ære. Nar som noghet er giort aff prelaterne, thenom til wilde som nw ere kiettere, tha agte samme kiettere bode embede oc magt. The 226

wele inthet anamme oc giffue magt wdhen then hellige scrifft, oc ther som kirckins forstandere haffde oss icke giort forskel paa ædil oc wædil scrifft, tha wijste wij icke at scrifft wore scrifft. Ther mange haffde screffuet Euangelia fra første begyndilse, oc andre scriffter, tha lode kirckins prelater offuerweije thet ene fra thet andhet, fordi hwn haffde dess magt hooss sijne forstandere, at hwn schulde met Gudtz raad dømmen paa alle scriffter, oc tha gaffue the somme magt, oc thenom dømden the at wære ædele bøger, somme gaffue the icke magt, oc thenom skaare the fra then edele scrifft. Icke wijde wij at thet første Euangelium er screffuet aff Mattheo, thet andhet aff Marco, oc tredie aff Luca, oc thet fierde aff Joanne, wdhen effter kirckins forklaring oc lerdømme, ther wij brwge for een afsagd rett. Icke kunne wij heller skelne alle Sancti Pauli sendebreff, fra the andre aposteler, wdhen met kirckins dom, nar ther findis huerckin theris indsegle fore, eller handtscrifft wnder, oc ther som the en kwnne findis, tha see wij hwore offte falske titell oc bøger ære mange lærere wrangelige tillagde. Thi tro wij kirckins prelater att haffue thet forskell saa rettelige giortt, at the maa inthet twijllis oppaa, oc fordi tro wij eet Euangelium at wære Matthei, oc saa framdelis [M1a] som the ere oss fore giffne aff prelaterne, oc for then sag siger sanctus Augustinus at han icke wille tro euangelio, wdhen han haffde tillfornet troett kirckins samburde raad oc samtycke. Wij troo euangelio Mathei, at thet er stadfest aff kirckins forstandere. Wij tro icke euangelio Nicodemi, att thet er icke stadrest, men affskaaridt fra andhen ædill scrifft, aff samme 227 forstandere, oc saa maa wij sette exempill paa alle andre ædele

scriffter, modt thenom som icke ere ædele.

¶ Nw frandelis, The samme kirckins forstandere, som haffue met theris redelege dom giffuett scriffthen then agt, som hwn nw haffuer hooss then menige cristhenmand, haffue oc saa aff samme magt stadfest oss møghet andhet till cristhendomtzt bestandt, ther dog icke findis wdi then blotte scrifft, som er besluthet wdi thet ny Testament, men wdi the helligementz bøger, som wore apostolorum discipeler, oc daglige hørde theris lerdom, ther the wdgaffue met leffuendis røst, ij then mening att samme discipeler schulde samme lerdom lade frandelis scrifftelige wdga, som wdhen twijll wore hellige mendt oc martijres, Dionijsius, Linus, Clemens, Cletus, Ignatius, Policarpus, Ireneus, oc andre mange, som bode haffde hørt the hellige apostele, oc lært aff thenom, huess the sidhen paa scrifft lode oss effter seg, huess lerdorn then hellige kircke haffuer oc saa stadfest oc giffuer magt, nest then edeliste scrifft, som hwn kalder thet ny Testament.

¶ Saa haffuer oc then samme kircke stadfest oss then fasthe oc the bøner, som the fwnde wære holdhen fore seg aff hellige mendt som nw regnere met Gudt, at the fulkommelige wijste thenom wdi saadane skick oc sætt wære regerede aff then Helliandt. Møghet er affsagt for een rett wdaff menige cristhendoms raad, ther oss bør saa fast at tro som mange aff the støcker ther findis wdi then blotte scrifft. Vore icke then magt wdi then hellige kircke, tha finge wij aldrig [M1b] endhe paa trette. ¶ Ydermere paa twijlsmaall wdi then hellige scrifft 228 nar hwn er diwb oc wklar, schule wij altid haffue een dommere, som scal stille huess trette som opkommer paa samme diwbe oc wklare scrifft, oc thet met een endelig dom, huilked icke maa giøre Peder eller Paawell, Jens eller Lasse, men the som ere wiise och kloge, och haffue ther til magt oc befaling, raad oc sindt, met Gudt oc then hellige scrifft, eller wdaff Gudtz sande oc wisse obenbaring, nar scriffthen er anthen hwll oc wklar, eller oc icke forskeder, nogre aff the støcker som scall sigis oppaa. ¶ Huar findis thet wdi scriffthen att søndaghen er skickedt ij stedhen for lørdaghen som fijredis ij thet gammill Testament, men han er tha holden blant cristhet folk, sidhen the hellige apostele wore her paa iorden, huilked sanctus Joannes oss giffuer klarlige tilkende wdi sijn obenbarilse bog, huar han haffuer sagt, at han feck samme obenbarilse først paa een søndag, huilked naffen samme dag aldrig tilfornett haffde men war hanwm tha forsnijmen giffuett, att Christus Jesus Gudtz søn wor herre paa then dag opstodt aff døde. Desligest at Gudtz søn er Gudt fader lige mechtig wdi Guddoms wærelse, er een artichel, oss bør alle at fastelige tro, men ther dog kan icke bewiis aff then blotte scrifft, saa at kiettere lade seg thermet nøije. ¶ Framdelis att then Helliandt framgaar aff fader oc søn, er een cristhen artickell ij then hellige tro, men wij haffue tha icke then bewiisning wdaff scriffthen, ther wij mett kwnne stoppe kietteris oc afskaarne menniskirs mwndt, nar the icke giffue cristhendoms raad then agt oc magt, som thenom er børilige giffuen fra cristendoms første begyndilse.

229

¶ Ther nest att paaske dag schal holdis paa een søndag er icke heller bewijslig aff then blotte scrifft men han haffuer tha saa wæridt holden i then hellige kircke ij mange hwnderdt aar. Icke kan thet heller bewiis aff scriffthen, at then som er døpt aff een kiettere schal icke igien [M2a] døbis paa thet ny, men bliffue døpt. Thet er tha affsagt for een klar sandhedt, aff thet menige cristhendoms raad, som war holdhet wdi Carthagine stadt.

Jeg tha wel wedt, att ther motte twijlis paa nogre aff desse berørde articheler ij gammill tidt for wden syndt, oc paa andre flere, nar the ere aff thet slag, wdi huilke huertt menniske motte till een tidt effterfølge sijn mening, saa lenge ther bleff endelige sagt oppaa aff kirckins ypperste prelater, oc menige cristendoms raad, ther haffue magt att skillie trette, till eendrectighetz bestandt, saa att huess the affsige for een rett, ther maa inghen fortredelige stande ijmod wdhen seg till fordømmilse.

¶ Att nogre blant thenom som wore Grecker haffue wæridt besynderlige ij somme lerdomme modt then menige cristen kirckis affsagde rett oc dom haffue the dyre nock betalett, nar the nw weldelige beswaaris paa legom oc siell, aff thet wmidde oc fordømmelige Tyrckij, fra theris Gudt oc skabere, skell oc wijdt, tro oc salighedt, paa thet ieg scall icke oc saa tale om then legomlige trengsill ther the met beswaaris fra all theris welferd, saa at mange aff eett wsieligt tyrannije trengis wdi mijstrøst oc mijshaab. Huilked sancta Birgitta haffuer oc bescreffuett nogre xx aar for en thet skede, oc i saadan mening, at samme plage schulde thenom hende for 230

theris wlydilse, aff huilken the tredde fra then Rhomere kircke, oc menige cristendoms samfwndt. ¶ Saa findis fordi mange støcker wedtagne blandt cristhett folk fra første begyndilse, ther icke ere saa aff scriffthens bare text, att then mene mand kan thenom ther wddrage, men findis dog saa wdi scriffthens sande oc diwbe mening, ther Gudt haffuer saa tith obenbaridt som behoff giøris, oc ny ketterij oproptis ij then hellige kirke, att ther maa inghen twijle oppaa wdhen then som will fortredelige wære cristhendoms obenbare fiende oc modstandere [M2b]. ¶ Wij sighe (dess wær) at faste oc bøner ere menniskins sætt fordi at cristhendoms forstandere haffue oss budhet nogre besynderlige tider, som wij schule faste och læse oppaa, ligerwiiss som wij motte icke lærer eller trengis till Gudtz budt, sidhen wij ere een tidt bleffuen cristhen, oc besynderlige nar wij icke findis welwillige till at giøre huess oss burde, aff eett rwnt oc godwilligt hierte. ¶ Jeg haffuer tha well hørt huore somme wele sige, at inghen maa trengis modt cristhendoms friihedt, som the sige seg at haffue in Christo Jesu. Men thet er tha icke friihedt som the kalde friihedt. Cristendoms friihedt er icke loff oc magt at giøre huess oss lyster, eller tycker gott at wære, men att giøre alting aff kierlighedt mett een godt oc rwndt willie, icke alsomeniste thet oss falder till sindhe men oc saa andre

menniskir till willie, som Christus Jesus wor herre och frelsermandt, icke gjorde sijn willie, men sijn himmelske faders oc wor willie. Thet som the kalde friihedt er een sandt trelldom, nar inghen er større trel, en then som bliffuer fortredelige hooss 231 sith sindt oc mening, att han for inghen mantz willie eller kierlighedt will trede ther fraa. Sanctus Paulus føijde seg efter huermantz sindt, nar thet motte skee for wdhen syndt, oc Gudtz fortørnelse, paa thet han kwnne iw noghen gjøre salig, oc drage till Christum. ¶ Men nw will huermandt saa bliffue hooss sijn mening, och sith sindt, att han will seg efter inthe menniskins willie føije, wdhen all ene effterfølge sith strage sindt, oc fortredelige bliffue hooss sijn mening, dog at sanctus Paulus haffuer saa sagt. I schule meer skøde oc agte thet som er andre menniskirs willie och fordell, en eder egthen, oc huer scal wele teckis sijn ieffencristhen till gode oc forbædring. ¶ Ther som bøner oc faste en wore noghen trengsill, modt wor friihedt som the icke ere, wij schulde en tha wære prelaterne lydige ther wdi, nar wij icke maa wære noghen offuer magt modstandige, wden [M3a] then som will oss trenge wdi syndt, eller til noghet syndeligt samtycke.

¶ Men nw er faste skickedt oss till gagen oc een skerm modt syndt oc syndig orsage, oc icke forplicer noghen, wdhen then som er karsk oc swndt, oc haffuer fordi twang behoff, till att spæge och tæmme then gammill Adam, som altidt haffuer och bruger eett weldigt tyranniye wdi wort syndige legomme. ¶ Icke findis ther heller noghet wiltd wdi faste hooss prelaterne (wden wij schulde alle søge theris bordt, at the saa kwnne spare kaast oc tæring) oc besynderlige hooss the prelater som haffue fra thet første skickedt oss fasthen, nar the wore saa strenge oc fromme, at the haffde henne icke fall for penninge. Jeg tha well wedt att faste er een aff the mijnste 232 dygder, om hwn besijndis wdi seg selff, men hwn er tha moder till mange dygder, om hwn offuerweijes mett all sijn fruct, oc holdis wdi een retsindig mening, for wdhen all wrang och falsk loffue, som kan till henne settis, anthen wdaff wanwittighet eller daarskaff.

¶ Ther som hwn haffuer icke kierlighedtz oc miskunhedtz dygder till met følgere, tha er hwn wbehaffuelig for Gudt som Esaias propheta haffuer oss merckelige lært. Thet giffue Gudt att wij kwnne altidt sparlige tære, tha haffde thet icke wæridt aff nødt, at beswaaridt oss met noghen faste, dog at hwn er inghen beswaaring wden the wwillige. Wij see blant thenom som willige ere mange ther faste icke alsomeniste kirckins budhen faste, men gjøre ther fast offuer.

¶ Thi lader ieg meg tycke, at faste icke andhet er, en een kierlig willie, oc huo som hanwm haffuer, han klager inthe paa faste. Inghen nagger ther heller oppaa, wdhen riige oc mectige folk som aldrig wille gierne faste, nar the om fastedage haffue altidt hafft saa stor leckerhedt met krwdt prijlle madt oc klijnger kaast, at theris faste offuergick wdi offuerflødighedt then menighe mantz gijlde och gestebudt. Høwiske folk pleije mett stor blygsil att tale theris terff [M3b] paa bwghens wiltd, nar thet siwnis att wære een groffhedt oc eett fraadtzerij. Men nw talis om inghen ting saa rwndelige oc saa fliittelige som om bugefylding, ligerwijss som all wor welferdt ther hengde oppaa, eller oc noghen haffde seg fasthet till døde, eller wdi andhen dødelig krankhedt, kwnne wij aff kiødt oc flesk worde wdødelige, oc frij for 233 all krankhedt, tha motte wij saa mannelige strijde for wor frijhedt.

Men nw ere the bode dødelige oc krancke som æde altidt kiødt oc inthet faste, oc maa wel ske att een part aff thenom som æde kiødt ij faste, gjøre thet neppelige een andhen faste. Thette er tha ike sagt ij then mening, at ieg foragter alle thenom som æder kiødt om fastedage, oc besynderlige nar the ere krenckelige oc haffue ther till nødt. ¶ Jeg well wedt att nødt oc kerlighedt bryde alle menniskins budt sætt oc skicke, ther fordi icke haffue magt, nar som menniskins wellferdt oc salighedt, ere bestedt wdi fare. Madt oc dricke ere skapte for menniskins skyldt, oc icke menniskin for theris skyldt, dog icke giordis behoff, at ieg schulde thette orsage nar kirckins budt ere icke flere anrørindis, en the som ere karske oc swnde, ledelige oc aarckeløse, ther fordi haffue twang behoff, att the aff for møghen kæde skyndis wdi mange legomlige synder.

Oc att faste er Gudt tacknemmelig, nar hwn holdis oc brugis wdi een retsindig mening, kan ij mange maade bewijsis, nar Christus haffuer oss oc saa bescreffuett huess wilkaar wij schulde faste mett. Saa siger han hoss Mattheum. Nar ij wele faste, schule ij icke wære som øgenscalke, som gøre sith ansigt rnijsligt, at the schule ansees aff menniskin for theris faste. Sandelige siger ieg eder (sagde Christus), theris løn haffue the wntfanghet. Men nar thu faster scalthu two oc smørie tith ansigt, at thu scalt icke ansees aff menniskin for thijn faste, men aff thijn himmilske fader som er ij løndom, oc tha scall 234 [M4a] thin fader, thet haffuer seett ij løndom, ther fore løne teg obenbarlige.

Framdelis sagde han saa hooss samme Mattheum, till Joannis Baptiste discipeler, then tidt the sporde, huar fore the offte fastede, oc Christi discipeler thet icke gjorde. Mwnne brudgommens søner (sagde Christus) kwnne sørge oc græde, then stwndt brudgommen er hoss thenom. Men the dage schule tha komme, nar brudgommen worder thenom fra taghen, oc tha schule the faste. Oc ij sandhedt haffue the saa giortt, ther wij kwnne merckelige besinde aff sancti Pauli sendebreff till the Corinthier, huar som han i blant stor trengsil oc modtgang hanwm offuergick, opreijner oc saa faste wdi møghen hwnger oc tørst.

Oc ther som faste haffde icke wæridt Gudt taknemmelig, tha haffde icke sanctus Paulus lært giffte folk att the schulde fijre somme tider, oc paa thenom icke bruge naturlig samgang, oc besynderlige the tider, nar the wele bede oc faste. Oc ther som noghen will sige. Wij well wijde at faste er godt, nar hwn haffuer sijne frij

wijlkaar, oc inghen trengis till att fasthe.

Ja mijn wenn thu siger fast, at mandt schulde faste aff sijn eghen frij willie, oc huert menniske nar thet haffuer ther til lyst. Thet er saa saare sielden at somme haffue ther til lyst. Ther motte saa mange hafft lyst til, at bescriffue oss noghen faste haffde icke storlige wærit aff nød.

Jeg will dog sige mijn mening her till aff mijn faakwndighedt. Saa er mijn tro. Att dess meer wij haffue wor eghen willie wdi nogher ting, dess 235 mijndre werskyldt haffue wij hooss Gudt, oc fordi tror ieg, att then som faster een dag aff lydilse, mett then menige cristen kircke dog aff een godt willie, haffuer ther fore større forskylding oc behaffuelighet hooss Gudt, en han fastede andre x dage effter sith eghett sindt.

¶ Thet er Gudt saare lefft, at wij wellwillige giøre een andhens willie wdi sømmelige ting modt wort eghet sindt, som Christus icke giorde sijn willie men sijn faders oc wor willie. Thet haffuer [M4b] alt noghet paa seg att ther findis saa møghet budhet wdi scriffthen om kerlighedt. Er thet saa (siger Paulus) at thijn broder er bedrøffuet for madt skyldt, tha bruger thu icke kierlighedt modt hanum. Om bøner wij schule bede, oc till hwem oc met huadt wilkaar, the schule giøris, scall om talis ij thette neste swar her nw effterfølger. ¶ Oc fordi siger ieg endelige til thette spørmaall, som haffuer sport, Om menniskins budt ere Gudt tacknemmelige, at alle the sætt oc skicke som føije seg effter Gudtz willie oc budt, eller forde oc fremme samme Gudtz budt, eller oc ere een forwardsiill, skioldt oc skerm modt syndt och syndig orsage, the ere alle Gudt behaffuelige om the rettelige brugis, oc ther settis till thenom inghen falsk loffue, eller wrang tro oc sækerhedt, och som wij ere plictige att fly all syndt saa ere wij oc plictige at holde samme budt, nar synder thenom for wdhen kwnne neppelige wndgaas.

¶ Oc fordi burde thenom icke, at kaldis menniskins bare oc blotte sætt, at the wdhen twijll ere aff Gudtz raadt begynte oc wedtagne dog at han haffuer ther 236 till brughet menniskin, at the schulde wdga, som han ij mange maade bruger sijne creatur, segh till loff heder oc ære. Wij thett wijsselige troo, at thenom kommer alting till gode (som Paulus siger) ther elske Gudt.

¶ Oc hengde ther en noghen føije brøst hooss samme budt, tha fordrager wor herre samme brøst aff sijn wbegriabelige naade och miskwndt, om meninghen er simpell oc godt, nar inghen ting kan wære saa fuldkommelig ij thenne werdhen, att hwn haffuer iw noghen brøst, oc fordi haffuer sanctus Petrus saa sagt at kierlighedt betecker mange synder. I huar som han findis, tha er han icke for wdhen fruct, nar han er aldrig leedig eller aarckeløss.

¶Thet ottende spørmaall.

¶ Om mandt scall fijre, dyrcke eller tilbede helghen eller theris beledede, oc om the ere wore patroner eller forswar till Gudt. [N1a]

Swar.

¶ Jeg kan well tencke att mange aff thette swar och nogre andre, wele sige, at ther nw forklaris oc wdtrøckis nogre støcker, wdi somme lerdomme ij then hellige kircke noghet wijdere och met større flijdt en tilførnet er giort, oc for then sag wære nøttigt, att thette lutherij er opkommet, om thet icke en wore saa klart och gott ij andre maade som thet burde att wære, nar wij kwnne nw faa orsage oc nødis till att lære then menige cristen mandt, noghet ydermere, en the haffue tilfornett hørtt.

237

¶ Huore ther om er, er ieg nw icke well leedig at forklare noghet wijdelige. Men sanctus Paulus gleder seg ther wdaff, att Gudtz budskaff gick fore seg, dog att thet kom till paa then wrange sijde. Thet er skeedt fra første begyndilse, at wdaff stor trette er kommen stor grantsche, oc serdelis paa the støcker som ere trettin anrørindis. Dog (dess wær) att saadan grantsche haffuer wnderstwndwm, giort fijre eller sex trettet, for en een kwnne stijllis. ¶ Then tidt cristhendummen haffde lawheffdt paa sijne lerdomme och sijn troo, tha giordis icke andhen grantsche behoff, en een simpell loffue oc eett retsindigt hierte. Thet gaar nw mett nogre lerdomme wdi then cristen kircke, som thet hender een rig mandt, ther haffuer paa sijn eiedom bode breff

och lawheffdt. Then stwndt han nyder sijn lawheffdt, oc inghen kalder paa hans gotz oc eiedom, tha gemmer han sijne breff och bruger thenom icke. Men ther som han trengis fra sijn lawheffdt, tha opsøger han all then bewiisning som han haffuer paa at staa, ther han dog altid haffde men icke altid brugede.

¶ Saa findis thet oc saa mett mange blant cristhendoms lerdomme, seeder, ordinantz oc skicke, ther hwn haffuer altid fredsommelige besijdhet, wdhen huess nogre kiettere haffue wnderstwndwm ført ther trette oc twilsmaall iblant. Oc for en the thet gjorde, tha lodt kirckin seg tycke, att hennis eenfoldige tro, war henne nock, som war [N1b] hennis rette lawheffd. Men sidhen hwn kwnne thet icke nyde, tha haffuer hwn opsøgt sijn bewiisning, ther hwn haffde bode wdi scriffthen, oc wdi the hellige apostelers 238 oc apostolorum discipels sætt oc skicke, ther hwn haffuer altid hafft men icke altid brughet. ¶ Skeer thet fordi saa at wij nw noget foregiffue met større beskeede en tilfornt er skeedt, eller hørt, wij gjøre tha icke andet en bruge then hellige kirckis gamble bewiisning, ther hwn haffuer altid hafft, men icke brughet wdhen nar som behoff giordis. Fordi at kirckin behiølt sijn lerdom met fredt oc for wdhen all giensielse, saa lunge att kiettere nw ij thenne tidt, haffuer ført bulder, oc trette, blantt then menige cristhen mandt, huilkedt bulder ther er saa stortt, att thet will wdhen twijll gjøre fijre eller sex tretter, for en thet bliffuer stijlledt, som thet pleier altid att gaa, nar wij wele for møghet ransage, oc diwbelige grantsche the støcker wij icke maa, oc icke lade oss nøije mett een maadelig wiisdom som menniskin er aldelis nock, at Gudt motte beholde noghet tilfornt, som han haffuer godt rett till. ¶ Thenne trette om helghens ære och dyrckilse, er icke ny i then hellige kircke, dog att hwn er nw nylighen opropt, nar hwn war begynt wdi cristhendornmen for xii hwnderdt aar, men sidhen stijlledt wdi nogre hwnderdt aar. Saa war hwn opropt for fijre hwnderdt aar wdi sancti Bernhardi tidt, oc atther stijlledt wdi iii hwnderdt, saa lunge at thet Beemske kietterij bleff opropt nw for hwnderdt aar, ther oc haffuer wæridt stijlledt blant cristhett folk ij saa lang tidt, saa lunge att Antichristi drawantere ere nw forsnijmen indfalden som glwbindis wlfue wdi then hellige kirckis lerdomme oc haffue opropt icke alsomeniste thet kietterij, men andre mange, som wore aff gammill tidt fordømde, wdaff menige 239 cristhendoms raad, formedels then hellige scrifft wdlagd met retsindig beskeede formedels Gudtz sandrwge obenbarilse, oc then Helliandt Gud[N2a]dommelige indskudt.

¶ Saa offte som kietterij ere begynte wdi then hellige kircke, och i modt cristelige lerdomme, tha haffue Jesu Christi statholdere, then hellige kirckis forstandere strax eendrectelige besøgt then hellige scrifft, the hellige apostolorum sæt och skicke, hellige Martyrum seeder och exempill, och Gudtz obenbarilse, thenom haffue the aff Gudtz raad grantskedt till prijcke, oc saa paa thet siste affsagt for een rett, huess the haffde fwndhet santt at wære, mod all then forgifftige lerdom, som kiettere haffde berammet aff eet forswffedt hierte oc eet forbijstridt sindt, till at orsage syndt oc wdygd, till at spotte Gudt oc helgen, embede oc werdighedt, oc till att forføre alting wdi blodt oc bulder, trette oc hadt, syndt oc sorg, roff oc mordt.

¶ Maadelig grantsche haffde tha wæridt allerbest, och wdhen fare, men effter thi wij nødis oc trengis aff cristhendoms obenbare fiender, tha maa wij och giffue tilkende, att oss fattis huerckin hender eller tender, nar behoff giørs at thet kan komme wor Gudt till loff heder oc ære, ther bør helst at nyde the gaffuer han oss giffuet haffuer, om the noghen tidt schule rettelige brugis.

¶ Huilken som icke wdi thenne tidt, bruger then naade Gudt hanwm giffuett haffuer, till att affwærie oc saa mett sijn halss om behoff giørs, thenne Gudtz fortørnilse som nw skeer, i then menige cristhen kircke, tha er han Gudtz [fienders] samtyckere oc 240 een tilskyndere till all then syndt oc wdygd, som nw brugis oc bedriffuis, modt Gudt och helghen, modt dygd och ære, modt sacrament oc thet gantsche cristhendoms samfwndt.

¶ Icke giørs heller thette spørmaall wdi andhen mening, en att the kwnne øde legge ther mett Gudtz tieniste, prebender och andre kirckins læn oc renthe, ther siwnis att wære fwnderede Gudt och gode helghen till loff, oc thet menighe klerckerij, till hielp och bestandt, oc saa manghe fattige menniskir till [N2b] hielp oc trøst, som ther bode fødis oc kledis wdaff. Oc haffuer en thet wæridt forsømmett aff noghet klerckerg, ther findis tha mange gode mendt, som haffue rwndelige nock brughet kirckins læn oc renthe, mange fattige menniskir till hielp oc trøst, ¶ Saa haffuer oc Gudt forseett att mange schule komme mett tidhen, ther i samme maade schule seg føije effter hans benedide willie, oc merckelige nock besinde, at huess the haffue aff kirckins læn oc renthe wære thenom antwordett till tror handt att besørge ther wdaff fattige oc arme menniskir.

¶ Oc nw først att sige, tha agter ieg icke wdi thette swar, att orsage then wrange simpelhedt oc simpell wranghedt, som findis hooss then menige cristhen mandt, om gode helgen, ther the wnderstwndwm saa paa kalde, att the plat forglemme Gudt, wdi saa maade effterfølgendis theris eghet sindt, oc icke then hellige kirckis, cristelige seedt oc waane.

¶ Saa findis ther oc brøst oc gantsche stor paa theris sijde, som foragte helghens paakaldt, nar the føre oss wdi the mijstancker, ther then hellige kircke haffuer aldrig tilbrwtt. Oc thett skeer, att the beskære 241 saa kort nogre ordt som findis wdi scriffthen, att the maa icke nyde then grwndt oc beskeede, som the haffue hafft hooss alle lærefædre aff arilde tidt, men wele thenom drage oc wrije till theris ketterlige mening oc sindt. Saa at huess trette som findis om thenne artichell, henger icke wden paa eett ordt eller tw, ther the tage saa saare kort, dog at scriffthen tager thenom møghet wijdere, huilkedt the oc well wijde, men icke

wele nw bekende, nar the haffue seg fortredelige foresett, at huess the haffue wredelige anheffuett, wele the staatelige forfølge, i huore thet kan nw bestaas, meett rett eller wrett, skell eller wskell, sandhedt eller løghen. Strax the høre thette ordt, att tilbede, tha anamme the thett saa kort, oc sige att huess thet brugis noghett creatur till ære tha er thet strax eett affgudij, nar [N3a] the wele sige, att inghen maa tilbedis wdhen Gudt allene. Att inghen scall tilbedis wdhen Gudt wdi een besynderlig maade, thett kendis wij gerne, oc tacke then sandhe Gudtt att wij haffue lenge wijst.

¶ Men wij finde dog samme ordt wære brughet wdi scriffthen, Konger Prester oc Propheter till ære, saa att the ere tilbeden mett ydmyge knæfaldt neder paa iorden.

¶ Oc ther som kiettere wele sighe, att the som gjorde then ære Konger oc andre Gudtz statholdere, haffue thenom icke anseett, met saadan ære, men Gudt huess befaling the haffde, thett samme sige oc saa wij att helgen schule icke ansees for theris skyldt allene, men wdi thenom scall Gudt agtis oc ansees. Wij well wijde att Christus saa sagde hooss Joannem, I huad somhelst ij bede mijn fader wdi mitt naffen thett schall eder wijdis.

242

Icke haffuer heller noghen helghen saa sagt, huadt som bedis oc begæris wdi mitt naffen thet scall skee, dog thet er wrangelige indført wdi tree eller fijre legender som ere screffuen om helgen, aff huilke then menige cristen kirckis seeder icke schule eller maa wredelige dømmis, nar hwn tilsteder mange støcker, for cristen folkis wlempe skyldt, paa een tidt, ther hwn tha icke giffuer magt. Att thett icke skeer aff kirckins brøst eller wildfarilse, bewijse oss merckelige the bøner som læsis wdi kirckins tider, nar wij loffue Gudt wdi sijne helgen, ther wij kalde collecter, effterfølgendis ther wdi latinen, wdi huilke collecter, wor tale icke giørs till nogre helgen, men till Gudt. ¶ Icke besluttis heller samme tale oc bøn i then mening, att wor willie oc begæring scall oss wijdis, for medels thenom, eller theris offuerflødige werdskyldt. Men at bode wor bøn, oc theris inderlige begæring for oss, maa wijdis formedels wor herris Jesu Christi werdskyldt, som leffuer oc regneer met Gudt fader, wdi then helliandtz [N3b] eenighedt, een sandt Gudt ewinnelige.

¶ Wdi thenne mening giørs alle the bøner, som læsis i then hellige kircke, Gudt till loff oc ære wdi seg oc sijne helghen. Men wij kwnne dog bewiise aff then hellige scrifft, at nogre aff the naffen som Gudt besynderlige tilhøre, maa och saa sigis om menniskin och tilleggis Gudtz creatur, oc att thet er icke alsomeniste sømeligt men och saa børligt nar thenom bør at effterfølge aff theris yderste formwge nogre aff Gudtz eiedomme, kan aff nogre scriffter bewiisis. Saa siger Christus, I schule wære fulkommelige, som eder himmelske fader er fwlkommelig.

243

¶ Thet som han er aff sijn Guddommelige natur, bør oss at wære wdaff hans Guddoms naadelige gwnst oc gaffue ther han oss mett begaffuer, nar wij thet indelige bede oc begære.

¶ Ther scriffuis hooss Joannem, at Christus war liwss oc icke Joannes Baptista. Men Christus haffuer tha sagt hooss Mattheum til sijne apostell, I ere (sagde han) werdsins liwss oc fordi nar thette ord liwss, maa wdleggis wdi all sijn wijdhedt, tha war bode Christus liwss oc Joannes. Christus war thet sande liwss, som aff sijn Guddommelige natur, opliwste then gantsche werden. Men Joannes oc the andre Christi discipeler, wore eett liwss, som war optendt, aff thet sandhe liwss Christo Jesu, till att opliwsse framdelis for andre, mett lerdom oc cristelige exempill, ther the mett liwsde mange menniskir till himmerigis riige.

¶ Desligest swarede Christus eett wngt menniske hooss Lucam ther saa talde til Christum, Gode Mester huad scal ieg giøre at ieg kan faa thet ewige lifff? Huij kalder thu meg god (sagde Christus) nar som inghen er godt wdhen een, oc thet er Gudt. Men han haffuer tha sagt paa eet andhet stedt hooss samme Lucam, at eet got menniske giffuer godt fruct, wdaff thet hierte, som haffuer eet got liggende fææ. Att Gudt er godt, thet er hans Guddommelige natur, men att menniskin [N4a] er godt thet er Gudtz gaffue.

¶ Saa kwnne wij met thw ordt forklare then modstandighedt, som findis wdi the ordt, liwss oc godt. Saa siger Gudt offte wdi scriffthen, I schule wære hellige fordi ieg er hellig. Dog wijde wij well at 244 Gudt er allene hellig, allene herre oc allene øffuerst, thet er han haffuer all hellighet at skiffte met andre, nar alle the som ere hellige, haffue theris hellighedt aff hanwm. Inghen er heller miskwndelig wdhen Gudt, men Christus haffuer oss tha budhet hooss Lucam, at wij schule wære miskwndelige, som wor himmelske rader er miskwndelig, som lader syn sooll oprijnde, bode offuer onde oc gode menniskir, oc lader himmelin regne offuer retferdige oc wretferdige. Aff desse faa steder wdi scriffthen, kan mand see, hwadt thet er een farlig ting att grijbe scriffthens ordt mett staallhanske, oc thenom icke tage wdi then rette mening, wdi huilken the ere bode talde och screffne.

¶ I then samme mening, kaldis Gudtz milde moder Maria, wort haab lifff och sødme, icke fordi at hwn saa er wdi then første och kortiste mening, men nest Gudt, saa at thet lifff han haffuer at giffue dødelige menniskir, kan hwn thenom forhuerffue met sijn hellige bøn. Wij pleije at sige om then wenn, som wij sette stor loffue till, at han er wort haab nest Gudt, nar wij begære hans hielp oc trøst wdi nødt oc trang, och arme mennisker som icke ere werdige at sool scall skene paa thenom, kwnne icke taale for theris store homodt, at

wij kalde then milde moder Mariam wort haab oc trøst nest Gud, ther hwn haffuer baaridt oc født aff sith Jomfruelige lifff, och met sijn hellige bøn haffuer hugswaled saa mangt eet sorgewilt hierthe oc trøsthet saa manghen mįstrøstįg conscientze.

¶ Then retferdige Gudt ansee snarlige thenne forgifffige tidt, till at straffe the wbluge skalke, som 245 huerkin spare helghen eller Gud. Een krwrendere oc een bolere kalder sijn boole sith lifff oc sith hierte koren [N4b] oc thenom fortycker att wij kalde Gudtz moder wort lifff, som haffuer wntfanghett, draghett, oc født wdi sith Jomfruelige lifff, all werdsins lifff haab oc salighedt.

¶ Icke er heller wor loffue dess mijndre till Gudt, men møghet dess større, att wij begære theris bøn oc werdskyldt, nar som wij ther wdaff besinde hans miskwndt att wære gantsche stoor. Tenckindis att ther som han giorde thenom aff syndige menniskir gode oc behaffuelige helghen, for then stadige loffue the sette till hannwm, saa will han oc saa for samme sag ansee wor skrøbelighedt, oc oss mildelige benaade effter wor hierthens begæring, oc for theris hellige bøn skyldt.

¶ Om noghen haffuer eett dødeligt saar eller anden kranchedt, icke setter han fordi dess mijndre loffue till Gudt, att han kalder till sig een godt læge. Men ther som han thet icke giorde, tha frestede han Gud, oc fortørnede hanwm saare, effter thi at Gud haffuer skapt læger oc lægedom, menniskin till hielp oc trøst. Eller om noghett menniske haffuer een hierthens sorg, ther inghen kan raade bodt wden Gudt allene, oc ther fore bær sijne raadt till gode oc wijse mendt, icke foragter samme menniske Gudtz hielp oc trøst, eller setter dess mijndre loffue till Gudt, men han begær thet aff menniskin hwn er hanwm plictig.

¶ Fordi at huess raad, sindt, oc wijsdom wij haffue wdaff Gudt, haffue wij till tror handt oc wdi forlæning, thenom till hielp oc trøst, som ere tørffige 246 oc haffue saadane gaffuer behoff. Oc nar wij kalde paa helghens hielp oc trøst, giøre wij thet icke fordi at wij tror wære større milhedt oc barmhertighedt hooss thenom en hooss Gudt, att the schulde fordi dess snarere høre oss en Gudt. Men anseendis wor wwerdighedt, taare wij icke wære for møghet dierffue hooss wor herre oc Gudt, oc fordi bruge wij ther till, hans tacknemmelige wener, oc ther mett ære thenom som Gudt haffuer besynderlige giortt heder [O1a] oc ære. Centurionis tro er møghet loffuett oc prijst wdi then Euangeliske scrifft, ther sagde seg wære dess wwerdig at Christus schulde komme wdi hans huss.

¶ Eller hwem er then som kan met rette straffe then qwinnis ydmyghedt, som icke torde gaa wor Herre wnder øghen men sagde wdi sith hierthe, Er thet saa at ieg alsomeniste tager paa hans kleder tha worder ieg karsk oc swndt.

¶ Thi lader ieg mig tycke ij sandhedt, att saadan ydmyghedt formijnsker icke wor loffue till Gudt, men henne meer forøger, huadt er tha thet, som kiettere oc skalke icke giffue lack ij thenne tidt nar the fornømme at the gerne hørįs aff løsactįge menniskir.

¶ Then herre er alsombarmhiertįgst som er bode selff miskwndelig oc haffuer alle sijne retsindige tienere miskwndelige. Aldrig er nogen herre saa godt, at han sigis miskwndelig, nar hans wnderdane fogeder oc embtzmendt ere tyranner oc skalke. Thi foragte wij icke Gudtz miskwndt ther fore, at wij giøre andre miskwndelige met hanwm, men hennis wsielighet oc wbegribelighedt ther wdaff besindis, nar 247 han er fordi Gudt, at han kan skiffte sijne gaffuer mett sijne wduolde børen.

¶ The spottere ther saa berømme seg aff Gudtz miskwndt, att the wele hanwm inghen retferdighedt offuergiffue, ere kiettere oc icke wij, som ære hans miskwndt bode wdi seg, oc sijne helgen, ther han saa skiffter met thenom, at hwn aldrig formijnskis. Then som setter loffue till Jesu Christi dødt oc pijnne, oc till hans hellige mandom, som ere creatur, icke haffuer han fordi noghen mįsloffue till Gudt eller Guddoms natur.

¶ Icke lijgne wij heller Gudt ij saa maade wedt noghen weldig herre eller streng Furste, eller een grwm oc haardt tyrann, som kiettere wele sige, ther pleije aff saadan statt och herlighedt, att oppeholde theris Furstelige agt oc ære, om wij wele thet redelige dømmen, eller [O1b] oc till at bestyrcke theris welde oc magt, swarhet oc trengsill, nar thet ij lde tagis, oc wredelige dømmis, oc fordi at huer mandt scal icke løbe thenom wnder øghen, met huess huerff oc ærįnde noghen kan haffue till samme Furste, tha haffuer han hoffmestere, raadt, hoffsinder, daarswenne, camerswenne, oc drawanttere, ther ofte pleije at røgte then menige mantz ærįnde hooss Fursten wdhen han will aff besynderlig gwnst oc naade, høre noghen selff till ordtz.

¶ Wdi saadan mening besįnde wij icke then milde oc barmhiertįge Gudt, ther wij wiide wære saa mildt oc godt, at han icke er alsomeniste redeboon till att høre bøn men biwder oss welwillighen sijn gwnst oc naade, hyllist oc wenskaff, nar wij ere redeboon till at føghe oss effter hans Guddommelige willie, 248 ther inghen werdslig Furste eller weldig tyrann pleier at giøre, oc serdelis nar wor herre seer oc fornømmer wor twctige ydmyghet, oc ydmyge twct. Aff een staalt oc homodįg dierffhedt, lader han seg ij sandhedt inthet aff trengte.

¶ Saa taler han wdi scrifffthen, Hwem scall ieg mildelige ansee, wdhen then som er ydmyg rædt oc forfæridt for mijne ordt. Thet er een syndt, at bruge noger menniskis godhedt, for wdhen een beqwem och een skickelig twct och ære, en sidhen then alsommectiste Gudtz godhedt, naade, oc miskwndt. ¶ Wor herre

will tilbedis, æris, loffuis och priisis, icke som mandt driffuer fææ oc swijn till marcken, eller før sommer ij by, men met een erlig beqwemhedt, oc en beqwem erlighedt, met knæfaldt, och een bøgdt halss som icke er for møghet strag eller stindt, oc ther icke taar oplade sijn øghen oc see till himmelin, met then obenbare syndere, men slar seg for sith bryst saa sigendis, O herre Gudt, ansee icke mijn wwerdighet, oc mtjne synder men thijn eghen godhed, oc fordi miskwnde teg offuer meg. Om noghen stor oc mechtig herre er from oc godt, icke schule wij fordi wære for wdhen tilbørlig twct [O2a] oc erlig blygsil, men dessmeer wære twctige oc bluge, at han er good. Saa er thet oc saa till børligt at wij oss ydmyge for Gudt mett all tuct oc ære, ydmyghedt oc blugsill, at wij schule icke mijsbruge hans godhedt, met wor wtuctige dierffhedt. ¶ Gudt er miskwndelig thet kendis ieg gierne, men han kan tha straffe wort homodige skalkhedt, nar behoff giørs. Sanctus Paulus haffde icke dess mijndre loffue till Gudt, at han begærede, the cristhen 249 folkis bøn som bode wdi Rhom. Saa sagde han, Brødre iegh beder eder formedels wor herre Jesum Christum, oc then Helliandtz kierlighedt, att ij hielpe mett edre bøner for meg till Gudt, att ieg motte frelsis fra the wantro menniskir som ere wdi Jødelandt.

¶ Thette giorde sanctus Paulus icke alsomeniste wdi sith sende breff til the Romere men oc saa wdi andre flere aff sijne hellige episteler. ¶ Icke haffuer heller thet noghet paa seg, nar the sige, at leffuendis menniskir oc leffuendis helgen maa well bede for huer andre, nar thet biwdis oc begæris paa mange steder wdi scriffthen, men the affgangne oc døde kwnne thet icke giøre. Først tha er Helgen icke døde, som haffue sagt godenat thenne syndige werden, men the haffue nw først begynt at leffue, at the ere met Gudt bleffuen wdødelige. ¶ Ther nest, motte thet wære een wnderlig ting (som sanctus Hieronimus haffuer sagt) at ther sanctus Petrus heller Paulus, wore her dødelige paa iorden, tha haffde the magt at bede for thenom som wore theris bøn begærindis, oc nw sculde theris mwndt wære saa luct at the taare icke tale, oc serdelis sidhen the ere sterkere wdi wiisdom oc kierlighet och righere paa alle dygder, en the wore then stwndt, the beswaaredis met theris dødelige legomme, och fordi nw møghet beder wiide wort terff en the tilfornt wijste.

¶ Icke fattis oss heller scrifft til thenne bewiisning, om wij maa henne nyde wdi sijn rette oc edele mening. Saa sagde Jacob Patriarcha then tidt han sculde døø om Josephs sønner Manasse oc Ephraim, 250 Mit naffen oc mijne fæders [O2b] naffen scall paa kaldis offuer desse børen. Desligest haffuer Salomon begæridt aff Gudt, at han motte nyde Daudid sijn fader gott, then tidt han saa sagde, Herre kom i hwg Daudid, oc all hans sagtmodighedt. Om sancto Hieremia prophett læse wij saa, at han er then som møghet badt Gudt for then hellige stadt Hierusalem. ¶ Oc wille noghen sige att the Machabeiske bøger ere icke wdaff then edele scrifft, oc i blant the wduolde bøger, oc besynderlige hooss Jøderne, sware wij saa, att ther som Jøderne haffue magt att dømme paa edele scrifft och hellige bøger, tha schule mange bøger settis wdaff then hellige scrifft, først een part aff thet gamble Testament ther kan saare bestyrcke wor cristhen tro oc loffue, oc sidhen thet gantsche ny Testament, ther alle Jøder icke meer agte en fabell oc sqwalder. Scule Jøder dømme paa scrifften, tha bliffuer cristendommen sætt oppaa een løss grwndwoll, nar the haffue altidt forwandleddt the scriffter som skjynbarlige drage indt paa cristhendommen. Om samme bøger, haffuer sanctus Augustinus saa sagt. Dog att Jøder icke anamme the Machabeiske bøger for ædil scrifft, the anammis dog aff then hellige kircke for sandrwg oc ædill scrifft. ¶ Nw framdelis som tilfornt er sagt, at som desse naffen, liwss, godt, fulkommelig, miskwndt, liff, haab, och andre flere bekomme bode Gudt oc menniskin, men dog wdi atskillig mening, saa kan thet oc bekomme seg, at bode Christus oc Helghen maa kaldis wore middeler oc patroner, for oss till Gudt, dog wdi atskillig mening. Nar Christus er then ypperste oc beste middeler, ther alsomeniste haffuer 251 thet met sijn lydilse forskyldett hooss Gudt Fader, at ij huo somhelsth ther noghet maa hooss hanwm, thet nyder han aff Jesu Christi werdskyldt, oc fordi ere Helgen middeler oc patroner wdi een andhen mening, en Christus han er. Christus er for sijn eghen skyldt, men the ere for hans skyldt, at for then behaffuelighet the wore Gudt tacknemmelige wdaff, for theris stercke loffue, the sette [O3a] till hanwm, hans kiere søn Christum Jesum, oc aff thet wskyldige leffnet the seg bewiiste wdi effter hans Guddommelige willie then tidt the dødelige leffde wdi thenne syndige werdhen.

¶ Schule desse ordt saa kortelige tagis, oc saa nøije beskæris, ther Paulus scriffuer till sijn discipell Timotheum. Een er middeler (siger han) emellom Gudt oc menniskin, som er Christus Jesus, oc schule saa blottelige wnderstaas, at han er then all ene som scall oc maa bede Gudt for menniskin, tha maa icke heller eett leffwendis menniske bede for eett andhet, till Gudt, nar han er ydermere middeler for the leffuende en for the døde, men then mening haffuer tha mange modstandige steder wdi scriffthen, som icke alsomeniste tillade men och saa biwde oss att wij schule bede for huer andhen indbyrdis. ¶ Wele the oc sige, att the leffuendis haffue scriffthen mett seg, oc icke the døde, tha er ther till nw strax tilbørlige swaridt, huore the døde haffue oc scriffthen met sig, om hwn maa nyde sgn rette mening, oc wndfælde thenom en scriffthen, the haffue dog stadfesting aff Gudtz obenbaring, aff cristhendoms raad, oc then menige cristhenmantz samburde tro oc samtycke, som haffue standhet wdi mange 252 hwnderdt aar, sidhen the hellige apostell ere affganghen, hwilken stadfesting som er beskede nock att saa gammill een seedt scall haffue magt, ther wijdelige nock scall forklaris wdi thet swar her effterfølger, till then artickell om skersijldt. ¶ Dog at ther som wij icke haffde andhen beskede, en then artickel wdi wor cristhen tro ther saa lyder. Jeg tror helghens samfwndt, huilken artickell wdhen twijll icke alsomeniste beslutter leffuendis menniskir, men oc saa retferdige siele, som ere wdi Gudtz hender oc ther till mett alle Gudtz hellige Engle. Om nogen hilser sijn hellige Engill, som Gudt hanwm giffuett haffuer for een gemmere, oc begær aff hanwm, att han scall forføre hans bøn till Christum. [O3b] Wdi sandhet (siger Erasmus Rhoterodamus) kan ieg icke forstaa oc besinde,

wdi huess maade thet menniske wore straffeligt. Icke wore heller samme engill aff saadan befaling, noghen Gudt, men alsomeniste Gudtz oc menniskins tienere. ¶ Will noghen sige (haffuer samme Erasmus sagt) huadt giørs behoff at giffue engelin saadan befaling, nar man kandt met thet kortiste saa tale til Christum, anamme mijn willie. Hanwm giffuer Erasmus saadan swar, Huadt giordis behoff att giffue oss engle, som oss schulde gemme och beware, nar wij kwnne wære trygge nock aff Gudtz beskermilse? Men thet falt tha icke Gudt saa till sinde, som fra ewig tidt haffuer alting berammeth, icke effter menniskins raadt oc sindt, men effter sijn eghen Guddommelige wille.

¶ Han gaff sijne apostele then naade, at the krancke menniskir som beskyggedis aff sancti Petri 253 skwgge, bleffue karske oc swnde. Desligest the swette dwgge som haffde strwghet sancti Pauli ansigt, och skiørtt som han arbeijde mett, lagde paa siwge kroppe, och paa the menniskir som wore met dieffuelskaff besette, gjorde thenom strax swnde oc heellbreijde, oc dog at then krafft oc ære hørde Gudt till, hwn kom tha the hellige apostell wdi stor agt oc ære. The swette dwge oc skiørtt for wdhen, kwnne wor herre mett sijn Guddommelige willie well haffue giort samme teghen, men han wille tha ære sijne tro tienere ther met, dog thet er oss wmøieligt att sige skelig sag till Gudtz gierninger.

¶ Thet er tha mijn tro, at som Gud fader wille æris formedels sijn søn Christum Jesum, saa wille oc Christus agtis och æris wdi sijne discipeler, oc at saa schulde skee war oss møghet nøtteligt til at rettelige besinde cristen menniskirs samfwnndt, oc huadt thet haffuer paa seg, nar leemmerne bliffue wdi saa mange maade deelactige met theris hoffuett Christo Jesu.

¶ Nw som sagt war om wor engell at wij maa hanwm hilse, hwij maa wij icke thet samme sige til Petrum [O4a] oc Paulum? aff sijn eghen natur tha henger ther inghen wredelighet hooss eller wrang mening. Thet er cristeligt at tro hellige menniskirs siele haffue lif sidhen the haffue forlat theris dødelige kroppe oc at tro thenom leffue met Christo er oc cristeligt effter sancti Pauli mening, som haffuer saa sagt. Jeg begær at forløsis aff thenne dødelige krop oc wære met Christo.

Att tro thenom frandelis wære tacknemmelige for Gudt, for huess kierlighedt skyldt, the icke haffue 254 spartt theris lif, eij arff eller ege, eij gotz eller penninge, eller noghen andhen welferdt, er oc saa cristeligt. Icke er thet heller wcristeligt, haffue then mening, att Christus wille theris amijndilse wære wdi høgtid oc agt hooss oss nar han wille self æris her paa iorden formedels thenom, ther han haffuer nw begaffuet met wdødelighet, effter thi han wille æris formedels thenom, then stwndt the wore dødelige. Thi er thet oc cristeligt at tro at han for theris skyldt will oss noghet giffue, nar han haffuer met thenom omkring wæntt alle som hanwm bekende, met huilke han will oc saa dømme all werden.

Oc effter thi at helghens paakaldt icke andhet er, en een øffuilse wdi troen, kierlighedtz fulkommilse, oc een stadfesting wdi wort haab, hwij schulde tha samme paakaldt foragtis? Kan leffuende menniskirs werdskyldt, komme andre till gode, hwij schulde icke och saa theris werdskyldt wære ganglig som nw regnere oc aldrig kwnne falde? Inghen kan thet negte, at helgen haffue iw stedtze begæring til wor salighedt, som Paulus haffuer sagt till the Rhomere, At alle creatur ere bijendis och wentendis Gudtz wduolde børns salighedt, hwilken begæring icke andhet er en een daglig bøn som the giøre for oss till Gudt.

Icke begære wij heller andhet en att theris willie wdi saa maade scall haffue magt hooss Gudt. Er thet saa som sanctus Joannes siger in Apocalypsi, Att Gudtz helghen robe heffen offuer the weldige tyranner som thenom drepte oc trengde, och samme heffen begære the mett een hast, [O4b] at theris giede motte ther wdaff fuldkommis, wdhen twijll 255 tha begære the oc saa att alle theris metbrødre och metarffwinge, schule fulkommis wdi all dygd och godhedt, helsth fordi, att nar the robe heffen tha giffuis thenom saadan swar. I schule en nw haffue taall een lidhen stwndt, saa lenge edertt broderlige selskaff er fulkommet som oc saa dræbis oc i hiell slaas, oc fordi kan thet icke wære syndt nar wij begere aff Gudt oc thenom, at thenne theris begering motte daglige forøgis, som ij sandhedt icke andhet er, en een ijdelig bøn som the altidt giøre for alle Gudtz wduolde børen.

¶ Men kiettere lade seg tycke att the haffue saa stortt omhygge for Gudt, att hans ære schulde ther wdaff formijnskis oc foragtis, om wij mett noghet paakaldt, ærede hans Helgen, dog att Christus icke self frøctede noghet for sijn ære, then tidt han saa sagde. I huo somhelst ther tror paa meg, tha scall han giøre the samme teghen som ieg gør, oc møget større. Then benedide oc almectige Gudt kwnde well alting haffue skapt, oc giortt, wdhen noger menniskis hielp, ther som han wille brughet all sijn Guddommelige magt, men han wille tha bruge wore foreldre till sijne methielpere. Oc dog att thet icke andhet er en Gudtz naade oc miskwndt, huess ther skeer wdaff wore foreldre, nar alting hør fordi till Gudtz ære, Gudt haffuer tha besynderlige budhet at wij ther fore schule fijre och ære wore foreldre, ther tha ij sandhedt icke andhet er, en at fijre oc ære Gudt nar som mandt ther met gjør oc fuldkommer Gudtz willie.

¶ Saa kwnne oc saa then mectige oc stercke Gudt, alting bestyre regere oc skicke, for wden nogher 256 menniskis hielp, men han wille tha ther til bruge menniskin, oc att hwn schulde ther fore elskis oc haffuis kær, æris oc affholdis, nar samme ære och agt hørde tha inghen till paa thet siste wden Gudt. Gudtz ære forminskis icke ther wdaff, men møghet forøgis, att hans Helgen æris oc affholdis [P1a] for hans skyldt, hanwm till loff oc ære. ¶ Then som agter oc holder wdaff een Furstis sendebudt, oc tienere, icke foragter han

ther met samme Furste, men han wdi saa maade meer agter, oc forøger hans heder oc ære, at han icke alsomeniste will fijre oc ære Furstkens eghen persoen, men och saa for hans skyldt alle thenom som hanwm ere anrørindis, mett embede befaling eller tieniste. Saa pleijr mandt att sige, Hwo som will icke meg gott, han gjør icke heller mijn swendt til gode, Saa siger ieg oc saa att then som icke haffuer Gudtz wenner for øghen, han haffuer Gudt icke møghet kier. ¶ Icke haffuer thet heller noget paa seg, nar the saa sige, Gudt lader seg inthet trengue wdaff mett noger bøn, desligest for en han bedis tha wedt han om han will thet giffue som begæris heller oc eij. Ther som han will, skeer thet well wden wor bøn, nar hans willie er saa fast, at han kan icke wendis. Will han oc icke, tha kan inghen bøn thet forhuerffue hanwm wdaff. Ther som wij rnotte giffue oss wdi saadan daarlig snack modt Gudt, tha giøre wij aldrigh Gudtz willie.

¶ Att wij maa grantske huess Gudt haffuer om oss forseett eller huess han will giøre eller lade for wor skyldt, haffue wij icke befaling eller noghet budt wdi then gansche scrifft, men at wij schule 257 giøre hans benedide willie biwdis oss paa mange steder.

¶ Han wedt alting for en hwn noghen tidt skeer, han wedt oc saa huess han will giøre eller lade for wor skyldt, men han biwder oss dog att wij schule altidt bede, oc thet schule wij giøre met stor attraa, saa at wij aldrigh lade wdaff att bede. ¶ Then som ijdelige beder, oc wdi een stadig loffue, han mwnde iw noghet forhuerffue, som Christus haffuer oss selff lærtt hooss Lucam, I huadt han will oss giffue eller oc eij, sette wij gierne wdi hans hender, och lade hans Guddommelige willie ther mett betemme, nar [P1b] wij ere ther wijsse oppaa, at han huerckin giffuer eller sender oss noghet wdhen huess oss kan wære nøttigt oc bestandigt, oc fordi wele wij altidt bede, som han oss biwder, oc mett stor attraa, ligerwiiss som wij schulde trengue oc nøde hanwm noghet wdaff, som then widue giorde ther omtalis aff Christo Jesu hooss Lucam, att hwn trengde een wretferdig dommere wdaff, then rett mett een traa bøn, som henne kwnne icke ellers skeep, saa sagde Christus. Ther som then wretferdige dommere i modt sijn eghen natur, giorde miskwndt mett samme widue, nødt oc trengdt aff hennis traa bøn, huadt kwnne ij tencke eder Himmilske Fader will giøre, som er barmhiertig och godt aff sijn eghen natur, om ij ere warafftige wdi edre bøner och begæring. Then wmidde dommere sagde saa, Dog ieg huerckin rædis Gudt eller frøcter noger menniske, men fordi then qwinne løber meg saa titt wnder øghen, oc begær sijn rett, tha scall ieg straffe hennis modstandere oc wforrettere.

258

¶ Men Christus Jesus haffuer sagt, Beder wdi een stadig troo, oc eder scall wijdis bøn, huess han will giffue haffuer han wijst aff ewig tidt, men han haffuer oc wijst for huadt sag han will noghet giffue, oc fordi will han bedis om sijne gaffuer, oc dog will han wnderstwndum forhale thenom effter sijn benedide willie, paa thet wij schule altidt bede, och dess ydermere optendis wdi een stadig troo, och loffue till Gudt.

Icke haffuer thet heller noghet paa seg, nar the sighe, att som helgen icke wijde wortt terff oc begæring, saa wijde the icke heller nar the scule for oss bede, oc helst fordi att the ere saa langt bestedde fraa oss oc desse forgengelige werdsins ting, att the icke wijde, eller kwnne skønie huess her skeer paa iordhen, huore ther om er sette wij gierne wdi Gudtz hender, som andhet møghett hans lønlige domme er anhengendis.

¶ Men dog tro wij fuldkommelige att the icke beswaaris mett noghen [P2a] groffhedt, ther thenom kan forhindre, wdi forstandt, wijtskaff oc begreb paa alting, wdhen huess Gudt will thenom besynderlige wære skiwlt fore. Christus haffuer sagt att the Engle som tiene menniskin her paa iordhen, see dog altidt Gudt Faders ansigt wdi himmelin. Hwij kwnne icke oc saa hellige menniskirs siele, bestede hooss Gudt, wijde oc see huess her skeer oc giørs blantt menniskin? Kwnne hellige Propheter, then stwndt the wore beswaarede mett groffue oc dødelige kroppe, see oc wnderstaa huess ther schulde skeep mange hwnderdt aar effter theris tidt, hwij schulde icke oc saa hellige menniskirs siele, kwnne wijde oc see 259 nerwærindis ting, oc besynderlige sidhen the ere frij och frelse for all groffhedt, syndt, och wanwittighedt, oc opliwste mett større gaffuer oc naade, en nogre Propheter wæridt haffue. ¶ Wij wijde oc troo møghet wære sant, huess alle wilkaar wij kwnne tha icke forstaa eller begriibe. Sanctus Paulus well wijste, at han war optaghen till then tredie himmell, oc han ther besaa the Gudtz lønlige domme, som inthe menniske motte bemæle, men han tha icke wijste om hans siell war bestedt wdi kroppen, eller oc ey, oc siger fordi at Gudt thet wijste oc icke handt.

¶ Saa troo wij oc saa møghet wære santt, oc wij dog icke wijde huess wilkaar ther henger hooss. Och ther som the icke kwnne wijde wor begæring wdi andre maade, heller huess her skede paa iorden, tha kwnne wore hellige Engle thet wdhen twijll bebude thenom, effter Gudtz tilladilse oc wor begæring. Saa læse wij att Gudtz Engill sagde till Tobiam. Then tidt thu giorde thijn bøn, mett almwise gierninger, oc begroffst døde menniskirs kroppe, tha offrede ieg oc framførde thine bøner for Gudtz ansigt.

Er thet saa at Gudtz Engle giede seg, nar eett syndigt menniske gjør pligt och bodt for syndhen, wdi sandhedt tha haffue the oc saa stor giede nar the føre wortt budt indt for thet himmelske selskaff, [P2b] huilkedt budskaff icke andhet er, en een begæring oc een indgangh till Gudtz hyllist oc wensskaff, som er een begyndilse till een sandt oc retsindig penitentze. Sanctus Moises sagde till folkedt wdi sijn liffs tidt. Jeg wedt (sagde han) at ij schule synde oc giøre ijldde effter mijn dødt. Sanctus Paulus 260 oc saa. Jeg wedt (siger han) att effter mijn afgang, tha schule indfalde blant eder, glubindis oc swaagre

wlffue, som icke schule spare then fattige hiordt. Kwnne the thet see aff Gudtz besynderlige gaffue, dog mett the wilkaar, ther wij icke kwnne begribe, wdi eet dødeligt legomme, hwij schulde icke oc saa the hellige siele som nw ere wdi Gudtz hender, frij oc løse fra all dødelig groffhedt, kwnne wijde oc forstaa, huess her nw giørs paa iorden? Oc som sagt er at Gudtz engle giede seg aff menniskins penitentze, hwij schulde icke oc saa helgen giede seg aff syndige menniskirs bekending? ¶ Wele the oc sige som mange nw mene at helgen fordi icke wijde wore terff, bøn, oc begæring, at the icke en nw regneere met Gudt men ere bestedde wdi een drøm oc een dwale, saa lenge at Gudtz søn Christus Jesus igenkommer paa then yderste domme dag, nar the først schule anamme met hanwm himmerigis giede, thenom kan ieg icke andhet sware, en kwnne the thet bewiise met then blotte och bare scriffth, tha wele wij thet som andhet møghet ther kan aff scriffthen bewiisis gerne troo. ¶ Er oc then hellige kirckis bewiisning befest mett større beskede, som tror att the nw regnere met Christo och ere hooss hanwm, tha lade wij oss saa tycke at hwn scal nyde sijn bewiisning, modt alle kietteris sindt oc mening, ther huerckin haffuer scriffthen met seg, ierteghen eller obenbaring, eij heller samburdt aff menige cristhends raadt eller samtycke. Wdaff ii eller iii lerde mentz mening, kan inthet fastelige bewiisis, huess mening ther haffuer tha inthet andhet paa seg, nar hwn rettelige 261 begrwndis, en att helgen haffue icke theris [P3a] fulkommelige løn oc giede, for en kroppen opstaar aff døde, oc thet wduolde tall till himmerigis riige, er opfyldt oc fuldkommett.

¶ Thette sige nogre hellige mendt, oc thet wdi sandhet, om the maa nyde theris rette mening, nar the icke andhet meenthe, en at Gutz helghens giede scall tha forøgis, nar thet gantsche himmerigis selskaff bliffuer forsamblt, oc kroppen opstaar till wdødelighedt mett sielin begaffuett met atskillige naader oc gaffuer.

¶ Ther som the wele wdi thenne mening noghet tale, tha er thet møieligt at finde bewiisning aff then hellige scriffth. Oc fordi att mange haffue anammet thenne artichell wdi saadan mening, at som een part aff helghens giede, forhalis til then yderste tidt, nar kroppen scal opstade til wdødelighedt, tha wele the oc sige att theris gantsche løn oc giede, scall saa lenge forhalis, at thet heele himmerigis selskaff er forsamblt paa then yderste werdsins dag. Thi haffuer then menige christen kircke, offuerwegdt scriffthen mett then Helliandtz sandhedt, ath the hellige menniskirs siele, som ere forløste aff theris dødelige legomme, regneere nw met Gudt, dog saa at theris giede scall tha forøgis nar legommett opstaar till wdødelighedt, oc andre merkelige gaffuer, som Paulus om taall til the Corinthier, oc ther som menige cristhends raadt haffde icke then magt hooss meg, att hennis affsagde dom oc rett wore meg scriffth oc bewiisning nock, som han dog ij sandhedt er, nar som scriffthen er hwil oc diwb, oc icke blott oc klar, tha ere sancti Pauli ordt till the Philipper meg 262 bewiisning sterck nock ther saa siger, Jeg begær at forløsis aff thenne dødelige krop oc wære sidhen met Christo, dog ieg will heller paa een tidt wære wdi legommet, eder til gode oc salighet. ¶ Er thet saa at Pauli begæring er fuldkommen tha er han ij sandhedt hooss Christum. Men wele the tha sige, wære møieligt att Paulus er hooss Christum, oc er dog icke wdi himmerigis riige, at Christus kan oc saa wære ther forwdhen, paa noget besynderligt [P3b] stedt hoos sijne helgen, indtill then yderste domme dag.

¶ Thu fromme læsere i huo thu æst scall meg forgiffue, at ieg her indscriffuer saa stor groffhet, nar som ieg thet icke giør aff mitt sindt men wdaff kietteris mening oc sindt, ther inghen ting blugis. Jeg well wedt wære een forferlig ting, at lycke Christum aff himmerigis riige, nar han haffuer thet først oplatt met sijn hellige dødt oc pijn. Men huadt er thet som kiettere taare icke sige sidhen the haffue berammet, at the wele fortredelige bliffue hooss then mening som the ere een tidt tilfalden, oc haffue indganghet. Nar the kwnne icke skillie helghen fraa Christo eller Christum fra helgen, tha wele the heller sette thenom wdhen for himmerigis riige, en the wele thenom wnde then giede, ther Christus haffuer thenom forskyldhet.

¶ Icke kan heller wanwittighet orsage thenom, som aff dwilhedt oc witterlig ondscaff, tale oc scriffue, thet som syndt er att tencke en sidhen tale, wdhen the wele sige at the icke haffue hørt eller læst thet som Marcus scriffuer i thenne mening. Att Christus 263 er optaghen ij himmelin oc sidher hooss Gudt Faders høgge sidhe, huilckd som er oc saa indt sætt wdi wor cristen troo, som kaldis the hellige apostels samlegge, paa thet ieg scall icke oc saa her indføre thet som Lucas scriffuer om sancto Stephano, ij thenne mening. Jeg seer (sagde han) himmelin wære oplatt, oc Jesum standendis hooss then weldige Gudtz høgge sijde. Oc fordi nar Paulus begærede at wære met Christo, eller hooss Christum, tha begærede han att wære wdi himmerigis riige, oc ther som han haffde dijd icke kommet, effther thenne timelige dødt, tha schulde han heller begæridt eett langt lifff, att then som leffuer kan haffue oc daglige fange stor forskylding hooss Gudt, men then som dødt er oc ligger ij søffen oc dwale, kan huerckin haffue forskylding hooss Gudt eller menniskin, oc ther som scriffthen [P4a] icke klarlige sagde, att Christus siider wdi himmerigis riige, ther er dog himmerige nock huar som Christus er. ¶ Jeg wille heller wære ij Helwede hooss Christum, om thet wore møieligt at han ther kwnne findis, en ieg wille wære wdi Himmerige wdhen Christo, oc fordi tror then hellige kircke, att hellige menniskirs siele ere hooss Christum, som Joannes scriffuer. I huarsomhelst ieg er (sagde Christus) scall mijn tienere wære.

¶ Oc er Christus wdi Himmerigis riige som han ij sandhedt er, tha ere the hooss hanum, oc ere the hooss hanwm, tha ligge the icke wdi søffen oc dwale wentendis giede, oc got, men the tacke loffue oc ære Gudtz Lam, som haffuer offuerwundett alle theris synder, oc forløst all theris sorg oc drøffuilse, 264 met sijn hellige dødt oc pijn, opstandilse oc Himmelferd, haffuendis nw een partt aff then salighedt som sielen allene tilhør, och wentendis ydermere paa then yderste domme dag, till kroppins giede, och som the leffue mett

Gudt, saa haffue the oc wijskaff om the ting som driffuis oc giøris her paa iordhen oc omhygge for thet ther skeer Gudt ij modt eller mett.

¶ Haffde then riige oc fordømde fraadtzere omhygge for sijne fem brødre, att the schulde icke komme wdi then samme pijn som han war, wdhen twijll tha haffue the hellige menniskir som regnere met Gudt, møghet større omhygge, for theris cristelige brødre, att the motte met een hast bliffue deelactighe aff then giede som the nw besiide. ¶ Icke haffuer heller thet noghet skell mett seg, nar the sige, ath wij giøre oss Guder aff helgen, oc ther mett synde wdi aff gudij nar wij icke ære heller ansee thenom for Guder, men for Jesu Christi leemmijr oc Gudtz wanner, ther Gudt haffuer selff giortt ære, som Christus selff siger hooss Joannem, I huosomhelst meg tien, hanwm scall mijn Himmilske Fader giøre ære. [P4b] Then som will møghet giøre eller lade, icke alsomeniste for noghen Furstis eghen skyldt, men oc saa for hans wanners och tro tieners skyldt, han giør samme Furste møghet større ære, en then som inthet agter hans wanner eller tiennere. ¶ Nar then icke hiertelige elskir sijn herre, som icke agter thenom ther ere hans herre anrørindis, oc besynderlige hans fromme oc erlige tilhengere, saa kan icke heller noghen rettelige elske Gudt, wden han och saa haffuer for øghen Gudtz besynderlige 265 wanner, ther saa ere wor herris Jesu Christi tilhengere, at the ere hans wduolde tempill oc leemmijr, wdi huilke han wille æris offuer then gantsche werdhen som hans Himmilske Fader war ærefuldt giort, wdi hans befaling, ther han skaffede mett sijn hellige dødt oc pijn, oc som inghen kan rettelige elske Gudt, wden han oc saa elsker sijn ieffencristhen, saa kan icke heller noghen mandt ære Gud om han giøre Gudtz helgen noghen wanære. ¶ Icke agte wij heller Gudtz helgen met ære oc tienisthe for theris skyldt, men Gudt til loff, ther alsomeniste bør at æris for sijn skyldt oc inghen andhen, wden hanwm til loff oc prijs, willie oc tieniste, oc fordi siger sanctus Augustinus merckelige, att wij cristenfolk icke agte Martyres for wore Guder, nar bode Martyrum oc wor Gud er een sandt Gudt, oc fordi er theris Gudt oc saa wor Gudt, oc icke the. Huem haffuer noghen tidt hørtt (siger Augustinus) nar ther sigis messe offuer theris legomme eller been, att noghen haffuer saa sagt. Jeg offer teg, Petre, Paule, eller Cypriane, nar wtj alle offre then almectige Gudt, oc icke thenom wdi theris amijndilse.

Thett som staar wdi scriffthen att wij schule tiene Gudt all ene, scall mett saadan wnderskede forstaas, att wij schule Gudt thiene offuer alt oc inghen lijge met hanwm, fordi ther som desse ordt (Tiene Gudt all ene) schule saa kortelige beskæris, at tieniste maa inghen bekomme wdhen Gudt, tha bliffuer ther saa stor modstandighed, [Q1a] wdi scriffthen, att wij komme ther mett aldrig till endhe, nar møghen tienisthe biwdis ther icke hør Gudt till all ene, dog 266 att hwn giøris Gudt till loff, att fremme ther mett hans hellige budt och Guddommelige willie, som er nar oss biwdis att tiene fader oc moder, herre oc husbonde, oc oss selffue indbyrdis, oc fordi er thet gantsche swaagert, att handle mett Luthers tilhengere, nar the beskære alle ordt saa kortelige, oc fordi wrije till een blott mening, all then merckilse som samme ordt met rette tilhør, saa at the maa icke nyde huess mening, the haffue hafft aff arilde tidt, først hooss hedninge oc sidhen blant cristhet folk, ther haffue saadane ordt brughet wdi theris almennelige tale.

¶ Then eiedom haffuer alle twngemaall, at mange aff theris ord tagis wdi atskillig mening oc brugis, oc bekomme bode Gudt oc menniskin. Om noghen will effterfølge Helligementz exempill, ther wdaff foragtis icke Christus, som wdhen twijll er eett exempill, effter huilket oss alle bør at skicke wort gantske leffnett wdi alle wore gierninger. Saa siger sanctus Paulus. I schule wære mijne effterfølgere som ieg er Jesu Christi.

¶ Saa foragter icke heller thet menniske Christum Jesum, ther anseendis sijn eghen wwerdighet oc wtacknemmelighedt, will gaa till Christum som er then yperste middeler oc patroen, formedels noghen helligementz bøn, som er oc lenge wæridt haffuer Jesu Christi leffuendis leem oc tempill.

¶ Jeg formwger att som legomlige leemmer ere hoffuedhet møghet behaffuelige, saa ere oc saa aandelige leemmer Christo Jesu, som er theris hoffuett, møghet behaffuelige, saa att han will for theris skyldt, møghet giøre och lade, ther han haffuer saa 267 brughet seg till ære, at han aff thenom er forkyntt offuer then gantsche werdhen, oc ther wdaff ærefuldt giort, ligerwiiss som han selff ærefuldt giorde sijn Himmelske Fader, her paa iorden. [Q1b]

¶ Thi maa helgen wære oc i sandhet ere wore middeler oc talsmend till Gudt, men dog saa, at the framdelis bruge Christo Jesu, till at forhuerffue noghet aff Gudt, som er then ypperste middeler, aff huess eniste forskylding alting haffuer magt oc behaffuelighet hooss Gudt.

¶ Oc fordi ther som wij atspøries om wij tilbedhe helghen, ther till sware wij saa, at maa thette ordt, tilbede, nyde sijn gamble meerckilse, som thet haffuer aff gammill lawheffd, tha tilbede wij thenom som Konger oc Prester tilbadis wdi thet gammill Testamentt, thet er, wij agte oc ære ij thenom, Gudtz magt gaffuer oc befaling.

¶ Saa finde wij att Daudid war tilbedhen, desligest Salomon oc saa aff sijn eghen fader, som Kongelige bøger klarlig indholde. Men maa samme ordt icke nyde sijn meerckilse, tha bede wij thenom och icke tilbede, at the som nw sagt er, kwnne wære wor trøst men nest Gudt, wore talsmendt middeler, men nest Christum Jesum, som haffuer oss thet forskyldhet att bode helghen och wij maa tale wortt beste oc worde bønørde. Oc thet er icke att dyrcke affguder, men at bekende bode theris oc all werdsins sandhe Gudt, som kan bruge seg till ære stock oc steen, oc døde elementer, en sidhen leffuendis menniskir, ther haffue skeeli oc

redelighedt, sindt oc forstandt.

¶ Framdelis talis wdi thette spørmaall om beledē, 268 oc spøriess om the schule tilbedis, eller oc eij, ligerwiiss som noghen haffde wærid saa groffuelige cristen, at han tilbade beledē, som icke andet ere en teghen, oc hellige menniskirs amijndilse, som scrifft oc bogstaffue icke andhet ere en teghen och paamijndilse till then merckilse som beteckis wnder samme scrifft oc bogstaffue. Oc haffde en noghett menniske wæridt saa groff, at thet haffde tilbedhet beledē, tha burde icke fordi, then menige cristen kirckis seedt att foragtis, eller fordømmis, nar ther offte blant then menige mandt findis saadan brøst, som kirckin kan icke hastelighen [Q2a] afflegge, for theris wlempe skyldt, ther icke kwnne besinde noghen wiiss beskede.

¶ Om ieg holder mijn bog reen, oc henne bewar for ijldt oc wandt met stor wogt oc gemme, icke er hwn fordi mijn affgudt, nar iegh thet icke gjør for boghens skyldt, men for then merckilse som wdi boghen findis, huess teghen oc amijndelse hwn er. Saa ere icke heller beledē wore affguder, nar wij icke fijre thenom for theris skyldt, men for theris merckilse huess amijndelse the ere. ¶ Wij well wijde wære screffuet, at wij schule icke tilbede menniskins handewerck oc gierning, huilkedt wij icke heller gjøre nar wij holde beledē wdi een sømmelig erlighet oc een erlig sømmelighet. Nar ieg bøier krop och knæ for Jesu naffen skyldt, icke gjør iegh thet for then røst eller the bogstaffue skyldt, men for theris merckilse, saa ære wij oc saa beledē icke for teris skyldt, men wij lade thenom nyde sijn merckilse, som the haffue hiem att bære, oc fordi tilbede wij icke beledē men wij tilbede Gudt, 269 oc bede helgen hooss beledē. Saa falde wij paa knæ icke stock och steen till ære, men Gudt hooss stock oc steen, som wdi noghen figur betegne helgen.

¶ Wij tacke Gudt som oss haffuer lærtt, at wij kwnne lenger tencke en then dødelige krop kan strax mett tancken komme, oc fordi wære mett legommett her paa iordhen, men haffuer dog hierthens tancker oc begæring hooss Gudt wdi Himmerigis riige, oc for then sag schulde alle beledē giøris oc wdstafferis, for wdhen løsagtige noder oc hofferdigt smykkerij, att the kwnne mett eett terffueligt alffwar meer optende eller opwecke menniskin till Guddelighedt, en løsactige oc wnyttige tanckir.

Wij see thet offte skee mett beledē, som daglighe hendher mett [Q2b] the bøger ther prydis met forgyithe bogstaffue, løffuerck, och wijnrancker, oc formalis mett atskillige fwgle oc dyr, papegaaier och aber, wglr oc markatte, att wij meer wndre paa flijdt oc konst, en the hemmelige sacrament som beteckis wnder scrifft och bogstaffue.

¶ Saa skeer ther oc mett beledē, nar wij saa bruge thenom, at wij meer forwndre flijdt oc konst, guldt oc gierning, oc ther fore agte wij meer theris mestere, en Helgen som thenom burdhe eenfoldige att betegne. Then brøst schulde ij sandhet forbædris, och een cristelig seedt icke fordi affleggis.

¶ Om noghen mandt haffde the bøger som han wille heller see oppaa en studere wdi, icke scall mandt fordi brende samme bøgher, men han scall lære att thenom rettelige bruge.

¶ Saa scall mandt icke heller berøffue tempill sijne beledē oc ornamentt, om the icke sømmelige brugis, 270 nar thet scall altid bædris som brwt er, oc wanwittige folk schule læris att rettelige brughe huess thenom kan drage till effterfølning wdi tro, haab, kierlighet, taall, sagtmodighedt, kyskhedt, rwndhedt, affholdt, fromhedt, och andre mange dygder, till huilke alle legomlighe ting icke andhet ere, en teghen oc paamijndilse, ther oss schule optende til aandelighedt, at Gudtz wnderlige gierninger schulde icke komme wdi glemme, desligest hans hellige apostels, tha ere the oss forsette til een amijndilse wdi then hellige scrifft.

¶ Saa haffue wij oc beledē wdi then hellige kirckis seeder, ornament oc tempill, att theris dødt oc pijnē, dygdt oc hellighedt scall altid wære for øghen, oc icke komme ij glemme.

¶ The wele sige wære wnøttig tæring som giørs paa beledē oc kirckins ornament, men huess wnøttig tæring som giørs wdi riige folkis hwss, mett forfengelig bygning, mett løsagtig formaling, oc mett andhet hofferdigt smykkerij ther talis inthet om, oc ther findis dog stwndwm wdi een by viii eller x hwss som haffue meer bekaast, [Q3a] wdi bygning, offuerflødig tæring, mett bram oc løsagtighet wdi beledē oc formaling, en een gantsche Domckircke haffuer bekaast.

¶ Men fordi att hennis ornamentt, ere optagne for een herlighet till att beqwemmelige oppeholde Gudtz loff oc tieniste, tha kaldis thet wnyttig bekaastning, oc een skadelig tæring, oc fordi at the riigis homodige bygning oc løsagtige smykkerij, er optaghet till att praale mett oc berømme seg wdaff, at then haffuer saa møghet giortt oc saadan amijndilse ladhet 271 effter seg, tha holdis thet icke for wnyttig tæring. Huess løssactighedt som nw findis wdi herre hwss mett syndig orsage, wdi beledē oc formaling, er forferligt at tale oc scriffue om.

¶ Een syndig oc wbeqwem snack drager mange wnghe menniskir wdi syndt och sorg, men een ondt leijse och een forgiftig bog, gjør oc saa, men offuer alt een løsagtig formaling oc controfeijtt. The dwmme bogstaffue, oc the døde beledē kwnne møghet tale endog at the ere wmælinde. Thi schulde herre hwss haffue Gudelig formaling, ther som the nw prydis mett geckerij, oc møghen syndig orsage, men nar the icke

andhet giøre och tencke en syndt, tha kwnne the icke heller andhet scriffue oc male en syndt

¶ Thenom fortycker att wij haffue Jesu Christi kaarsis beled oc hans moders Marie, oc andre gode Helghens, till exempill oc efftersiwn wdi Gudtz hwss som ere cristhends tempill. Men at the formale theris eghen hwss mett nogre affgudinnens beled, Palladis Junonis oc Weneris, mett boffuerij oc bolerij, mett dantz och daabill, ther talis inthet om. ¶ Mett saa stort skell burde herre hwss at prydis, at mange aff the hijstorier som findis wdi scriffthen schulde ther icke heller indföris, som ere thet hoor ther Daudid giorde mett Bersabee, oc andre syndige historier, ther offte saa wdstafferis, at the meer skynde legomlige folk wdi syndighe gierninger, en draghe thenom ther fraa. [Q3b]. Men ther om scall een andhen tidt talis noghet wijdere, nar Erasmus Rotherodamus haffuer her till giffuett meg stor orsage paa nogre steder, huar han met een tilbörliq foragt 272 bespotter, then ondhe seedt, som nw er optaghen for een herlighet wdi alle herre hwss ther dog icke andhet er, en eet ophoff oc een orsage till möghen syndt oc Gudtz fortörnise.

Nw framdelis om kirckins ornamentt och clenodier, huore wor Herre will haffue thenom wdi fredt will ieg aff manghe bescriffue eett exempill, ther icke er screffuett for iii eller fijre hwnderdt aar men meer en xii hwnderdt, wdi then bog som kaldis Historia Tripertita. Julianus Keijsere een forløben oc forsoorin cristhen mandt haffde een moder broder som oc hedt Julianus. Samme hans moder broder, feck ij sindhe att han wille forøge Keijserins fadebur, mett mange dyrebare kar oc clenodier, som fwndis wdi Antiochie kircke. Ther han kom ij kirckin mett stor magt, lod han wdiaghe alle Prester oc klercke, oc saa tillycke kirckin. Her tager thenne scriffuere ij huo han war kirckin for Gudtz hwss oc tempill (dog att kiettere wele icke till staa, att tempill maa kaldis kircke) fordi han siger paa latine (dicitur clausisse ecclesias). Nw ther han haffde tilluct alle kirckir oc foriaghet thet gantsche klerckerij, tha bleff tilstede alsomeniste een Prest som hedt Theodoretus. Ther Julianus lodt hanwm paa tage, for then som haffde samme dyre clenodier ij gemme, oc befaling, befooll han strax at the schulde hanwm ønckelige hwgge oc gøre saar, drawantere han haffde mett seg, oc paa thet siisthe slaa i hiell. Samme Prest war tha sterck wdi samme pijne, oc taled merckelige for then cristhen troo oc lerdom, oc cristhelighe offuerwantt then wmidde tyrann.

Then tidt Julianus haffde tha tilhobe packedt alle 273 kirckins kar clenodier oc kleder som wore wijgde till Gudtz embede loff oc tieniste, tha kaste han samme packer neder paa gulffuett, oc spottede først [Q4a] Christum som han wilde oc mest gadt, oc ther nest sette han segh offuen paa samme kar oc kleder, at hans spott oc foragt motte wære fulkommelig.

Strax bleff han saa plaghet aff Gudt, paa sijn hemelig ting laar oc lendt, at ther woxte wdi matke oc orme, aff rødt oc blodigt kiødt, saa att inghe læger kwnne then plage stille, eller offuerwinne. The giorde besynderlig oc dyrebar lægedom aff feede fwgle, ther mett at besmørie the forraaden leemmer, oc then forkrencte kropp. Ther kom tha inthe andet effter, een at the orme oc matke, som føddis induortis wdi liffuett, wdkrøbe till then søde smørie, hanwm till een stor pijne, igienom thet leffuendis kiødt, oc thet stodt saa lenge paa mett hanwm, att han armelige døde aff samme plage.

Thette teghen wille Gudtz wrede lade obenbarlige skee, till een klar bewiisning at then cristhen kircke haffde bode wijgde Prester oc wigde steder wigde kar oc wide kleder ther han will fijris oc holdis besynderlige wdi heder oc ære.

Then samme tidt fwndis ther mange aff Keijserins kammerswenne oc renthe mestere som wore wdi raadt och gierning mett samme Juliano till at berøffue Gudtz hwss oc tempill ther oc saa finge ønckelig affgang, wdaff forferlig bradt oc wbeseedt dødt, fordømdhe aff Gudtz retferdige strengthedt.

Oc framdelis huore thet war Gudt mijshaffueligt ij thet gammill Testamentt, att Baltazar Konge lodt 274 dricke wdi sith gestebudt aff the kar blantt sijne hwstruer oc booler, huilke kar hans fader Nabuchodonosor haffdhe røffuett wdaff thet Hierusalemske tempill, haffue wij merckelige bescreffuett hooss propheten Danielem.

Ydhermere, huess Heliodoro er wederfaridt, som war wdsentt aff Antiocho Konge till att berøffue samme tempill wdi Hierusalem, bescriffuis wijdelige wdi then andhen Machabeiske bog, och mett faa ordt ther som wij haffdhe huerckin bewiisningh aff scriffthen [Q4b] ej heller aff merckelige historier, eller naturlig skeeli, att een erlig beqwemhedt, oc een beqwem erlighedt, er Gudt behaffuelig oc tacknemmelig, wdi cristhends tempill oc theris ornament, met huilke Gudtz loff oc tieniste scall oppeholdis, tha er Gudtz wrede een bewiisning sterck nock, ther han altidt haffuer giffuett till kende modt wmidde tyranner som pleije att berøffue tempill oc hellige steder, nar han haffuer thenom altidt straffedt, anthen mett bradødt, eller elendighedt, wnderstwndwm met wlydilse oc opsigilse aff theris egne wndersotte, eller andhen werdsins modgang her paa iorden. Att ieg scall icke sige huore mange twsinde ere ewige fordømde, for theris falsk oc swijg woldt oc trengsil, som the haffue brughet modt Gudt oc hans klerckerij, modt tempill oc hellige steder, oc modt kirckins clenodier oc ornament, ther Gudt will wære wdi then hellige kircke till een nødtz penning, fattige fanger, oc mijslige menniskir till hielp oc trøst, nar behoff giørs, och icke att skalke schule worde thenom mectige, till at fortære wdi drick oc daabill, wdi homodt oc 275 geckerij, eller till att spjildhe wdi homodigt och forfengligt smykkerij, eller oc andhen syndig forwandling, som nw skeer hooss mange, ther haffue indganhedt thet Ny Euangelium, dog thet er icke euangelium men tyrannij, welde oc magt, trang oc

last, som aldrig kan lenghe fordragis aff Gudt, men will altid heffnis, nar Gudtz wrede er stilledt, modt sijne søner, ther han will straffe till bodt oc penitentze, oc icke till noghen endelig forderffue. Oc dogh at thette er nw wijdelige bescreffuet wdi een retsindig mening, ieg giffuer tha icke all then dyrckilse magt, som brugis blant then menige mandt, anthen Gudt till loff eller helghen till ære, oc besynderlige for then wrange mening som ther findis hooss.

¶ Wij see (dess wær) huore mange begære thet aff helgen, att the framdellis schule thet forhuerffue aff Gudt, ther een blug mandt icke torde begære aff een skendig rwwffirsche, som han bruger till syndt och [R1a] Gudtz fortørnilse, ther ieg taar fordi icke paa scrifft wdtrøcke nar theris begæring er icke alsomeniste wildig wdi legomlig ting, men oc saa wdi syndig handell. Somme begære møghet aff Helgen saa groffuelige, som thet wore wdi helghens hender att giøre eller lade huess wij wille haffue giortt heller latt, ligerwiiss som the icke wore patroner till Gudtz gaffuer, men myndige herrir. ¶ Men saadan brøst scall tha fordragis till een tidt, som werdsins leijlighedt nw giffuer seg, oc thet scall mett stor lempe forbedris som mijsbrughedt er, att thet som rett er, kan wære bestandigt, oc bliffue wedt magt, oc fordi scall man icke afflegge Helghens 276 fijring, oc ære, nar mange agter thenom meer en børligt er, och noghet nær sette thenom offuer Gudt. Som wij icke heller forbiwde att effterfølge gode gierninger wdi Helghen nar mange effterfølge Helghens synder oc skrøbelighedt. Thet onde scall mandt altid fly, oc thet gode effterfølge. Ther som Helghens paakaldt schulde fordi affleggis att mange thet wrangelige bruge, tha schulde oss oc saa forbiwdis at læse then Hellige Lest, nar mange kietterij haffue sijn orsage ther wdaff blant the lowkøne, att the wele heller følge theris eghet sindt en bliffue hooss then Helliandtz mening, ther alsomeniste hør till scriffthens rette forstandt. For samme sag schulde wij icke heller paakalde Christum oc hans hellige naffen, att the som bruge troldom oc then soorte konst oc saa paakalde samme naffen. ¶ Thi scall wildfarilsin straffis, oc een godt eenfoldig mening fordragis, oc er ther sidhen noghen føije wranghedt iblantt, hwn scal rettis oc forbædris. Oc fordi at helghens dyrckilse skeer wdi trenne maade, som er wdi effterfølling, wdi heder oc ære oc wdi paakaldt. Mett effterfølling nar som wij tagindis exempill aff theris hellige leffnett giøre effter som the haffue giortt fore. Saa sigher sanctus Paulus, I schule wære mijne effterfølgere som ieg er Jesu Christi. Mett heder oc ære dyrcke wij thenom oc saa, nar som wij ansee then [R1b] store ære Gudt Fader haffuer thenom giortt, for then store forskylding the haffde hooss Christum Jesum hans kiere søn, mett theris tro tieniste, wdi huilken the ginge ij døden oc forwirkede theris halss hanwm till ære, oc thet skeer nar wij haffue theris amijndilse, wdi 277 tempill, altere, høgtidt, loffsang, læsning, affholdt, faste, oc andhen fijring, dog att saadan ære icke andhett er en een effterfølling nar the haffue saa giortt for oss, then stwndt the leffde her paa lorden dødelige som wij nw giøre, wdi huilcke ting wij dog icke ansee menom allene, men Gudt wdi thenom, oc thenom wdi Gudt, effther thi wij huerckin kwnne eller maa skillie hoffuedhet fraa kroppin, eller oc kroppin fra hoffuedhet, dog att kroppins ære hør saa besynderlige till hoffuedhet, att hwn kan icke kroppin bewiis, wdhen hoffuedhet till møghett større loff oc ære, en then ære hwn er, som kroppin bewiis.

¶ Jeg trøster icke att skillie hoffuedt fra krop eller krop fra hoffuet wdhen beggis there skamfæring. Mett paakaldt dyrcke wij thenom oc saa, nar som wij anseendis theris werdskyldt, wdaff huilken the wore Gudt saa behaffuelige, att han wille for theris skyldt møghet gøre oc lade, then stwndt the wore bestedde wdi menniskelig kranchedt, oc nw møghett meer will giøre eller lade for theris skyldt sidhen the haffue offuerwvndet al werdsins skrøbelighet, tha paakalde wij thenom begærindis aff Gudt, att wij maa nydhe theris hellige bøn oc begæring, oc wille fordi bruge oss som thenom, seg till loff, heder oc ære. Oc fordi schule the paakaldis oc bedis men dog ij saa maade, att wij giøre wor tale oc mening først till Gudt som thenom haffuer giortt hellige, oc sidhen till helghen, begærindis aff thenom att the oss icke forglemme hooss Gudt wdi theris inderlige oc daglige bøner, oc for then sag scall wor bøn altid føies effther wortt terff oc behoff ther wij 278 sømmelige maa begære anthen att haffue om thet er gott, eller at myste om thet er ontt oc wbehaffueligt.

¶ Thi [R2a] findis mange simpell menniskir som wrangelige paa kalde helghen mett Pater noster, Aue Maria, nar then bøn oc thet loff kwnne icke noghen bekomme, wdhen then Himmilske Gudt, oc Jesu Christi moder himmerigis drotning. Wij see manghe groffue menniskir, meer en ondhe, som nar the haffue læst eett stort tall Pater noster, tha skiffte the thenom till atskillige patroner oc somme faa fleer oc somme fierre, som theris patroen er thenom meer eller mijnde kær, och dog att the mene her inthet ontt mett, thet er tha een plwmp groffhedt, oc een groff plwmpthedt, serdelis wdi the aandelige tingh, som schule skee, oc brugis mett stor wiisdom oc klogskaff.

¶ Then som wore begærindis aff noghen stor herre, at han schulde wære hanwm godt oc gwnstig, oc talde hanwm saa till, Wor fader thu som æst wdi himmelin, eller oc saa, Heell Maria thu æst fuldt met naade, tha mente samme herre at then mandt wore icke wedt sijne sindt, men anthen drwckin eller daarsk. Icke wijsthe han heller hwadt han wore begærindis, for en han talde the ordt, ther kwnne forstandelige wdtrøcke hans mening, helgen kwnne icke bøde for tancker wdhen the wdtrøckis mett mwndhen.

¶ Then magt beholder Gudt all ene hooss seg, at han allene weedt hierthens hemelige grwndt oc mening, oc ther som noghen will sighe att simpell folk 279 kwnne tha icke andhet bedhe en Pater noster, schule the wijde att thet er inghen retsindig orsage, ther maa eller scall anammis for orsage, nar inghen er saa simpell ther kan tale at kan kan iw sighe sith terff oc behoff.

¶ Then som kan bede madt nar han er hwngrw, oc dricke nar han er tørst, well kan han oc saa føghe sijn tale, effter andhen nærwærindis nødt och begæring, som han er besthedt wdi, saa sigendis, Thu hellige mandt bedt for megh till Gudt, for then heller then [R2b] nødt. Att fattis brødt oc bedis eet æble, eller oc sige, thet er høgt til Himmels, er een simpelhedt for møghet groff. Thi schule wij met saadan ordt tale, oc bede serdelis Helgen, som kwnne forstandelige oc beqwemmelige fram sette wortt terff oc behoff, nar Gudt kan offte wijde wor hierthens hemelige begæring, men thet kwnne icke Helghen. At ther wdi kirckins tidher, oc saa nar wij læse wdaff Helghen, blendis offte Pater noster, giørs fordi att wdi Helghens loff oc amijndilse, ansee wij icke thenom all ene, men Gudt wdi thenom oc thenom wdi Gudt, oc fordi hør thet Gudt till som hanwm bekommer, oc Helghen som thenom kan bekomme.

¶ Thi scall mandt lære simpell menniskir, at rettelighe fijre, ære oc bede Helghen, heller en afflegge then cristelige waane, som wæridt haffuer wdi cristhdommen ij saa mange hwnderde aar, som Gudt haffuer oc befest oc bestyrckedt, mett wtalige ierteghen, ther oc saa haffue stor magt hooss cristhet folk, dog at kiettere till een tid maa forhaaijne oc foragte bode Gudt oc hans wnderlige gierninger.

280

Kan thet lenge bekomme thenom wdhen tilbørlig straff faa the och snarlige att wiide. ¶ Icke haffuer heller Christus lærtt oss Pater noster wdi saadan mening, att wij maa inghen andhen bøn bede en then samme, dog att Pater noster er then bøn, wdi huilken alle retsindige bøner schule besluttis. Nar Christus offte badt oc icke then samme bøn, desligest Paulus oc andre apostele, oc besynderlige sanctus Petrus ther han skickede Mathiam wdi Jude stedt, Stephanus och saa ther han sagde, Herre Jesu, tag oc anamme mijn siell, dogh att then bøn kan oc saa besluttis wdi Pater noster, oc fordi kan huertt menniske som haffuer skell oc sindt, altidt føge sijn bøn effter sith terff oc nød som thet er tha bestedt wdi, nar thet gjør sijn bøn. ¶ Then allerstørste brøst som findis wdi wore bøner, er eett legomligt wildt som ther henger hooss nar wij offte ere the ting begærindis, [R3a] ther oss komme meer till skade en gagen, oc ere oss større orsage till syndt oc Gudtz fortørnilse, en till noghen dygd eller ære, och thet skeer nar wij begære werdsins store lycke, oc rigdom, magt oc welde, riige oc ypperlige gifftermaall, swndhedt, werdslig fornwfft, herre hyllist oc wenskaff, agt oc ære, heder oc befaling blant menniskin, oc andre saadane sexhwnderde støcker, ther haffue fordømd mange twsinde menniskir, oc desse fordømmelige ting begære wij møghet heller en een retferdig conscientze, eller oc eett frompt och manneligt hierte, ther kan alle saadane legomlighe oc forgengelige ting mannelige forsmåa, oc inthe andhet tørste oc begære, en himmelske ting som ere ewige oc aandelige.

281

¶ Men nar wij ere tha icke andhet en menniskir, besette oc bestedde wdi møghen skrøbelighedt, tha begære wij offte thet paa wortt legemlige wildt oss icke burde, the ting anseendis oss burde mesth att forsmåa, oc fordi nar wij wille nogett begære aff Gudt som wildigt er wdi legemlige ting, tha scall thet altidt skee mett wilkaar, om thet kan komme Gudt till loff, oc wære oss bestandigt till siels salighedt. Aff eett exempill kwnne mange besindis, oc fordi nar wij ere bestedde wdi stor krankhedt, schule wij saa bede, O Herre Gudt, Thu som æst alle creaturs lifff oc salighedt, oc lader inghen ting skee wdhen retferdig sag, frelss meg aff thenne swaagre kranckhedt, om møieligt er att thet maa skee, dog ladt alting worde effter thijn willie oc icke mijn. Men nar inghen ting er skiwldt for teg, beder ieg gerne, om thenne kranckhedt kan megh bekomme till thet ewige lifff, tha tractere meg effter thijn Guddommelige willie, alsomenisthe giff meg magt oc styrcke, att ieg kan lidhe oc fordraghe mett eett gott taall, huess plage oc modgang som meg kan noghen tidt tilkomme.

¶ Saa schule wij alting sette wdi Gudtz willie som Christus haffuer giortt for oss ther han badt sijn Himmilske Fader, skillie segh wedt then haarde pijn ther hanwm forestodt. Men (sagde han) worde [R3b] dog thijn willie oc icke mijn, oc fordi nar wij begære fredt oc timelig werlig, ther oss kwnne frelse fraa feijdhe, pestilentze och dyrtid, eller andhen plage oc modgang, huess icke skeer som wij begære, wij ere dog bønhrørde hooss Gudt, nar wor willie bør at føije seg effter Gudtz willie. Haffdhe 282 samme ting wæridt oss nyttelighe tha haffde the ganghet fore seg. Men nw wore the icke nyttelige oc fordi skede the icke. Gudt aff sijn ewige godhedt føier oss thet altidt til som oss burde at begære, thi giffuer han wnderstundwm heller the ting som ere salige en lystige, heller aandelige ting en legomlighe, att wor syndige willie kan ther mett spildis, oc Gudtz ewige oc retferdige willie fordis och fremmis, ther altidt bør att fulkommis wor syndige willie till twang oc trengsill.

¶ Then som begær aff Gudt swndhet oc karskhedt, at han kan wære dess sterckere wdi syndt oc wdygd, eller fordi begær langt lifff, att han maa lenge bruge thenne syndige werden, formwger ieg at inghen partt findis wdi Pater noster, ther kan beslutte saa syndig een begæring. Men then som begær wriisdom och eett sindigt forstandt aff Gudt, han haffuer een retferdig mening, som sanctus Jacobus haffuer oss lærtt saa sigendis. Then som haffuer wiisdom behoff begære seg hanwrn aff Gudt. ¶ Men then som begær wiisdom wdi saadan mening, at han scall agtis oc affholdis blant werdsins mestere, tha gjør han imodt wor Herris bøn. Daud han beder, Herre giff meg wnderstandilse, men siger han framdelis, att ieg kan lære thijne budt.

¶ Ther till haffue wij och alle wiisdom behoff, thi schule wij icke wdi andre mening begære wiisdom, oc fordi synde mange, att the wdaff større inderlighedt oc begæring, bedhe aff Gudt rigdom och legomlig welferdt, en troo oc kierlighedt, eller oc eett sindigt forstandt, wdi then hellige scrifft, ther ere saadane ting,

att som huer mandt bør thenom at 283 haffue, saa bør thenom oc wdi wor daglige [R4a] bøn att bedis, oc begæris.

¶ The fare drabelige wildt, som anthen bede wcristelige ting aff Gudt, eller oc thet som er theris ieffencristhen forderffueligt, oc thet skeer nar røffuere landtzknecte saa bede, Herre giff oss lycke till een bytte penning, nar wij faa berøffuett kircker oc fattige bønder. Eller nar wcristelige læger begære att mange menniskir schule falde wdi siwgdome oc kranckhedt, att theris baade kwnne ther wdaff forøgis, fordi thenom lider tha best, nar huermandt lider ijelde. Eller nar som een ondt arffwing begær sijne foreldris dødt, att han mett een hast kwnne komme till samme arff, som han seg wenter. Saadane bøner, fordi the ere legemlige oc icke aandelige, tha will then aandelige Gudt thenom icke høre, oc ther som the en bleffue stwndwm bønherde, tha kommer thet thenom saare ijelde, ligerwiiss som han hørdhe theris bøn ij thet gammill Testamentt, then tidt the wore begærindis een Konge, men thet skede dog thenom till een wbodelig skade. ¶ Thi scall mandt lære simpell folk att rettlige bede Gudt, oc dyrcke helghen, oc icke foragte eller afflegge, then seedt, som Gudt haffuer selff stadfest, oc giffuett magt mett saa store oc wnderlige teghen, ther han haffuer ladett skee for theris skyldt, saa mange wtalighe menniskir till hielp oc trøst, att betyde ther mett theris store tacknemmelighedt, oc forskylding som the haffde hooss hanwm, dog att samme forskylding er meer wdaff Gudtz naade, en theris eghen magt, men hwn kaldis dog theris, att han wille thenom ther till brughe som sijne 284 methielpere. Inghen wedt bæder om helgen oc theris kroppe schule fijris oc æris en Gudt, som haffuer allene giort thenom større ære, en all werden kunne affstedt komme, ther haffuer oc saa sagt hooss Birgittam om Petri oc Pauli legomme, huess optagilse och ophøgilse ther war lenghe forhaledt, att the menniskir en wore wføddhe, som schuldhe thenom gjøre saadan ære, sigis ther fordhi [R4b] saa wdi samme bog. Ther som thu atspør meg om samme kroppe skede noghen heder och ære, ther the wore lagde wdi then bryndt, scalthu wijde att dess ij mellom, tha gjorde mijne hellighe Engle, samme hellighe kroppe stor ære, oc haffde thenom wdi stor wogt och gemme.

Jeg formwger att thet som Gudtz Engle erlige oc omhyggelighe gemme oc bewaage, maa icke wij andet gjøre. Men fordi att tidhen er kortt, tha will ieg nw icke lenger recke thet swar, ther ieg fordi lader betemme till een andhen tidt, saa lunge att leglighedhen worder større, oc tidt oc stwnder bliffue meg meer ledige, oc helst fordi, att nw nest kommendis spørsmall, er oc desse swar anrørindis, ther fordi gjørs behoff, att ydermere forlengis.

¶ Thet niende spørsmall.

¶ Om mandt scall seg holde effther obenbarilse, Terteghen heller andhen regementhe som nw skeer.
285

¶ Swar.

¶ Inghen ting gaar kiettere saa nær wndher øghen, som iertegenn oc Gudtz obenbarilse, ther ere een klar bewiisning och besegling, som all twedract kan endelige atskillie, oc all trette stille, saa at Christus haffuer selff sagt. Er thet saa at ij troo icke mijne ordt, tha tror mijne gierninger, ther oc saa bæere wijtnisbyrdt om meg, oc helst fordi at ieg gjør the gierninger, som aldrig gjorde noghen for meg. Thi ere kiettere saare befrøctindis, att ierteghen schule gjøris paa thet ny wdi cristhendummen, oc omkasthe theris skalke anslag, oc fordi wele the komme alle ierteghen først wdi mijstancke, oc sidhen Guds obenbarilse, att wrj schule huerckin troo then hellige læst, som haffuer all sijn bewiisning aff ierteghen, icke heller prophetier, som inthe andhet ere, en Gudtz obenbarilse, huar han met haffuer altdit giffuet till kende, oc en nw daglighe giffuer huess som skee schulde, oc er een partt nw framfaridt, een partt som igienstaar scall oc mett [S1a] tidhen skee, paa thet at Gudtz Propheters sandrwghedt scall ther mett bewiis.

¶ The fornømme at then menige mandt giffuer ierteghen stor magt, oc helst the teghen, som wor Herre haffuer giort formedels hellige menniskir sijne wduolde tempill oc leemmijr, huilcke teghen som ere aff hellige mendt bescreffne, for wdhen all wildt oc gerighedt, eller noghen andhen mijstancke, ther kwnne formijnske then troo oc loffue som burde att settis till theris scriff, digt eller lerdome. Oc mett faa ordt, schule wij icke tro ierteghen, som ere gjorde 286 aff Gudtz magt, tha maa wij først twijle paa then gantsche scriff, ther haffuer all sijn befesting oc forwaring wdaff ierteghen, wære seg anthen laaghen eller Prophete bøger, ij thet gammill Testamentt, alle ere the met ierteghen oc wnderlige gierninger befeste, desligesth thet gantsche ny Testamentt, bescriffuer oc saa mange ierteghen, oc besynderlige the Hellige Euangelia, och then bog som apostels gierninger bescriffuis wdi, oc ther som wij haffde icke andhen bewiisning till ierteghens bestyrckilse, en thet som Christus siger hooss Marcum, tha haffde wij bewiisning sterck nock, nar huess ierteghen som ere skede wdi cristhendummen, ere skedhe wdaff Gudtz magt och Jesu Christi naffen. ¶ Saa scriffuer Marcus, Desse teghen schule effterfølge thenom som tror paa meg, wdi mitt naffen schule the

wdelte dieffuelskaff. The schule tale ny twngemaall, the schule taghe paa orme, oc dricke the noghet som er forgifftigt, tha scall thet thenom icke skade. Schule the oc legge theris hendher paa krancke menniskir, oc the schule faa bodt. Oc dog att een stor partt aff desse teghen ere oss forgangne, saa at the icke nw skee, nar the giøris icke nw behoff blantt cristhet folk.

¶ Then ene naade modt dieffuelskaff beholdis dog, alle dage, wdi then hellige kircke, huilkedt dieffuelskaff oc saa bekendhe, nar the mett Jesu Christi naffen, paakaldt oc Gudtz ordt, trengis till att [S1b] rømme theris gamble bolige, som the haffue lenge besiit.

¶ Saa scriffuer oss then werdige herre oc fader sanctus Ambrosius om the hellige martgrum høgtidt 287 Geruasii och Prothasii, huess hellige legomme ther wore hanwm obenbarede, ther inghen haffde wdi lang tidt wijst, huar the wore begraffne. Huadt haffue i andhet giortt desse too dage (siger handt) en inderlige hørt Gudtz ordt, oc ther met bekent, at ij haffue then hellige troes wiisdom, dog ath somme som pleije alltidt at hade the ting Gudt tilhør, kwnne icke fordrage thenne eder giede och høgtidt, och fordi hade the saghen, som gleden begyndis wdaff, oc wdi saa stor daarskaff ere the falden, att the negte hellige martgrum fortienst oc werdskyldt, huess wnderlige gierninger som dieffuelskaff dog bekende. I hørde dieffuelskaff robe oc skryde, oc bekende ther met at the pijntis aff hellige martgrum nærwærilse, saa siendis. Hwij ere ij kommen for tiden att pijne oss saa swarlige? Oc Arriani taare dog sige, at desse ere icke hellige martijres, oc the kwnne icke piine dieffuelskaff, oc icke heller noghen frelse, dog at pijnen bekendis wdaff dieffle rob, oc aff the mennisker som wore besette. Oc the øghen som wore blinde, sige seg at wære forløste fra dieffuelskaff oc kwnne nw see. The sige (samme Arriani meen han) at then blinde er icke opliwst, men then som war blindt siger dog saa. Jeg nw seer som icke tilfornett saa, oc thet haffuer han bewiist. Met mandhen haffue ij alle kwndskaff, nar han war ij huermantz tieniste, then tidt han war føør. Manden hedt Seuerus oc kiødmangere embede brugede handt, men thet motte han offuergiffue sidhen han wort blind. Han rober oc siger, at then tidt han rørde wedt the kleder, som theris hellige legomme wore swepte wdi, tha feck han strax sijn siwn.

288

¶ Møghet andhet scriffuer oc samme werdige fader Ambrosius, till at bewiise the ierteghen som ij sandhedt skede met mijslige menniskir, [S2a] ther samme hellige kroppe wore optaghen oc paafwndhen. Oc fordi siger han ydermere saa. I thet icke alsomeniste wiide aff noghet røcte, men i haffue seet met edre øghen, huore mange som bleffue forløste oc frelste fra dieffuelskaff, oc huore mange ther bleffue karske vdaff huadsomhelst siwgdome the haffde, nar som the anthen rørde wedt martijrum kleder, eller beskyggedis aff theris hellige been. ¶ Icke ere heller the thegen som skee hoss helghens graffuer och been, andhet en een wnderskede oc een bewiisning, till theris stadige tro oc faste loffue, ther thenom giorde Gudt saa tacknemmelige, som sanctus Augustinus merckelige scriffuer. Oc siger han framdels. Huadt heller Gudt selff gjør saadane gierninger, wdi een wnderlig maade, som han pleier alle timelig ting att besicke wdaff sijn ewige krafft eller oc han thet gjør met sijne tienere, eller han oc bruger ther till martijrum siele, som han offte pleier ath brughe leffuendis menniskir, eller han oc saa gjør alle the teghen som skeer noghen tidt, formedels sijne hellige engle, ther han haffuer att biwde offuer dog met the wilkaar ther wij kwnne huerkin besinde eller begriibe, saa at huess ther martijres sigis att gjøre, skeer icke anderledis en for theris bøn skyldt, eller wdi nogher ander maade, ther ingelwnde kan aff dødelige menniskir forstaas oc begrwndis. The samme gierninger ere tha icke wijtnisbyrdt till andhet, en till then tro, wdi huilcken legoms opstandilse predickis till ewig tidt.

289

¶ Jeg dog well wedt att som thet er eett fortwijledt homodt, at negte alle ierteghen, saa er thet oc eet daarligt geckerij, at tro oc samtyke alle the gierninger, for ierteghen som nw føris om kring ij bøger oc paa scriffter. Thet er mijn mening oc haffuer lenge wæridt, at som mange falske teghen ere dictede aff trøglere oc staadere, oc andre øghenskalke, paa wild oc wdaff gerighedt, oc werdsins forfengelige priiss, [S2b] saa haffue oc kiettere een stor hob indførtt wdi kirckins bøger, oc besynderlige the teghen som siwnis att wære fabill oc drømme meer en sandrwghe gierninger, och ere fordi giorde aff dieffuels konst, oc icke wdaff Gudtz krafftige magt, oc thet haffue kiettere giortt wdi saadan mening, at sande ierteghen schule ther wdaff falde ij mijstancke oc twilsmaall, nar the falske teghen ere saa groffue oc løgenactige, att then mene mandt kan thet oc besijnde. Huilkedt mange wiise mendt oc saa tro om then bog som Phijlostratus screff ij gammill tidt om Appollonio, och tha icke andhet er en eett fabell, ther war screffuett ij saadan mening, att Christus oc hans Euangelium schuldhe ther wdaff foragtis, nar Appollonius scriffuis ther at haffue giort bode flere oc wnderligere teghen en Christus noghen tidt giorde, dog att Appollonij teghen oc andre trolkarlis icke andhet ere en fabill oc sqwalder, eller oc eett kaaglerij.

¶ Men Jesu Christi oc hans helghens teghen, ere Gudtz sandhe magt oc krafft, wdi then mening giorde, oc bewiisde, at the schule betyde oc wdtrøcke, then alsommegtiste Gudtz wbegribelige naade oc miskwndt, mett huilcken rnagt, han wille saa 290 bewiise oc bestyrcke sijn himmilske lerdome, att han wille oc wnder eens trøste oc behielpe saa mange myslige menniskir ther wore bestedde wdi Gudtz plage, paa thet ieg scall icke oc saa sige thet som Christus haffuer selff tilstandhet. Atspordt aff sijne discipeler, om then mandt, som war blindt født aff sijn moders liff, huadt heller thet war skeedt for hans eghen syndt, eller oc hans foreldris, swarede Christus saa sigendis, at huerckin haffde han eller hans foreldre syndett, men sagde att han war

fordi blindt født, at Gudtz ære schulde obenbaris wdi hanwm.

¶ Saa will en nw then benedide Gudt, medhen werdhen staar, om thet kan komme hanwm till ære, oc mijslige menniskir til hielp oc trøst, bewiise wdaff sijn Guddommelige magt, sijn store naade oc miskwndt, oc ther till brughe sijne wduoldhe helghen, nar thet er [S3a] Gudt dess større ære, att han icke alsomeniste gjør selff wnderlige gierninger aff sijn Guddommelige magt, men kan oc saa ther till bruge andre sijne wenner, saa att the haffue thet wdaff hans besynderlige naade, ther hanwm selff tilhør paa sijn Guddommelige eiedoms oc natwrs wegne. ¶ Thi scall mandt the Jerteghen hederlige omtale, som ere wdaff Gudtz magt, oc Gudtz naffen gjorde, ther tha ere sande ierteghen, nar the offuergaa alt thet som er dieffuels magt, eller naturlige gierninger, huilckedt skeer, nar blinde menniskir faa theris siwn, døde lifff, eller nar dieffuelskaff wdeltis, aff menniskin, spijdalske worde karske, eller oc bestedde wdi andhen swaager siwgdome, worde hastelighen swnde oc helbreijde.

291

¶ Som sanctus demens scriffuer wdaff sancti Petri lerdome, tha er ther sadant skeell paa the teghen ther giøris wdaff Gudtz magt oc dieffuels krafft, att the første komme Gudt till loff, oc Gudtz creatur till hielp oc trøst, men the andre komme inghen till gagens, men folk till att wndre, nar the som bruge dieffuels magt, komme stock oc steen till att røre seg, støpte Løijer till att skrydhe, oc hwnde belede till att gøø, desligest kwnne the giffue dødhe orme oc padder lifff, oc andre skadelige creatur bruge, thenom till onde, som the anthen haffde feijde mett, eller ij ander maade wele ontt. The teghen fordi som dieffuelin gjør ere icke saa krafftige, oc waaraftige som the ther giøris wdi Gudtz naffen, oc the teghen som giøris aff Gudt, eller aff hellgen paa Gudtz wegne, giøris icke wdi andhen mening, en at bewiise ther mett Gudt wære Gudt, och scall settis loffue till hanwm allene, oc till inghen andhen. ¶ Men nar falske ierteghen giøris mett dieffuels magt oc konst, tha giøris the wdi saadan mening, att ther scall settis loffue till creatur oc icke till skaberin som er eett sant affgudij, ther icke bør eller scal fordragis blantt cristhett folk, oc fordi nar som ther twijldis paa teghen [S3b] som ere gjorde, oc wdi huadt mening the begæris aff menniskin, om wij meer ansee wor willie oc begæring, en Gudtz benedide willie, meer wortt gagen en hans ære loff oc priiss, oc ther effter schule the dømmis at wære sandhe ierteghen oc Gudt tacknemmelige. ¶ Ther findis tha mange sande teghen, men ere tha Gudt icke tacknemmelige? Fordi nar wij stedtze beghære iorderigis ting, mett stor attraa, 292 forglemendis ther offuer the aandelige ting, som størst magt paa ligger, oc ther alsomeniste burde at begæris, tha wijder Gudt oss bøn, at wij ere icke bæder werde. Saa giffuer han mange karskhedt oc swndhedt, lycke oc welferd, magt oc befaling, statt oc ære, fordi han wnder oss icke bædre, nar wij huerckin wele eller kwnne andhet begære, som meer magt paa ligger, oc thenom kan komme till større bestandt, paa theris siels salighed. ¶ Gudt han er saa godt, att han lader sijn sooll oprijnde, offuer onde oc gode, oc lader reijne bode offuer retferdige oc wretferdige. Oc som Gudt lodt aldrig werdhen lenge staa forwdhen teghen, saa gaff han heller aldrig noghen obenbaring till kende, wdhen han henne snarlige stadfeste met nogre ierteghen, huilckedt som er skeedt fra første werdsins begyndilse, oc en nw schal skee nar Gudtz wrede er stijledt, oc han haffuer forseett at thenne trette scali endis, som nw er opropt i then hellige kircke. ¶ Thi wil ieg nw sware till then part, aff thette spørmaale, som lyder paa obenbaring, ther fordi er gjort, at the wele til inthe giøre, alle the prophetier, som ere wdgangne wdi thet ny Testament, wdsende aff Gudt, formedels hellige mend, qwinner oc iomfrwer oc besynderlige thenom som een stor part støde paa thenne tidt, ther saare nagger Luthers tilhengere, at the saa skinbarlige tale om thenne tidt leijlighed, huore mange schulde komme som wille forskiwde kirckins sacrament, oc foragte the sætt oc skicke, som [S4a] hwn haffuer ladhet wdganghet aff then Helliandtz raad, oc huore att mange schulde oc saa falde fra then Rhomere kirckis lydilse, oc møghet andhet som er tilfornet fortaldt.

293

¶ Oc ther som desse støcker wore icke nw for øghen, huess the haffue propheterid om, tha motte wij twijle, om the haffde wæridt Gudtz sande propheter eller oc eij, tha lader ieg meg tycke at een prophetia eller obenbarilse er sandt och fast, nar som hennis framsett ij sandhedt gaa fore seg, oc nar the serdelis føghe seg effther then hellige scrifft, oc mett eet gott oc redeligt skell, oc ther inthe foregiffuer som er wor cristelige tro modstandigt, men rwndelige straffer synder oc wcristelige gierninger, som bedriffuis mod Gudtz hellige budt, icke anseendis noghen persoon, for wildt eller wenskaff, for gwnt eller gaffue, frøet eller fare.

¶ Oc fordi thet wore gantsche langt, wdi thette swar att noghet mercklige bewise om alle the prophets obenbarilse som wæridt haffue wdi thette ny Testamentt, tha will ieg alsomeniste tage meg thet fore, om sancta Birgitta, oc thet met Gudtz hielp kortelige bewiise att hwn er Gudtz sandhe prophetissa, wdsendt aff samme Gudtz befaling, til att straffe all werdsins syndt bode wdi then geestlige statt oc then werdslige. Oc wille fordi mett een qwinne knage theris halss som huerckin wille seg bekende for Gudt, eller noghen wiiss mandt, dog att mange hellige mendt oc Jomfruer haffue besynderlige propheterid om thenne tidt leijlighed. Blant andre findis oc een hellig Jomfrw aff Cistertiensium orden som hedt Hildegardis ther propheteredhe then tidt wij screffue Gudtz aar, mclxx, oc blant andre Gudtz lønlige domme, siger hwn paa eett stedt saa, Nar som desse synder (siger hwn) hadt, mandrab, oc modt natwrin giøre eett, tha scall 294 komme een stor twedract paa Gudtz skick, sætt och low, och kirckin scall offuerfaldhis som een fattighe widue. [S4b] Furster, edele och riighe mendt, schule foriagis fra theris eghen grwndt oc eiedome, wdaff sijne eghen wndersotte, oc the schule worde fluctige ra een stad oc till een andhen, oc theris edele stemme scal worde til inthet, nar the effter stor rigdome schule komme till stort armodt. ¶ Alle desse støcker schule tha

skee, nar som then gammill orm menniskins fiende, haffuer indførtt blantt menniskin atskillige seedher oc kleder, oc frandelis siger hwn saa, Oc ther scall komme stor feijde, orlog oc seijer modt cristhet folk, oc thet scall skee for Fursternis tijrannije, oc prelaternis gerighedt, oc møghet cristhet folk, scal falde wdi bwckers oc besters hender, ther befrøctindis er, icke andhet mercke en Turcker oc Saracener, som nw ere cristhendoms besoorne fiender. ¶ Nar wij nw see i thenne tidt, at een stor partt aff desse støcker ere framfarne, oc thet som igienstaar scall oc skee for en Gudtz wrede stijllis, hwem taar tha wære saa dierffuelige blindt, oc saa blindelige dierff, at han will thette negte, eller och sige at saadan obenbarilse er drømme oc sqwader? ¶ Framdelis att tale om sancta Birgitta, giordhis icke behoff for Suentske mendt, at the well wijde oc haffue lenge wijst, huess sandhedt som findis wdi hennis obenbarilse, wdhen noghen mandt taar negte the ting, wij see mett øghen oc føle mett hender. ¶ Men fordi at Gudtz bespottere, ere oc saa indkommen wdi thet cristelige Swerigis riige, oc ere then sandhe Anti Christi drawanttere till at berede 295 hans weij, som ere nogre forsoorne mendt, oc forløbne cristhen, Gudtz oc then hellige kirckis forredere, Mester Olluff Petri fordwm Canick ij Strengenæss men nw byscriffuere wdi Stocholm, Mester Laurentius, samme Mester Olluffs trøst oc raadgiffuere, oc som ieg er wiis giordt, Mester Swendt aff Skare, mijn gamble scolemestere, tha will ieg nw paa eett bladt eller tw, forantworde sanctam Birgittam, saa lenge ieg worder noghett meer leedig, at [T1a] ieg kan tha wiidere, oc mett større flijdt forsware samme hellighe prophetissa. ¶ Jeg well wedt oc at wor fiende oc modstandere Satanas, forwendis offte, till liwsins Engill, oc thet saa subtilige, at han kan neppelige skelnis fra then gode Engill, wdhen aff the menniskir som ere gansche aandelige, oc staa saa well hooss Gudt at han lader thenom icke beswijgis, bedragis eller forraadis. ¶ Oc at samme Satanas bedrager mange, skeer fordi att han wnderstwndwm fram seetter merckelig sandhet, ther haffuer eett stort oc fawertt skjijn, oc serdelis nar thet er saa skøntt att then mene mand kan thet oc besinde.

¶ Men han kan tha icke lenge skiwle skalken, att han sijder hanwm saare nær, oc fordi træder han snart fra the gode framsett, ther han foregaff wdi een falsk mening, att han kwnne dess bæder drage noghen wdi thet ondhe, ther samme bedregelige aandt haffde først wdi mening oc sindhe. Wdaff thenne aandt haffue fordi alle kiettere drwckedt som menge ont i blantt gott, oc gott i blantt ontt. Oc fordi scall man icke agte huadt the sighe, nar the sige noghen merckelig sandhedt, men huadt mening 296 hwn er sagt wdi. The gode engle som føre Gudtz budskaff, kwnne icke liwge, oc fordi kan ther icke haffuis noghet twiffwill paa theris obenbarilse, som i sandhedt framføre Gudtz budskaff aff then helliandtz raadt oc befaling, huilcke budskaff tha kwnne rettelige grantschis oc besindis at høre Gudt till, nar som the bliffue hooss scriffthens rene oc edele mening, oc inthe tale modt redeligt skell, modt erlige oc cristelige seedwaaner, modt dygdt oc ære, oc ther straffer thet som Gudt er imodt wdi een godt oc retsindig mening, icke anseendhe nogher menniskis persoen, leeg eller lærdt, stor eller lidhen, weldig eller arm, riig eller fattig, dog agtendis huertht menniske effter siin persoen, ath the motte bædris oc icke dræbis, leffue oc icke døø, gjøre penitentze [T1b] oc icke komme wdi last eller skendsill. ¶ Oc serdelis nar som inthet framsettis paa wildt eller wenskaff, for gwnst eller gaffue, men alsomenisthe wdi saadan mening, att Gudt kan skee loff, oc ther nest syndt oc ondscaff nederleggis oc affstyris, saadan ere ij sandhedt sancte Birgitte obenbarilse, oc endog att the scriffuis mett lette oc eenfoldige ordt, tha scall thet icke foragtis, nar then Helliandt føijer seg altidt effter propheternis beqwemhedt, oc tall mett thenom som theris eghet maall seg besth falder, ther han will bruge seg till ære. ¶ Saa finde wij wdi thet gammill Testamentt at alle propheter ere icke lige well talende, dog at the haffue alle taledt aff een aandt. Een sant tale, er altidt bædre en een snyg oc skiøn. Stor løghen scal altidt haffue stor konst mett snyg tale, faffre ordt, diwbe swenck oc omslag, ther wij finde wære brughet, wdi alle 297 kietterij, oc wdi andre fabill oc historier, huadt heller the ere screffne paa greetsche eller latine, oc fordi schule wij icke dess mijndhre magt giffue sancte Birgitte obenbarilse, att the scriffuis mett lette ordt, och paa simpell tale, nar thet som giffuer alle propheter magt, findis och saa wdi hennis prophetie, som er att huess the bescriffue ther skee scall, thet er ij sandhedt een stor partt forledhet oc framfaridt. ¶ Oc som wij wdi sandhet ere wiise giordhe paa the ting, ther nw ere skede, saa lade wij oss oc saa tycke at thet som igienstaar scal met tidhen oc sandelige fulkommis, att then samme Gudt som all sandhedt flyder wdaff haffuer wdaff samme naade, obenbaridt tilkommendis ting ther schule skee, nar alt thet som framfaridt er, haffuer oc fordwm wæridt tilkommendis, oc war obenbaridt for tilkommendis ting. Hwn haffuer spaaett, huore Cijpri kongedømme sculde saa worde till inthet, att samme riigis Konning, schulde huerckin haffue arffuing eller amijndelse wdi sijne egne børn effter seg, [T2a] eller wdi nogen aff sijn Kongelige slegt. Desligest wdi samme bog oc samme capitell, scriffuer hwn saa om thet gantsche Grecke land, att wdhen the Grecher fordroke seg met then Rhomere kircke, fra huess lydilse the wore ganghen, tha schulde the mijste bode landt oc riige, gotz oc welferd, fordi at men store Turck sculde worde thenom mectig oc weldig, saa att the schulde then skade aldrig forwijnde, for en the giørindis penitentze for theris wlydilse ydmygede segh wnder then Rhomere kircke. ¶ Ther som sancta Birgitta haffde thette screffuett sidhen Turcki bleff Greckelandt mectig, tha motte 298 wij tro, att thet wore giordt Rhomere kircke till ære oc wildt. Men nw war thet sagt oc screffuet noghet nær lxxx aar, for en thet skede, oc fordi war thet Gudtz sande prophetie. Jeg motte well her indføre the exempil wdaff sancte Birgitte bøger, som ere obenbarlige nock skede ij desse try Konge riige, Danmarck Swerige oc Norge, men fordi att een stor partt aff thenom ere en nw ij liffue, som samme prophetier ere anrørindis, tha lader ieg ther mett betemme, at the schule icke komme wdi meer foragt, om the benefendis huer oc een wijdt sith naffen oc sijne gierninger. Som thet gick wdi thet gammill Testament, saa gaar thet en nw, att the troo mijnst paa prophetier, som samme propheter ere mest anrørindis.

¶ Till Furster oc Prelater, sendis alrnennelige Gudtz obenbarilse, som kan merckelige bewiis bode aff gamble oc ny prophetier, dog att then menighe mandt oc saa wnderstwndwm besluttis wdi samme obenbarilse, oc fordi giffue the propheter møghet større magt, en the store Hanser gjøre, som thenom schulde besynderlige agte oc giffue magt, oc fordi føge seg effter the gode som samme obenbarilse indeholde, at the kwnne oc motte thet onde vndgaa, ther Gudt saa høder oss mett, att han er dog altid redheboen till att borth wendhe [T2b] huess plage han haffuer oss trwffuett met, nar wij bædre oc afflegge the synder som haffue opwogt Gudtz wrede. Inghen obenbaring sendis wdt aff Gudt met høtzill, modgang, plage, sorg, oc bedrøffuilse, i then mening att hwn scal wisselige skee, men ther ligger altid 299 wilkaar hooss, om saa er att the synder icke bædris oc affleggis som haffue forskyldt saa strenge obenbaring.

¶ Wij læse ofte Gudtz wrede wære stilledt wdaff streng penitentze, ther the menniskir gjorde, som samme Gudtz wrede paa hengde. Oc ther som eders naade wille fordi, icke agte Gudtz hellighe prophetier oc prophetisser (som meg tha hobis att icke skeer) tha wille thet eders naade icke well bekomme, icke heller thet gantsche riige som Gudt haffuer eder tilføghet, oc een stor part aff the prophetier ere anrørindis, som sancte Birgitte bøger indeholde. Huess plage een Mwnck er offuerganghen, som icke wille tro, att sancte Birgitte prophetie war aff Gudt, finder eders naade merckelige screffuet wdi then siette bog. Oc wdhen twiffwill met tidhen will thet oc saa gaa, mange skalke som nw findis wdi Swerigis riige, och setter Eders naade wdi hoffuet oc bryst, saadane spotske oc wcristelighet støcker, som nw ere for øghen och wdi hender ij samme Swerigis riige. Thi att foragte Gudtz obenbarilse, oc hans wdwolde helghen, ij then mening, att eet fordømt kietterij scall bestyrckis, oc befestis modt Gudt oc then menige cristhendom, thet er eett wsieligt oc wbegribeligt spott, modt Gudt oc alt thet som Gudt tilhør, ther han wil tha icke lenge fordrage, dog han er taalig, oc sagtmødig till een tidt. ¶ Nar som Luthers tilhengere haffue bewiist theris lerdøm, met saadane teghen oc saa reentt oc skært eett leffnet, som Sancta Birgitta haffuer giortt, met andre wtalige helghen, tha maa eders naade giffue magt huess the sighe, men thet gjøre the aldrig, nar 300 thenom icke andhet følger en homodt, skrepperij, geckerij, daarskaff, [T3a] wrenighedt, wdygt, fwlhedt, oc andhen wqwemhedt, som icke kan met ære scriffuis.

¶ Dog at then store Antichristus scall aff Gudtz tilladilse, gjøre saa store teghen, att the wdwolde schule aff thenom røris till wantro, om thet kwnne skee, som dog er icke møieligt, nar wor herre will forkorte hans tidt oc magt, sijne wdwolde børen till gode, ath the schule icke komme wdi noghen siels nødt eller fare, men at andre kiettere oc affskaarne menniskir schule thet kwnne gjøre, finde wij icke screffuet, eller obenbaridit noghen hellig mandt eller qwinne. Framdelis huore Mester Olauus Petri will foragte sancte Birgitte obenbarilse, er ieg lange wiissgiordt aff hans eghen scriffuilse, nar han fordrister seg paa een føge bog som Joannes Gerson screffuet haffuer, till at twijle paa hennis hellige prophetia, oc ydermere at bespotte oc foragte, dog at samme Gerson haffuer icke giffuet hanwm eller noghen andhen orsage til at twijle paa nogre the Gudtz lønlighe domme som ere obenbarede for samme hellige qwinne. Saa haffuer Gerson sagt wdi samme bog. Som thet kan wære farligt att sighe met samme obenbarilse, saa kan thet oc wære fordømmeligt att tale i modt, huilcke ordt, ther hwerckin giffue magt eller fordømme sancte Birgitte bøgher. ¶ Ther som Gerson haffde seet oc hørt saa mange wæridt fuldkommede aff samme prophetier som wij haffue seet och hørtt och en nw daglige see for øghen, tha haffde han icke screffuet samme bøger noghet i modt, dog han thet haffuer icke heller giortt 301 anderledis en ført noget bewiisning wdi rette, ther maa recke saa langt som the kwnne, oc ther i sandhedt ere fordi till inthet gjorde, at alle the ting ere framfarne effter hennis obenbarilse, som han haffde icke formwghet att skee schulde. Oc fordi huess andre swar som gjøris behoff till thenne artichell oc andre flere, som icke nw giffuis, att tidhen er meg kort, scall eders naade faa at høre i the swar ieg [T3b] lader mett thet allerførste wdga paa Gudtz naade oc trøst till een forgifftig bog som samme Mester Olauus Petri, lodt forsnijmen wdga, modt een kortt wnderwiisning som ieg haffde wdgiffuet om thenne Luthers handell som nw er wdi hender oc for øghen, thi at han scall faa saadan swar som hans forskylding er saa framt som Gudt will meg liffuet saa lenge spare, dess ij mellom scal icke eders naade troo, thet alt wære sant, som samme Mester Olluff haffuer indført i samme bog. Ther som han en twsinde sindwm reppedhe sith homodige spotske oc daarlige traatz, thet er en tha løghen een stor partt han wdscriffuer for klar sandhedt. Wdi spotterij och ondscaff, geckerij oc daarscaff, gaar han sijn mestere Morthen Luther gantsche nær, men wdi skalkagtig løghen, oc løghenactig skalkhet er han Luthers mestere, oc fordi bør eders naade och huermandt, att forhale sijn dom och samtycke paa samme bog saa lenge mijne swar ere wdgangne, oc tha maa mandt see, huilken som Gudtz ord er nest gangendis. Ther som ieg witterlige oc fortredelige træder fra sandhedt, giffue meg Gudt ther fore een plage her paa iorden, hwermandt till aasiwn, haffuer och Olluff scriffuere andett giortt wdi sijn bog, en thet som 302 Gudt er mett, oc eensindigt mett then hellige scrifft, giffue hanwm oc saa Gudt een tilbørlig wederkending att hans fattige siell schule thet icke gieide oc nyde, for Gudtz retferdige strenghedt, oc strenge retferdighedt, nar han haffuer wæridt orsage till fleer menniskirs faldt oc forderffue en han kan noghen tidt anthen bøde eller bædre, modt Gudt eller thenom.

¶ Thet tiende spørmaall.

¶ Om skerdijldtz pijn er till som the sighe wdaff eller oc icke.

¶ Swar. [T4a]

¶ Thette spørmaall er kwngge aarijn paa then gantsche Luthers sag, oc giørs i then mening, att ther som skerdijldt icke beholdher marckin, tha haffue the rett anfaldt oc indgang modt thet gantsche klerkerij, till att forderffue oc omkaste, alle prebender och kirckins læn, som klerckeriidt nw besiide och haffue wdi heffdt, ther oc saa siwnis att wære theris første mening, som haffue seg slaghet wdhi Luthers handell, men ther scall omtalis een andhen tidt noghet wiidere.

¶ Oc om skerdsgldt først att tale, scall besindis, at huess tro oc mening som er wdi then hellige kircke blantt cristet folk om skerdijldt, hwn er icke ny, heller forsnijmen opropt oc predickedt blantt cristhet folk, men haffuer sijne røder oc begyndilse, aff then hellige scrifft, ther kiettere ere icke werdige at forstaa, oc er oss lærtt fra thet første then cristhen troo war predickedt oc kwndgiortt offuer all 303 gantsche werden aff the hellige apostele, oc theris neste effterkommere.

¶ Om kiettere wele en sighe ath skerdijldt, er icke bewiisligt aff scriffthen, nar the kwnne thet icke ther wdsøghe, thet er dog løghen the sighe. Mett Ja heller nej kan mandt icke bewiise store oc merckelige ting.

¶ Thet er icke fordi santt, huess Luther scriffuer, men dess større løghen, att han haffuer dictedt oc oppaa fwndhet the ordt och then tale, som huerckin findis wdi scriffthen, eller wdi nogre screffne bøger, hedinske eller cristen, oc siwnis wnderlig for then mene mand met thet store skjyn oc skøne prampering, han haffuer indförtt wdi sijne bøger, nar han ofte taler och scriffuer, mett the besynderlighe ordt, som aldrig wore tilfornett wdi nogher mandtz mwndt, mett huilke han wnderstwndwm framsetter stor sandhedt, wdi then mening, at stor oc forgifftig løghen, scall oc siwnis att haffue noghet paa segh, oc serdelis nar ther findis saa stor sandhedt ij blantt att hwn kan oc saa besindhis aff then menighe mandt. [T4b] Saa pleije the at brwge then menige mandtz groffue sijmpelhedt, oc simpell groffhedt, som huerckin haffue redeligt skeeli, eller noghen retsindig mening, oc huess wlempe oc wdygd ther hengher hooss, scall well snart befindis, ther een part alle rede bemercke, som ere diwbe oc skarpsindige, oc saa blant thenom som ennw ere Luthers sag noghet wildige, nar the alle rede besinde, huore Luthers tilhengere ere atskilde wdi mange partijr oc selskaff, bode met lerdom, seeder oc ceremonier, atskillig ordinantz sætt oc skicke, ther the oc daglige forøge 304 met the støcker, som huerckin haffue fundament aff scriffthen, noghet redeligt skell, eller cristeligt samfwnth, dog the wele nøde then menige mandt att tro, huess the scriffue oc tale wære thenom førtt wdaff himmelin, oc indsætt aff then Helliandt. Ligerwiiss som cristhendommen schulde wdi fiorthenhunderdt aar huerckin hafft then Helliandt eller sandhedt, for en nw een dwll forløben Mwncck, iomfrwkrenckere oc kircke brydere, schulde rette all sandhedt, oc komme Euangelium wdi liwsedt, som the wele sige ther dog icke andhet ere en Antichristi drawanthere oc forløbere, saa straffe thenom Gudt nar theris tidt er kommen, oc Gudt haffuer forseett at cristhendommen scall komme wdi fredt oc rolighedt, ther kan tha icke skee for en wij arme syndere ere tillbørlige straffede oc Gutz wrede er stilledt, ther oss haabis att schule skee met thet allersnariste, icke wdaff wor forskylding, men hans wsielige oc wbegribelige naade oc miskwndt, som pleijer timelige att straffe sijne wdwolde børn, oc icke endelige att dræbe eller forderffue.

Haffde wij en inghen schriff saa blot och bar, ther wij met kwnne klarlige bewiise skerdijldtz pijn, oss burde en tha att troo, att the gode helghen som haffue lært saadan lerdom wdi then hellige kircke, haffde noghet merckeligt fundament paa ath staa, oc fordi om thenom haffue then mening att the haffue inthe lærtt eller screffuet for wdhen wnderwiisning aff then hellige scrifft, eller oc Gudtz besynderlige [V1a] obenbarilse, oc serdelis om thet war saa aff nødt, at wij motte inghen lerdom anamme for een fast sandhedt, wdhen huess ther er saa 305 obenbarlige wdi scriffthen, at henne kan inghen wære modtstandig eller giensigendis, dog ieg fastelige troer, møghet wære obenbaridt oc anammett for een sandrug lerdorn, ther icke er indscreffuet, wdi nogre aff the bøger, ther wij nw kalde then edele scrifft anderledis en the findis dog wdi kirckins bøger oc lerdomme, som ere met ordt oc tale wdgangne, aff the hellige apostele, ther icke altidt wdgaffue paa scrifft, huess the lerde, men møghet befole theris discipeler oc effterkommere at scriffue, helst for theris wlempe skyldt, at tidhen war thenom selffue bode kort oc trang, for the swaare reijser the giorde, oc then store forfølling the haffde wdaff Christi modstandere, werdsins høffdinger oc Tijranner. ¶ Thi befole the theris discipeler thet at giøre, ther the selffue icke haffde leedighedt oc lempe till, Huilckedt sanctus Clemens obenbarlige scriffuer om seg, at han feck befaling aff sancto Petro till at bescriffue bode sancti Petri reijser, lerdom oc gierninger, som han oc saa merckelige giortt haffuer, oc møghet ydermere oc wijdere en ther findis wdi sancti Petri sendebreff, eller och then bog ther Lucas screffuet haffuer om the gierninger som Jesu Christi apostele giorde her paa iordhen.

¶ Icke agter ieg heller at tale saa om skerdijldt, at ieg wil anthen bescriffue huar thet er, eller

huoredanth thet er, nar inthe dødeligt menniske kan thet wijde till prijcke, wdhen then som Gudt haffuer thet serdelis obenbaridt. Wij haffue wdi wor tro, mange diwbe støcker, huess alle wilkaar, wij kwnne tha icke grantsche eller ransage. At Himmerige er til, oc Heluede desligest tror alle christhen menniskir, 306 men ther wedt tha inghen wdaff scriffthen huar the steder findis, eller huoredane the ere mett alle theris wilkaar, wdhen at wij tro thet ene wære øffuerst, och thet andhet nederst, thet førsthe beredt [V1b] till alle Gudtz helghen, oc thet andhet til dieffuelin oc hans engle, met alle thenom som hans willie haffue giordt.

¶ Thi agter ieg icke andhet att bewiise, en then seedt som wæridt haffuer wdi then hellige kircke, sidhen the hellige Apostele ere affganghen, at holde oc haffue amijndilse for Christen folckis siele, mett thet hellige messe embede, cristhelige bønner oc almwse gierninger, wdi saadan mening, at the ther wdaff kwnne forløsis formedels Jesu Christi werdskyldt, aff nogre baandt och pijnne som paa een tidt, pleije at forhindre theris indgang till then ewijghe giede oc salighet, oc fordi kaldis skerdsijldt, at thet gjør menniskin skier, reen oc beqwem, aff noger syndt, smijtte och skrøbelighedt, som menniskin paa henger wdi sijn dødtz tidt, ther dog icke er saa stor, at Gudt will for hennis skyldt ewige fordømme noghet menniske, oc thet wdaff sijn ewijghe oc barmhiertighe godhedt.

¶ Thette er tha kortellige sagt, icke nogre kiettere till wnderwiisning, men thenom til willie oc bestyrckilse som ere retsindige wdi then menige Cristhen kirckis lerdomme. Jeg wel wedt som Erasmus haffuer sagt, at hooss Luthers tilhengere staar icke ander fruct att henthe, en ath the schule wdaff fortredhenhedt dess homodigere berømme seg aff theris mening, nar theris forset er saadant, at huess the sige oc tale scall wære santt, ijhuore the kloge och wijse kwnne ther taghe oppaa at thet er løghen.

307

¶ Men wij som ere wdi een godt och simpell mening, lade oss saa tycke, oc kwnne icke andhet forstaa, en nar oss biwdis att bede for the cristhen siele som ere affgangne, tha tro wij thenom wære bestedde wdi saadan nødt, ther the kwnne hielpis wdaff, met then hellige kirckis bøn, som haffuer bode agt oc magt hooss Gudt, aff Jesu Christi wor herris werdskyldt. Oc then føghe kierlighedtz tieniste holde wij att wære een miskwndelig gierning, modt the fattighe siele, [V2a] nar wij wdi saa maade icke andhet gjøre, en thet wij begære at oss schulde giøris, om wij wore wdi theris stedt, och the wdi wor stedt. ¶ Nw finder ieg først saa screffuet aff sancto demente, wdi een bog, wdtaghen aff sancti Petri daglige lerdom, saa siger han. Faste oc hellig wegt scall man elske, hielpe och styrcke the fattige, klede the nagne oc søge the siwge, begraffue the døde, oc mett een flijttig amijndilse begaa theris dødt, at bede oc giffue almwse for thenom, desse ere sancti Clementis ordt som bør att haffue noghet større magt, en Luther heller noghen andhen wdaff hans kietterlige tilhengere.

¶ Nar wij høre at ther giøris for thenom amijndilse met bøn oc almwse, kunne wij icke andhet forstaa oc besinde, en at the ere bestedde wdi noghet fengsill, aff huilkedt the kwnne forløsis oc ere thet fordi inderlige begærindis, oc samme fengsill kalde wij skerdsijldt.

¶ Oc fordi siger sanctus Augustinus wdi een bog han besynderlige screff, om thet omhygge ther scall giøris och haffuis for the dødis siele, huar han saa siger, Om thet icke kwnne bewiis aff noghen 308 garnmill scrifft, att wij schulde bedhe for the affgangne, tha er then hellige kirckis gamble seedwaane bewiisning sterck nock, nar som hwn wdi presthens bønner, som giøris till Gudt for hans hellighe altere, haffuer besynderlig amgndilse, for døde menniskirs cristhen siele.

¶ Sanctus Dionisius desligest som war sancti Pauli apostels discipell, scriffuer wdi een aff sijne bøgher, att ther war skickedt aff the hellige apostele nogre bønner, ther kwnne hielpe the siele som wore affgangne oc bestedde paa naadhens weij. ¶ Tertulianus som war strax gijthen hellige kircke effter Jesu Christi apostele, scriffuer aff thenne lerdom wdi saadan mening, huar han haffuer fortaldt manghe stycker som icke kwnne bewiis aff then blotte scrifft, ther wij mett kwnne stoppe kietteris mwndt som [V2b] aldrig wele gaa fra theris sindt oc tycke. Nar wij schule (siger han) døbis, noghet tilfornett wedersige wij dieffuelin, hans falske lijst oc engle, wdi bispens handt. Ther nest døbis wij tre sindwm oc inthe andhet sware, en thet som Christus haffuer skickedt wdi lesthen. Jesu Christi legomme som oss er alle budhet aff herrin, anamme wij wdaff inghe andre hender en presternis. Wij giøre offijr for the døde, oc samme aarsdag ther effter haffue wij oc saa theris amijndilse, nar wij høre offer oc amgndilse, almwse och begengilse, tha høre wij oc saa skerdsijldt.

¶ Till eet spørmaall om then mening, finde wij saa wære swarid aff sancto Athanasio. Spørmaaledt lyder saa. Mwnne oc syndige menniskirs siele, fornømme nar som Christhet folck forsamlis, oc giøre 309 for thenom offijr oc gode gierninger. Til thet spørmaall swar han saa, att ther som thet komme thenom icke till gode, sandelige tha haffdis icke amijndilse for thenom, i then hellige kircke, nar thet wore ellers forgeffuis oc wnøttigt.

¶ Chrijsostomus scriffuer oc saa wdi een predickin som han giorde om thet omhygge ther scall haffuis for the siele, som ere affgangen bestedde paa naadens weij. Thet er icke wredelige skickedt (siger han) aff the hellige apostele, at ther haffuis amijndilse for the døde wdi thet hellige messe embede. The well wijste ath the døde, faa ther wdaff stor nytte, hielp oc trøst, hwilcke ordt ther schule wdhen twijll wnderstaas om the siele som ere wdi skerdsijldt, att thenom som ere wdi heluede eller himmerige, kan inghen ting aff menniskin

komme till nytte gode eller gagen.

¶ Saa scriffuer framdels Hieronijmus, Som wij tro (siger han) att dieffuelin oc alle thenom som haffue negthet Gudt, oc wæridt w Wilde oc wantro menniskir som sagde wdi theris hierther. Gudt er icke till, tilstaar then ewige pijn, saa tro wij oc saa om the syndere ther wore dog Christen, huess synder som schule fordi præffuis, [V3a] oc reensis wdi ijldt, at theris dorn scall blendis mett herrins mildhedt oc naade.

¶ Framdels scriffuer oss sanctus Ambrosius wdi saadan mening, Nar som herrin scall sige, i schule indgaa wdi mijn roo oc lijse, tha scall huer aff oss brendt met thet gloende swerdt men dog icke oppbrendt, reengiøris at nar wij indgangne wdi Paradisi giede, kwnne tha tacke herrin saa sigendis, Thu 310 haffuer oss indleedt wdi wederqwegilsen. Mett huilcke ordt han icke andet meen, en ath som the fordømde schule gaa wdi ewig pijn, for wdhen al løsn, saa scule Gudtz wduolde børen timelige reensis wdi skerdsijldt for en the naa himmerigis giede. ¶ Oc ther som sanctus Gregorius stode noget till troende, tha haffuer han screffuet meer aff skerdsijldt en noghen andhen, som wdhen twijll haffde meer wdaff then Helliandtz gaffuer wdi sijn mijnsthe finger, en Luther oc alle hans tilhengere schule noghen tidt faa, wdi allt theris samfwnndt, om saa er at the forfølge thet anslag som the haffue nw begynt, oc bliffue fortredelige hooss then mening som the haffue nw berammet paa then hellige scriffu modt all cristelig och retsindig lerdom. ¶ Huess mening framdels som sanctus Bernhardus ther om haffuer wort langt ath scriffue wdaff, och serdelis modt een forløben Mwnck som hedt Henricus, som war i the dage oc saa then hellige kirckis o benbare oc besoorne fiende, oc lerd fra seg mange aff thet fordørnde ketterij som Luther haffuer nw opropt, i then hellige kirke.

At her beeffene mange andre doctores oc hellige mendt, som wore wdi thenne samme mening, er nw gantsche langt, oc fordi giørs icke behoff, at the alle tale wdi thenne sag, met een mwndt, oc wdaff een aandt, som er then sande Helliandt, modt then bedregelige aandt Dieffuelin som altidt haffuer wæridt then sande Helliandt modstandig, oc fordi wæridt een løgnere wdi alle kietteris mwnde. [V3b] Men ieg will tha her indføre aff sancte Birgitte bøger, som er Suenske mentz eghen prophetissa, at wij 311 kwnne oc saa wiide, huess hwn scriffuer om skerdsijldt, ther icke kan sigis att wære bedraghen anthen wdaff wiltdt eller gerighedt, fordi att hwn aldrig brugedhe smeger, anthen modt then geestlige eller werdslige statt, nar hwn aldrig haffuer noghet taledt, wdhen huess hwn haffde serdelis wdi beffaling aff Gudt.

¶ Saa siger Christus till hende wdi then fiende bog, Jeg haffuer fore meg een bog, oc hwn haffuer twenne bladt, thet ene er miskwnd och thet andhet retferdighedt. Oc fordi scaltu agte miskwndhedtz bladt men tidhen er, fordi alle the som worde salige, schule anthen skæris wdi ijldt heller wandt, thet er anthen mett eett føghe arbeijde giøre penitentze her paa iorden, heller oc wdi skerdsijldt, paa the tilkommendis dage saa lenge the ere skære oc rene giorde. Scalthu oc wijde, siger Christus, att ieg haffuer beteett eett menniske, then thu well kendher desse twenne bladt, men han haffuer tha nw bespotthet miskwndhedtz bladt, oc bekendher han segh icke snartt, tha scall han døø wdi samme spott, oc tagis aff thenne werden mett dranckere oc spelemendt. Saa er thet oc skeedt noghen tid ther effter, som han opstodt gladt oc drwckin fra sith bordt, bleff han samme natt slaghen i hiell aff sijne fiender.

Wdi sijn tredie bog bescriffuer hwn wdaff Jomfrw Maries wnderwiisning, fijre steder, som ere thenne werden, skerdsijldt, Heluede oc Himmerige. Om skerdsijldt tall hwn saa. Then andhen stadt er skærilse stadt, huar som sielsins smijtte kan afftwos. Thet faltt Gudt till sinde at skicke saadane steder, huar thet menniske kwnne skæris wdi som skulde 312 kronis, oc haffde mett løsagtig forsømmilse gide brughet sijn friihedt, men dog wdi redsle, oc mett frøet och fare. Wdi thenne stadt findis een wfulkommelig kierlighedt, at Gudt elskis for thet haab skyldt, ther the mett begære at forløsis aff theris [V4a] fengsill, oc icke wdaff noghen inderlig kierlighedt.

Framdels findis wdi then første bog at Marie naffen er thenom gantsche behaffueligt som ere wdi skerdsijldt bestedde. Wdi samme bog findis oc saa, huore Christus for sijn moders bøn skyldt, miskwnder seg offuer the siele som ere wdi skerdsijldt ij trenne maade. Ther nest finde wij screffuett wdi then siette bog at inghen ting hielper saa møghet the fattige siele wdi skerdsijldt, som retferdige menniskirs bøn, oc Jesu Christi legomme som offrijs paa alteridt Gudt Fader. Vdi then fiende bog findes oc saa, huorlwnde at theris gierninger som leffuendis ere her paa iorden, kwnne møghet hielp the fattige siele wdi skerdsijldt, aff then swagre pijn the ligge befanghen wdi.

Oc huad scall ieg ther wdaff meer sige. I huo som will beløbe sancte Birgitte bøger, tha scall han finde ther meer om skerdsijldt, och mett større beskede, en alt thet som noghen tidt screffuett er aff alle the andre. Jeg tha well wedt att manghe wele meg ther fore spotte oc foragte, att ieg giffuer hennis bøger saa stor magt, men ieg fordrager tha theris spot gantsche gierne, nar ieg will møghet heller haffue løn mett henne, oc andre hellige menniskir som troo oc bekende skerdsijldt, en mett thenom haffue all werdsins herredømme, heller all then 313 wellferdt som lycken kan noghen tidt giffue eett menniske.

¶ Dog læss ieg hennis bøger mett grantsche, som iegh och saa giør alle menniskirs bøger oc scriffu, oc offuerweijer thenom met then hellige scriffu, effter thet forstandt som Gudt megh giffuett haffuer, oc ther som ieg fornømmer, att the anthen støde paa scriffthen, och giøre eett mett henne, heller oc icke ere henne modstandige, tha tror ieg att the haffue taledt och screffuett aff Gudtz raadt och beffaling. Siwnis megh och

andhet, tha tror iegh mijn faakwndighedt [V4b] wære saa stor, at ieg kan icke bæder skønie, wdhen huar noger mening er saa blott oc bar, at hwn kan icke beslutte noghet hemeligt sacrament eller lønligt forstandt, tha skoner ieg thenom oc besinder at the aff menniskelig skrøbelighedt ere meer faldhen wdi saadan wildfarilse, ther fordi kan icke forhindre theris salighet, nar the haffue saadan lerdøm ladheth wdganghet wdi een gott oc simpell mening, oc icke wdaff noghen fortredhen straghet, eller strag fortredhenhedt, huar mett kiettere pleie altidt at besegle theris wcristelige lerdømme, oc bliffue fordi gierne fortredelige hooss the meninger, som the haffue een tidt forbwndett seg till.

¶ Sancte Birgitte bøger maa foragte huosom will, men meg lyster icke. Siwnis meg en noghet ath icke wære sandeligt, tha lader ieg meg tycke, at mit forstandt er icke bædre, thi kan meg saa snart siwnis wrangt som rett. Men thersom Birgitte obenbarilse icke haffde magt till at bewiise skerdsijldt, eij heller then menighe cristen kirckis seedwaane eij heller 314 alle the hellige mentz lerdømme, som nw tilfornet ere benefende, met saa mange twsinde lærefædre, som nw wdhen twijll regneere met Gudt, icke fattis oss fordi scriffth ther wij met kwnne bewiise skerdsijld. Dog thet er icke saare aff nødt som tillfornet sagt er, nar møghet war lært aff Christo, och hans hellige Aposthele, ther dog er icke paa scriffth wdganghet, anderledis en een Christen mandt haffuer lært aff een andhen, oc wnderdess er thet screffuet wdi kirckins bøger, wdaff hellige mendt, at thet schulde icke komme wdi glemme, heller en andre merckelige ting som magt ligger oppaa. Oc huar wij icke haffde andhen scriffth, en een blott som staar wdi the Machabeiske bøger, tha haffde wij bewiisning sterck nock, ther for wdhen all omslag saa lyder.

¶ Att bede for the døde, paa thet the kwnne forløsis aff theris synder, thet er een hellig oc een salig tancke. Icke haffuer thet heller [X1a] noghet paa seg, nar somme wele sige, att then bog er icke wdaff then hellige scriffth, nar thet er meer at wære een iøde en een cristenmand. Om Jøder icke agte samme bog for edle scriffth, huadt tha? Then cristen kircke setter icke sijn kaass effter then Jødiske synagoga, men hwn effterfølger then Helliandtz raad, oc Gudtz sandhedt.

¶ Schule wij sette alle the christelige bøger wdaff theris agt, som iøder icke anamme, tha faa wij een kort Bibell, och ther till mett gaa wij thet gantsche ny Testamente qwitt, nar alle iøder thet forfølge rnett spott oc haanhed, oc wele sige at all wor tro oc lerdøm icke andhet er en een wrang mening, 315 som haffuer sith fundamentt wdaff fabill oc sqwalder, løghen oc bedregerij. Men wij christhet folk som holde Jøder for thet som the ere, oc kiettere, att wære møghet wærrer, fastelige tro at thet er Gudtz klare sandhedt, oc møghet dess større magt giffue wij nogre bøger, at kiettere thenom foragte, nar ædill oc reen sandhedt kwnne thenom aldrig teckis, eller wære till maade. Oc dog som sagt er, att bewiisning aff then andhen Machabeiske bog er sterck nock, till at betyge kirckens lerdøm om skerdsijldt, wij haffue dog andre steder wdi scriffthen, som kwnne thet samme bewiise om the maa thet nyde. Saa siger Paulus till the Philipper. Vdi Jesu Christi naffen schule bøies alle knæ, the himmilske, iøderigis oc the som ere wnder iorden, ther icke kan forstaas om the som ere bestedde wdi Heluede, nar the stedtze bespott och hade Gudt. Thi scall thet wnderstaas om thenom som ere fanghen wdi skerdsijldt, ther icke alsomeniste sette loffue till Gudt, men och saa haffue bode haab och kierlighedt. Framdelis scriffuis ther saa wdi sancti Joannis obenbarilse bog, att ther war inghen paafwndhen anthen wdi Himmelin, eller paa iorden, eller wnder iordhen som war werdig att oplade boghen. The som sigis att wære wnder iorden, wdi saadan mening, kwnne icke wære Heluedis fanger, wdhen aff then huess foresett er saadant, at han will altidt thet negte som [X1b] andre beiaffue, oc thet beiaffue som andre negte.

¶ Jeg motte well her indføre thet som Mattheus scriffuer om then syndt, som huerckin forladis ij thette nærwerindis, eller oc tilkommendis werden 316 wdaff huilckedt stedt bodhe sanctus Gregorius och sanctus Bernhardus besinde grwndelige nock, noghen syndt kwnne forladhis wdi thet andhet werdhen, som icke kan skee wdhen ij skerdsijldt, nar ther huerckin forladis syndher wdi Heluede heller Himmerige, huar som inghen besmithet ting maa indkomme.

¶ Desligest thet som Paulus scriffuer till the Corinthier, om then som bygger paa cristhendoms fundamentt icke thet hanwm burdhe, guldt sølff oc dyre steene, men thet hanwm icke burde, træ høø och straa, oc siger att then maa en worde salig, men dog formedels ijld, huilckedt Origenes Augustinus oc Gregorius klarlige wdlegge om then pijn som nw kaldis skerdsijldt, dog att kiettere wele altidt giffue desse scriffth oc andre mange, then mening som er alle helghen modstandig, oc then menige cristen kircke wnder øghen, oc fordi trengre scriffthen till att tiene theris sag oc trette.

Men ieg tha haabis att the som ere cristen, och wele døø cristen, schule well anamme bode kirckins lerdøm som er befest mett mange oc store teghen, ther findis bode wdi sancti Gregorij bøger, och sancte Birgitte, oc ther nest desse scriffth, wdi saadan mening, at the schule tro skerdsijldt wære till, huar som the siele schule skæris, ther haffue saadan smytte, at hwn forhaler theris indgang wdi Himmerigis riige, saa lenghe hwn er affslett, och reengiordt ij genom skerdsijldtz pijn. ¶ Till thet the sige att presters gerighedt haffue optaget oc paafwndhet skerdsijldt, er tilfornett giffuett swar, nar thet er løghen oc skalke digt, effter 317 thi thet er bewiist, att thet giordis bøn oc sagdis messe for affganghen cristen siele, siden the hellige apostele leffde [X2b] her paa iorden, for en cristhendommen war noghen tidt forkrenct anthen wdaff gerighedt, eller noghet andett timeligt wildt. Een wretferdig dommeris gerighedt, kan icke belaste een retferdig dom. Eett gott embede kan well ijldde brugis aff een ondt mandt, men thet kan tha icke besmittis

wdaff samme mantz ondtshaff, som er tilfornet wijdelige nock forklaridt. ¶ Thi schal mandt icke foragte eet gott embede, om thet en haffuer een skalk till mestere, eller oc icke brugis aff then ther icke er saa godt som hanwm bwrde att wære. Thette er then retsindige oc sandrwe tro, ther huert Cristhet menniske bør at haffue, och huess mening som kiettere oprobe thenne trette wdi, haffuer eders naade nw well forstandet. Oc huadt loffue thenom bør att haffue hooss eders Naadis Maiestatt, oc andre cristen Fursters, scall mett tidhen well fornømmis, nar som the giffue theris skalkhedt iw meer oc meer till kende, dog att the thet subtilige betecke, som the ladhe seg tycke, mett thet store skjyn oc skøne anseende som theris anslag siwnis att haffue hooss then menige mandt, oc nogre gerige Furster oc Herremendt, ther icke en nw ere saa skarpsindige, at the kwnne skelne thet onde fra thet gode, eller oc besinde huadt ther er wnder, for en the ere saa forsette at thenom ere inghe bøder wdi waane.

¶ Thet kende Gudt, som altingh wedt, och inghen ting er skiwldt fore, at ieg thette icke scriffuer for nogett timeligt wildt, oc icke heller wdi saadan 318 mening, att iegh anthen giffuer nogre synder magt eller oc will orsage noghen syndig handell eller bedreff, anderledis en som kierlighetz budt æskir aff oss, att wij mett een kierlig skonsil schule haffue metynck offuer huer andhen, bedhe for huer andhen, oc icke spotte heller hadhe, fordrage huer andhen, oc icke arge eller forderffue.

¶ Thet er een leedt ting, nar een gerigmandt breijdher een andhen [X2b] sijn gerighedt, eller nar een tiwff, kaster een andhen for næsin sijne tiwffuerij. Desligest er thet wdi andre maade mett homodt, wkyskhedt, drwckinskaff, daabill, oc andhet geckerij. Scall syndt och wdygd, sette sijne lijge till rette, tha bliffuer thet ij wtidt, oc schule thet folck reformere werdsins brøsth, som aldrig wore reformerede, oc haffue dog altidt hafft een god reformatz behoff, tha will thet grijbe een wnderlig endhe. Nar dygd oc ære føde icke andhett en sijne lijge, saa giøre icke heller syndt, wdygd oc wanære.

¶ Thet maa eders Naade wel besinde, at scall ther faldis fra then tro oc lerdom, som haffuer sijn bestyrckilse aff Christo Jesu, Gutz søn, aff saa mange hwunderdt maall twsinde helgen, blantt huilke somme wore Gudtz hellige martijres, thet er Gudtz wijtnisbyrdt, ther the haffue baaridt, then tidt the haffue wdgiwtt theris blodt ther mett at befeste then lerdom oc tro, som the haffde om Christo Jesu. Somrne wore hellige bisper oc confessores, som leffde ij mange aar wedt thet haab at the motte bliffue martijres, oc haffde dess ij mellom naade aff Gudt till at leffue wdi gantsche mange oc store dygder, oc till att giøre wnderlige teghen oc merckelige 319 gierninger, nar the mett theris hellige bøn, oc wdi Jesu Christi naffen kwnne oprejse døde menniskir, opliwse the blinde, oprette the halthe, helbreijde giøre the spjidsalke, frelse thenom som wore mett dieffuelskaff besette, oc ij mange andre maader behielpe mijslige oc arme menniskir, ther thenom haffde behoff. Kan eders Naade icke besinde at ther will til een sterck bewiisning, oc then besynderlige som haffuer gantsche store oc wnderlige teghen, hellige oc dygdige gierninger, om wij schule træde fra wor Gudt, som oss haffuer kaldett till then Christen tro oc loffue, for medels samme hellige mendt, ther han haffuer brughet seg till ære, ligerwiiss som klare oc skenindis liwss till at opliwse then gantsche werden. Huadt skell kan thet haffue, at wij schule falde fra saa helligt eett selskaff, ther haffde [X3a] Gudt till een herre, oc Christum till eett hoffuet, oc then Helliandt till een raadgiffuere, oc indfalde till een løss hob, som huerckin ere erlige wdaff byrdt eller leffnett, ej hederlige aff wnderlighe gierninger, ther oc saa hamie Dieffuelin till een herre, een forløben oc forsoorin Mwnck for eet hoffuet, oc een forløben Nwnne, eller eett andhet løsactigt qwindfolk till een raadgiffuere, paa thet ieg scall icke noghet tale om thet hemelige hadt, modt then hellighe kirckis klerckerij, som er een begyndilse til all then trette ther nw findis wdi then hellige kircke. ¶ Om ther findis en syndere blant thet menige klerckerij, tha kendis wij thet gerne, nar inghen er saa forbijstridt, att han taar thet orsage som er syndt. Wij ære kailede till hellighedt men ere dog icke en nw hellige, att wij en nw ere skrøbelige 320 menniskir oc inghe engle. Men desse wbeskemmede kiettere oc skalcke som forwende al werden wele nøde oss wdi wor aaben øghen at tro ont wære gott, syndt wære dygd, ketterij och bolerij ath wære ægteskaff, oc andhet møghet som wore langt at scriffue wdaff, ther som høwiske ørhin oc erlige menniskir schulde icke forfæris wedt, oc en nw robe the scriffu scriffu, dog ther war aldrig noghen kiettere saa wblug till at wrije, drage, wende, bøge oc krøge, wrenge oc forwandle then hellige scriffu fra sith edele forstandt som Luther haffuer giortt, huilckedt Erasmus Rotherodamus haffuer klarlige bewiist ij the bøger han haffuer screffuet modt the samme forgifftige kiettere, huar han oc siger att Luther haffuer icke seet diwbere wdi scriffthen en andre hellige mendt haffue giort, men haffuer met større dierffhedt wdhen all tilbørlig ære oc hørsomme tredt ind ij schriffthen, tilskyndet aff then aandt som han haffuer mest oc helst at giøre met, oc kaldis dieffuelin. ¶ Tro meg (siger Erasmus) then Helliandt taler wdaff een anden mwndt, oc met een andhen twnge en thenne wmlide mandt haffuer [X3b] giortt. The lade seg tycke at the haffue for oss stortt omhygge, och fordi ønske the oss then samme Helliandtz naade som the haffue for snijmen anammett. Then sandhe Helliandt ere wij altidt gerne begærindis, men for theris aandt beskerme oss Gudt, han er oss alt for well bekender ther wij oc saa tacke Gudt fore. Then Helliandt pleier icke att mørde oc dræbe, røffue oc stiele, spotte oc skende, liwge oc bedrage, som Luthers aandt haffuer giortt ij lang tidt, men att optende broderlig kierlighedt.

321

¶ Saa lyder scriffthen, Haffuer icke een Gudt skabt oss, haffue wij icke alle een fader? Hwij haffuer fordi huer oc een forlatt och offuergiffuett sijn broder? Saa siger oc saa Christus hooss Joannem, Jeg lader eder fredt effter meg, oc ieg giffuer eder mijn fredt. Och strax ther effter sigher han saa. Thet er mitt budordt, att

ij schule elske huer andhen, som ieg haffuer eder ælst. Inghen kan haffue større kierlighedt, en then som waager sith lifff, for sijne wanner. Hooss Matheum siger han saa, Salige ere the fredsommelige, att the schule kaldis Gudtz søner, Och framdelis, Sandelige siger ieg eder, Er thet saa at two aff eder ere eendrectige her paa iorden, I huadtsomhelst ij worde bedendis, tha scall thet eder wijdis aff mijn Fader, som er ij Himmelin, oc ij huorsomhelst ii eller iii forsambles wdi mitt naffen, tha er ieg mitt ij blant thenom.

¶ Sanctus Paulus taler oc saa framdelis till the Corinthier, Brødre (siger han) ieg kwnne icke handle mett eder, som mett aandelige menniskir, men som met thenom ther ere kødelige. Ligerwiiss som børen wdi Christo haffuer ieg eder giffuett melkedrick oc icke noghen fast madt. Then stwndt ij wore smaa, kwnne ij icke fordrage stijff oc fuldkommelig madt. Icke kwnne ij en heller nw, huar som findis blant eder hadt oc twedract, mwne ij icke en tha wære kødelige, oc wandre wdi menniskelig skrøbelighedt? Framdelis er thet [X4a] saa (siger han) ieg haffuer een troo saa sterck, att ieg kan met hende flytte aff stedt store bierg, oc haffuer icke kierlighedt, tha gangner ieg inthet, kierlighedt er fromsindig och mannelig, kierlighedt er godt oc dannis, kierlighedt 322

er for wdhen nag, och hadt, kierlighedt gjør inghen ting ij lde eller forgeffues, han er icke homodig, icke stijckin, han tencker inthet ontt, han gleder seg icke aff wretferdighedt men wdaff sandhedt worder han gladt, han elskir alting, tror alting, haaber alting, oc fordrager alting, oc mett faa ordt, andre dygdher forgaa, men kierlighedt forgaar aldrig. ¶ Wdi thet sendebreff till the Galathar scriffuer han saa, Elske thijn ieffencristhen lijge mett teg selff. Er thet saa at ij forklage oc bagtale huer andhen, seer til at ij icke oc saa opædis oc fortæris wdaff huer andhen. Ther nest siger Joannes, Saa skelne wij Gudtz oc dieffuels børen. Alle the som icke ere ret ferdige, ere icke aff Gudt, och then som icke elskir sijn fader oc sijn moder. Men then som hader sijn broder han er een mandrabere, oc ij well wijde att een mandrabere haffuer icke the ewige lifff wdi seg, Oc ther han saa siger, Then som siger att han elskir Gudt, oc ther offuer hader sijn broder, tha er han een løgnere, huo som icke elskir sijn broder som han seer, huore scall han elske Gudt som han kan icke see? Ther om talis oc saa wdi then bog som apostele gierninger bescriffuis wdi. Then skare (si ger Lucas) som haffde troott paa Christum, leffde tilhobe wdi eet sind, och een siell, icke war ther heller noghet forskeell ij blant thenom, oc huess gotz the hadhe, lodhe the icke att thet war theris, men almenneligt for then gantsche hob. Saa sigher oc saa Christus hooss Matheum, Er thet saa att thu worder offrindis thijn gaffue till nogett altere oc thet kommer tegh ther ij sinde att thijn broder haffuer noghet ij modt teg ladt ligghe thijn gaffue 323 woffredt [X4b] oc gack først bort oc fordrag teg met thijn broder, oc kom saa igien oc gjør titt offijr till alterijdt.

¶ Oc wdi sancti Joannis epistel læse wij saa. Gudt er kierlighedt, och then. som er wdi kierlighedt, han bliffuer hooss Gudt, och Gudt hooss hanwm. Oc framdelis. Then som siger seg at wære wdi liwsedt, oc han ther effter hader sijn broder, tha er han een løgnere, oc han wandrer en nw wdi mørck. Thi lader ieg meg tycke at nar wij ere alle eet folck for Gudt, fødde aff een fader Adam, och ere ther till met Cristhen menniskir, blant huilcke ther bør at findis al som størst kierlighedt, eensindighedt oc eendrectighedt som i blant thenom ther haffue een menig herre, oc Gudt, een menig tro, kircke oc dob.

¶ Huadt giørs tha behoff, at wij ere atskijlde wdi saa mange partijr oc gaa effter huer anders heder oc ere, salighedt oc welferdt, lifff och lycke. Er thet then kierlighedt oss biwdis aff Gudt, at wij schule elske wore brødre, oc saa met wor lifffs fare om thet kwnne komme thenom till gode. ¶ Dog at klerckeridt wdi somme aff sijne leemmer er syndigt oc skrøbeligt, thet er fordi icke faldhet aff troen. Om ther en fwndis een føije wrang mening wdi nogre støcker, tha kan hwn icke spijlde theris salighedt, nar ther findis inghen fortredelig mening hooss, eij heller noghen wrang agt, som er witterlighe i modt Gudt eller sandhedt, men offte brugis wdi saadan mening, att Gudt gierne fordrager een føije brøst for menige Cristhendoms kierligheth, ther wdaff sijn store krafft betecker mange synder, nar 324 som wij icke homodelige offuertrede the store budt, ther saa ere aff nødt, at thenom for wdhen kan inghen worde salig.

¶ Thet er iw een leedt ting att een Cristhen mandt scal foragte een andhen for wdhen all metynck, oc erligere tale anthen om Tyrckir eller Jøder eller andre Cristhendoms fiender en om thenom som ere [Y1a] Cristhen mett oss, oc hadhe sijn Cristelige broder, alsomeniste for kleder skyldt, oc nogre atskillige seedher, ther hanwm burde at gaa ij døden fore, som huermandt burde icke meer att dømmis aff hierthens wskyldighedt, oc fromhedt, eller oc twert ij modt aff skyldighet oc wfromhet, en aff kledher eller madt, eller oc andre ting ther maa wel skee ere møghet rijngere, som nw wore langt att om tale.

¶ Oc nar the lade seg tycke, som thenne trette styrcke oc framdrage, att the ther mett wele gjøre seg eet stort ordt, oc een erlig amijndilse hooss wore effterkommere, tha formwger iegh (som Erasmus Rotherodamus haffuer sagt) att ther war aldrih noghet naffen saa hadeligt oc forsmedeligt wnder Soolen, bode hoss Paffuens metholdere oc modstandere, som Luthers oc hans tilhengeris naffen scal worde, om the forfølge thet som begyntt er. Till desse swar som ieg haffuer nw her indscreffuett, kalder ieg Gudt till wijtnisbyrdt, huess wrede ieg oc saa ønskir meg, om ieg haffuer nogett witterlighe forwandlede eller wrangelige indförtt wdi samme swar.

¶ Bekender ieg oc saa oc tillstaar for alle Cristhen oc halffue Cristhen, kiettere oc affskaarne, huadt 325 heller the ere wnge eller gamble, store eller smaa, at ieg setter saa stor loffue till then hellige scriff, som ieg hørde Christum selff tale mett leffuendis røst, oc mijndre twijll haffuer ieg paa the støcker som ieg ij

scriffthen læss en paa the ting ieg hør met mijne ørhin, seer mett øghen, eller oc handler mett mijne hender. Oc dog icke dess mijndre for meg. Oc som ieg ij sandhedt troer, at alle the ting ere oss bewiisthe wdi then hellige læst, som wore tilfornett figureridt wdi laaghen, oc aff then Helliandt loffuede oc tilsagde wdi prophete bøger, saa troer ieg oc saa wdi samme wiishedt, att Christus er igienwentendis paa werdsins yderste dag, till at giffue løn onde oc gode, desse godt oc hijne ondt løn, oc wdi thenne stadige troo, fordrager ieg gjerne, [Y1b] mett alle Cristhen menniskir, arbeijde oc wmage, spott oc hadt, offuerlast och trengsill, fattigdom och armodt, siwgdome oc kranchedt, alder oc skrøbelighedt, eller andhen modgang som Gudt haffuer forseett at komme scall, haabindis for medels Jesu Christi naade miskwndt oc werdskyldt, att all sorg och modgang, syndt och drøffuise, schule ther mett well endhis, och gwnstelighe forladis meg, och ath ieg scall faa mett hanwm thett ewige lifff, ther han haffuer meg oc alle troo menniskir forskylth mett sijn hellige dødt oc pijn. Thet scall wære langt fraa ath ieg will noghen tidt witterlige stande ij modt thet hellige Euangelium eller och thet wdi noget maade forwandle, oc heller wille ieg hwndrede sindwm dødis och dræbis en ij modt rnith 326 sindt oc skell, forwende then mijnste sandhedtz bogstaffue, som findis wdi then gantssche scrifft. ¶ Men att hade, forfølge, belacke, beliwge, dræbe, mørde, heller berøffue mijne Cristhelige brødre onde eller gode, som thet er i modt all scrifft, saa er thet oc saa i modt alt mitt sindt oc natur. Huo ther till haffuer løst, han see seg om och segle sijn eghen reijse, meg scall han huerckin haffue till metholdere, heller raadgiffuere, men wdaf mijn magt saa lenge meg wijnder lifffuet een herdig modstandere. Huilckedt sindt att beholde wnde meg Christus Jesus alle Cristhen menniskirs herre, som leffuer oc regneer mett Gudt Fadher wdi then Helliandtz enighedt, een sandt Gudt till ewig tidt. Amen.

¶ Desse xii spørsmåll som her effterfølge giøris till høgmetiger Furste oc weldiger Herre, Her Gøstaf Ericson Konning till Swerigis riighe, aff broder Paulo Helie, Om hans Naade wille werdis, att giffue till samme spørsmåll, oc framsett, noghre Cristelige oc tilbørlige Swar.

¶ Første. [Y2a]

¶ Effter thi Gudt haffuer sagt Deutronomij xvii, Nar som noghen worder skickedt till Konge blantt eder, tha scall han icke haffue stor rigdom eller mange pwndt guldt, oc icke scall han heller wdaff homodt berømme seg offuer sijne brødre, Huar haffue nw Konger och Furster fanget then rett, at the maa bruge theris menighet, som eett roff eller eett bytte, oc saa berømme seg offuer theris 327 wndersotte oc brødre, att the icke møghet mijndre lade thenom trenge, en then menige mandt trenger haars och nødt?

¶ Andett.

¶ Nar Christus siger Marci x. The som ere Furster blant hedninge bruge offuer thenom herredømme, welde oc magt, men blantt eder maa thet icke saa wære, att then som er øffuerst hooss eder, scall wære huermantz tienere, Hwem haffuer nw giffuett thenom then ret at manghe aff thenom bruge større woldt och offuerlast, en nogre hedinske Furster haffue giortt modt theris wndersotte. Wnder tagne Nerone, Claudio, Caligula, Phalaride, Heliogabalo, Busijride, oc andre, som wæridt haffue then gantsche werdhen, een forgifftig pestelentze?

¶ Tredie.

¶ Effter thi at Gudt lodt spottelige wnder Konge naffen bescriffue een tyranne rett, som findis primi Regum viii, at the forfærede aff samme rett, woldt oc trengsill, schulde icke begære Kongelig magt offuer seg, men beholde then regementhe som thenom war skickedt och indsætt aff Gudt, Mett huadt skell bruge en nw manghe Konger then samme rett, offuer sijne wndersotte, som han wore anthen stadfest aff Gudt, eller oc

thenom arffuelige tilfaldhen?

[Y2b].

328

¶ Fierde.

¶ Nar screffuett staar Exodi xviii, oc Deutronomij primo, Besøg blantt then gansche hob the mendt som ere wiise, och frøcte Gudt, ther oc saa fare mett sandhedt, oc hade gerighedt, som schule oc kwnne reghere folckedt, Huar fore settis nw ij thenne tidt, the mendt till saadane embede, som ere møghet gerige och icke saare wiise, wdhen till att skatte oc plagge, møde oc wmage, trenge oc henge, røffue oc beswaare, the fattige folck, som the haffue regementhen offuer, magt och befalingh?

¶ Fempte.

¶ Effter thi Osee prophett, haffuer saa sagt om w milde Konger, wdi thett ottende capittell, The haffue regneeridt men icke wdaff meg, eller mijn befaling, Mett huadt skell lade tha nogre Furster seg tycke, the onde saa well som the gode, att all theris magt oc rett, huess thenom lyster at bruge, er thenom giffuen aff then hellige scrifft?

¶ Slette.

¶ Nar scriffthen biwder, paa mange steder, att wij schule wære herrene lydige, oc hørsomme, oc fordrage welwillighen all then beswaring, the oss met kwnne beswaare, Mwnne the fordi haffue aff samme scrifft, att the maa beswaare then menige mandt som thenom lyster som wij see nw mange giøre, ther seg saa berømme, som all theris magt wore wdaff then hellige scrifft?

329

¶ Siwnde.

¶ Effter thi att scriffthen saa lyder, modt the Furster som lode segh aff gerighedt bedrage, Esaie primo, Thine Furster ere meg wtroo, oc the ere tiwffuis kompaner, Oc Michee iii. Theris Fursther haffue dømpet for gwnst oc gaffue, oc icke anseett then wskyldigis retferdighed, [Y3a] Var thet Gudt i modt, huadt rett mwnne nw mange Furster haffue, till att giøre thet samme, ther dog ere Cristhen, och wele kaldis Cristhen, oc thet hellige Euangelij forswar och framdragere?

¶ Ottende.

¶ Nar rigdom er icke ondt wdaff sijn eghen natur, men fordi han ijle brugis, Hwij maa icke tha klerckerij saa wel besiide oc haffue eiedom som leegfolck, effter thi the ere iw saa well plichtige och noghet ydermere att hielpe oc styrcke fattige widuer, faderløse børnen, elende oc fremmede folk, fattige oc hwsarme menniskir, som andre leegfolck, ther dog kan icke skee wdhen gotz och eiedom?

¶ Niende.

¶ Effter thi een swendt som haffuer loffuett oc tilsagt sijn herre een troo oc willig tieniste, er plichtig at gaa ij døden for sijn herris halss oc giøre hanwm andhen sømmelig tieniste, seg till stor beswaaring, Hwij bør icke oc saa thet at holdis som loffuis Gudt met een frij willie, icke ther wdi anseendis noghen 330 timelig løn besynderlige, men then himmilske løn som er Gudtz ewighe riige?

¶ Tiende.

¶ Nar mange twsindhe menniskir wele heller wære qwinfolk wbewaarede, en forloffue wiin eller øøll, om eett aff thu schulde forsagis, Hwij maa wij icke tha lyde wore foreldre, nar the oss biwdhe een ewig kyskhed, som Rechabs søner wore plichtighe att lyde hanwm ther han thenom bødt at the schulde aldrig dricke wiin, men altid wandt, och theris børn effter thenom? Hieremie xxxv.

¶ Elleffte.

¶ Effter thi wij ere alle eett wdi Christo Jesu, som Paulus siger [Y3b] ad Galathas iii, Oc inghen maa arghe paa een andhen, nar wij ere fordi huer anders leemmer, Met huadt skell maa tha noghen berøffue eller tage fra kirkins klerckerij, huess thenom er tilfaldett icke som wrag heller roff, men anthen wdaff besynderlig och gwnstelig gaffue, eller arffuelige tilkommeth, eller och forhuerffuet, mett theris eghett omhygge och forsiwn?

¶ Taalthe.

¶ Nar alle werdslige Furster haffue lijge stor magt till att flij oc skicke, mett ordinantz sætt och low, effter alle tidens leglighedt, Hwij haffue icke oc saa alle kirckins Prelater lijge stor magt, the serdelis 331 som haffue sidhet wdi thet Rhomere sæde som sanctus Paulus oc Petrus, nar the haffue møghet sætt oc skickedt, ther Christus inthet omtalde, oc saa wdi the støcker, ther wor conscientze trenge oc binde, men dog ij saadan mening att the store Gudtz budt kwnne ther wdaff fordis och fremmis?

¶ Naade oc fredt wære mett teg fromme læsere wdi Christo Jesu.

¶ Nar thu fornømmet (fromme læsere) att ij thenne bog icke giffuis swar wdhen til x spørsmåll, oc thu dog seer eller hører at Mester Olluff Petri aff Stocholm, Gudtz oc kirckins (thet er menige cristhundreds) obenbare fiende haffuer swaridt till xii spørsmåll, tha schalthu wiide ath ther komme icke fleere for mijne øghen en desse x. Men till thet ottende wdi hans swar som er om closterleffnet er dog swaredt saa wijtt som nw behoff giordis paa thenne tidt. Thet nijende hans spørsmåll, om Jesu Christi legomme wdi brødt, oc wiin, fantz icke wdi the scriffter, som megh er fore komne, ther ieg [Y4a] schulde dog haffue swaridt till, om mijne spørsmåll haffde icke for wæridt rede, en hans wore wdgangne. Men fordi iegh nødis och trengis till att sware samme Mester Olluff, modt een wcristeligh bog som han ij horidt lodt wdgaa modt een Cristelig wnderwiisning ther ieg haffde screffuett till erlig oc welbørdig mandt och strenge ridder her Tyge Grabbe, Danmarcks Riigis Marsk om thenne Luthers handell som nw er wdi hender oc for øghen, 332 tha agter ieg ther wdi att sware paa thet nijende spørsmåll om samme werdige sacrament, nar han haffuer ther wdi berørdt noghet om samme handell. Ther scalt thu oc saa (fromme læsere) om Gudt will meg saa lenge spare liffuett, clarlige see, huadt skalkhet samme mester Olluff bruget haffuer ij sijne swar, bode til Koning Gøstoffs spørsmåll, till mijn wnderwiisning, oc ij the skell met huilke han lader seg till inthet att gjøre, nogre aff doctor Peder Galles swar til desse ofte beneffende spørsmåll, och tha schaltu lære at kende een løghenagtig skalk, oc een skalkactig løgnere, ther till met een fortwijledt oc forbljndet kiettere, himmels och iordtz fiende, oc all kierlighedtz oc cristelige samfwndtz forødere oc bestormere, saa giffue hanwmd Gudt snarlige anthen wederkending eller eett stackedt liff. Oc met teg oc alle thenom som worde thenne bog læsindis wdi een retsindig mening wære Gudt ewinnelige.

Trøct ij Købmenhaffen aff Petro Brandis Anno domini M D xxviii. xxviii die Aprilis.

333

TEKSTKRITIK

334

335

/ Et kort och tilbørligt swar till Hans Mickelsen. | Trykt, som det fremgaar af Kolofonen (S. 116), 1527 hos Michaelisbrødrene i Rostock. Eksemplarer, som udfylder hinanden paa faa Ord nær, findes i Det kgl. Bibl. (Hielmstjerne 21,4°) og Univ. Bibl. i København. Disse har dannet Tekstgrundlaget, og alle Afgivelser fra dette, undtagen Trykfejl *n* for *u*, *f* for *s* og omvendt, Indsættelse af stort Bogstav i Egennavnene og de meget faa Tilføjelser af Komma eller Punktum, især i Linieslutning, anføres nedenfor. Da Trykkeriet ikke har haft stort *y* og *ij*, er disse uden Bemærkning rettede til stort, hvor der var Grund til det. Hans Mickelsens Sendebrev i Christiern 11.s Ny Testamente (1524), foran Pauli Breve, er sammenlignet med P. H.s Citater, og reelle Afgivelser anføres i Noterne. Stykket S. 75,3-90,12 er med en anden Indledning aftrykt som Bispennis Vdskriffuelse oc Forantuoringi Huitfeldts Kong Christiern den Anden (Kbh. 1596, 4°) S. 325-340, uden at det med Vished kan siges, om Huitfeldt har haft et andet (trykt eller haandskrevet) Grundlag end Svaret til Hans Mickelsen; Overensstemmelsen med dette er, fraregnet Ortografien, næsten fuldstændig.

I Noterne betegner *O* Grundtrykket af P. H.s Svar, *NT* Det ny Testament 1524, og *Hu* Huitfeldts Optryk.

4,14-15 gunstig] *O* har over *u* et lille *o*, jfr. *Noten til 1,212,14*. | 5,1*o* samme] *O*: *samen*, jfr. 1,303 *flg.* | 5,29 øwergangen] *Saal. O.* | 10,15 Christo] *NT*: Christo Jesu. | 12,12 *Randnote*] *O*: Then første parth aff Jesu den er falden far Jesu Christi sande tro. | 12,21 noget] *O*: no noget ved *Linieskifte*. | 13,24 hellighed] *NT*: werdighed. | 13,28 dw scriffuer] *O*: wdscriffuer. | 14,4 , sitze] *O*: . Sitze. | 15,14 maa i] *O*: maa(i) (el. maat?). | 17,2 wdtryckis] *O*: wdtrijckis. | 336,17,11 hwn] *O*: hwm. | 19,10 , tha] *O*: Tha. | 19,17-18 thennom] *O*: the med *Streg over e*. | 23,8-9 er ... Thet] *Saal. O.* men burde maaske have varet Er ... thet. | 24,2 Punkt foran Machometus *mgl. i O (Linieslutn.)*. | 34,23 sckalcherij] *NT*: falskerie. | 35,6 . Kan] *O*: , kan. | 35,10 , med] *O*: . Med.

| 36,9 tro] *NT*: tro at fonhe. | 36,11 omstrwget] *NT*: omkringstrughet. | 36,12 bedrægelige] *NT*: bedregrijge. | 36,24 giffuet] *NT*: gimt. | 38,19 . Første, somme] *O*: , første. Somme. | 45,16 alting?] *O*: altiug,. | 45,20 .Hand] *O*: , hand. | 48,16 . Vnder] *O*: , vnder. | 49,30 naffen. Oc] *O*: naffen (*ny L.*) oc. | 49,32 ther] *Fejl for thet?* | 51,7 ath andre] *NT*: oc andre. | 51,13 epistel] *NT*: breff. | 53,20 fore] *O*: sore. | 54,4-5 hwijt. Kantu...., oc] *O*: hwijt, kantuOc. | 54,15-16 leffnet] *O*: leffuet. | 58,17-18 tale. Tha... , men] *O*: tale, tha Men. | 58,31 begynthe] *O*: begynhte. | 59,12 . Kwnde] *O*: , kwnde. | 61,29 Jesu. Kunde] *O*: Jesu, kunde. | 63,17 mand. Aff] *O*: mand, aff. | 65,19 *Randnote* klercke] *O*: klerckr. | 66,15 oc] *Saal. O for ath*. | 66,24 betyde] *Fejl for betyge?* | 67,27 ansigt] *Herefter mangler maaske oc, eller der skulde have staaet Punktum*. | 70,5 meer groffue] *NT*: mere horde oc groffue. | 70,7 blindtørirs] *NT*: blindeførers. | 73,18 , tha] *O*: . Tha. | 75,3 *Huttfeldt, Christiern den Anden, S. 325, har*: BispennisVdskriffuelse oc Forantuoring. Gunstige Læsere,

oc gode Venner, effter som eder vel forkommit er, Huorledis wi met menige Danmarckis Rigis Raad, haffuer opsagt Kong Christen vor Eed oc Plict, Huldskaff oc Mandskaff Da paa det, at vore Børn kunde haffue det vdi Skrifften effter oss, huor met de kunde vnderuise deris Effterkommere, oc aarsage deris Forældre, om nogen vilde sige, vi haffde wtilbørligen forsmadde voris indfødde Herre oc Konning. Da skal det først huer vitterligt være, At Danmarckis Rige haffuer aff arilds Tid hafft den Frihed, At maatte vdkaare sig en Konge osv., som S. 75,4 flg. | 75,9 pleije] Hu: haffuer. | 75,21 som... west] Mgl. i Hu. | 75,24 tid, hand] Hu: Tid. Hand. | 75,26 Tw . . . wor] Hu: Oc endog han vaar. | 75,32 . Lad saa wære] O: , lad ...; Hu (nyt Afsnit): Om nu saa vaar. | 76,2 . Men] O: , men; Hu: Da haffuer. | 76,11 hand] Hu: fornæffnde Konge. | 76,12 Tw ...

337

Mickelssen] Mgl, i Hu. | 77,9-10 tw ... ath] Hu: mand oc. | 77,10 er] Hu: at være. | 78,21 oc største] Mgl. i Hu. | 78,32 Randnote siele] O: siell. | 79,17 Marg. tilbørlige] O: tilbørli-. | 80,1 thet] Ogsaa Hu har det. | 81,12 eet] Hu: ved. | 81,20 komne] Saal. Hu; O:komme. | 81,22 . Huore] O: , huore. | 82,4 . Kand] O: kand. | 83,22 besijt] Hu: besiddet; Vulg.: possedisti; jfr. S. 286,30. | 83,22 . Paa] O: , paa. | 83,24 . Hwilcket] O: , hwilcket. | 84,14-15 lyster, dog . . . Men] O: lyster. Dog . . . , men. | 84,25 . Hand] O: , hand. | 85,2-3 . Hand] O: , han. | 85,5 , och] O: . Och. | 85,6 . Men] O: , men. | 85,12 Dantsckir] Hu: Danziger. | 87,25 , icke] O: . Icke. | 88,19 , tha] O: . Tha. | 88,23-24 riget. Och ... , ath] O: riget, och Ath. | 89,2 , och] O: . Och. | 89,5 . Saa] O: , saa. | 89,24-26 forderffuere. Oc ... , men] O: forderffuere, oc Men. | 90,18 oc] NT: oc uti. | 90,20 trettinde] NT: tridie (urigt.). | 90,27 grusellig] NT: grusamlig. | 93,28 , men] O: . Men. | 94,28 . Thet] O: , thet. | 94,31 . Oc] O: , oc. | 95,16 , o thijn] O: . O thijn. | 95,17 . Wij] O: , wij. | 96,5 tyrann] Streg over det andet n i O. | 97,3 . Konning] O: konning. | 98,16 om mijdnattis] NT: oc om mindnattes. | 99,8 . Men] O: , men. | 100,1 . Thesse] O: , these. | 101,19-20 testamente. Oc ... , tha] O: testamente, oc Tha. | 104,27 , dogh] O: Dogh (i Liniebegyndelse). | 105,17 . Ther] O: , ther. | 107,25 . ij] O: , ij (Typen fandtes kun som Minuskel). | 107,30 , desligest] O: . Desligest; ligesaa (Punktum mgl. i Linieslutning) 111,13. | 111,10 oc; 11 haffue; 12 oc; 14 nødis mangler helt eller delvis i O paa Grund af Huller i Papiret. | 113,11 heller; 12 oc forsware; 13 forbrydis; 15 weed ligesaa. | 115,2 , men] O: . Men. | 116,1 . Hwes] O: , hwes.

117 Nogle christelige suar till ... koning Gøstaff. Trykt i København 1528 af Petrus Brandis, men som det fremgaar af Fortalen (S. 132,27) skrevet det foregaaende Aar. Bogen findes paa Det kgl. Bibl. i København (Hielmstjerne 231,4°) og er lagt til Grund for Udgaven. Grundtrykket har snart Punktum, snart Komma, snart ingenting som Afslutningstegn. Her er Punktum gennemført, dog beholdes Komma, hvor det (vekslende med Punktum) bruges som Kolon. Spørgsmaalstegn er enkelte Gange 338 sat for Komma. Ordadskillelsen er meget usikker, da Ordene ofte er rykkede helt sammen. Sammenskrivning af Ord nævnes derfor ikke i Noterne. Brugen af Komma er en Smule reguleret, uden at det bemærkes i Noterne. Grundtrykket betegnes i Noterne med O. | 119,21 hender] Kun første og sidste Bogstav kan læses i O. | 121,14 møderne] O maaske: moderne. | 123,17 hanwm] O: hanwn. | 123,24 en] O: een. | 129,18 nyde] O næppe: nijde. | 131,14 thet] Custos: ther. | 132,7 Apostele] O: Appstete. | 133,10 y] Saal. O for ij. | 138,28 Gutz] O: gtutz. | 140,8 hellige] O: helli-. | 140,9 Randnote xxiii] Tallet delvis ulæseligt. | 140,19 Agathe] O: | Agathe. | 141,32 , schule] O: Schule. | 142,6 . Oc] O: , oc. | 143,9 eenfoldighe] O: eenfoldihe. | 143,32 . Att] O: , att.

| 146,17 er] Herefter Komma i O. | 147,30 rytter] O: tytter. | 148,4 . Men] O: , men. | 150,14 hwij] Herefter Komma i O. | 150,18 Ikke ny Linie i O. | 150,18 klerckerijdtz] O: klerckeydtz. | 151,20 siwn] O: siwm. | 153,11 hans] O: Hans. | 154,12 , vdlegge] O: . Vdlegge. i 154,25 forstørledt] Herefter Komma i O. | 155,8 kirckins] O: kirtkins. | 155,22 tha] O: Tha. | 155,32 ther] Custos: som. | 157,3 Furster] Herefter Komma i Linieudgang O. | 159,28-29 . Oc] O: . oc. | 160,2 conscientze] O: censcientze. | 160,22 . Icke] O: , icke. | 160,29 findis wdi] O: findiswd i. | 161,1 hwij] O: Hwij. | 162,23 Ikke Udgang i O. | 163,11 met] Custos: mett. | 163,27 , desligest] O: . Desligest. | 164,29 . Huar] O: , huar. | 166,17 , een] O: . Een. | 166,19-20 . For] O: , for. | 166,27 alting] Derefter Komma i O. | 167,29 .Kan] O: ,kan. | 168,3 wdhen] O: Wdhen. | 169,7 syndt,] O: , syndt. | 171,19og22 . Oc] O: , oc. | 171,23 Randnote : Tallet er næsten ulæseligt. | 173,1 till] O: tilt. | 173,17 sculde] Custos: schulde. | 173,22 . Sanctus] O: sanctus. | 173,32 . Oc] O: , oc. | 174,21 . Ydermere] O: , ydermere. | 175,21 foregiffne] O: foregiffue. | 177,8 hørsomme] O: hørsamme. | 177,21 . Hedinske] O: , hedinske. | 178,16 og 21 gaffn] Her mangler Streg over n i O. | 179,7 Ingen Udgang i O. | 180,21 hør] O: Hør. | 181,15 . Oc] O: , oc. | 181,29 att] O: Att. | 182,8 klerckerijdt] Custos: klerckerydt. | 183,5 tilhør] O: tilhøe. | 184,4 Randnoten staar i O 339 ud for S. 183,32. | 184,14 og20 . Oc] O: , oc. | 184,16 Randnote: Naum er Fejl i O for Haggai. | 187,15 , nar] O: Nar. | 187,24 , then] O: . Then. | 188,1 hielp] O: heilp. | 188,5 Constantinus] O: Costantinus. | 188,14 , at] O: .At. | 188,20 , fattige] O: . Fattige. | 189,8 wdi] O: . Wdi. | 189,22 , nar] O: . Nar. | 189,25 . Een] O: , een. | 190,15 som] O: for. | 190,19 før] O: for. | 190,28 ther] Custos: tehr. | 191,15 aff] O: ad. | 191,32 , well] O: . Well. | 192,20 . Oc] O: , oc. | 193,10-11 hengdt ... beswaring] Gentaget øverst paa næste Side i O. | 194,13 synder] Derefter har O Komma i Linieslutning. | 194,26 conscientzijs] O:constientzijs. | 195,5 . Kwnne] O: , kwnne. | 195,10 sijne] O: syne. | 195,19 wrettferdig] O: wrettferdig. | 195,30 oc icke] O: er icke. | 198,8 eensindige] Custos: eensindig. | 198,28 . Alle] O: , alle. | 200,23 bleffuen] O: bleffen. | 202,3 folck] O: focck. | 202,28-29 eensindige] Herefter Komma i O. | 202,32 , vdi] O: Vdi. | 205,2 , nar] O: . Nar. | 205,20 tha] O har ny Linie og Tha. | 205,22og23 .Men] O: , men. | 205,24 begære] O: bægere. | 206,3 wfordraffueligt] O: wfordarffueligt. | 207,3 wij] O: wy. | 207,20 . Aff] O: , aff. | 209,22 saa] O: ny L. , ¶ Saa. | 210,11 , een] O: . Een. | 210,30 ære, hwij ... , Nar] O: ære, Hwij ... , nar. | 212,13 Eet ... exempill.] I O hentørt til foreg. Stykke. | 213,15 synde] O: sijnde. | 213,23 piige] O: pyge. | 214,8 oc] Saal. O for att, jfr.

66,15. | 215,9 Huem] Ny L. i O. | 215,23 ? Oc] O: oc i *Liniebegyndelse*. | 215,29 berammet] O: bearmet m. Streg over a. | 215,29 Randnote v] O: vi. | 216,27-28 oc ... beholdis] *Gentaget i O paa næste Side*. | 217,29 . Icke] O: icke. | 218,19 . Huosomhelsth] O: huosomhelsth. | 218,23 . I huo] O: i huo. | 222,25 oc] O: Oc. | 223,26 fore] O: ffore. | 223,31 oc] O: ac. | 226,32 scrifft] O: sceiff. | 227,21 Testament] O: Tastament. | 229,2 bewijslig] O: bewyslig. | 229,21 ij] O: y. | 229,22 affsagde] O: afflagde. | 229,29-30 mijshaab] O: myshaab. | 230,28 som] O ny L., ¶ Som. | 231,16 prelaterne] O: prelatere med *Streg over sidste e*. | 234,24 wenn] *Overflødig Streg over sidste n i O*. | 235,1 , oc] O: , Oc. | 237,8 wnderstwndwm] O: wnderstwm. | 238,9 wdhen] 340 O: wdden. | 239,11 raadt] *Herefter Komma i O*. | 239,32 fienders] *Mgl. i O, tilf. af Udg.; i O er med Blæk samtyckere rett. til forredere (gl. Hd.)*. | 240,10 fattige] O: fattihe. | 240,18 , oc] O: . Oc. | 242,3-4 I *Randen tilskrevet med gl. Hd.:* Vide legendam beatæ Katharinæ. | 243,24 menniske] O: mennisk. | 243,26-27 fææ. Att ... , men] O: fææ, att Men. | 243,32 . Dog] O: , dog. | 244,5 men] O: Men. | 244,10 . Aff] O: , aff. | 244,21 loffue] O: laffue. | 245,2 bolere] O: boleree. | 245,2 sijn] O: syn. | 245,3 oc] *saal. Custos; N4b har Oc*. | 248,22 wære] O: wæete. | 250,10 , sware] O: . Sware. | 251,29 haffue] O: hoffue. | 252,9 twijll] O: twyll. | 252,12 flg. *Randnoten gentaget paa næste Side (O 3 b):* Eras. in modo orand. | 253,18 leemmerne] O: lem/emmerne ved *Linieskifte*. | 253,28 effter] O: effeer. | 254,11 thenom] thenon. | 254,15-17 haab, hwij ... ? Kan ... , hwij] O: haab Hwij ... kan ... Hwij. | 255,15 dog] O: Dog. | 255,23 . Oc] O: , oc. | 256,16 giør] O: gior. | 256,21 for] O har en sort Prik i o, men næppe før. | 256,32 men] O: Men. | 257,13 ere] *Custos: ære*. | 257,28 Dog] O: dog. | 258,28 Kwnne] O: kwnne. | 258,31 hwij] O: Hwij. | 259,17 bebude] O: bedude. | 260,3-4 . Kwnne] O: , kwnne. | 260,6 og II hwij] O: Hwij. | 260,9 Oc] O: oc. | 261,6 nar] O: Nar. | 262,18 Men] Ny L. og §-Tegn i O. | 262,21 een] O: en. | 262,24 en] O: een. | 263,8 . Oc] O: , oc. | 264,11 , wdhen] O: . Wdhen. | 264,21 I] O har ny L. og §-Tegn. | 264,28-30 O har ikke ny L. og § foran Nar, men foran saa. | 265,18 . Huem] O: , huem. | 266,2 som] O: Som. | 266,20 mijne] O: myne. | 266,26 helligementz] O: helligmetz. | 266,27 Christi] O: Chri i *Linieudgang*. | 266,27 leem] O: leen. | 267,12 , ther] O: . Ther. | 267,15 ære ij] O: ij ære. | 268,4 , som] O: , ny L. ¶ Som. | 268,20 Saa] O har ny L. og §. | 268,27 Nar] O har ny L. og §. | 269,9 giør] O: giørs. | 270,4 sagtmodighed] O: sagmodighed. | 271,14 en] O: een. | 272,15 ij] O: y. | 273,2 tieniste,] O: tienste. | 273,3 forsth] O: forsth. | 274,6 Ydermere] O: ydermere (jfr. S. 335). | 274,19 nar] O: Nar. | 275,1-2 forfengligt] O: forfenligt. | 275,14 wrange] O: wrage. | 275,31 bestandigt] O: bestadigt. | 276,11 sindt] 341 *utydeligt i O*. | 276,28 forskylding] O: forskykding. | 277,9 hør] O vist: hor. | 277,16 nar som] O: Narsom. | 278,4 O har ¶ -Tegn, men ikke n. L. | 279,4 simpell] O: sinpell. | 279,11 . Att] O: , att. | 280,21 O har Komma efter wij. | 281,32 . Haffdhe] O: , haffdhe. | 282,9 syndige] O: sijndige. | 282,12-13 , eller] O: . Eller. | 284,4 , ther] O: ny L., ¶ Ther. | 284,6 Marg. cvii] O: vii. | 284,11 scalthu] O: Scalthu. | 284,17 er] O: er-. | 285,4 twedract] O: twedarct. | 285,5 atskillie] O: atskiltie. | 285,13 ierteghen] O: iertighen. | 285,16 , icke] O: . Icke. | 286,12 nar] O: Nar. | 286,15 , Desse] O: desse. | 286,21. Oc] O: , oc. | 287,7 pleije] O: plije. | 287,12 I] O: ny L. og §. | 287,22 The] O: ny L. og §. | 287,29 . Han] O: han. | 288,4 Oc] O: ny L. og §. | 288,7 , huore] O: . Huore. | 289,3 samtyke] *Liniedeling efter y*. | 289,9 , saa] O: Saa (*begge Gange*). | 289,18 Huilkedt] O: ny L., ¶ huilkedt. | 290,3 myslige] *Saal. O*. | 290,5 . Atspordt] O: atspordt. | 290,8 , swarede] O: . Swarede. | 291,23 cristhett] O: criffhett. | 291,24 twijldis] O: tiwijldis. | 291,25 om] O: Om. | 293,4 tha] O: Tha, | 293,22 Oc] O: ny L., ¶ . | 293,24-25 , dog] O: Dog. | 293,26 lejlighed] O: leylighed. | 293,31 Nar] O ny L. | 294,3 Furster] O har paa Bl. 84 b (men ikke i Custos) §. | 294,12 Oc] O: oc. | 294,21 , hwem] O: . Hwem. | 295,5 Olluffs] O: Qlluffs. | 296,4 befaling,] O: befaling, el. befalinge (*utydeligt*). | 296,27 og 28 snyg] O snarest: suyg. | 297,3 O har Komma efter magt. | 297,5 , nar] O: . Nar. | 299,15 Marg. xc] ikke sikken *laseligt i O*. | 300,2 geckerij] O: geckery. | 300,2 wrenighedt] *Saal. Custos; Bl. T3a: wrenghed*. | 300,23 . Saa] O: , saa. | 302,12 er] O: ere. | 302,24 skerdsijldt] O: skerdijld (*i Linieudgang*). | 303,23 sijmpelhedt] O maaske: sympelhedt. | 303,27 befindis] O maaske: besindis (jfr. L. 29). | 304,12-20 er i O paa mange Steder udvisket, men kan sikkert udfyldes, som det her er trykt. | 305,2 dog] O: Dog. | 305,28 wijde] O: wyde. | 305,31 Foran At¶ i O. | 306,27 Marg. og 320,12 Marg. ii] *Maaske Fejl for in*. | 307,8 . Oc] O: , oc. | 307,10 nar] O: Nar. | 307,13 Nw] O har ikke *Udgang og ¶*. | 307,15 Marg. ordine] O: ordie. | 307,30 besynderlige] O: besynderli-. | 308,9 342 Marg. hierarchia] O: iherarchia. | 308,13 Christi] O: Chri-

| 309,10 Marg. Bernhardi] O: Berhaardi. | 309,21 thet] *Sidste Bogstav ulæseligt i O*. | 310,23 Ikke ny L. i O. | 310,25 mwndt] O: mwdt. | 310,30 Men] O har¶ foran *Ordet*. | 311,13 thet] O: Thet. | 311,17 Scalthu] Ny L. i O. | 311,17-18 beteett] O: betrett (*lat. ostendi*). | 311,26 Marg. Tallet kan Ikke læses sikkert i O. | 312,3 . Wdi] O: , wdi. | 313,11 . Siwnis] O: ,siwnis. | 314,3 icke] O: Ny L., Icke. | 315,8 . Oc] O: , oc. | 315,10 skerdsijldt, wij] O: skerdijldt (*ny L.*) ¶ Wij. | 315,14 iørderigis] O: iøderigis. | 316, 29og31 skerdsijldt] O: skerdijldt. | 317,4 christendommen] O: christendomme. | 317,13 icke .. icke] *Saal. O*. | 318,13 . Scall] O: , scall. | 319,10 dygdige] O: dygdiger. | 319,20 eij] *Herefter maa vel mangle et heller*. | 320,14 Marg. arbitrium] O: arbritrium. | 320,26 men] O: Men. | 320,30 lang] O: langt. | 321,1 Haffuer] O: haffuer. | 321,2 Hwij] O: hwij. | 321,6 Och] O: och. | 321,8 ælst] *Derefter ny L. og § i O*. | 321,10 . Hooss] O: , hooss. | 321,12 Er] O: er. | 321,19 Brøden (siger han) ieg] O: brødre siger han Jeg. | 322,18 , Oc] O: , oc. | 323,4 Marg. i Joannis, i] *Saal. O, men Citaterne er frat. Joh. 4,16 og 2,9*. | 323,7 . Then] O: then. | 323,25 . Om] O: , om. | 325,31 oc] O: Oc. | 326,14 enighedt] O: ewighedt. | 326,19 framsett] O: framseett. | 328,3 Besøg] *Næppe Fejl for Besøg; Vulg.: Provide*.

| 328,22 oc] O: ac. | 329,1o forsuar] O: fohsuar. | 330,8 plichtighe] O: plittighe. | 330,14 ., Oc] O: oc. | 331,2 nar] O: Nar. | 331,13) obenbare fiende] O: obenbare fiende). | 332,11 schaltu] O: schatu.